

**SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN ROMÂNIA**

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXX**

**BUCUREȘTI - 2005
EDITURA PUBLISTAR**

APĂRUTĂ ȘI CU SPRIJINUL **C.E.C.** ȘI AL
BĂNCII COMERCIALE ROMÂNE

GRUPUL
BANCA
COMERCIALĂ
ROMÂNĂ

**SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN ROMÂNIA**

**STUDII ȘI ARTICOLE
DE ISTORIE
LXX**

Volum îngrijit de:

- Profesor univ. dr. **Bogdan Murgescu**
- Conferențiar univ. dr. **Mihail M. Andreescu**
- Lector univ. dr. **Nicu Pohoată**

**EDITURA PUBLISTAR
BUCUREȘTI - 2005**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

- IOAN SCURTU	- președintele Colegiului de redacție
- BOGDAN TEODORESCU	- secretar general de redacție
- NICHITA ADĂNILOAIE	- membru
- MIHAIL ANDREESCU	- membru
- ALEXANDRU BARNEA	- membru
- BOGDAN MURGESCU	- membru
- ȘTEFAN PĂUN	- membru
- GHEORGHE SMARANDACHE	- membru

Notă

Atenționăm pe toți colaboratorii noștri viitori să redacteze materialele și studiile în conformitate cu normele științifice în vigoare. Nu publicăm materiale fără note sau cu citări eronate! De asemenea, rugăm colaboratorii ca la studii să atașeze și un rezumat într-o limbă străină.

Vă mulțumim!

Redacția

CUPRINS

I. INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ

Mihail M. Andreescu - <i>Românii și Europa în Evul Mediu</i>	5
Profesor Teodorescu Bogdan - <i>Românii și Europa în secolul al XVII-lea</i> . . .	14
St. Lascu - <i>De la populația romanizată la vlahi/aromâni/români balcanici</i>	28
Eugen Denize - <i>România și Planul Marshall</i>	60
Ion Ganea - <i>Europa în căutarea unei identități reale în domeniile securității și apărării. Raportul dintre comunitar și național în aceste domenii</i>	72
Constantin Olteanu - <i>Scurtă privire istorică asupra genezei și evoluției conceptului de universalitate și convergență a relațiilor economice interstatale</i>	82
Dr. Ștefania-Virginia Șcheianu - <i>România în circuitul economic european și mondial în secolele XIX-XX</i>	99
Laurențiu-Cristian Dumitru - <i>România la Organizația Națiunilor Unite</i> . .	120
Lect. dr. Sime Piroțici - <i>O șansă istorică: Uniunea Europeană</i>	132
Dinu Ștefan - <i>Structuri economice-interstatale expresie a adâncirii relațiilor economice internaționale și a convergenței acestora</i> . . .	146
Mihai Chiriac - <i>Aderarea României la Uniunea Europeană</i>	159

II. DIDACTICĂ ȘI METODICĂ

Constantin Vitanos - <i>Didactica istoriei - educație pentru cetățenie europeană</i>	173
Octavian Oșanu - <i>Aplicarea noului sistem de evaluare la istorie</i>	179
Cristina Gîlă - <i>Cetățean român - cetățean european</i>	191
Dominte Paul - <i>"Viața cotidiană în orașul Constanța între anii 1900-1947"</i>	203
Adriana Spătan - <i>Lecția de istorie la muzeu. Preferința pentru un exponat</i>	215

III. MISCELANEEA

Dan Popescu - <i>Pavel Chinezul - Comite de Timiș</i>	218
I. Orghidan - <i>Locul și rolul locotenenței domnești în epoca modernă a României</i>	225
N. Adăniloaie - <i>Comemorarea lui Ștefan cel Mare în județul Muscel în iulie 1904</i>	236
Licu D. Ion - <i>Iuliu Maniu versus Carol al II-lea</i>	243
Nicolae Ionescu-Vaslui - <i>Foametea și starea de spirit din Moldova în anii 1945-1946</i>	257
Doru Vilhem - <i>Din corespondența lui Nicolae Iorga cu doamne intelectuale din Botoșani</i>	276
Oltea Rășcanu-Grămăticu - <i>Considerații privind hotarul târgului Bârlad în Evul Mediu</i>	281
IV. DICȚIONAR - M. Andreescu	297
V. BIBLIOGRAFIE - B. Teodorescu	300

VI. DASCĂLII NOȘTRI - IN MEMORIAM

Ioan Scurtu - <i>Gheorghe I. Ioniță</i>	308
Damian Hurezeanu - <i>Titu Georgescu (O evocare)</i>	310
Bogdan Teodorescu - <i>Louis Roman (1925-2001)</i>	312
VII. DIN VIAȚA SOCIETĂȚII	314

I. INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ

ROMÂNII ȘI EUROPA ÎN EVUL MEDIU I. SECOLELE XI-XVII

MIHAIL M. ANDREESCU*

Românii și România au fost și sunt în Europa dintotdeauna sub aspect geografic dar mai ales politico-militar, economic și cultural-religios. A încerca plasarea lor într-un alt context geografic sau cultural-religios ar fi cel puțin o aberație izvorâtă din ignoranță sau din rea voință ori din calcule politico-ideologice și religioase meschine. În mod normal apartenența românilor și a României la Europa și la civilizația europeană nu trebuie demonstrată deoarece este o realitate evidentă. Și totuși, în timp, din Est ori din Vest, au existat voci care au contestat caracterul european al civilizației românești și apartenența românilor la Europa, atât din ignoranță cât și din diverse calcule politice, chiar și acum în momentul în care se vorbește de "Europa unită" iar România se pregătește să devină membru al Uniunii Europene.

La vremea respectivă s-a răspuns unor asemenea "idei" de către istoriografia românească mai veche sau mai nouă. De aceea, ceea ce ne propunem acum aici nu este să mai demonstrăm un lucru evident și care a fost deja demonstrat, ci să sintetizăm, pe baza istoriografiei de care vorbeam, apartenența și integrarea românilor la și în Europa medievală, evidențiind legăturile religioase și de familie, politico-militare, economice și culturale ale românilor cu lumea europeană, care probează prezența și implicarea directă a românilor la toate marile probleme europene, din evul mediu până în epoca modernă și în continuare până astăzi. Cu alte cuvinte, vom face o trecere în revistă a principalelor teme dezbătute în istoriografie vizând integrarea românilor în politica europeană, reiterând că civilizația românilor din evul mediu și epoca modernă este una de factură europeană, la fel cum este și astăzi.

* Conferențiar univ.dr.la Universitatea "Spiru Haret", București.

Românii au circulat în toată Europa iar europenii au venit la noi. Sunt realități atestate de numeroase mărturii ale europenilor care au trecut pe aici încă din secolul al XI-lea¹, nu numai din secolul XIV², ca să nu mai vorbim de influențele europene asupra noastră³, de prezența românilor în Europa⁴ ori de raporturile româno-europene⁵.

* *

Aflați în spațiul carpato-danubiano-pontic, lângă una din cele mai importante artere fluviale a Europei, controlând drumurile comerciale care legau nordul de sudul continentului și vestul cu Estul Europei și cu Asia prin Marea Neagră, românii au fost permanent implicați în marea politică europeană - fie că aceasta era de natură politico-religioasă generată de Marea schismă și refacerea "unității creștine", fie că a fost vorba de lunga confruntare dintre musulmani și creștini, care a cunoscut apogeul în perioada Imperiului otoman. Până la întemeierea statelor românești teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră a fost disputat între Regatul Ungariei la vest, al doilea Țarat bulgar și Imperiul bizantin la sud, stăpânirile cumană și tătaro-mongolă la est, cărora li se va alătura Regatul poloniei din nord⁶.

Conducătorii locali ai românilor, din secolele XI-XIII, au fost subordonați politic (uneori și religios) puternicilor vecini și suzerani vremelnici care încercau să impună nu numai dominația și stăpânirea politică ci și influențele religioase ale confesiunilor pe care le reprezentau, în special din partea statelor creștine.

1. RĂZVAN THEODORESCU, *Istoria văzută de aproape*, Editura Sport-turism, București, 1980, p.43-47; Idem, *Picătura de istorie*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p.26-29, 85-88.

2. XXX. *Călători străini despre țările române*, I-XI, colecție îngrijită de Maria Holban, M.M. Alexandrecu - Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editurile Științifică, Enciclopedică și a Academiei Române, București, 1967-2003.

3. RĂZVAN THEODORESCU, *Bizant.Balcani.Occident. La începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, Editura Meridiane, București, 1974.

4. VIRGIL CÂNDEA, *Mărturii românești peste hotare*, I-II, Editura Enciclopedică, București, 1991, 1998.

5. NICOLAE IURGA, *Locul românilor în istoria universală*, ediție de Radu Constantinescu, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1985; xxx, *Românii în istoria universală*, I-III, colecție îngrijită de I. Agrigoroaiei, Gh.Buzatu, V.Cristian, Iași, 1986-1988, care grupează studii ale mai multor cercetători.

6. Pentru contextul politico-geografic, etnic, economic și cultural-religios vezi mai multe amănunte în lucrările: NICOLAE IORGA, *Locul românilor în istoria universală*, ediție de Radu Constantinsscu, p.98-150; GHEORGHE I. BRĂTIANU, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, II, ediție de Victor Spinei, Editura Meridiane, București, 1988, p. 112-240; TAHSIN GEMIL, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, Editura Academiei, București, 1991, p. 48-58; ȘERBAN PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 56-84, 136-188.

Situația se va modifica o dată cu întemeierea statelor românești. Pentru început, catolicismul, prin intermediul Regatului apostolic al Ungariei, va reuși să se impună la nivelul elitelor conducătoare ale noilor state⁷, în timp ce ortodoxia - cu mult mai veche în zonă - se menținea, mai ales la sud și est de Carpați ca și între Dunăre și Mare, la nivelul majorității locuitorilor, adică al țărănimii⁸.

Implicarea celor două confesiuni creștine asupra românilor în concordanță cu presiunile politico-militare ale statelor care le reprezentau, au condus, de timpuriu, la integrarea românilor în aria culturii și civilizației Europei creștine, sub toate aspectele. Influențele venite atât din Orientul bizantino-ortodox cât și din Occidentul catolic și-au pus amprenta asupra organizării instituționale a românilor și a statelor lor încă de la începutul organizării acestora⁹.

Confruntările dintre confesiunile ortodoxă și catolică în spațiul românesc - mult mai puternice în Transilvania și Moldova și slabe în Țara Românească -, au continuat până la Reforma de la începutul secolului al XVI-lea¹⁰, dar și după această dată, acum în contextul în care confesiunile reformate urmăreau să-și extindă influența în rândurile românilor cu scopul de a câștiga prozeliți¹¹. Din aceste confruntări s-a ajuns, la începutul secolului al XVI-lea, la introducerea tiparului în spațiul românesc - întâi în Țara Românească și Transilvania și mai

7. xxx, *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările române*, I, Editura Academiei, București, 1977, p. 58-80 (în continuare vom utiliza sigla DRH); MIHAIL M. ANDREESCU, *Puterea domniei în Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Editura Nicolae Bălcescu, București, 1999, p. 45-49.

8. xxx, *Documente privind Istoria României. C. Transilvania*, veac. XI-XIII-1,2; veac. XIV-1-3, Editura Academiei București, 1951-1953, passim; se vorbește în acte despre "pseudoeписcopii de rit grecesc" ai românilor de la est de Carpați (în continuare vom utiliza sigla DIR); NICOLAE IORGA, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I, ediția a 2-a revăzută și adăugită, Editura Ministerului de Culte, București, 1928, p. 25-28; MIRCEA I. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, ed. a 2-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 212-249; xxx, *Istoria românilor. III. Genezele românești*, coordonați acad. Ștefan Pascu și Răzvan Theodorescu, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 593-602.

9. *Istoria românilor*, III, p. 393-427, 571-592; o discuție mai largă privind legăturile românilor cu Roma și implicațiile acestora la ȘERBAN TURCUȘ, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 132-145, 277-312.

10. xxx, *Istoria românilor. IV. De la universalitatea creștină către Europa "patriilor"*, vol. coordonat de acad. Ștefan Ștefănescu și Camil Mureșan, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp. 502-516, 655-665, 674-678. Asupra cauzelor Reformei rămâne valabilă lucrarea lui ANDREI OȚETEĂ, *Renașterea și Reforma*, Editura Științifică, București, 1968, p. 251-282. Pentru confruntările social-economice și militare, dar și deologie generate de Reformă vezi GEORGES BLOND, *Furioșii Domnului. Catolicii și protestanții: patru veacuri de fanaticism*, Editura politică, București, 1976, p. 47-127. Alte probleme cu implicații în spațiul românesc la NICOLAE IORGA, *Istoria Bisericii*, I, p. 65-116.

11. Asupra evoluției Reformei și a încercărilor de prozelitism în spațiul românesc și în lumea ortodoxă vezi Călători, I-IV, passim. În special relatările catolicilor și protestanților asupra problemelor religioase din Moldova, dar și din Țara Românească; NICOLAE IORGA, *Istoria Bisericii*, I, p. 169-212; idem, *Bizant după Bizant*, Editura Enciclopedică română, București, 1972, p. 124-153; idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, ediție de Georgeta Penelea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 119-137.

târziu în Moldova -, ca și la utilizarea limbii române în cancelarie și în biserică¹². În legătură cu tiparul trebuie observat că el era utilizat de români la cincizeci de ani de la descoperirea lui de către frații Guttemberg, înaintea altor țări din centrul și nordul Europei.

În timpul acestor confruntări, nu întotdeauna pașnice, fie că a fost vorba de problemele ortodoxiei ori ale catolicismului, clericii români s-au implicat în rezolvarea lor participând la dezbaterile teologice și la sinoade ecumenice, unii dintre ei au ajuns ierarhi de seamă și cărturari de marcă ai celor două confesiuni. Avem în vedere, de pildă, pe Nicolaus Olahus și Petru Movilă¹³.

Influențele politico-religioase, culturale și militare asupra românilor au sporit în secolul al XVI-lea prin legăturile directe dintre români și state ca Germania, Franța, Italia. Este vorba atât de unii domni care s-au format acolo și care au adus cu ei idei noi, cât și de domni care prin legături matrimoniale ori de altă natură, au fost educați în "spiritul apusean", fiind deschiși la ideile și modelele venite de acolo. Ne gândim aici la un Alexandru Despot sau Petru Șchiopul în Moldova, la Alexandru al II-lea Mircea, Mihnea al II-lea și Petru Cercel în Țara Românească¹⁴.

Raporturile cultural-religioase și politico-instituționale au fost impulsionate de legăturile de familie ale nobilimii (boierimii) române cu familiile nobile din Apusul Europei, din spațiul germano-polono-rus ori arealul greco-levantino-italian. Influențele venite pe aceste căi au avut deseori un caracter integrator și de asimilare a românilor de către lumea europeană în general. Basarabii, de pildă, conform unor studii genealogice mai vechi, se înrudeau cu aproape toate marile familii domnitoare din Balcani și din lumea germană, inclusiv cu Hohenzollernii veacului al XIV-lea. Este de notorietate rolul jucat de soția lui Alexandru

12. NICOLAE IORGA, *Istoria românilor. V. Vitejii*, ed. a 2-a, vol. îngrijit de Constantin Rezachevici, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 93-108, 187-191; *Istoria românilor*, IV, p. 674-698; MIRCEA I. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 516-562.

13. *Călători*, I, p. 484-485. Se dau date despre Nicolaus Olahus, care era coborât din familia domnitoare a Basarabilor "Drăculești" și care a trăit între 1493-1568. Ajuns arhiepiscop de Strigoni și primat al Ungariei a sprijinit Contrareforma. A întreținut legături cu umaniștii europeni, mai ales cu Erasmus din Rotterdam. NICOLAE IORGA, *Istoria Bisericii*, I, p. 290-299, 302-308; xxx, *Istoria românilor. V. O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711-1716)*, vol. coordonat de acad. Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 759-760. În toate lucrările menționate se dau date despre viața, activitatea și personalitatea mitropolitului Petru Movilă al Kievului, coborât din familia domnitoare a Moveștilor. El va pregăti și prezida Sinodul de la Iași din 1642, în cadrul mișcării mai largi a Contrareformei, dar în sprijinul Ortodoxiei.

14. Pentru Despot Vodă vezi monografia realizată de ADINA BERCIU DRĂGHICESCU, *O domnie umanistă în Moldova - Despot Vodă*, Editura Albatros, București, 1980. Despre Petru Șchiopul, amănunte în lucrarea lui GHEORGHE DAVID, *Petru Șchiopul (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591)*, Editura Militară, București, 1984. Pentru Alexandru al II-lea Mircea și Mihnea al II-lea, mai multe amănunte la NICOLAE IORGA, *Bizanț după Bizanț*, p. 136; idem, *Istoria românilor*, V, p. 171-182. În legătură cu Petru Cercel vezi: NICOLAE IORGA, *Istoria românilor*, V, p. 194-213 și mai ales monografia lui ȘTEFAN PASCU, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Cluj, 1944.

I Basarab, catolica Clara, în sprijinirea catolicilor din Țara Românească și influențele exercitate de ea asupra lui Vladislav I¹⁵. Atari legături au impus familia domnitoare munteană în atenția potențailor Europei de atunci și a papalității¹⁶.

Legăturile de familie dintre nobilii români și cei europeni au continuat și s-au amplificat în secolele XIV-XVII și în continuare. Amintim aici, cu titlu de exemplu, legăturile dinastice stabilite de Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș și Alexandru al II-lea Mircea în Țara Românească¹⁷, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Movileștii în Moldova¹⁸, care sunt de notorietate. Am lăsat la o parte numeroasele legături matrimoniale între familiile boierești române și nobilii din Europa, fie că ne referim la lumea germană și Polonia, fie că vorbim de Balcani ori Levant. În Transilvania, legăturile nobilimii române cu lumea apuseană catolică, evident, prin intermediul nobilimii maghiaro-germane, au fost mult mai strânse¹⁹.

Legăturile religioase ale românilor cu cele două confesiuni creștine: ortodoxia și catolicismul, la început, apoi și cu celelalte confesiuni reformate, ca și legăturile de rudenie dintre nobilimea română și cea europeană au contribuit la integrarea românilor în civilizația Europei creștine și participarea lor la numeroasele conflicte cu otomanii. Mai întâi, implicarea românilor în conflictele cu otomanii s-a făcut în cadrul "cruciadelor târzii", mai apoi în cadrul Ligii sfinte și al Ligii creștine²⁰, cooperarea militară și politică dintre români și restul Europei creștine fiind permanentă.

15. În afara studiilor mai noi avem în vedere pe: ȘTEFAN D. GRECEANU, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, I, Imprimeria Națională, București, 1916, p. 11-21; OCTAV-GEORGE LECCA, *Familiiile boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, cu adnotări de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, Editura Libra, București, 2000, p. 94-99.

16. DRH.D. *Relații*, I, p. 45-68; MARIA HOLBAN, *Din cronică relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Editura Academiei, București, 1981, p. 90-211.

17. Bibliografia aici fiind foarte bogată amintim doar lucrările P.P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, ed. a 2-a îngrijită de Gheorghe Lazăr, Editura Corint, București, 2000, p. 49-59; NICOLAE STOICESCU, *Vlad Țepeș*, Editura Academiei, București, 1976, p. 15-37; NICOLAE IORGA, *Istoria românilor*, V, p. 171-182.

18. Dintre numeroase lucrări apărute menționăm: NICOLAE IORGA, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, ediție de M. Berza, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 28-140; MIHAIL M. ANDREESCU, *Încercările lui Ștefan cel Mare de a modifica statutul politico-juridic al stăpânirii sale*, în "Studii și articole de istorie", an. LXIX (2004), p. 21-30; xxx, *Petru Rareș*, coordonator Leon Șimanschi, Editura Academiei, București, 1978; ȘTEFAN S. GOROVEI, Editura Albatros, București, 1982; *Istoria românilor*, V, p. 64-76.

19. Pentru lăncu de Hunedoara și familia sa vezi: CAMIL MUREȘAN, *Iancu de Hunedoara*, Editura Științifică București, 1978, p. 5-53, 202-206. Pentru problema nobilimii române din Transilvania în general vezi: NICOLAE IORGA, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 38-100; IOAN DRĂGAN, *Nobilimea românească din Transilvania 1440-1514*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 22-70, în special.

20. Pentru cruciada târzie și pentru Liga Sfântă vezi mai nou sinteza *Istoria românilor*, IV, p. 274-390, 593-633, unde se discută pe larg problema integrării românilor în politica militară europeană.

Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea pericolul otoman s-a accentuat în Balcani, amenințând direct Țara Românească și Ungaria. S-a ajuns astfel la o colaborare militară strânsă între domnii munteni și regii maghiari. Ea s-a accentuat în timpul lui Mircea cel Bătrân și Sigismund de Luxemburg, hotărându-se campanii antiotomane la care au participat și forțe din Apusul Europei²¹. Eșecul Cruciadei de la Nicopole (1396), datorat neînțelegerilor dintre oștile creștine, a dus la sporirea presiunii otomane asupra Țării Românești și Ungariei. Ea a încetat după moartea sultanului Baiazit I-lea (1403), în timpul luptelor interne pentru tronul otoman (1403-1414) în care s-a implicat și Mircea cel Bătrân. Ofensiva otomană asupra Europei creștine a fost reluată după 1414 pe două direcții: către Constantinopol, ceea ce ar fi însemnat cucerirea Imperiului Bizantin; către Țara Românească și Ungaria, urmărindu-se pătrunderea spre centrul și apusul Europei.

În condițiile în care Țara Românească era slăbită de conflictele interne dintre urmașii la tron ai lui Mircea cel Bătrân, a venit rândul Ungariei și al românilor din Transilvania să se implice în cruciada antiotomană. Conducătorul acesteia a fost lancul de Hunedoara, înrudit cu dinastia Basarabiilor. El a reușit să-și impună autoritatea asupra domnilor Țării Românești și Moldovei raliindu-i la politica generală a Ungariei și Europei creștine²². Eforturile militare ale lui lancul de Hunedoara nu au împiedicat cucerirea Constantinopolului de către Mehmet al II-lea (1453)²³.

Salvarea Belgradului de către lancul de Hunedoara (1456) a coincis cu dispariția sa. Moartea eroului, înălțat prin laude de către papă "*până deasupra stelelor*", a produs o vie emoție în toată Europa creștină justificând din plin cuvintele săpate pe piatra sa de mormânt: "*s-a stins lumina lumii*"²⁴. Implicarea românilor în lupta antiotomană de partea creștinătății, a continuat însă după 1456.

După scurtul episod al domniei lui Vlad Țepeș²⁵ a urmat lunga domnie a lui Ștefan cel Mare, Aproape o jumătate de veac au durat eforturile domnului de a

21. Pentru Mircea cel Bătrân și colaborarea lui cu Sigismund de Luxemburg și alte state europene vezi: I. MINEA, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund (Note istorice)*, Tipografia "Convorbiri literare", București, 1919, p. 51-140; P.P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, p. 293-300; *Istoria românilor*, IV, p. 278-290.

22. Pentru politica lui lancul de Hunedoara și relațiile lui cu Țara Românească și Moldova până la 1456, vezi mai ales: CAMIL MUREȘAN, *lancul de Hunedoara*, p. 68-201; *Istoria românilor*, IV, p. 338-348.

23. Asupra cuceririi Constantinopolului și a poziției Europei creștine vezi amănunte la: STEVEN RUNCIMAN, *Căderea Constantinopolului. 1453*, Editura Științifică, București, 1971, p. 64-194; ANDRE CLOT, *Mahomed al II-lea cuceritorul Bizanțului*, Editura Artemis, București, 1993, p. 19-79.

24. Cf. *Istoria românilor*, IV, p. 348.

25. NICOLAE STOICESCU, *Vlad Țepeș*, p. 85-119.

apăra creștinătatea în fața pericolului otoman și de a integra Moldova și Țara Românească în politica generală europeană²⁶. Victoriile obținute de el în luptele cu turcii l-au determinat pe cronicarul polon Dlugosz să-l considere "*cel mai vrednic pentru a fi numit în fruntea unei coaliții a Europei creștine împotriva turcilor*", în vreme ce papa Sixt al IV-lea îl caracteriza ca pe un "*verus christianaetheta*"²⁷.

Integrarea românilor în politica militară europeană antiotomană, dar nu numai, va culmina cu momentul resurecției Țării Românești din timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601), care s-a încadrat în contextul mai larg generat de "războiul cel lung" (1593-1696)²⁸. Mihai a restaurat fostul "Regat al Daciei" prin unirea celor trei state românești în 1600, în pofida intereselor politice ale Imperiului german și ale Poloniei, faptă ce a și contribuit la moartea sa. "Planul dacic" va fi însă urmărit și după Mihai, dar el urma să prindă viață sub egida puterilor central-europene²⁹.

Fără a epuiza problema raporturilor politico-militare ale românilor cu Europa creștină - ne-am oprit doar asupra momentelor semnificative ale acestora -, adăugăm că, în mod firesc și necesar, românii s-au integrat în Europa medievală și modernă și sub aspect economic. Pentru început, negustorii din statele vecine românilor, apoi și mai de departe au adus la noi mărfuri din toată Europa și chiar din Asia. Ei au preluat de la noi mai ales produse agricole, apoi și unele meșteșugărești. Sub influența lor, mai târziu, în secolul al XV-lea, au început să apară și negustori români iar din secolul al XV-lea și meșteșugarii, pe lângă cei străini³⁰.

Un rol esențial în organizarea orașelor și dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului l-au avut coloniștii sași din Transilvania, stabiliți aici încă din secolul al XII-lea. Veniți din Europa apuseană ei au impus printre români și unguri modelele economice occidentale, mai ales cele din lumea germană. Datorită lor orașele transilvănene, organizate după modelul apusean, au devenit puternice centre meșteșugărești și comerciale. O însemnatate deosebită au cunoscut orașele Sibiu, Bistrița și Brașov. Sibiul și Bistrița au asigurat legăturile economice ale sașilor cu Țara Românească și Moldova. Brașovul, situat la confluența celor

26. Ștefan a întreținut relații cu Veneția, Papalitatea, lumea germană, Ungaria, Polonia și Rusia. Cu Ungaria și Polonia a avut și confruntări militare. Vezi, *Istoria românilor*, IV, p.368-397.

27. Cf. *ibidem*, p. 398.

28. *Ibidem*, p. 593-633.

29. NICOLAE IORGA, *Locul românilor în istoria universală*, pp. 255-258, 261-264, 266-269.

30. O prezentare exhaustivă a meșteșugurilor și comerțului la români vezi în lucrările: NICOLAE IORGA, *Opere economice*, ediție de Georgeta Penelea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 19-50, 427-779; ȘTEFAN OLTEANU, CONSTANTIN ȘERBAN, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Editura Academiei, București, 1969, p. 43-122; *Istoria românilor*, IV, p. 57-111.

trei state, a devenit o adevărată "placă tumantă" a comerțului românesc în general. Așadar, sașii au avut un rol major în integrarea românilor în economia europeană medievală³¹. Pentru zonele riverane Mării Negre și Dunării de Jos un rol esențial în integrarea economică l-au avut negustorii genovezi și venețieni ca și cei bizantini³². Factorii favorizanți ai integrării economice a românilor în Europa medievală s-au accentuat în secolele XV-XVI prin implicarea negustorilor poloni, ruși, greci, bulgari, ragusani etc. Ei au impulsionat dezvoltarea comerțului românesc, a agriculturii și a meșteșugurilor cu caracter urban.

Dezvoltarea economică a condus la o dezvoltare culturală. Influențele integrate în cultură au venit atât prin filiera bizantino-ortodoxă cât și prin cea occidental-catolică, un rol deosebit în răspândirea culturii scrise prin cartea tipărită l-a jucat tiparul. Umanismul și Renașterea au contribuit la organizarea și dezvoltarea învățământului și impunerea limbii române în cancelarie și biserică. Secolele XV-XVI s-au caracterizat prin manuscrisele miniaturate realizate la mănăstirile Bistrița, Neamț și Putna, ca și prin lucrări cu caracter literar, istoric și juridic. Contemporan cu Nicolo Machiavelli domnul muntean Neagoe Basarab (1512-1521) s-a impus prin *Învățăturile* sale către fiul său Theodosie, lucrare considerată un adevărat tratat politico-militar românesc. Menționăm aici pe umaniștii transilvăneni Johannes Honterus și Johann Sommer, ultimul fiind și profesor la Colegiul latin de la Cotnari. De asemenea, amintim aici și pe armurierul Sibiului Konrad Haas, care, pe la 1528-1529 scria o lucrare în care era prezentată macheta unei rachete purtătoare cu trei trepte, utilizând combustibil solid.

În domeniul tiparului, pe lângă muntenegreanul Macarie, care în 1508 înființa prima tiparniță la Dealu, amintim pe harnicul tipograf sârb Dimitrie Liubavic, care la mijlocul secolului al XVI-lea a tipărit în Țara Românească mai multe cărți religioase. În Moldova și Transilvania s-au afirmat tot acum un Filip Moldoveanu sau sibianul Philippus Pictor. Cea mai mare personalitate a culturii românești din veacul al XVI-lea diaconul Coresi, care stabilit la Scheii Brașovului, a tipărit numeroase cărți liturgice și a întemeiat o școală românească. Ucenicii săi Șerban și Marien vor tipări la 1581-1582 prima lucrare în limba română, *Palia de la Orăștie*.

Influențele culturale europene s-au făcut simțite și în arhitectură, sculptură, pictură, artele minore. În vreme ce la sud și est de Carpați s-a impus stilul bizantin în Transilvania s-au impus stilurile arhitectonice romanice și gotice, ultimul și

31. Pentru rolul sașilor în dezvoltarea orașelor, meșteșugurilor și comerțului vezi pe larg: THOMAS NAGLER, *Așezarea sașilor în Transilvania*, ed. a 2-a, Editura Enciclopedică, București, 1992; *Istoria românilor*, p. 418-425.

32. GHEORGHE I. BRĂTIANU, *Marea Neagră*, II, pp. 96-102, 156-195, 204-239.

cu reverberații peste munți, mai ales în Moldova. Din secolul al XVI-lea se impune tot mai mult "stilul italian", palatul lui Petru Cercel din Târgoviște stând mărturie pentru acesta.³³

*
* *

Legăturile românilor cu Europa medievală au fost așadar variate. Influențele venite atât din lumea ortodoxă cât și din cea catolică au contribuit la integrarea românilor în aria civilizației creștine europene medievale și moderne. Au fost realizate creații proprii de valoare europeană. Ideile avansate ale umanismului și Renașterii au fost receptate și adaptate la realitățile specifice spațiului românesc. Implicarea românilor în problemele europene, indiferent de natura lor, denotă că ei s-au simțit europeni și au acționat ca atare la fel de mult ca și popoarele creștine vecine lor sau ca occidentalii înșiși.

33. Pentru cultura medievală există o bogată bibliografie din care menționăm lucrările: NICOLAE IORGA, *Istoria bisericii*, I, p. 87-212; idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, pp. 82-136; idem, *Bizanț după Bizanț*, p. 124-152; xxx, *Istoria artelor plastice în România*, I, vol. coordonat de acad. George Oprescu, Editura Meridiane, București, 1968, p. 141-428; VASILE DRĂGUȚ, *Arta românească*, I, Editura Meridiane, București, 1982, p. 96-323; xxx, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ediție de Dan Zamfirescu, Editura Roza vânturilor, București, 1996; *Istoria românilor*, IV, p. 649-782.

ROMÂNII ȘI EUROPA ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

PROFESOR TEODORESCU BOGDAN

Cadrul general

Secolul al XVI-lea se încheiase cu eșecul lui Mihai Viteazul de a impune o nouă putere la Nord de Dunăre și în Carpați, în cadrul alianței antiotomane îndebște numită "Liga creștină". Era o coaliție de puteri catolice condusă de Sfântul Scaun, Imperiul German și Spania, parte reprezentativă a creștinătății, care în cursul secolului următor va schimba denumirea generică de Republica Christiana în Europa. Se înțelegea deci prin aceasta un spațiu teritorial mărginit de coastele Atlanticului dar și de cursul Dunării mijloci, un spațiu politic dominat de monarhii autoritare și absolutiste (precum Spania, Franța și Austria) și nu în ultimul rând un spațiu confesional în care majoritatea era dată de catolici și unde contrareforma biruise în competiția cu luteranii și calvinii. Este de asemenea locul unei noi arhitecturi a raporturilor internaționale dominate de declinul Imperiului Romano German și al Spaniei, de hegemonia franceză și de ridicarea treptată a Austriei.

"Europa" s-a născut deci, în cuvinte, în secolul al XVII-lea, termenul fiind utilizat cu predilecție în vestul continentului. Acolo unde spiritul de cruciadă și-a păstrat încă valabilitatea în sudul Italiei, în Austria, în Ungaria, Polonia sau în vecinătatea turcilor, termenul "Creștinătate" continua să fie folosit mai des¹.

Puterile care determină destinul Europei la începutul secolului al XVII-lea se numesc papalitatea, Spania, Franța, Imperiul German, Polonia. Marea politică europeană se face însă în lungul axei Nord-Sud având drept poli Baltica și Mediterana, Scandinavia și Italia, elementul german și elementul latin, catolicismul și protestantismul. Peste un secol și jumătate totul s-a schimbat. Marea Britanie, Franța, Austria, Prusia și Rusia domină continentul, axa Est-Vest este de actualitate, lumea anglo-saxonă și lumea slavă stau față în față ca și regimul parlamentar și autocrația țaristă².

Spațiul românesc (în care încorporăm alături de Țările extracarpătice și Transilvania) prin excelență ortodox (deși în Transilvania erau acceptate 4 religii recepte între care una catolică și trei protestante) era parte componentă a

1. P. Chaunu, *Civilizația Europei clasice*, București, 1989, p. 18

2. K. Pomian, *L'Europe et ses nations*, Gallimard, 1990, p. 89-90

"Casei Păcii", tributare Imperiului Otoman. În această zonă a continentului Europa, orientală, spre a o deosebi de cea occidentală (pe atunci adevărata și singura Europă) puterea Porții ajungea la apogeu la jumătatea secolului al XVII-lea după ce trupele turcești luptă cu rezultate neconcludente în Ungaria superioară (1663-1664) dar ocupă Creta (1649) și apoi la capătul unui război cu Polonia (1672-1676) anexează Podolia cu cetatea Cameniței. Toate aceste succese încurajează pe turci să atace Viena (1683) ceea ce va ridica împotriva lor o coaliție formidabilă (Austria, Polonia, Rusia, Veneția) războiul care a urmat marcând doar începutul crizei orientale și nicidecum "descreșterea Imperiului Otoman" cum s-a grăbit să afirme Dimitrie Cantemir.

Statutul Țărilor Române sub autoritate otomană

Istoricii au convenit că în ansamblu situația Țărilor Române în relația lor cu Imperiul Otoman a cunoscut mai multe etape în secolul al XVII-lea. Astfel – în primii săi ani Radu Șerban a știut să consolideze "moștenirea lui Mihai Viteazul" păstrând Valahia la distanță egală de Habsburgi și de Poartă – ulterior regimul suzeranității otomane a fost restabilit în ambele Țări Române odată cu lunga domnie a lui Radu Mihnea (1611-1616; 1620-1623 în Țara Românească; 1616-1619; 1623-1626 în Moldova) apreciat drept pro sau proto fanariot în măsura în care a facilitat interesele boierimii de origine greacă, masiv implicată în viața de stat și în proprietatea funciară. Reacția notabililor autohtoni (fuga în masă, peste munți, îndemnând contribuabilii să nu-și mai plătească impozitele³) l-a îndemnat pe Leon-Vodă, domnul Țării Românești (1629-1632) să acorde cele două hrisoave din iulie 1631 cu privire la "scoaterea grecilor străini" (nu și a celor împământeniți) care nu participă la "nevoile țării"⁴. Actele de mai sus asemănătoare cumva cu "cartele de libertăți" apusene⁵ au o importanță limitată. Interesant este modul în care a obținut Marei Basarab scaunul domnesc: cu susținerea principelui Transilvaniei Gh. Racoczi I și a "ispravnicului" Țărilor Române Abaza pașa de Silistra, care i-a acordat domnia⁶, după o bătălie victorioasă cu un candidat agreeat de Poartă și după o călătorie la Constantinopol unde la capătul unei înfruntări foarte dure cu susținătorii lui Leon-Vodă a fost în cele din urmă acceptat⁷. Împrejurările care aduseseră pe tronul Țării Românești un boier autohton se repetau la Iași unde un domn "împământenit" de origine albaneză, dar cu mari proiecte politice, își lua numele imperial "Vasile". Erau

3. *Istoria Țării Românești, 1290-1690, Letopiseșul cantacuzinesc*, ed. Grecescu-Simonescu, București, 1960, p. 96

4. *Documenta Romaniae Historica, Țara Românească*, vol. XXIII, București, p. 406-408; 412-413

5. N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988, p. 17

6. *Istoria Țării Românești*, p. 101, DRH, B, vol. XXIV, p. 125

7. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, IV, București, 1902, p. 198

astfel inaugurate trei domnii de lungă durată, dacă o adăugăm și pe cea a principelui transilvănean Gh. Racoczi I (1632-1654; 1633-1653; 1630-1648). Chiar dacă prima dintre ele începea cu creșterea substanțială (de trei ori) a tributului, cele trei țări din spațiul românesc erau favorizate de presiunea oarecum scăzută a Porții, atrasă de războaiele cu Persia și Veneția, și de o conjunctură economică favorabilă în general datorată războiului de 30 de ani, care a permis exportatorilor de carne, mai cu seamă celor din Moldova să obțină beneficii importante⁸.

Cum s-a mai spus, aceste premize atât de favorabile, nu au fost corespunzător fructificate, unele resurse fiind risipite în conflicte îndelungate (chiar dacă intervenția lui Gabriel Bethlen și mai cu seamă Gh. Racoczi în războiul cu Imperiul German au adus principelui prin pacea de la Linz (1645) șapte comitate în Ungaria superioară, sau înfruntările militare între Matei Basarab și Vasile Lupu, arbitrate de principele Transilvaniei care nu l-au clintit pe domnul Țării Românești din scaun). Aceste solicitări i-au obligat însă pe toți să întrețină costisitoare trupe de mercenari.

La jumătatea secolului al XVII-lea modificarea conjuncturii interne și a raporturilor internaționale au deteriorat situația Țărilor Române. Răzvrătirile armate care i-au scurtat zilele lui Matei Basarab și au însângerat domnia succesorului său, au slăbit potențialul militar al Țărilor Române. Pe de altă parte consecințele economice ale încheierii războiului de 30 de ani au făcut ca cerea de carne (de vită) în Europa centrală să scadă și corespunzător să scadă și prețul de desfacere, în consecință relația acestor piețe cu producătorii din spațiul românesc a fost mult diminuată⁹. Urmările au devenit evidente în viitorul apropiat. Declanșarea crizei orientale și sporirea cererilor materiale ale Porții, a determinat o tot mai accentuată dependență economică (cu deosebire a Transilvaniei și Moldovei, Țara Românească se afla de mai multă vreme în această situație) față de Imperiul Otoman.

Politica aventuristă a tânărului principe Gheorghe Racoczi II (1648-1660) care a încercat să-și asume și coroana poloneză și să alcătuiască cu sprijinul domnitorilor Țări Românești și Moldovei o nouă putere antiotomană, a determinat reacția energetică a Porții¹⁰. Rezultatele pe termen scurt au fost îndepărtarea tuturor răzvrătiților, ocuparea Oradei devenită centrul unui nou beilerbeilic (pașalâc) în 1660, precum și accentuarea controlului asupra Țărilor Române, inclusiv cu modificarea statutului Transilvaniei, al cărui regim sub dominație străină fusese până atunci mult mai blând decât al celor două state românești extracarpate¹¹.

8. Bogdan Murgescu, *Istorie românească – Istoria universală (600-1800)*, Buc., 1994, p. 116

9. Bogdan Murgescu, *op cit*, p. 118

10. C. Göllner, *Gheorghe Racoczi II (1648-1660)*, București, 1977, p. 102-127

11. *Istoria Românilor*, vol. V, București, 2003, p. 199-201

Ultimul sfert al veacului al XVII-lea a adus schimbări în raportul de forțe din zona Europei centrale și răsăritene. Apogeul Imperiului Otoman s-a încheiat brusc sub zidurile Vienei, Imperiul Habsburgic, cu deosebire, reușind la capătul unui șir de victorii să încorporeze Ungaria și Transilvania și să ormuleze energice amenințări asupra Țării Românești.

Concomitent s-a agravat și criza Moldovei devenită de mai multă vreme teatrul ostilităților turco-tătaro-polone. La Karlowitz însă "Leșii cereau toată Țara Moldovei, dar turcii au răspuns pentru Țara Moldovei că Țara Moldovei nu pot să o dea să le fie lor podană (supusă) că ieste volnică; că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia." ¹²

Consecințele acestor stări de lucruri și-au vădit imediat efectele prin scurta domniilor, accentuarea conflictului pentru putere între facțiunile boierești, solicitări repetate de bunuri și de forță de muncă pentru construcții și reparații de cetăți, poduri sau drumuri, inclusiv de trupe obligate să lupte la mari distanțe față de locul de obârșie.

În concluzie, cu excepția domniei lui Radu Șerban și a lungilor domnii de la jumătatea secolului al XVII-lea bilanțul veacului consacră o creștere lentă dar sigură a aservirii Țărilor Române față de puterea otomană. Soluțiile de contracarare preconizate de domnie și de elitele boierești au avut în vedere alianța cu una din marile puteri interesate într-o acțiune îndreptată împotriva Porții. Multe speranțe s-au pus inițial în Imperiul Habsburgic repede pierdute datorită expansiunii sale în Transilvania și exclusivismului religios probat și prin atragerea unei părți a românilor ortodocși în biserica greco-catolică (uniată) vehement combătută în ambele Țări Române. Rămânea Rusia, preferată pentru ortodoxia sa protectoare. Constantin Brâncoveanu, care s-a străduit să păstreze o distanță egală față de cele două Imperii nu s-a lăsat purtat de exaltarea generală care i-a cuprins pe români când trupele țarului s-au apropiat de Prut. Nu a putut însă să-l împiedice pe Toma Cantacuzino să intre în lupta de la Stănilești.

Contacte politice în Europa

Secolul al XVII-lea s-a caracterizat nu numai printr-o creștere semnificativă a dominației otomane, în cei 100 de ani care i-au urmat lui Mihai Viteazul s-a mărit semnificativ numărul contactelor cu state europene iar Transilvania, cu deosebire, a jucat un rol activ în viața politică a continentului.

După o scurtă perioadă în care imperialii au deținut controlul provinciei, domnia principelui protestant Ștefan Bocskay (1604-1606) a restabilit echilibrul cu Poarta și a încheiat pacea cu Habsburgii (1606). După domnia furtunoasă a

12. Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1986, p. 149

lui Gabriel Bathory (1606-1613) Gabriel Bethlen, protestant asemenea majorității nobilimii maghiare, a desfășurat cu sprijinul Porții, o viguroasă acțiune împotriva Imperiului German, amestecându-se în războiul de 30 de ani. Pacea semnată la Nikolsburg (1620) îi refuza însă coroana maghiară¹³ dar îi acorda stăpânirea Ungariei superioare.

Campania din 1621-1622 încheiată cu tratatul semnat la Mikulov îi lua teritoriile dobândite anterior dar îi acorda titlul de principe al Sfântului Imperiu (German), două ducate din Silezia, mai multe orașe în Slovacia, cele 7 comitate apusene de la hotarul Transilvaniei și un subsidiu anual. Războiul continuă Bethlen bucurându-se de sprijinul Porții și al Țării Românești. Pacea de la Viena (1624) confirma înțelegerea de la Mikulov, cu excepția celor două ducate în schimbul cărora primea Baia Mare și Baia Sprie.

Începută cu mari speranțe, campania, din 1625-1626, ultima întreprinsă de principe, sprijinită și de pașa de Buda, nu s-a încheiat cu rezultatele așteptate. Transilvania păstra însă câștigurile teritoriale din anii anteriori și își consolida poziția externă deși nici una dintre coroanele visate de Bethlen (a Ungariei, a Boemiei, a Daciei - "un regat protestant reunind toate statele din spațiul românesc" sau a Poloniei) nu au fost vreodată dobândite.

După 1630 s-au accentuat tendințele mai vechi de constituire a unui bloc politic al spațiului românesc sub hegemonia principelui Transilvaniei printr-un sistem de tratate bilaterale¹⁴. Deși nu era practic îndreptată împotriva Porții, alianța întemeiată pe bunele raporturi ale lui Matei Basarab cu Racoczeștii a fost sistematic sabotată de la Constantinopol pentru că întărea puterea participanților și îl obliga pe sultan să accepte de facto autonomia lărgită a țărilor membre ("buna vecinătate a fost un reazem pentru trănicia țărilor" afirma dieta transilvăneană în 1636). Nu în ultimul rând alianța a fost parte dintr-un proiect politic mai vast al principelui Transilvaniei care urmărea o nouă implicare a sa în războiul de 30 de ani¹⁵. Împotriva Habsburgilor, Gheorghe Racoczi I avea nu numai acceptul Porții (care promisese și trupe). Tratatul complicat și de lungă durată îi aduseseră alături Suedia protestantă cu care s-a încheiat un tratat în toamna 1642 și evident oștile lui Matei Basarab (1000 de ostași sub comanda lui Constantin Șerban) și Vasile Lupu (numai 700).¹⁶ Campania, care a durat un

13. Cristian Luca, *Participarea Transilvaniei la războiul de 30 de ani în perioada domniei lui Gabriel Bethlen (1613-1629) în Istros*, Brăila, 2000, p. 425-434

14. Despre alianța lui Matei Basarab cu Gh. Racoczi I pecetluită la 3 octombrie 1636 și întărită la 12 octombrie 1636 de boieri, căpeteniile oștirii și slujitorii la București, s-a spus că a avut un caracter excepțional "nici cei mai bătrâni dintre boierii noștri nu-și aduc aminte să fi fost o legătură atât de strânsă ca aceea de acum." – *Cercetări istorice*, 1940, p. 499, N. Stoicescu, *op cit*, p. 143

15. Tahsin Gemil, *Țările Române în contextul politic internațional*, București, 1979, p.90-91

16. Politica lui Gh. Racoczi ostilă Imperiului Habsburgic împotriva căruia lupta alături de turci nu era susținută de Matei Basarab, care asigurase pe Ferdinand al III-lea în august 1643 că preferă să moară decât să uneltească alături de otomani împotriva creștinilor. - A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, București, 1938, p. 182-184

an și jumătate (februarie 1644-septembrie 1645) s-a încheiat cu pacea de la Linz (decembrie 1645) care-i atribuia 5 comitate din Ungaria superioară cu titlu viager, alte două revenind fiilor săi cu titlul de moștenire. Firesc Poarta a solicitat o majorare a tributului, dar Transilvania a câștigat nu doar teritoriile ce i-au fost recunoscute, ci și în prestigiu, statul fiind recunoscut în tratatul general care a încheiat ostilitățile.

În anii 1645-1646 s-a dezvoltat un proiect de alianță antiotomană, a cărui inițiativă a fost atribuită fie regelui Vladislav al IV-lea al Poloniei¹⁷, fie lui Matei Basarab¹⁸ care afirmase încă în urmă cu mai mulți ani că ar fi dornic să-i dezrobească pe creștinii (din Balcani) de sub jugul păgân și că pentru asta și-ar jertfi întreaga avere.

În 1640 într-o discuție cu misionarul catolic Angelo Petrica De Sonnino, domnul Țării Românești se arăta gata oricând să intre în luptă cu otomanii, cu condiția să i se alătore și alți prinți creștini. Angajamentul său imediat avea în vedere 25.000 de soldați¹⁹. Planurile sale coincideau cu cele ale bulgarilor, care ar fi organizat o răscoală generală în Balcani la trecerea oștilor creștine (Matei Basarab se afla într-un contact permanent cu elitele catolice din regiune, episcopul croat Petru Parcevic și arhiepiscopul Pietro Deodato Bacsic). În afara lui Vasile Lupu, cu care între timp domnul de la Târgoviște se împăcase²⁰, la proiect ar fi participat și Gheorghe Racoczi I, cu condiția însă ca regele Vladislav să-i recunoască supremația asupra Țării Românești. Prezența Poloniei la alianță a fost solicitată și de o delegație bulgară (în 1647) vorbindu-se și de participarea Veneției. La întoarcere Petru Parcevic a adus un mesaj din partea lui Vladislav în care Matei Basarab era desemnat "Generalissimo di tutto le 'Oriente", recunoaștere clară a rolului politic și militar al domnitorului român²¹. Patriarhul Ierusalimului, în vizită la Târgoviște în vara 1648, constatase o mare agitație fiind pe punctul de a se declanșa o acțiune peste Dunăre, "dar turcul i-a trimis caftan și sabie lui Matei Basarab și i-a poruncit să fie ca până acum". Totul era pregătit pentru o nouă cruciadă și în Moldova se știa că puterile creștine l-au ales pe regele Vladislav "General, adică purtătoriu de oaste împotriva turcului".²²

O alianță creștină puternică sub conducerea Poloniei alături de Veneția și de statele din spațiul românesc, o mișcare balcanică de proporții, fără amestecul Habsbugilor, încă implicați în războiul de 30 de ani, părea să învie vremurile Ligii Sfinte și ale lui Mihai Viteazul. Din păcate refuzul seimului de a-l

17. *Istoria Românilor*, vol. V, 2003, p. 154

18. N. Stoicescu, *op cit*, p. 173-176

19. *Călători străini despre Țările Române*, București, 1973, vol. V, p. 58-59

20. Ștefan Andreescu, *Matei Basarab, Vasile Lupu și proiectul de cruciadă din anii 1645-1647 în Anuarul Institutului de Istorie și arheologie*, Iași, 1984, p. 147-168

21. *Călători străini*, vol. V, p.376-377

22. Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, 1979, p. 103

urma pe regele Vladislav, a făcut ca în cele din urmă proiectul să rămână doar pe hârtie²³.

Situația politică și relațiile internaționale ale Țărilor Române și a Transilvaniei s-au complicat la jumătatea secolului al XVII-lea. Moartea regelui polonez Vladislav al IV-lea (1648) a deschis o succesiune în care (aspirație moștenită de la tatăl său, căruia i se făcuse oferta și care murise între timp) s-a instalat drept competitor și tânărul principe Gh. Racoczi al II-lea, pentru care atingerea acestui scop era imposibilă fără menținerea Țării Românești și a Moldovei sub suzeranitatea sa. Raporturile cu Matei Basarab s-au normalizat, mergând până la acceptarea (într-un tratat reînnoit) a unei alianțe antiotomane²⁴. Vasile Lupu a refuzat categoric acest statut, atrăgându-și dușmănia principelui Transilvaniei.

Evenimentele s-au dezvoltat însă într-o direcție imprevizibilă și în vecinătatea Moldovei. Abandonarea proiectatei cruciade antiotomane i-a nemulțumit profund pe cazacii zaporojeni care sperau astfel să-și dobândească vechile privilegii și autonomia pierdută în 1637. După ce Bogdan Hmelnitki a fost ales hatman cu susținerea tătarilor crâmleni, aceștia au început un război necruțător împotriva Poloniei. Noul rege Ioan Cazimir (1648-1668) a încercat zadarnic să li se opună iar în august 1649 a fost învins la Zborow.

Vasile Lupu, a cărui fiică mai mare Maria era căsătorită cu Jan Radziwill, magnat polonez, avea prea multe legături cu această țară, ca să nu o susțină în conflictul abia început. Ca atare, deși nimic nu-l obliga la un război cu tătarii din Crimeea și din Bugeac, a riscat și a pierdut. Consecințele acestei atitudini nu foarte inspirate nu au întârziat. În vara 1650 Moldova a fost cumplit lovită de trupele hanului Islam Ghirai (cu avizul Porții) și ale cazacilor, fiind obligat să promită fiului hatmanului Hmelnitki, Timuș mâna fiicei sale Ruxandra²⁵. Războiul polono-cazaco-tătar continuă, cazacii asigurându-și sprijinul lui Gheorghe Racoczi al II-lea, care visa în continuare coroana acestei țări, și al lui Matei Basarab. Vasile Lupu îi susține în continuare pe polonezi care câștigă la Beresteczko (1651) dar pierd în anul următor. În vara 1652 are loc căsătoria lui Timuș cu Ruxandra²⁶, iar în martie 1653, profitând de schimbarea alianțelor (tătarii trec alături de polonezi) Vasile Lupu mediază pacea între Ioan Cazimir și Bogdan Hmelnitki.

Aflat pe culmea valului, Vasile Lupu a fost lovit de unde se aștepta mai puțin. Un complot boieresc condus de logofătul Gheorghe Ștefan și sprijinit de vechii săi adversari, principele Transilvaniei și Matei Basarab, l-a îndepărtat din

23. Seimul polonez nu a aprobat mobilizarea armatei polone încă în decembrie 1646; *Istoria Românilor*, vol. V, p. 154

24. N. Stoicescu, *op cit*, București, 1988, p. 184

25. N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor*, București, 1895, Veress, Documente X, p.250-253, p. 209-212

26. C. Șerban, *op cit*, p.193-201

scaun²⁷. Sigur de susținerea ginerelui său și a cazacilor, fostul domn și-a recăpătat tronul, pentru ca să-l piardă din nou în iulie 1653, când aceleași forțe l-au detronat de data aceasta definitiv.

Prăbușirea casei lui Vasile Lupu "de atâția ani întemeiată, cu mare risipă și cădere", a adus țările din spațiul românesc într-o situație nouă, accentuându-le instabilitatea. Alianța Țărilor Române cu Transilvania s-a menținut dovedindu-și oportunitatea în înfrângerea răscoalei secimenilor (1655)²⁸. Gheorghe Racoczi al II-lea continuă să fie stăpânit de visul coroanei poloneze, motiv pentru care și i-a apropiat pe cazaci. Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei își trimisese solii la Moscova jurând supunere țarului, în schimbul unei alianțe împotriva turcilor și tătarilor. Toată această agitație se producea în contextul crizei poloneze, țară atacată concomitent în timpul primului război nordic (1655-1660) de suedezi, de rușii moscoviți și de cazaci. Alăturat acestei coaliții, principele Gh. Racoczi al II-lea își făcea recunoscută coroana de către aliați (1656)²⁹, rămânând însă ceea ce era mai greu – să o smulgă regelui încoronat Ian Cazimir. Prezența lui Racoczi pe teritoriul Poloniei a stârnit o furtună în cancelariile statelor vecine, Totuși cu o armată din care făceau parte și 4000 de ostași furnizați de aliații săi de la Iași și București și cu trupe proprii, din care cel puțin 3000 de soldați erau mercenari încercați, principele n-a renunțat la campania plănuită. După cucerirea Cracoviei oastea sa a făcut joncțiune cu cea a regelui suedez Carol al X-lea Gustav la Schmielowo (7 aprilie 1657) și cei doi s-au întâlnit în tabăra regelui, Racoczi bucurându-se la rândul său de onorurile datorate unui rege. Cooperarea militară suedo-transilvană a permis însă relativ repede lovituri decisive. Carol Gustav a fost atacat la el acasă de electorul de Brandenburg și de regele Danemarcei și a fost obligat să-și apere tronul. La 23 iunie 1657 Gheorghe Racoczi al II-lea intra în Varșovia, ajutat de 1000 de soldați suedezi, dar acest succes însemna de fapt sfârșitul campaniei. Retragera trupelor aliate l-a silit pe principe să se retragă. Peste o lună – la 22 iulie 1657 accepta capitularea și implicit reîntoarcerea în țară pe drumul indicat de inamic³⁰.

Eșecul campaniei din Polonia nu a rămas fără urmări. Puternicul vizir Köprülü a decis mazilirea tuturor participanților la această aventură, principele și domniile deopotrivă. Gheorghe Ștefan, caracterizat de Miron Costin "om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât pot zice că nasc și la Moldova oameni" ³¹, s-a bucurat în continuare de sprijinul lui Gheorghe Racoczi al II-lea, fără să mai obțină

27. N. Stoicescu, *op cit*, București, 1988, p. 185-189

28. Paul Crenavodeanu, *Răscoala seimeilor și dorobanților*, București, 1961

29. "Întreg contextul participării Transilvaniei alături de Suedia la războiul Nordic, precum și interesul arătat de Anglia pentru rolul pe care principatul l-ar fi putut juca în nord-estul Europei", la Ludovic Demeny, Paul Cernavodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolul XVI-XVIII*, București, 1974, p. 150-155

30. C. Göllner, *op cit*, p. 74-89

31. Miron Costin, *op cit*, p. 163

tronul. Până la moarte (în 1668) a rătăcit într-o lungă pibegie prin Europa de la Viena la Brandenburg și de aici la Moscova și Stockholm, sfârșitul găsimu-l la Stettin în electoratul Brandenburg-Prusia. În Transilvania, situația rămâne complicată, candidatul Porții Acatiu Baricsay fiind obligat să sporească tributul și să cedeze cetățile Lugoj, Caransebeș, Ineu și în 1660 și Oradea cu împrejurimile. El împărțea practic puterea cu Gh. Racoczi al II-lea, care nu se lasă detronat nici după eșecul fragilei coaliții antiotomane. Înfrânt din nou de turci într-o bătălie desfășurată între Gilău și Florești, avea să moară la Oradea în iunie 1660³². Domnia lui Mihail Apafi, ultima înaintea cuceririi habsburgice, încheia o perioadă foarte agitată.

Schimbarea raporturilor de forță în Europa centrală avea să fie provocată de ambiția marelui vizir Kara Mustafa de a cuceri Viena, în fruntea unei armate impresionante (250.000 combatanți) în care alături de turci se aflau trupele tătărăști ale lui Imre Thököly, recunoscut rebel antihabsburgic, precum și ale domnilor români și ale principelui Transilvaniei.

Forțele austriece, mult inferioare (40-50.000) s-au retras în cetatea Vienei, împăratul Leopold care a părăsit capitala înainte de sosirea turcilor lansând un apel disperat de ajutor principilor germani și regelui Poloniei, Mersul evenimentelor este în liniile sale esențiale bine cunoscut. Vreme de două luni (iulie-august, 1683), garnizoana cetății (13.000 de oameni) a rezistat eroic asalturilor turcești și bombardamentelor de artilerie. Trupele domnitorilor români, în care otomanii nu aveau încredere au fost folosite în lucrări auxiliare. Este deci foarte îndoielnică legenda care povestește cum ar fi umplut Șerban Cantacuzino tunurile cu paie în loc de ghiulele.³³

Este însă cert că Domnul Țării Românești a adus mari servicii taberei asediate înlesnindu-i relația atât cu ducele Carol de Lorena care se afla în preajmă cu trupe, cât și cu rezidentul Kunitz internunțul Habsburgilor la Poartă, adus de turci în tabăra lor pentru eventualitatea unor tratative cu autoritățile austriece³⁴. În fine, după joncțiunea trupelor regelui Poloniei, Jan Sobieski, cu cele imperiale și ale confederațiilor germani, înfruntarea decisivă desfășurată la Kalenberg s-a încheiat cu victoria zdrobitoare a aliaților (12 septembrie 1683).

Succesul reputat în preajma Vienei s-a consolidat ulterior prin constituirea Ligii Sfinte (alianță polono-habsburgică la Linz – 5 martie 1684) căreia i s-a alăturat la 15 iulie Veneția, și cucerirea treptată a Ungariei, care a adus trupele Imperiale la porțile Transilvaniei.

În aceste condiții Șerban Cantacuzino a dezvoltat o politică externă complexă urmărind atât desfacerea țării sale de opresiunea otomană, cât și afirmarea sa pe plan balcanic și european ca aliat al forțelor creștine și nu ca supus

32. G. Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608-1660*, București, 1965

33. *Istoria Românilor*, vol. V, p. 236

34. *Românii la asediul Vienei*, București, 1984, p. 18-19

a unei mari puteri din Liga Sfântă. Aceste obiective au fost urmărite prin strângerea legăturilor cu celelalte țări din spațiul românesc. În acest sens o înțelegere mutuală cu principele Transilvaniei se încheia în martie 1684, iar în Moldova era impus serdarul Constantin Cantemir care a jurat că-i va fi credincios în toate (15 iunie 1685). În plan extern speranțele sale s-au îndreptat pentru început spre Polonia. Din păcate puternicul regat de altă dată era măcinat de conflicte interne și nu mai dispunea de resurse care să-i permită să desfășoare mari operațiuni militare. Dezamăgit de tergiversările lui Ian Sobieski, precum și de eșecurile sale repetate, ulterioare asediului Vienei, Șerban Cantacuzino s-a apropiat de imperiali, dar a făcut-o cu mare prudență păstrând calea dreaptă între păgâni și creștini.

Anul 1686 a adus noi evenimente. Campania regelui Poloniei în Moldova, unde Constantin Cantemir trecuse de partea turcilor, s-a încheiat fără succes iar Liga Sfântă și-a întărit rândurile o dată cu alăturarea Rusiei moscovite.

Speranțele lui Șerban Cantacuzino în victoriile imperiale, nu erau deloc împărtășite în Transilvania, unde înaintarea trupelor ducelui de Lorena a fost urmărită cu mare neliniște. Perspectiva apropiată a înlocuirii dominației otomane cu dominația habsburgică se asocia cu dorința garantării autonomiei țării. Principele Apafi aștepta deci sprijin de la puterile anti-imperiale, de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, a electorului de Brandenburg și chiar a regelui englez Carol al II-lea, și după moartea acestuia, a fratelui și succesorului său Iacob. Ștefan Kolozsvári, un emisar princiar, a călătorit la Berlin și Haga, și ulterior la Londra dar misiunea sa nu a avut succes³⁵.

În iunie trupele imperiale primeau dreptul de a se instala cu două garnizoane, la Deva și la Cluj, iar principatul Transilvaniei intra sub protecția lui Leopold I (tratatul hallerian de la Viena), iar în septembrie Buda era cucerită de armata ducelui Carol de Lorena și a electorului Bavariei.

Victoria habsburgică de la Mohacs (august 1687), l-a făcut pe Șerban Cantacuzino să se adreseze împăratului, cerându-i, pentru a-și face intrarea în Liga Sfântă, să desfășoare acțiuni militare care să-i intimideze pe turci și tătari, din partea căruia primea un răspuns foarte încurajator³⁶. Negocierile cu curtea de la Viena au continuat și după tratatul de la Blaj (27 octombrie 1687) care arăta clar lui Șerban ce soartă l-ar fi așteptat, dacă ar fi închinat țara Habsburgilor – ocuparea a 12 cetăți și orașe și plata unei mari despăgubiri de război. Cererile sale imperative aveau în vedere acum respectarea neatârării, eliberarea raialelor, păstrarea religiei și a vechilor obiceiuri ale țării, domnia sa ereditară. Discuțiile consemnate într-un schimb regulat de scrisori au continuat și în prima parte a anului 1688 cu oferte și contraoferte. În cele din urmă Șerban era dispus să accepte că în eventualitatea în care nu va fi posibilă recu-

35. Demeny, Cernovodeanu, *op cit*, p. 175-176

36. *Genealogia Cantacuzinilor*, Ed. Iorga, 1902, p. 216-218

noașterea neatârării, Țările să-și păstreze principii creștini, cum a fost întotdeauna³⁷. Concomitent domnitorul tatona la Moscova, unde trimisul său arhimandritul Isaia propunea o strategie antiotomană comună, Rusia nefiind deocamdată în situația de a intervenii la Dunăre, câtă vreme nu izbândise cu tătarii din Crimeea³⁸. Pe de altă parte, nereușita tratativelor cu Viena i-a determinat pe Imperiali să facă o demonstrație de forță asemănătoare celei din Transilvania, în zona Orșova-Calafat sub comanda generalului Federigo Veterani. Neliniștit Șerban a trimis în tabăra austriacă o delegație importantă cerând retragerea imediată a trupelor imperiale, ceea ce s-a și întâmplat.

Victoria austriacă de la Belgrad (6 septembrie 1688) l-a convins pe domn de puterea excepțională a noului Imperiu și l-a decis să trimită la Viena o solie care să negocieze intrarea sa în Liga Sfântă (2 octombrie 1688). Trei săptămâni mai târziu moartea neașteptată a lui Șerban Cantacuzino, era atribuită acelor apropiați ai săi care de teama turcilor nu ar fi dorit supunerea țării Habsburgilor³⁹. Lespedea de la Cotroceni acoperea un om ale cărui ambiții nemăsurate mergeau până la titlul imperial pe care strămoșii săi îl deținuseră, dar care, fusese obligat pentru a-și menține poziția mult mai modestă de domn al Țării Românești să manevreze cu inteligență între Poartă, Curtea de la Viena și regele Poloniei pentru a păstra autonomia țării și libertatea deciziei politice.

Așa cum era de așteptat succesorul domnului decedat nu a fost fiul său, de altfel nevârstnic, ci Constantin Brâncoveanu, nepotul de mamă al lui Șerban, promotorul unei politici mai realiste față de Curtea de la Viena, foarte reticent față de intențiile Habsburgilor, mai cu seamă după ce aceștia ocupaseră Transilvania. Era de altfel și politica unchilor săi Cantacuzini (frații lui Șerban) și cu deosebire a lui Constantin stolnicul împreună cu care noul domn avea să conducă țara aproape 15 ani (până când, chemat la Constantinopol și înscăunat pe viață – iunie 1703, în schimbul dublării haraciului, a devenit evident că, în vârstă de 50 de ani, domnul se gândea serios să-și încredințeze succesiunea copiilor săi și nu nepoților Cantacuzini).

Prin urmare, negocierile în curs cu Curtea Imperială au solicitat împăratului garanții consistente spre a se evita jefuirea țării de către turci și tătari⁴⁰. La Viena însă s-a decis altfel. Trupele conduse de Donat Heissler au repetat scenariul din Transilvania și au ocupat în iarna anului 1689 Bucureștii. Constantin Brâncoveanu, retras în satul Ruși din Prahova și-a asigurat sprijinul turcilor și tătarilor și a obținut retragerea austriecilor. Aliații săi au găsit însă un bun prilej

37. Virgil Zaborowski, *Politica externă a celor trei Principate Țara Românească, Transilvania și Moldova de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui C. Brâncoveanu*, București, 1925, p. 76 și următoarele

38. *Istoria Românilor*, vol. V, p. 245

39. Paul Cernavodeanu, *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989, p. 123-125

40. Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu Voievod*, București, 1970, p. 55; *Letopiseșul Cantacuzinesc*, București, 1960, p. 88

În moartea principelui Mihail Apafi și au profitat de ocazie spre a-l înscăuna pe E. Thököly, șeful partidei curților antihabsburgice din Transilvania. Într-o situație foarte complicată în care domnul se simțea amenințat atât de pretențiile lui Constantin Bălăceanu, ginerele lui Șerban Cantacuzino, pretendent la tron, cât și de cele ale ambasadorului francez la Poartă, care era gata să ofere tronul Țării Românești lui Thököly, Brâncoveanu s-a alăturat trupelor turco-tătare împreună cu care a obținut victoria de la Zărnești, lângă Brașov (august 1690).

După bătălie E. Thököly a fost înscăunat principe al Transilvaniei la Cârstian lângă Sibiu în prezența lui C. Brâncoveanu, dar nu s-a putut menține, fiind obligat să se retragă la sud de Carpați sub presiunea forțelor habsburgice conduse de Ludwig von Baden⁴¹. Domnul s-a arătat generos cu nefericitul pretendent lăsându-l să ierneze în două tabere lângă Târgoviște și București⁴².

În opinia multor istorici, aici se încheia faza conflictuală a raporturilor lui Brâncoveanu cu imperialii, perioadă în care păstrând statutul de autonomie al țării domnul a știut să țină la distanță trupele habsburgice. În anii care au urmat domnul a desfășurat o politică abilă între cele două puteri întreținând o corespondență secretă cu unii generali ai lui Leopold I, iar pe de altă parte susținând prin intermediul ambasadorilor Angliei (lordul William Paget) și Olandei (Jacob Colyer) negocierile de pace cu Poarta inițiate încă din 1691, cele două puteri fiind interesate să scoată Austria din acest conflict pentru a și-o alătura în războiul cu Franța lui Ludovic al XIV-lea. Bine cunoscută istoriografia noastră, corespondența cu ambasadorul britanic la Constantinopol, W. Paget (15 scrisori în perioada 1694-1701) îngăduie și deslușirea unor gânduri ascunse ale lui Brâncoveanu, dorința de a stabili legături politice și culturale durabile, cu o putere aflată în capătul celălalt al continentului, dorință din păcate neîmplinită⁴³.

Concomitent el primea la București, cu aceeași discreție arătată ambasadorului englez, emisari imperiali precum contele Luigi Ferdinando Marsigli sau consilierul imperial Franz Ulrich von Kinsky (1691-1692) cărora le furniza informații politice și militare din tabăra otomană⁴⁴. Serviciile lui Brâncoveanu nu au rămas fără răsplată. În ianuarie 1695 el primea titlul de principe al Imperiului și acceptul de a achiziționa proprietăți în Transilvania, unde i se oferea chiar un spațiu de refugiu în eventualitatea unei îndepărtări de pe tron, Foarte atent ca jocul acesta atât de primejdios să nu se întoarcă împotriva sa, Brâncoveanu avea întotdeauna grijă să ofere sume importante de bani și obiecte de lux

41. Unii istorici sunt convingși că după bătălia de la Zărnești, Brâncoveniu și Thököly se pregăteau să înlăture stăpânirea habsburgică în Transilvania. Paul Binder, *Cronologia campaniei din 1690*, în *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989, p. 113

42. P. Cernavodeanu, *E. Thököly et ses liens avec les Pays Roumains*, în *Revue Roumaine d'histoire*, XXI (1982), p. 62-66

43. Întreg dosarul chestiunii la A. Pippidi, *Un episod al relațiilor româno-engleze, Corespondența dintre C. Brâncoveanu și lordul Paget*, în *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989, p. 139-155

44. *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 55-56

înălților demnitari otomani și să întrețină o numeroasă clientelă greco-levantină care îi era devotată⁴⁵.

Între timp autoritățile habsburgice confruntate cu criza politică din 1690, pregăteau încorporarea Transilvaniei, atât prin intervenție militară, cât și pe cale politică prin negocieri cu reprezentanții stărilor privilegiate din provincie. Așa s-a născut Diploma leopoldină din decembrie 1691, legea fundamentală a Transilvaniei până în anii dualismului austro-ungar. Potrivit prevederilor sale Împăratului îi reveneau funcția de conducere și control, organul executiv-gubernial (alcătuit din guvernator, cancelar, tezaurar și comandant al forțelor armate) fiind doar executantul dispozițiilor primite de la Viena. De altfel prerogativele lui au fost mult diminuate prin constituirea încă în 1694 a unei cancelarii aulice în capitala Imperiului⁴⁶.

Totuși Diploma leopoldină nu a liniștit autoritățile habsburgice conștiente că le lipsește atât sprijinul elitelor politice autohtone (cu deosebire al nobililor maghiari) cât și al unei biserici catolice puternice. Dacă atragerea reformatorilor se dovedea o utopie, românii ortodocși în majoritate în provincie, până atunci "tolerați", puteau să-li-se alăture.

Deși prima ofertă de unire cu biserica romano-catolică a fost făcută în 1692, abia în 1697, 12 protopopi și mitropolitul ortodox Teofil au semnat actul de unire. Ritul și calendarul sărbătorilor rămânea neschimbat, în schimb adepții noi credințe cereau să fie recunoscuți ca fii ai țării "Laicul să poată promova în toate funcțiile, iar tinerii să fie primiți în școlile catolice."

Alți 38 de protopopi și noul mitropolit Atanasie Anghel au semnat în urma sinodului de la Alba Iulia la 7 octombrie 1698.

Prima diplomă a "uniației" (1699) limita însă accesul la funcții, atribuindu-l doar clerului, ceea ce a stârnit atât nemulțumirea laicilor cât și a celorlalte religii recepte care ar fi dorit să-i aducă pe românii ortodocși în biserica lor.

După sinodul din 4 septembrie 1700, care a acordat împuterniciri depline mitropolitului Atanasie, acesta a mers la Viena, obținând a doua diploma a Unirii (19 martie 1701) care acorda greco-catolicilor toate drepturile, scutirile și privilegiile de care se bucurau catolicii din Imperiu (mireni, laici și plebei deopotrivă). Românii din Transilvania își păstrau episcopia proprie⁴⁷. Totuși diploma din 1701 nu reprezenta decât cadrul general al înfăptuirii bisericii unite. Rămânea ca aceste premize să fie valorificate în viitor în interes social și național.

Efectele pe termen lung ale unirii au fost considerabile. Românii intrau astfel într-o comunitate occidentală, fără a-și fi pierdut tradiția ortodoxă. Într-un

45. *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în *Studii și materiale de istorie medie*, V (1962), p. 413, 417, 419, 420 etc.

46. *Istoria românilor*, vol. V, p. 272-374

47. vezi și M. Păcuraru, *Istoria bisericii ortodoxe române*, II, ed. II, București; D. Radoslav, *Sentimentul religios la români, o perspectivă istorică (sec. XVII-XX)*, Cluj-Napoca, 1997

moment în care Imperiul și contrareforma se aflau într-o fericită apropiere de dorința de emancipare a românilor, dezideratele noastre și-au găsit cu mai multă ușurință o formulare proprie.

Unirea nu a fost numai efectul unei conjuncturi fericite sau rezultatul unei presiuni exterioare. Biserica greco-catolică ne apare astăzi și ca rezultatul unei lupte seculare împotriva "acțiunilor politice" sau a asimilării calvine, determinând afirmarea identității culturale românești în Transilvania și un început de occidentalizare. Fără "uniație" afirmarea națiunii românești în secolul al XVIII-lea ar fi fost mult mai dificilă. Cu ajutorul ei programul emancipării politice a putut fi ferm formulat, ceea ce explică și de ce a doua Diplomă a unirii (1701) contrară Diplomei leopoldine din 1691, nu s-a putut aplica în termenii ei esențiali nicio dată⁴⁸.

Și pentru Constantin Brâncoveanu, corespondența cu lordul Paget, pe care avusese bucuria să-l primească la București, la întoarcerea acestuia acasă, după încheierea misiunii de la Constantinopol (1702), fusese o fericită ocazie de a-și afirma identitatea spirituală. Câțiva ani mai târziu, într-o altă scrisoare adresată generalului imperial Guido Starhemberg (1657-1737) el cerea informații "de la nostra Europa". Dacă un veac mai înainte, Mihai Viteazul avea drept obiectiv apărarea creștinătății, acum, la începutul secolului al XVIII-lea (în 1707), Constantin Brâncoveanu își revendica apartenența la Europa, prin care firește se înțelege lumea civilizată înăuntrul căreia, prin originea sa istorică și prin creația culturală, românii aveau dreptul la un loc bine meritat⁴⁹.

48. *Istoria Românilor*, București, 1998, p. 289-290

49. A. Pippi, *Un episod al relațiilor româno-engleze*, p. 152-153

DE LA POPULAȚIA ROMANIZATĂ LA VLAHI/AROMÂNI/ROMÂNI BALCANICI

ST. LASCU*

Existența în sudul Dunării, în întregul Peninsulei Balcanice, a unei mari populații romanizate¹, luarea de contact cu istoria complexă a romanității orientale², cu trecutul frământat al fraților noștri, de neam și limbă, din Balcani³ – ni se pare de o preeminență evidentă în umplerea unei gol informațional atât de păgubitor în planul cunoașterii umane și național-culturale.

Nu este vorba doar despre o simplă recuperare de cunoștințe, la acest început de veac și mileniu stresant informațional; pentru noi, românii, recuperarea de informații istorice poate însemna, în multe cazuri, încă un pas, al fiecăruia în parte, în recuperarea propriei istorii; este o necesitate care se impune atât din punct de vedere național, cât și din perspectiva remodelărilor geopolitice și etnoistorice europene – mai ales balcanice –, la care suntem martori de un deceniu și jumătate. Iată de ce, înlăturând un anume vâl al prejudiciilor noi – ce tind să ia locul altora, dezavuate de istorie –, trebuie să tindem spre a ne cunoaște întreaga istorie, cu toate încrengăturile și ramificațiile sale, o istorie adesea generoasă, deseori tragică...

Ilustrează complexitatea, tragismul și măreția istoriei naționale a românilor, evoluția istorică a *aromânilor*⁴, frații din Balcani socotiți a fi, de savantul Ioan Simionescu, drept „cea mai chinuită ramură a românismului”.

* Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie (Universitatea „Ovidius” din Constanța).

1. vezi Th. Capidan, *Romanitatea balcanică* / Discurs de recepție la Academia Română, rostit la 26 mai 1936/, în *Discursuri de recepție la Academia Română*, Editura Albatros, București, 1980, pp. 221-237.

2. vezi, pe larg, H. Mihăescu, *La romanité dans le Sud-Est de l'Europe*, Editura Academiei Române, București, 1993, *passim* /600 pp./.

3. vezi N. Iorga, *Histoire des Roumains de la Péninsule des Balcons (Albanie, Macédoine, Épire, Thessalie, etc.)* (Publications de l'Institut pour l'Étude de l'Europe Sud-Orientale), Imprimerie “Cultura Neamului Românesc”, București, 1919, *passim* /65 pp. + 1 h. + 1 tab./ (în același an este și tradusă și în limba română /75 pp. + 1 h./).

4. *Istoria românilor*. Vol. VI *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)* (coordonatori: Paul Cernovodeanu, Membru de onoare al Academiei Române, Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, Membru corespondent al Academiei Române), Editura Enciclopedică, București, 2002 (cap. *Aromânii din Peninsula Balcanică*, pp. 107-121 – autor: Gh. Hristodol); vol. VII, tom I *Constituirea României moderne (1821-1878)* (coordonator: Acad. Dan Berindei), Editura

O privire sintetică a lucrărilor științifice de specialitate⁵ relevă o componență ce se regăsește aproape în fiecare dintre ele – anume, *originea comună a urmașilor romanității răsăritene* (aromânii sau românii balcanici și dacoromânii)⁶, respectiv a poporului român trăitor pe o întinsă arie sud-est europeană și balcanică, reiterându-se cunoscuta aserțiune a savantului român de sorginte aromână Tache Papahagi: “O fatalitate istorică a vrut ca astăzi – *scria el în 1928* –, în loc ca *tot nordul Peninsulei Balcanice să fie și el tot fără țară românească cu neam românesc* (subl.n.) întins până pe coastele nord-estice ale Mării Adriatice și până pe plaiurile Tesaliei, să vedem în acest sud al Dunării cum viața românească sângerează cumplit mergând spre stingere. Din tot ce a pulsă și a domnit în această peninsulă, astăzi doar mai rămân insulele răzlețe cum ar fi: românii timoceni, românii din Istria, a căror dispariție nu va întârzia mult, românii din Meglenia, cari au început să emigreze în Țara mumă, și aromânii sau macedo-românii”⁷.

Enciclopedică, București, 2003 (cap. *Românii din dreapta Dunării*, pp. 798-801, 810-812 – autor: Gh. Zbucăea); vol. VII, tom. II *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)* (coordonator: Gheorghe Platon), Editura Enciclopedică, București, 2003 (cap. *Românii din dreapta Dunării*, pp. 377-393 – autor: Gh. Zbucăea).

5. Vezi, mai nou, între contribuțiile de seamă ale istoriografiei noastre contemporane – St. Brezeanu, Gh. Zbucăea (coord.), *Românii de la Sud de Dunăre. Documente* (Arhivele Naționale ale României), f.e., București, 1997 /400 pp./ (conține 184 doc.); Gh. Zbucăea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVIII-XX*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999 /306 pp./; de asemenea, vezi *Studiul introductiv* – fundamental pentru abordarea științifică, prima după Al Doilea Război Mondial, a problematicei istoriei românilor balcanici –, la G. Mumu, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae-Șerban Tanașoca (Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Institutul de Studii Sud-Est Europene), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, pp. 7-64.

6. Vezi Th. Capidan, *Originea macedoromânilor. Răspuns D-lui Keramopulos dela Academia greacă din Atena, referitor la originea greacă a macedoromânilor* (Discurs rostit în Ședința dela 10 februarie 1939 a Academiei Române), în “Memoriile Secțiunii Literare”. Seria III. Tomul IX. Mem. 2, 1939, *passim* (apărut și în *Extras la Imprimeria Națională*, București, 1939 /24 pp./).

7. Unele dintre cele mai importante lucrări monografice, apărute în prima jumătate a secolului trecut, au fost, în ultimii ani, reeditate – V. Diamandi-Aminceanul, *Românii din Peninsula Balcanică*, Editura Domino (seria *Balcanica*), București, 1999 /288 pp./; G. Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare 980-1259*, Editura Domino (seria *Balcanica*), București, 1999 /160 pp./; I. Caragiani, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică* /vol.II/, Litera Internațional, București, 2000 /272 pp./; Idem, *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică. Publicare postumă însoțită de o notă biografică de Pericle Papahagi* /vol.III/, Profile Publishing, București, 2002 /300 pp./; Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*. Studiul lingvistic de... profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române. Operă premiată de Academia Română cu Premiul Statului “Eliade Rădulescu”. Ediție îngrijită de Justina Burci și Camelia Zăbavă. Prefață de Lucian Chișu, Fundația “Scrisul Românesc”, Craiova, 2001 /250 pp./; A.N. Hâciu /Profesor. Premiat cu “Marele Premiu Năsturel” 1937 al Academiei Române/, *Aromânii. Comerț. Industrie. Arte. Expansiune. Civilizație*. /Cu/ “O mărturisire” /de/ Simion Mehedinți, Ediția a II-a (sic!) /Ediție îngrijită de Dumitru Stere Garofil-editor/, Editura Cartea Aromână, Constanța, 2003 /604 pp./.

Potrivit aprecierilor, profund politizate și neștiințifice ale istoricilor și filologilor eleni, aromânii n-ar fi decât urmașii latinizați ai anticilor greci⁸, unul dintre acești autori, și el de origine aromână, considerându-i ca fiind cei mai curați dintre elini, respectiv că "sunt urmașii macedonodorienilor latinizați lingvistic"⁹; sunt aserțiuni ce datează, în fapt, de la jumătatea secolului al XIX-lea, propaganda grecească pusă în slujba idealului Marii Idei considerându-i pe vlahii din Balcani, în perioada de până la Primul Război Mondial – viziune ce persistă și astăzi, cum vedem –, ca fiind greci care vorbeau un idiom latin, presa aromânească din Vechiul Regat relevând deseori mediilor românești perniciozitatea unei atari identificări: "N-am crezut și n-am voit să credem că grecii când vorbesc de înțelegere cu românii, nu vor ține seama de cele câteva sute de mii de români din Macedonia și că vor continua, ca și în trecut, tactica lor de elenizare față de noi. Or, ce vedem că se întâmplă? Ei ne vorbesc de o alianță față de pericolul slav, dar nu înțeleg nicidecum a recunoaște individualitatea etnică a macedoromânilor. Elinovlahi (greco-români), vlahofoni (greci care vorbesc românește), iată ce suntem noi românii din Macedonia pentru ei și deci ideea că trebuie să ne aducă la matcă, nu-i slăbește"¹⁰.

„Vlahos, adecâte rumân”. Reprezentanți ai romanității balcanice¹¹, a r o m â n i i (*ar/lu/mâni, rumâni/rămăni*, cum își spun ei, respectiv *vlahi, belivlasi, rēmēri, cobani, cuțovlahi, țințari*, cum îi designează neamurile balcanice în mijlocul cărora trăiesc)¹² și m e g l e n o r o m â n i i (*vlași*, cum își spun ei

8. Vezi, în acest sens, A.G. Lazarou, *L'Aroumain et ses rapports avec le Grec*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1986, pp. 101-114.

9. *Apud* C. Papanace, *Geneza și evoluția conștiinței naționale la macedo-români* /Prefață de Ionel Zeana/, Editura Brumar, f.l. /Timișoara/, 1995, p. 274 (este vorba despre Socrate N. Liakou, autorul unei ample monografii, din 1965, dedicată originii congenerilor săi lor vezi).

10. Omega, *Suntem greci sau români?*, în "Peninsula Balcanică", II, nr. 37, 1 octombrie 1900, pp. 1-2; vezi și Elvino, *Se pot numi elino-vlahi românii din Macedonia? Ce însemnează cuvântul "Elino-vlah" și de când datează el.-Incontestabila latinitate a dialectului macedo-român.-Grecii necontestând nici origina nici numărul aromânilor.-Redeșteptarea aromânilor și pericolul ce ea prezintă pentru planurile politice ale grecilor*, în "Românul de la Pind", IV, nr. 17 (159), 30 aprilie 1906, p. 2.

11. Vezi, mai recent, noi abordări și sinteze – St. Brezeanu, *Romanitatea orientală în Evul Mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală*, Editura All Educational, București, 1999 /248 pp./; N.-Ș. Tanașoca, *Aperçus of the History of Balkan Romanity*, în R. Teodorescu and L.C. Barrows (eds.), *Politics and Culture in Southeastern Europe* (UNESCO-CEPES) (seria *Studies on Science and Culture*), f.e., Bucharest, 2001, pp. 97-174; Anca Tanașoca, N.-Ș. Tanașoca, *Unitate romanică și diversitate balcanică*. Contribuții la istoria romanității balcanice. Cu un cuvânt înainte al autorilor, Editura Fundației PRO, București, 2004 /324 pp./; N. Saramandu, *Romanitatea orientală*, Editura Academiei Române, București, 2004 /346 pp./.

12. Vezi, despre ei, mai nou, N. Djuvara (coord.), *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, Editura Fundației Culturale Române (col. *Argumente*), București, 1996 /200 pp./ (ediția originală a apărut în 1989, la Paris); Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea*. A colaborat: Petru Dănilă, Editura Globus, București, 1996 /258 pp./; Gh. Carageani, *Studii aromâne*. Cuvânt înainte de Nicolae-Șerban Tanașoca, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999 /296 pp./; N. Saramandu,

înșiși, respectiv *vlași* și *megleniți*, cum sunt denumiți de populațiile învecinate)¹³ –, constituie ramura sudică a romanității orientale, care se întindea de la extremitatea nordică a Daciei Traiane (până la venirea popoarelor migratoare), până înspre nordul muntos al Greciei, de la Marea Neagră până la Marea Adriatică. Unitatea acesteia, rezultată prin romanizarea tracilor, începând din secolul al II-lea î.Hr., a fost spartă o dată cu așezarea slavilor la sud de Dunăre, în veacul al VII-lea, astfel încât la nord de Munții Balcani s-a dezvoltat, în continuare, poporul român – prin componenta sa nord-balcanică (daco-românii), iar la sudul lor, prin ramura sud-balcanică (aromânii și meglenoromânii); reprezentanții acesteia din urmă au fost împinși, treptat, tot mai mult în josul Peninsulei (unde au întâlnit, poate, la sud de linia Jireček, unele insulițe romanizate) (istro-românii¹⁴ sunt descendenți târzii ai dacoromânilor). Analiza contextului istoric al regiunii ponto-balcanice, pentru perioada celei de-a doua jumătăți a mileniului I – când așezarea slavilor în masă la sud de Dunăre „a marcat, neîndoiește, unul dintre evenimentele capitale ale istoriei ulterioare a Peninsulei Balcanice”¹⁵ –, relevă aria de locuire a populației romanizate, a cărei amploare a așezării acesteia în teritoriile rămase bizantine „este greu de precizat”, pentru ca restabilirea graniței imperiale pe Dunăre în secolul al X-lea să coincidă „cu reîntrirea sub stăpânirea imperială a mării mase a populației romanizate din Balcani”¹⁶. Așa cum relevant a surprins istoriografia noastră, în această a doua

Studii aromâne și meglenoromâne, Ex Ponto, Constanța, 2003 /260 pp. + *Harta graiurilor aromâne și meglenoromâne din Peninsula Balcanică*; E. Țârcomnicu, Iulia Wisoșenschi, *Românii de la sud de Dunăre. Obiceiuri tradiționale de nuntă. Studiu istoric și etnologic*, Editura Ziua (col. *Românii de lângă noi*), București, 2003 /190 pp./; La începutul verii anului 2004, a apărut, la București, grație eforturilor unui pasionat muzeograf-colecționar, un *album ilustrat*, trilingv – C. Beda, *Aromânii în imagini până la jumătatea secolului XX. Les Aroumains dans images jusqu'à la moitié du XXeme siècle. The Aromanians an Illustrated Life in the First Half of the Twentieth Century*, f.e., București-România, 2004 /212 pp./; din aceeași categorie a *albumelor ilustrate*, face parte și cel care reproduce fotografii realizate de frații Manakia, aromâni din Macedonia începutului de veac XX – vezi Ioana Popescu, *Priveste! Frații Manakia*. Imagine: Alice Ionescu. Documentare: Ana Vinea /Muzeul Țăranului Român/. Supliment al revistei *Martor* VI-2001 /nenumărat; 104 pp./.

13. Vezi P. Atanasov, *Meglenoromâna astăzi* /teză de doctorat susținută, în 1979, la Skopje (Republica Macedonia); a apărut, inițial, în limba franceză, în 1990; ediția de față este augmentată/, Editura Academiei Române, București, 2002 /408 pp./; E. Țârcomnicu, *Meglenoromânii: des- tin istoric și cultural*, Editura Etnologică, București, 2004 /100 pp./.

14. Vezi Elena Scărlătoiu, *Istororomânii și istororomâna. Relații lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine slavă*, Editura Staff, București, 1998 /364 pp./.

15. N.-Ș. Tanașoca, *Bizanțul și românii*. Eseuri, studii, articole, Editura Fundației PRO, București, 2003, p. 53.

16. xxx *Fontes Historiae Daco-Romanae*. Izvoarele istoriei României. Vol. III. *Scriitori bizantini* (sec. XI-XIV). Publicate de Alexandru Elian și Nicolae-Șerban Tanașoca (Academia de Științe Sociale și Politice. Institutul de istorie „N. Iorga”. Institutul de studii sud-est europene), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 269-270 (vezi și N. Saramandu, *Romanitatea orientală*, Editura Academiei Române, București, 2004 pp. 112-122 – respectiv, studiul *Despre deplasarea aromânilor în sudul Peninsulei Balcanice. „Mărturia” lui Kekaumenos*); vezi, de asemenea, N. Djuvara, *Sur un passage controversé de Kékauménos* în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXX, 1-2, 1991, pp. 23-66 – autorul nu dă credit cronicarului bizantin, în

jumătate a mileniului întâi se structurează individualitatea etnolingvistică a populației romanizate, a *vlahilor balcanici*: „În răstimpul dintre secolele VII și X, transformări importante din punct de vedere etnic s-au acumulat atât în natura populației romanizate de la sud de Dunăre cât și a societății bizantine. Izolați în marea masă a populației slave și siliți la un nou mod de viață, traco-romanii din sudul Dunării au dobândit o fizionomie aparte și o limbă proprie, *în ultimă instanță s-a constituit un popor nou* (subl.n.). Termenul de *romanus*, prin care se autodefineau, își pierde semnificația politică de odinioară, datorită izolării de teritoriul Romaniei, și dobândește un conținut etnic, deosebindu-i de populația vecină slavă, bulgară, greacă și albaneză. *Prin noțiunea de vlah, având aceeași valoare etnică, noul popor intră în rândurile celorlalte popoare balcanice* (subl.n.)”¹⁷

Prima relatare istorică medievală (din a doua jumătate a secolului al XI-lea, ce se referă la realități din secolul precedent) ce atestă, cu claritate, existența vlahilor balcanici în așezările lor istorice, locuite și astăzi de ei – respectiv în Epir, Macedonia și Tesalia –, aparține unui scriitor bizantin, „atât de des citatul Kekaumenos, ostil aromânilor din Tesalia, împotriva cărora formulează o diatribă violentă”¹⁸: „Căci aceștia [vlahii] sunt cei numiți daci și bessii. Înainte vreme ei trăiau pe lângă râul Dunăre și Saos, râu pe care astăzi îl numim Sava, unde trăiesc acum sârbii, în locuri întărite și greu accesibile. Încurajați de acest fapt, simulând prietenie și supunere față de împărații de odinioară ai romanilor, ei, ieșind din întăriturile lor, prădau ținuturile romanilor. De aceea, mâniați împotriva lor, cum s-a spus, i-au nimicit. Și ei [vlahii], *părăsind acele locuri, s-au răspândit în tot Epirul și Macedonia, iara cei mai mulți s-au așezat în Elada* (subl.n.) (adică, în Tesalia – n.n.)”¹⁹. Cunoscutul scriitor bizantin Laonic Chalcocondil a sintetizat și mai pertinent, în secolul al XV-lea, în ale sale *Expuneri*

ceea ce privește deplasarea spre sud a vlahilor danubieni – care, totuși, apare plauzibilă –, la această reinterpretare a textului achiesând, între alții, și lingvistul român contemporan N. Saramandu: „Prin urmare (se concluzionează după o analiză critică a izvorului cu pricina – n.n.) pasajul din textul scriitorului bizantin Kekaumenos referitor la prezența vlahilor în Elada în secolului al X-lea nu reprezintă o mărturie a «coborârii» aromânilor din nordul în sudul Peninsulei Balcanice în secolului al X-lea sau într-o perioadă imediat anterioară” (p. 121).

17. xxx *Fontes Historiae Daco-Romanae*. Izvoarele istoriei României. Vol. IV. *Scriitori și acte bizantine*. Sec. IV-XV. Publicate de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, pp. 453, 485; aserțiune comentată, recent, de N. Saramandu, *Op. cit.*, pp. 49-50 – respectiv amplul studiu *Romanitatea orientală (secolele al IV-lea – al XV-lea). Surse istorice* (pp. 9-80).

18. Sinteza cea mai coerentă a chestiunii – la Gh. Ivănescu, *Istoria limbii române*. Ediția a II-a. Îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Editura Junimea, Iași, 2000 (titlatura cap. II este sugestivă: *Româna primitivă. Diferențierea dialectală și stilistică a românei din acea vreme. Desfacerea unității lingvistice inițiale prin deplasări ale unor ramuri ale poporului român*, pp. 291-334).

19. Anca Tanașoca, N.-Ș. Tanașoca, *Op. cit.*, p. 27 (respectiv, studiul *Afirmare și alienare în istoria romanității balcanice*, semnat de Nicolae-Șerban Tanașoca).

istorice, opinia cărturărească a umaniștilor medievali referitoare la unitatea etnolingvistică carpato-balcanică a neolatinilor orientali, *vlahii*: „Cum și neamul care locuiește din Dacia până în Pind și care se întinde în Tesalia. Vlahi se numesc și unii și ceilalți. Și n-aș putea să explic și să spun care din aceștia la care au venit (...). Și cei din muntele Pind, vlahii îl locuiesc, care vorbesc aceeași limbă cu dacii și sunt asemenea cu dacii de la Istru”²⁰. Comentând această atât de explicită mărturie de epocă, unul dintre cei mai avizați istorici din zilele noastre, în domeniul cercetării romanității balcanice, arată, pe bună dreptate, că „Știința modernă confirmă, nuanțând-o totodată, teza umanistului bizantin, cu argumente rezultate din cercetări arheologice, istorice, lingvistice și etnografice. *Romanitatea balcanică nu este decât componenta sud-dunăreană a romanității danubiene, masă etno-lingvistică relativ unitară, întinsă într-adevăr, cândva, din Carpați până în Pind și de la Marea Adriatică până la Marea Neagră, din care face parte și romanitatea dacică* (subl.n.). Substratul acestei romanități danubiene este și el relativ omogen, fiind alcătuit din elemente strâns înrudite între ele, geto-dacice la nord de Dunăre, iliro-tracice la sud de fluviu. Identitatea structurală a graiurilor vorbite de reprezentanții tuturor grupurilor romanice din Europa sud-estică este dovedită de lingviști²¹: ei conchid că este vorba de dialecte ale uneia și aceleiași limbi române primitive, dintre care numai unul, al dacoromânilor, a avut șansa de a evolua nestânjenit și de a deveni o limbă literară”²².

Idiomul dacoromânilor s-a dezvoltat și îmbogățit continuu, fiind baza pentru constituirea limbii literare române, în secolul al XIX-lea, în timp ce idiomul aromân s-a menținut în faza de dialect al trunchiului lingvistic comun, moștenitor al romanității orientale. Primul învățat român care introduce în ecuația etniei noastre și componenta sa sud-dunăreană este Miron Costin: „În Macedonia este de asemenea o colonie romană, cu aceeași limbă cu noi dar cu mult mai apropiată de limba italiană decât vorbirea noastră. Grecii îi numesc cuțovlahi, adică vlahi șchiopi, pentru că șchiopii și bolnavii din oastea romană rămâneau acolo. Este acolo un ținut mare, care se numește Romania și acel ținut este o colonie romană”²³ – consemnează, la 1677, într-o sinteză istorică destinată

20. M. Costin, *ICronica polonă*, în *Opere*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 208.

21. Stolnicul C. Cantacuzino, *Istoria Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Prefață și tabel cronologic de Dan Horia Mazilu, vol. I, Editura Minerva (col. B.P.T.), București, 1984, pp. 42-44.

22. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Postfață și bibliografie de Magdalena Popa, Editura Minerva, București, 1986, pp. 167-168.

23. Idem, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*. Prefață de Virgil Cândea. Ediție critică, traducere, introducere, note și indici de Dan Slușanschi, în Idem, *Opere complete*. Ediție critică publicată sub îngrijirea lui Virgil Cândea, vol. IX. Tomul I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, p. 113 (de menționat că despre portul „vlahilor șchiopi” n-a mai apucat să scrie, redactarea unui asemenea capitol în *Descrierea Moldovei* nemaifiind realizată).

uzului informativ al unor străini (*recte*, polonezii). Și în Țara Românească cărturarii au avut știri tot la acest sfârșitul aceluiași de veac al XVII-lea în privința întinderii romanității orientale, cele mai ilustrative aparținând Stolnicului Constantin Cantacuzino, eruditul umanist atestând chiar contactul direct cu "coțovlahii", pe care îi consideră urmașii romanilor, având aceeași limbă cu a românilor nord-dunăreni, "numai mai stricată și mai amestecată cu de ceasta proastă grecească și turcească", iar dacă îi „întreabă pre ei neștine: Ce ești?, *el zice: vlahos, adecâte rumân* (subl.n.); și locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia [cea Mare]. Pare-mi-să, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceștea rumâni decât ceștea grăind cea să înțeleagă; *însă și unii, și alții cu puțină vrême într-un loc aflându-se și vorbind adese, pre lesne pot înțelege* (subl.n.)"²⁴.

Referirile la vlahii balcanici se regăsesc și în lucrările elaborate de către Dimitrie Cantemir; astfel, în prima lucrare științifică românească, care este *Descriptio Moldaviae* (întocmită la 1715-1716, la îndemnul Academiei din Berlin), în capitolul *Despre graiul moldovenilor*, se fac referiri la limba vorbită de aromâni în următorii termeni: "Un graiu mult mai stricat au cuțo-vlahii, care locuiesc în Rumelia, la hotarul Macedoniei. Ei amestecă într-un chip de mirare graiul țării lor cu cel grecesc și cu cel albanez"²⁵, domnitorul moldovean având cunoștință, așadar, și el de aceeași denumire peiorativă atribuită aromânilor (din modul explicit în care vorbește de caracteristici ale limbii acestora și raporturilor ei cu greaca și albaneza, nu este exclus ca el să fi întâlnit și conversat cu aromâni), pentru ca într-o altă lucrare, marele umanist să scrie și despre "*populația românească, cea care locuiește încă și astăzi în tot Epirul și în jurul Ianinei, căci graiul însuși ne este martor* (subl.n.), dat fiind că și aceia vorbesc românește, dar au stricat limba latină nu cu cea slavonă sau ungurească, cum <a făcut> româna noastră, ci cu cea grecească și albaneză, astfel că abia dacă noi îi putem înțelege pe ei și ei pe noi, de aceea îi și numesc grecii *kuțovlahi*, adică – *precizează D. Cantemir* – "vlahii șchiopi", pentru că și în obiceiuri și în graiul lor parcă șchioapătă. Dar ei sunt oameni foarte tari în vârtute și mult răbdători la trudă și, ceea ce este de mai mare minunare, deși locuiesc de atâtea veacuri între greci și albanezi, totuși ei păstrează portul propriu, cel vechi roman și al nostru, lucru pe care îl vei vedea, <Cititorule>, când vom vorbi despre portul nostru"²⁶. Într-o altă lucrare comandată de academia berlineză, redactată în 1717 – care poate fi socotită ca o primă sinteză a istoriei românilor pentru

24. Idem, *Historia Moldo-Vlachica*, în *Opere complete*, vol. IX. Tomul I..., p. 415.

25. vezi St. Lascu, *Comuniunea etnolingvistică a românității nord și sud-dunărene în viziunea corifeilor Școlii Ardelene*, în "Analele Universității din Oradea. Seria Istorie-Arheologie", VI-VII, 1996-1997, pp. 75-99.

26. vezi, în acest sens, nr. 2/2004 al revistei „Dosarele Historia” (București), în care apar și alte inadvertențe privitoare la istoria tulpinilor neamului românesc; cea mai gravă este confundarea românilor timoceni – care nu sunt decât dacoromâni din zona adiacentă Dunării – cu aromânii...

uzul străinilor –, relatările privind unitatea ramurilor neamului românesc rămân, credem, o realitate a cărei actualitate ar trebui, astăzi, conștientizată și mediatizată ca atare: "Astfel, astăzi moldovenii, muntenii, vlahii transalpini, mysienii, basarabenii și epiroții se numesc pe sine cu toții un nume cuprinzător nu «vlahi», ci «români» (subl.n.), iar limbii lor neaoșe îi spun «limba română»; iar dacă un moldovean, un muntean, un mysian ș.a.m.d. l-ar întreba pe un străin sau venetic dacă știe limba lor, l-ar întreba așa: «Știi românește?», <adică> *Scis romanice?*"²⁷.

„*Românii care locuiesc în Machedoniia*". Și reprezentanții Școlii Ardelene au avut, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, percepția unității etnolingvistice românești carpato-dunăreano-balcanice²⁸. Într-o lucrare

27. D.I. Popovici, *Despre aromâni. O Țințarima. Contribuțiuni cu privire la chestiunea formării neogului nostru*. În românește de C. Constante, Tipografia „Domeanu”, București, 1934, p. 15.

28. În 1880, este publicată, în prima revistă editată de către aromâni la București, o scrisoare din partea unui român macedonean stabilit în Țară (*I. Sterescu, "Un abonatu al d-voastră"*), în care este explicitat substratul designațiunii de *cuțovlah*: "turcittii după ce supuseră Macedonia o numiră *Cuciuc-Vlah*, iar grecii o traduseră în *Cuțo-Vlah* ca să le hibă rușine și gnosu a romanilor de aastă numă și se zică că sunt greci. Muzaverlichile (intrigele) și agonirile din partea grecilor asupra limbii române și asupra a totu ce este românesc, amo vă sunt cunoscute. Ma macedoneanili le revdară tute și le părea ca *mai bine se se numiască cuțo-vlah de cătu unu singuru român* se zică *că este grecu* (subl.n.)" (scrisoarea, datată *Mizil 8 luniu 1880*, este publicată în "*Frățilia intru dreptate*", I, nr. 9, 14 iunie 1880, p. 70). Pentru aromânii stabiliți în Țară, acest apelativ nu era perceput neapărat ca o jignire, deși, cei care îl foloseau, această conotație îi acordau; scriitorul și omul politic N. Bațaria (de origine aromână) explică situația prin recurgerea la argumente psihosociale: "Deci...«cuțovlahule!». Citind acest cuvânt, cu care curajosul cavaler fără nume a socotit – *într-o scrisoare pe care i-a adresat-o autorului, în 1930* – că mă jicnește adânc, m'am gândit la două lucruri. În primul rând, la origina etnică a celui ce l-a întrebuințat. Nu e de admis să fie un român adevărat. Românii de aci aproape nici nu cunosc termenul de «cuțovlah» și *până acum nu mi-a fost dat să-l aud vreo dată din gura unui român* (subl.n.). Cel mult, cel care l-a întrebuințat cu intenție de jignire, poate fi un băștinaș, dar unul în ale cărui vine curge cine știe ce amestec de sânge țigănesc și de alte lifte.

Sunt însă mai de grabă înclinat să cred că anonimul insultător trebuie să fie un străin, venit cu traista în băț din cine știe ce ținut mocirlos al Peninsulei Balcanice. Dar stabilirea identității individului e un amănunt fără importanță – *spune, pe bună dreptate, cunoscuta personalitate a românilor balcanici*. Esențialul ce trebuie știut și reținut este că noi aromânii avem aci, în România, o mulțime de adversari, o mulțime de oameni cari se uită strâmb la noi și cari își ies din sările ori ori de câte ori ne afirmăm și noi printr-o activitate *la baza căreia stă dragostea de tot ce este românesc* (subl.n.) Avem adversari, pentru că – putem spune aceasta – suntem buni români și proști diplomați. Adică nu știm să ne prefacem și să ne tănuim gândul.

Mai avem adversari, pentru că dăm dovadă de o energie care supără pe mulți și de o corectitudine care supără pe și mai mulți.

Avem adversari, pentru că sentimentul patriotic nu e pentru noi o vorbă goală și pentru că din instinct și prin vocea sângelui, noi vedem lămurit drumul ce duce la adevărata înălțare și întărire a românismului. Pentru aceste calități ale noastre și pentru că nu știm să tăcem și să închidem ochii, noi ne atragem multe uri și grele dușmării. Unor asemenea sentimente le-a dat expresiune anonimul meu corespondent, când mi-a aruncat ceea ce la rătăcirea minții sale a crezut că este ocară: «cuțovlahule!».

Iar noi ne mândrim că suntem «cuțovlahi!»" (N. Bațaria, «*Cuțovlahule!*», în "Apărarea", I, nr. 17, 11 ianuarie 1931, p. 2).

a lui *Samuil Micu*, redactată în perioada 1792-1796 (rămasă, însă, zeci de ani în manuscris), denumită convențional *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, autorul specifică: „Afară de locurile acestea, *mai sunt români carii lăcuiesc în Machedoniia* (subl.n.) și să chiiamă vlahi”, iar aceștia „nici cu limba, nici cu neamul, nici cu obiceiurile nu se osibesc de românii cei din Dachii. Noi, românii cei din Dachii, *prea acestea îi chiemăm țințari* (subl.n.), pentru că ei în loc de *ci*, zic *ț*, așea, în loc de cincisprăzece, ei zic țințisprăzețe. Însă acum câtva să osibesc cu limba de noi, că noi am băgat cuvinte slovenești multe, ei au băgat grecești, și dintru aceasta și oarece osibire vine în limbă”.

Este prima știre din literatura română modernă, istorică, care atestă că românii nord-dunăreni îi designau pe frații lor din sud cu termenul de *țințari*, însoțit și de explicații ale semnificației acestuia. Nu este vorba, prin urmare, de asocierea cu binecunoscuta insectă din ordinul dipterelor, eroare pe care o comit, frecvent, diferiți publiciști²⁹ (dar și, *nota bene*, ediția academică de astăzi a DEX-ului: „Nume dat populației aromâne din Macedonia de populația slavă localnică”); în fapt, sârbii folosesc exclusiv termenul de *țințari*, un autor din perioada interbelică publicând, de altfel, la Belgrad, în anii '30 ai secolului al XX-lea, o foarte documentată și obiectivă monografie cu titlul *O Țințarima* (respectiv, *Despre aromâni*), aducând și precizările semantice respective: „*Toți țințarii se numesc între ei aromâni* (subl.n.). Numele de țințari li s-a dat probabil în deriziune – *scrie dr. Dușan I. Popovici* –, pentru felul cum pronunță cifra 5, pe care în dialectul lor o pronunță «ținți», în loc de «cinci», cum o pronunță ceilalți români”³⁰.

În lucrările sale, Petru Maior inserează, la rândul-i, dense comentarii, blamând procesului de deznaționalizare a aromânilor, în favoarea identificării cu etnia greacă; autorul transilvănean este ferm în a combate aserțiunile grecești: „Din cele mai sus zise – concluzionează la un moment dat Petru Maior, la subcapitolului *Pentru numele cuțovlahi și țințari* din lucrarea sa de căpetenie –, apriat se vede că numele cuțovlahi nu e nume vechiu. Nice pentru altă pricină nu e dat de la grecii cești noi românilor celor din colo de Dunăre, fără că în vremile ceste de pre urmă stârnindu-se pismă întră greci și întră românii aceia, *mai vârtos întră negoțitori* (subl.n.), și mulți dintră greci învățând limba românilor acestor din coace de Dunăre, în Țeara Muntenească, luară aminte că limba românilor celor din colo de Dunăre nu se lovește întră toate cu limba românilor cestor din coace de Dunăre, pentru – *explică în cunoștință de cauză Petru Maior, ca unul care, fiind în contact nemijlocit cu aromânii, cunoștea graiul acestora* – mulțimea adecă a cuvintelor celor grecești, care sunt

29. P. Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Ediție critică și Studiu introductiv asupra limbii de Fl. Fugariu. Prefață și note de M. Neagoe, Editura Albatros (col. *Lyceum*), București, 1970, vol. II, p. 30.

30. E. Murgu, *Scrieri*. Ediție îngrijită cu o introducere și note de I.D. Suciuc, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 315.

vârâte în limba românilor celor dincolo de Dunăre, din lunga petrecere cu grecii; pentru aceia *neavând cu ce să-i batjocorească cu alta* (subl.n.), le ziseră: cuțovlahi³¹, adică *români șchiopi*, carea înșămnează că nu au limba întreagă cu românii³². Relevând existența în vorbirea acestora a "multor cuvinte lătinești, care la românii cei dincoace de Dunăre cu totul sunt date uitărei", cunoscătorul idiomului aromânesc apelează din plin la termenii acestuia pentru îmbogățirea lexicului unei limbi literare române în plină formare, în efortul de creare a unei limbi naționale unitare, purificate, în primul rând, de termeni slavi; așa sunt cuvinte propuse de el, precum *dimându* (pentru poruncesc), *masturi* (meșteri), *amân* (zăbovesc), *custă*, *lipsește* (trebuie), *vrut*, -ă (iubit, -ă), *fară* (neam), *înveriga* (înconjura), *păituescu* (tocmesc), *plagă* (rană), *ermu* (pustiu), *fărmecca* (otrăvi), *etă* (veac), *câștigă* (grije), *ma* (dar, pentru conjunctiv nu substantiv), *escu* (sunt) ș.a. Iată, așadar, că pentru savantul militant Petru Maior aromânismele puteau contribui, prin apelul la utilizarea lor, la crearea unei uzuale și științifice limbi literare române, expresie a unității etnolingvistice a tuturor tulpinilor românismului carpato-balcanic.

Și revoluționarul pașoptist Eftimie Murgu circumstanțiază existența românilor balcanici – în suita argumentelor de ordin istoric și filologic aduse în sprijinul concepției Școlii Ardelene – în cadrul general al romanității orientale, respectiv al românității moderne: "Dacă românii de dincolo sunt necunoscuți domnului Thunmann (*istoric și filolog german din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – n.n.*), atunci eu am cu mult mai multe cunoștințe despre aceștia pentru a nu-i semna ca unul și același popor (subl.n.)" – afirma răspicat, în 1830, tânărul intelectual și patriot român din Banat³³.

„*Avantpost al românismului*”. În Principate – interesul conștientizat ca atare, tot mai pregnant și sistematic, pentru istoria și starea cultural-națională a românilor balcanici, va începe să se manifeste, în epoca modernă, în anii '30 ai veacului al XIX-lea, pe măsură ce prima generație de tineri intelectuali moldoveni și munteni (pașoptiști) se va racorda la ideile europene noi, ale timpului, progresiste și revoluționare, al căror corolar era afirmarea principiului naționalităților; pe măsură ce la București și Iași vor începe să apară primele reviste și ziare, cu rol atât de important în vehicularea informațiilor, în modelarea mentalităților moderne și a opiniei publice; pe măsură ce dincoace de Dunăre își vor

31. vezi St. Lascu, *Românii balcanici în percepția societății din Principate – în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în S. Șipoș (ed. și coord.), *Etnie. Națiune. Confesiune-pledoarie pentru o cercetare interdisciplinară* (Universitatea din Oradea. Seria Istorie. VIII), Editura Universității, Oradea, 1996, pp. 58-69.

32. M. Kogălniceanu, *Opere*, vol. II. *Scrieri istorice*. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976 – "Livre quatrième": pp. 67-76.

33. *Ibidem*, p. 76: "On les connaît sous le nom de Valaques, de Cutzovlaques, de Morlaques, de Maurovlaques, de Țintiares (pron. Tzintziars); mais eux, ils se nomment toujours Români et regardent comme une insulte autres noms qu'on leur donne".

duce pașii primii aromâni în sufletul cărora se va înfiripa pâlparea unei conștiințe exprimată ca atare, consângeni care nu vor dori să se mai numească nici amăuți, nici greci, ci *români*, atrăgând, astfel interesul pentru această parte, balcanică, a românității, atât cercurilor conducătoare din Principate cât și al opiniei publice; pe măsură ce tânărul stat modern se va întări și-și va defini o politică națională cu articulații strategice tot mai explicate în spectrul mai larg al românismului, al promovării intereselor sale geopolitice și național-statale³⁴.

Astfel, Mihail Kogălniceanu este primul intelectual român din Principatele Dunărene care, în epoca modernă, va vorbi despre *valahii transdanubieni*, integrându-i istoriei poporului român. Este vorba despre o cunoscută lucrare din tinerețe a marelui patriot și istoric, apărută la Berlin în 1837, în limba franceză; cartea a patra, din prima parte (*Histoire de la Dacie*), se referă la *Histoire des Valaques transdanubiens jusqu'à la destruction de leur royaume par les Turcs, en 1394*³⁵; intenția programatică a defalcării istoriei naționale este explicitată în chiar primul paragraf al capitolului, când autorul precizează: "Nu intră în planul meu de a trata întreaga istorie a acestor valahi până în zilele noastre; nu vreau să vorbesc decât de perioada în care ei au format un stat independent; căci – *își justifică el opțiunea limitativă* –, după ce ei au fost înfrânți de turci în 1394, istoria lor intră în sfera celei a Imperiului Otoman". Kogălniceanu contestă și el justetea apelativelor date de către greci – "*Cutzovlaques* sau valahi șchiopi", categorisite ca fiind simple "porecle în zeflema", ca și pe cel de țințari (*Cinçian*), considerând a avea aceeași tentă depreciativă; adevărata sorginte a acestei ultime designațiuni este, în viziunea lui Kogălniceanu – prin lecturarea lui Petru Maior –, de *Cinciani*, demni descendenți ai ilustrei familii romane Cinciana. Cât privește situația lor după 1394, ei n-au mai putut să rămână independenți, cu un stat aparte, continuându-și însă mai departe existență în cadrul Imperiului Otoman: "astăzi, ei locuiesc în Turcia și în Macedonia, unde se ocupă cu creșterea animalelor ei care altădată nu se ocupau decât cu războiul (*sic!*). Ei și-au conservat, totuși, obiceiurile și limba lor, este vorba de limba latină, cu toate că este amestecată cu o mulțime de cuvinte grecești și turcești. În scrisul lor, ei se servesc de alfabetul grec, pe care, prin mijlocirea câtorva semne, l-au adaptat dialectului lor. Sunt cunoscuți – *precizează Kogălniceanu* – sub numele de valahi, cuțovalahi, morlaci, maurovlahi, țințari *IÇinçiares!*

34. Gr.H. Granda, *Dimitrie Cosacovici*, în "Albina Pindului", I, nr. 3, 15 iulie 1868, p. 58.

35. Apelativul de *macedonean* este anistoric și complet fals, căci, se știe, macedonenii contemporani sunt slavii din Macedonia – în fapt, slavo-bulgarii din această zonă a fostei Iugoslavii; filiația cu macedonenii antici nu există ca atare, din perspectivă etnolingvistică și istorică, ea fiind percepția unor autodidacți romantici întârziați, ca și, deopotrivă, a unor sferetodocți având maladeve fantasmе privind apartenența identitară; cât privește denumirea de *machidon*, des utilizată, din nefericire, în mass-media noastră de astăzi, este și mai improprie, aromânii percependu-o ca o imprecizie și lipsă de considerație.

(pron. Tzintziarēs); *dar ei, se numesc întotdeauna români* /în textul original, francez = *românil și iau ca o insultă altele denumiri ce li se dau* (subl.n.)”³⁶.

Coincidența face ca tocmai în perioada în care Kogălniceanu atesta atât de clar că valahii “se numesc întotdeauna români”, primul dintre ei care are conștiința neamului său ca atare și exprimă cu tărie apartenența la românism fără nici un fel de complex în Principate – tocmai venea să “respire aerul românesc pe țărmul Dâmboviței”, cum avea să scrie mai târziu, la 1868, Gr.H. Grandea în “Albina Pindului”. Este vorba de Dimitrie Cosacovici (1790-1868; membru fondator, în 1866, al *Societății Academice Române*), cel care “Într-însul se personifică: *ideea românismului de la Pind* (subl.n.). El a fost propagatorul și apărătorul cel mai neadormit al acestei idei. Și-a consacrat – *lasă mărturie amintitul poet și publicist, care-l cunoscuse personal* – viața întreagă și, în anii bătrâneții, tot crezând ca n’a făcut îndeștul pentru frații săi dela Pind, le-a lăsat și averea”. Într-adevăr, se poate spune, fără dubii, că prin D. Cosacovici societatea înaltă din Țara Românească intra direct în contact cu realitatea existenței românilor balcanici, cu suferințele și nevoile lor naționale, beneficiind de informații nu de la “greci”, ci de la cel care era apelat drept “*macedoneanul sau aurelianul*, de care nume el se simțea mândru”³⁷.

A doua jumătate a secolului al XX-lea va aduce în prim planul opiniei publice și al oficialităților tânărului stat, și dezideratele naționale ale *armânilor*, așa cum s-au designat ei întotdeauna, sau aromâni, macedo-români ori *români macedoneni* –, ultima denumire fiind atribuită de către generația pașoptistă³⁸. Era perioada redescoperirii de către daco-români a fraților lor sud-dunăreni, exilații revoluționari, mai ales, aflându-se printre ei, vorbind cu entuziasm despre virtuțile naționale și calitățile morale ale consăngenilor lor – așa cum au făcut D. Bolintineanu, I. Ionescu de la Brad, D. Brătianu, C. Bolliac, I. H. Rădulescu, N. Bălcescu. Acesta din urmă îi scria, de altfel, lui Ion Ghica, în toamna lui 1849, rânduri de o semnificativă însemnătate în planul mai general al întăririi românismului: “Eu aveam hotărârea, viind la Constantinopol, d’a mă așeza între vlahii din Balcani, căci socot *de neapărat de a developa naționalitatea într’acest avantpost al românismului* (subl.n.)”³⁹.

Remarcabilă este și mărturia, mai puțin cunoscută, a agronomului Ion Ionescu de la Brad, autorul unei scrisori publice, apărute în 1855, sub un titlu cât se poate de explicit⁴⁰; în cuprinsul acesteia – solicitată de “redactorul

36. N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV. *Correspondență. Scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale*. Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane. Cu reproduceri după manuscrise și stampe, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 1990, p. 174.

37. I. Ionescu de la Brad, *Românii din Macedonia porecliți kofo-vlahi și jințari*, în “România literară”, I, nr. 45, 19 noiembrie 1855, pp. 517-519.

38. D. Bolintineanu, *Opere*, vol. IV *Călătorii*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Teodor Vărgolici, Editura Minerva /seria *Scritori români*/, București, 1985, p. 292.

39. “Buciumul”, I, nr. 3, 5 ianuarie 1863, p. 10.

40. Vezi V. Papacostea, *Documente aromânești dintre 1860 și 1870*, în “Revista aromânească”, I, 1929, pp. 81-87.

răspunzător" al revistei "România literară" V. Alecsandri, care i-a cerut "o relație dreaptă și nepărtinitoare despre românii din Macedonia, Epirul, Albania, Tesalia și alte locuri pe unde se află rătăciți, cu cuprindere asupra naravurilor lor, costumului, limba etc." –, sunt furnizate informații deosebit de prețioase; autorul surprinde starea de spirit a vlahilor balcanici *într-o vreme când nu erau încă conștientizați de propria identitate etnolingvistică*, fiind tributari – mai ales păturile înstărite, față de "păstorii" propriu-ziși – elenismului: "Știi bine că iubesc pe românii în genere; dar îmi place mai mult adevărul. Astfeliu dacă voi scri într'un feliu nepărtinitor lor, ia în băgare de seamă, că zic adevărul și treci cu vederea în favorul adevărului. Începând dela Monastir sau Bitolia, oraș la oare care depărtare de Salonic, îți voi zice că cea mai mare parte din acești români primesc educație grecească, și adoptă obiceiurile și însuși opiniile politice ale grecilor. Toți neguțătorii vorbesc grecește. *Dar femeile lor, să le dăm calitatea ce au, nici una nu vor să învețe această limbă. Numai ele mai țin printre acest popor simțămintele de naționalitate* (subl.n.). Dacă zici unei femei că este bulgară sau greacă, se crede insultată: bărbații însă, dimpotrivă, se cred batjocoriți, dacă le zici români. Când o femeie învață limba grecească, trebuie să o învețe cu dascăl, și celelalte femei o critică. Cei mai mulți neguțători și notabili români, se duc la Viena, unde așează case de comerț între Macedonia și acea capitală, sub nume – *este atestată o realitate deseori eludată, ulterior, chiar de către istorici – de case grecești*".

În vara anului 1854, poetul și publicistul D. Bolintineanu, el însuși de origine aromân (pe linie paternă), întreprinde o călătorie pe meleagurile strămoșilor tatălui său, respectiv la cei din regiunea Salonicului (Săruna), a muntelui Olimp și a Bitoliei (Monastir), de unde – îmbolnăvindându-se de friguri – s-a întors la Constantinopol, fiind nevoit, astfel, să-și întrerupă periplul. Însemnările periegezei sale vor fi așternute pe hârtie, câțiva ani mai târziu (în 1858), apărând în volum în 1863, sub titlul *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora*. Ca și celelalte relații de călătorie pe care ni le-a lăsat D. Bolintineanu, și aceasta abundă în divagații pe marginea unor subiecte prilejuite de comentarea celor văzute, în special cu caracter istorico-lingvistic, astfel încât aceste *Călătorii* se transformă, în fapt, în pretextul lămuririi cititorului român asupra situației fraților din Balcani, autorul glosând pe larg în această chestiune. Încă de la începutul memorialului său, autorul precizează: "Românii din Macedonia-mi sunt scumpi prin mai multe raporturi. Dacă Valahia fuse patria maicii mele, Macedonia fuse aceea a părintelui meu, limba lui fuse aceea a acestor români; sângele lui, sângele meu, speranțele și suferințele lui, speranțele și suferințele acestui milion de români. Ca român, născut în România proprie, încă cată să am simpatii pentru cei din Macedonia"⁴¹.

41. Anca Tanașoca, N.-Ș. Tanașoca, *Op. cit.*, pp. 197-210 – respectiv, studiul semnat de N.-Ș. Tanașoca, *Christian Tell și „chestiunea aromânească” în lumina unor documente inedite*; D. Neagu, *Institutul Macedo-Român din București (1865-1871)*, în „Studii și articole de istorie”, LXIX, 2004, pp. 111-124

„*Eu sunt român înainte de a fi macedonean*”. Beneficiind de înțelegerea arătată la nivelul conducerii Statului, ministru al Instrucțiunii în vremea lui Al.I. Cuza, va exercita un puternic lobby în sprijinul susținerii materiale și morale a nevoilor culturale ale românilor sud-dunăreni, asociind demersului său pe D. Brătianu, Chr. Tell, C.A. Rosetti, I. Ghica, M. Kogălniceanu, V.A. Ureche. În 1863 este lansat un *Manifest* adresat *Fraților români din Macedonia, Epir, Tesalia și Albania* : “Cugetați cât va fi de plăcut, vouă, femeilor și copiilor voștri învățând carte în limba românească (și nu în limba greacă – n.n.). Ce fericiți ați fi să-i auziți spunându-vă că la școală învață în limba lor maternă să-și iubească pe Dumnezeu, pe părinți și țara!”. Acest *apel* este însoțit și de un *preambul*, în care se arată că „Acești români sunt și voesc să fie români; frații lor din Dacia Traiană, din România liberă, nu se cuvine să le întindă o mână și să amestece cu dânsii sufletul național (subl.n.) spre a retrampa (sic!) inimele celor ce voiesc să lupte acolo pentru naționalitatea lor?”⁴².

Epoca lui Cuza Vodă este, așadar, deosebit de fecundă în procesul de renaștere național-culturală a românilor sud-dunăreni⁴³; astfel în 1862 apare la București, cu cheltuiala patrioților macedo-români D. Cosacovici și Gh. Goga”, cartea *Repede idea de gramateca macedo-românească*, “tipărită tra se împartă gratuitu românilor de dreapta Dunărei”, scrisă de profesorul transilvănean I.C. Massimu, anul următor este retipărită *Gramatica aromânului* M. Boiagi (apărută la Viena, în 1813, sub titlul *Romanische oder macedonowlachische Sprachlehre*; text bilingv greco-german), tot acum demarându-se, oficial, inițiativele Statului întru ajutorarea, în mod direct, a românilor balcanici (în anii '60 sunt aduși la București, de către părintele Averchie, tineri aromâni din Pind, care după ce se inițiază în limba română, revin în locurile natale întemeind școli românești)⁴⁴. Implicându-se tot mai eficient și răspunzând imperativului întăririi românismului de pretutindeni, guvernul domnitorului Cuza, sub președinția lui M. Kogălniceanu, hotărăște, în 1863, alocarea unei sume bugetare pentru subvenționarea învățământului românesc în Balcani. Într-adevăr, primul sfetnic al lui Cuza include în bugetul pentru 1864 “un fond de 10 milioane, din care să ajute mânăstirile foste închinat și cultura românească în Peninsula Balcanică”, respectiv pentru școli se rezervase suma de 14.000 lei.

42. St. Diamandi, *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, Editura „Cugetarea”, București, f.a. /1940/, p. 287.

43. *apud* V. Stoicescu, Const.I. Naum, Const. Petrescu-Birina, *Românii din Macedonia (Anii 270-1901)* (Societatea de Cultură Macedo-Română), Tipografia “Viitorul” Nicolae N. Voicu, București, 1901, p. 74.

44. vezi, pe larg, valoroasa culegere de documente, publicată anul trecut – Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică – Documente (1864-1948)*. Adunarea și selecționarea documentelor, introducerea, bibliografia și indicii de... Prezentul volum a fost realizat în urma documentării la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Editura Universității din București, București, 2004 /668 pp./ (sunt prezentate 226 doc.).

Prima școală românească este deschisă, astfel, la 2 iulie 1864, în comuna sa natală (Târnova, lângă Bitolia), de către croitorul Dimitrie Athanasescu, cel care „și-a scris numele cu litere de aur”, în istoria renașterii naționale din Macedonia, vrednicul nostru antecesor având „meritul de a fi implantat cel dintâiu steagul românismului în Peninsula Balcanică” – cum apreciază, pe bună dreptate, publicistul Sterie Diamandi⁴⁵. Este o zi de însemnătate istorică în procesul de renaștere național-culturală a românismului balcanic, receptată ca atare și de către contemporani, lideri de atunci ai Statului Român. „Înainte, prietene, deșteptarea elementului românesc în Macedonia va asigura un factor mai mult întăritor României” – avea să consemneze, în acele zile, primul-ministru Kogălniceanu; „Nu mă pot bucura destul primind știrea înființării primei școli în Macedonia; greutatea ce se întâmpină nu vor întârzia a se înlătura pe îndată ce guvernul turcesc va înțelege folosul său în deșteptarea românilor macedoneni”⁴⁶ – va releva semnificațiile multiple ale acestei inițiative românești, în sânul comunităților aromânești din Turcia Europeană, Ion Ghica.

În deceniile ce vor urma, firește că numărul școlilor românești în Peninsula Balcanică va spori⁴⁷, fruntașii politici români fiind capacitați în sensul ajutorării fraților din Balcani: „*Românii de dincolo de Dunăre știu că sunt români, voesc să rămâie români și contează pe sprijinul nostru moral pentru conservarea naționalității lor.*

Este o datorie de inimă și de onoare, este o necesitate națională pentru noi (subl.n.) – se spunea, în 1880, într-un *Apel* semnat de Dumitru Brătianu – să dăm ceea ce lipsește fraților noștri din Peninsula Balcanică pentru susținerea vieții lor naționale, să le dăm cărți, preoți și învățători”.

La rândul lor, aromânii stabiliți în Țară (termen folosit uzual, de către românii balcanici) aveau pe deplin conștientizată, *fără excepție*, apartenența la națiunea română; în 1890, profesorul Ștefan Mihăileanu, declara public, în 1890, spre a se înlătura orice echivoc: „Nu scriu ca macedonean, nu. *Eu sunt român înainte de a fi macedonean* (subl.n.)”⁴⁸. Același vizionar și, totodată, martir al românismului balcanic (va fi asasinat, în plin centrul Capitalei, în 1900, de către un terorist bulgar, care milita pentru alipirea Macedoniei, ce se afla în cadrele Imperiului Otoman, la Principatul Bulgar) își va începe un lung studiu cu următoarea aserțiune: „Chestiunea românismului din Macedonia trebuie să fie

45. Șt. Mihăileanu, *Școlile din Macedonia*, în „România”, VII, nr. 230 (1884), 19 octombrie 1890, p. 1.

46. Idem, *Românismul din Macedonia*, în Ibidem, VII, nr. 250 (1.904), 14 noiembrie 1890, p. 2.

47. vezi St. Lascu, *Periegeze ale românilor din Țară la frații din Balcani (1852-1914)*, în D. Flaut, Iolanda Țighiliu, *Istorie și diplomatie în relațiile internaționale*. Omagiu istoricului Tahsin Gemil, Ovidius University Press, Constanța, 2003, pp. 255-288.

48. C.I. Istrati, *Călătorie la românii din Macedonia. Aprilie 1911*, de Prof. Dr. ..., membru al Academiei Române. Cu stampe. Extras din Analele Academiei Române. Seria II.-Tom XXXIII. Memoriile Secțiunii Științifice /Academia Română/, Institut de Arte Grafice “Carol Göbl” S-sor I. St. Rădescu, București, 1911, p. 18.

importantă pentru oricare român, din două puncte de vedere: din iubirea sau simpatia frățească, și din aceea ce privește folosul reciproc sau comun”⁴⁹.

Peste trei decenii, această simțire românească a vlahilor balcanici avea să fie surprinsă de către profesorul C.I. Istrati, care efectuase un periplu – după ce, înaintea sa, alți români, precum Th. Burada, Al. Pencovici, I. Nenițescu, Al. Rubin ș.a., făcuseră, de asemenea, vizite la frații din Balcani, consemnate în notații publicistice sau apariții editoriale⁵⁰ – în Macedonia: “Conștiința națională este foarte vie la acest popor. Privirea sa, în ce privește viitorul, *se îndreaptă cu iubire către noi, pe care ne iubește ca niște frați mai mari* (subl.n.)”⁵¹.

Au existat însă, până la Primul Război Mondial, și foarte numeroși aromâni, numiți *grecomani* (în fapt, majoritatea celor școliți din partea europeană a Imperiului Otoman, pentru a nu mai vorbi de cei din Grecia), care au fost capacitați de limba și civilizația elenă⁵², lor insuflându-se, de către naționaliștii greci, teza neștiințifică și politizată potrivit căreia ar fi urmașii elenilor latinizați: “Se știe de toată lumea cine sunt acești grecomani. Sunt și ei frați de ai noștri, mulți dintr’înșii chiar înrudiți cu cei mai însemnați factori ai mișcării românești din Turcia. Între ei, în familie și în afară din casele lor, grecomanii vorbesc românește, simt și știu că sunt români – *se arăta, în 1906, într-un articol publicat în ziarul aromânilor/românilor balcanici stabiliți în Capitală, „Românul de la Pind”* –, ba chiar mulți dintre ei se offensează când ar fi numiți într-altfel decât

49. Un avizat istoric din zilele noastre, la ale cărui opinii pertinente am mai făcut apel, o spune destul de răspicat (deși concesiul *foarte* putea lipsi, în folosul unui mai adecvat diagnostic): “în orașele mari (dar și în localități mai mici – n.n.), *burghezia aromânească nu a fost foarte sensibilă la propaganda românească, rămânând atașată cauzei elenismului* (subl. în text. – n.n.)” (Anca Tanașoca, N.-Ș. Tanașoca, *Op. cit.*, p. 223 – respectiv, studiul lui N. Saramandu, *Spiru Haret, Take Ionescu și criza școlii românești din Balcani la sfârșitul secolului al XIX-lea în lumina unor documente inedite*).

50. xxx *Noi și grecomanii*, în “Românul de la Pind”, IV, nr. 43 (185), 30 octombrie 1906 p. 1. Cu alt prilej, se arăta: “Grecomanii, în genere sunt acei dintre indivizii aparținând populației ortodoxe din Macedonia, și în special aromâni, care au mania de a se da drept greci, greci neaoși, get-beget, coada-vacii” – Amnar, *Grecomanii*, în “Peninsula Balcanică”, Seria II, nr. 1, IV, nr. 10, 1 aprilie 1912, p. 1.

Aromâni, însă, care nu-și recunoșteau apartenența la românismul balcanic, se aflau chiar și în Regat, presa aromânească găzduind deseori informații care îi blamau: “Este aci vorba de acei români macedoneni care, deși stabiliți în țară, persistă încă în rătăcirea lor și în loc să pună umărul ca să scăpăm neamul nostru de peste Dunăre din ghearele anarhicului grecizm, ei se încăpățânează în ideea nenorocită și fatală de a deveni complicitii aprișului nostru vrăjmaș. Această linie de conduită a lor constituie o rușine pentru dânsii și dovedește lipsa celui mai elementar bun simț. Nu cumva n-au și ei o inimă în pieptul lor? Nu cumva glasul conștiinței a amuțit cu desăvârșire întrânsii?” – E.M., *Pentru rătăciții frați macedoneni*, în “Românul de la Pind”, III, nr. 42 (142), 19 decembrie 1905, p. 1.

51. vezi St. Lascu, *Nicolae Iorga și “chestiunea aromânească” la începutul secolului al XX-lea*, în “Revista istorică”, Serie nouă, tomul XIII, nr. 1-2, ianuarie-aprilie 2002, pp. 22-46.

52. N. Iorga, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică*. Ediție românească publicată din îndemnul și cu cheltuiala d-lui Matei Gherrassy, Tipografia “Cultura Neamului Românesc”, București, 1919, p. 73.

români. Însă influența culturală, tradițiunea veche, idei religioase confuze și greșit concepute au dezvoltat într'însii o manie ciudată, pentru mulți aproape inexplicabilă. Anume ei, tot continuând a vorbi și a se numi români, luptă pentru cauza greacă, contribuie la exterminarea propriului lor neam, dau lovituri – deseori foarte dureroase – ideii și școlilor românești. Grecomanii, de ce să nu o spunem, *formează tăria și sprijinul elenismului în Turcia, unde greci adevărați, nu găsești decât aproape de granițele lor* (subl.n.)”⁵³.

În această chestiune, susceptibilă de interpretări și evidente *parti-pris-uri*, N. Iorga⁵⁴ sesizează pertinent procesul obiectiv al pierderii conștiinței de neam de sine stătător, a unui însemnat procent din rândurile aromânilor, în decursul veacurilor: “Pacea din București (1913), cu garanțiile sale pentru dezvoltarea culturală și religioasă a românilor, n-a adus totuși un leac la o stare de lucruri deplorabilă pentru românii balcanici, rămași la vetrele lor în prada prigonirilor celor mai înverșunate. «N-avem tată, suntem pierduți», astfel se plâneau aromânii părăsiți la vederea fraților lor mai fericiți din România. Dar greșeala de căpetenie nu este a inspectorilor și a directorilor, a consulilor și a agenților români; *ea este mai îndepărtată* (subl.n.). În clipa în care bogăția, inteligența «vlahilor» emigrau din Moscopole la Pesta și la Viena, în toată Europa și în America, soarta însăși a acestor din urmă era pecetluită. Acești negustori, acești dascăli *trebuiau să fie desnaționalizați în mediul occidental unde erau răzlețiți* (subl.n.); și, din partea lor, simplii ciobani rămași acasă, umilii meșteri, prăvăliașii săraci nu puteau să progreseze fără o clasă diriguitoare formată și rămasă în țară. Dar acei cari totuși ajungeau cărturari sau muncitori în fabrici au întreprins o nouă și ultimă migrațiune: cei dintâi trecură în România, ceilalți până în America. Nu trebuie să se caute aiurea – *conchide, îndreptățit, N. Iorga* – decât în această perpetuă sciziune între elementele superioare și poporul de jos explicația decăderii – pe care noi o credem trecătoare – care a atins unul din popoarele cele mai vechi și mai bine înzestrate din bătrâna Europă”⁵⁵.

53. Un număr de nouă dintre acestea sunt descrise bibliografic, recent – Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Pariza, *Aromânii în publicațiile culturale 1880-1940 (reviste, almanahuri, calendare)*. Bibliografie analitică, vol. I, Editura Sigma, București, 2003 /224 pp./ (mai sunt repertorizate și alte șase publicații apărute în perioada interbelică).

54. vezi St. Lascu, *Contribuții aromânești la spiritualitatea modernă sud-est europeană: primul ziar în dialectul aromân din Balcani (Deșteptarea, Salonic, 1908-1909)*, în *Perenitatea vlahilor în Balcani*. Istorie și civilizație aromânească. 25-26 August 1995 (Fundatia Cultural Științifică-Aromână „Andrei Saguna”), f.e., f.l. /Constanța/, f.a. /1996/, pp. 37-43.

55. N. Iorga este convins că “chestia macedoneană ar fi dormit multă vreme fără Apostol Mărgărit. Cu însușirile și defectele sale, acest ager și îndrăzneț aromân știu să capete și încrederea Guvernului din București și a cercunilor din Constantinopol, și în ramura învățământului el făcu ceva. Pe departe însă nu cea ce s’ar fi putut face. Avea urile lui, slăbiciunile lui și, de la o bucată de vreme, aplecarea de a fi tot fără a isprăvi nimic” – N. Iorga, *Două greșeli în chestia macedoneană*, în „Neamul românesc”, I, nr. 30, 20 august 1906, p. 502; despre personalitatea lui A. Mărgărit, marele istoric emite aprecieri, pertinent circumstanțiate epocii, și într-un articol publicat la moartea atât de contestatului inspector al școlilor românești din Balcani – Idem, *Un “ideal”*: *Apostol Mărgărit*, în “Sămănătorul”, II, nr. 42, 19 octombrie 1903, pp. 659-661.

În dialect, dar mai ales în „limba cultă”. Integrându-se societății românești nord-dunărene, din rândurile aromânilor se vor evidenția numeroase personalități ale vieții economice și cultural-științifice (medici, arhitecți, profesori și învățători, ziariști, comercianți); până la Primul Război Mondial, în România (respectiv – la București, Constanța, Turnu Severin), precum și în partea europeană a Turciei (la Bitolia, Veria și Salonic) vor apare circa 40 de ziare, reviste și almanahuri, calendare, redactate de intelectuali aromâni (învățători, profesori, avocați, medici, studenți, preoți, ingineri)⁵⁶, în dialectul aromân sau în limba literară, mai ales – între care :*“Frățilia intru dreptate”* (1880-1880), *“Macedonia”* (1888-1889), *“Peninsula Balcanică”* (1893-1894, 1900-1901, 1912, 1913), *“Gazeta Macedoniei”* (1897-1898), *“Revista Pindul”* (1898-1899) *“Frățilia”* (1901-1902; 1903) și *“Lumina”* (1903-1908) – redactorii acesteia erau conștienți că aparțin unei “națiuni aparte la vasta împărăție otomană, precum și de rolul la care suntem chemați, ca santinelă înaintată a românismului (subl.n)” –, *“Lilicea Pindului”* (1910-1912), *“Flambura”* (1912, 1914), *“Revista Asociației Corpului Didactic și Bisericesc din Macedonia”* (1914), *“Deșteptarea”* (1908-1909)⁵⁷, *“Dreptatea”* (1911-1912), respectiv *“Lumina”* (1909-1910) (ultimele trei, ziare editate în dialect, la Salonic).

Prin abnegația și iscusința institutorului Apostol Mărgărit⁵⁸, care a fost inspectorul școlilor românești din Balcani timp de peste două decenii, după 1878, zeci de așezări aromânești vor beneficia de instrucție și educație național-patriotică românească, întărindu-se, prin intermediul școlii, românismul balcanic, salvagardându-se, în acest chip, comunității întregi de la deznaționalizare, de la grecizare mai ales. “În modul acesta școlile se înmulțeau din an în an, în așa fel încât, după o activitate de 36 de ani, în 1900, macedoromânii aveau în sudul Peninsulei Balcanice 6 școli secundare, 113 școli primare și mai multe biserici, în care serviciul divin se oficia în limba română” – sintetizează eforturile Statului Român savantul Th. Capidan⁵⁹.

Problema oportunității scrierii în aromână și, mai ales, “cum să se scrie în acest dialect”, a preocupat pe fruntașii scrisului și publicisticii, originari din Peninsula Balcanică, consensul – în această chestiune – fiind sintetizat de către revista „Lumina”, editată, la Bitolia, în primul deceniu al secolului trecut, de către intelectuali români din Macedonia: “Răspunsul nostru este în rândurile următoare: în dialectul macedonean (*sic!*) nu se vor trata lucruri de erudiție, nu

56. Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 232.

57. Indrul, *Cum să se scrie în dialect*, în „Lumina”, IV, nr. 4 (146), 22 ianuarie 1906, p. 1.

58. Gh. Zbucnea, *Nicolae Batzaria, omul politic*, în *xxx Caleidoscop aromân*, vol. 4, Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, București, 2000, pp. 20-25.

59. vezi Idem, *Românii și Balcanii în epoca modernă (1804-1918)*, Fundația „Scrisul Românesc”, Craiova, 2003 /164 pp./; V. Coman, *Meglenoromânii la începutul secolului XX. Evoluții în plan politic*, în „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Istorie”, Tomul XLVI-XLVII, 2000-2001, pp. 149-160.

se va scrie nici filozofie, nici știință înaltă, așa încât să fie nevoie de întrebuintărea unui așa de bogat material lexic sau de forme și construcțiuni mai mult sau mai puțin clasice. Pentru subiecte de așa natură *întotdeauna și fără excepție ne vom adresa limbei culte* (subl.n.). În dialect vom scrie *povești* și în genere vom alege subiecte cari să provoace, să deștepte un sentiment oarecare și pentru exprimarea noțiunilor și ideilor de felul acestora, dialectul e destul de bogat în cuvinte și în forme și în tot cazul e îndestulător”⁶⁰.

Din aceeași perspectivă, relevând virtuțile graiului matern în menținerea neamului și cultivarea tradițiilor, cunoscutul lider spiritual al românilor balcanici, profesorul și publicistul Nicolae Bățaria⁶¹ arăta și el că utilizarea exclusivă a limbii materne, care „este un dialect al limbii române din România”, ca instrument de instrucție, nu este posibilă în mod practic, datorită a trei cauze – existența unui corp profesoral care a fost pregătit în limba română; existența în limba română a numeroase cărți și instrumente, a unui limbaj științific superior; originea comună cu româna nord-dunăreană: “Căci noi, după limbă, după nume și după neamul nostru suntem frați de sânge, de o mamă și de un tată cu românii din România. *Învățătura românească, că iese din România, din Transilvania, din Basarabia sau din Turcia, este a tuturor românilor* (subl.n.), este ca o casă la care toți au parte și pentru care toți se angajează să lucreze pentru a o înfrumuseța și a o întări. De aceea, noi aromânii nu putem să ne despărțim de acea învățătură, *noi nu putem să lăsăm casa cea mare, frumoasă și bogată și să facem separat noua colibă* (subl.n.). Să lucrăm pentru limba aromânească așa cum o vorbim noi, să învățăm și să scriem cu ea, dar pe de altă parte să nu uităm că noi fără învățătura românească a tuturor românilor nu putem să progresăm”.

La începutul secolului al XX-lea, treptat, diplomația română începe să se preocupe, tot mai sistematic, de soarta românilor balcanici⁶², în contextul inter-

60. Vezi M.D. Peyfuss, *Chestiunea aromânească. Evoluția ei de la origini până la Pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*. Traducerea autorizată de Nicolae-Șerban Tanașoca /col. *Biblioteca Enciclopedică de Istorie a României*, Editura Enciclopedică, București, 1994 /144 pp./; St. Lascu, *Atitudinea Austro-Ungariei și Rusiei față de “chestiunea aromânească” în lumina unui Raport diplomatic (1904)*. În C. Hlihor, (coord.), *Structuri politice în secolul XX* (Universitatea București. Centrul pentru Studiul Istoriei Secolului XX) /pe copertă este inscripționat: *O viață închinată istoriei. Constantin Bușe*, Editura Curtea Veche, București, 2000, pp. 89-100.

61. Vezi, recent, K. Kyçyku, *Aromânii în optica albano-română* (Versiune prescurtată și revăzută a lucrării „Aromânii din Albania în context balcanic”, București, 1999, două ediții). Prefața: prof. univ. dr. Stelian Brezeanu. Postfața: Prof. univ. dr. Victor Crăciun, Editura Fundației Culturale Aromâne „Sfânta Ana”, București, 2004 /132 pp./ (precizarea din subtitlu este și incompletă, și eronată: lucrarea respectivă n-a apărut în limba română – cum se indică explicit –, ci doar în albaneză, sub titlul *Arumunët e shqipërisë në kontekst ballkanik* /320 pp./; autorul cu pricina își atribuie, fraudulos, și titlul de academician, socotind, probabil, că băștinașii carpato-dunăreni n-au proprietatea termenilor ca atare...).

62. Vezi, pe larg, Gh. Zbucnea, *România și războaiele balcanice 1912-1913*. Pagini de istorie sud-est europeană, Editura Albatros, București, 1999 /458 pp./ (pentru această valoroasă monografie, autorului i s-a acordat *Premiul „N. Iorga” al Academiei Române* pe anul 1999).

național în care statele din zonă (Grecia, Serbia, Bulgaria – chit că aceasta din urmă va deveni independentă abia în 1908) exhibau, față de Marile Puteri⁶³, justificate interese pentru soarta conaționalilor lor aflați în cadrul Turciei Europene – Macedonia, Epir, Tracia, Albania⁶⁴. Fiecare din aceste state balcanice – cu excepția Regatului Român – manifestă acute tendințe, exprimate ca atare, în acapararea, la previzibila împărțire a moștenirii europene a crepuscularului Imperiu Otoman, a unui spațiu cât mai întins; de aceea, este de înțeles cerbicia cu care aceste state se vor bate – nu doar în planul disputelor diplomatice, ci chiar pe câmpurile de luptă, în cursul războaielor balcanice din 1912-1913⁶⁵ – pentru a deveni hegemoni în zonă. Într-o recentă sinteză a Balcanilor în perioada modernă, un cunoscut profesor elvețian relevă legătura de sânge dintre dacoromâni și aromâni, subliniind că oamenii politici români n-au revendicat niciodată Macedonia: "Ils sont tout simplement solidaires de leurs frères de race, les Koutzo-Valaques ou Aromounes"⁶⁶

„*Ținem ca naționalitatea românilor din Macedonia să fie păstrată*”. Singură România, neavând nici un fel de pretenții și intenții teritoriale pe seama Turciei Europene, se menținea ca un arbitru al prevenirii unui dezechilibru geostrategic în zonă. "*Acțiunea noastră în Imperiul Otoman este absolut și pur intelectuală* (subl.n.) și consistă în primul loc a întreține școalele și bisericile de limba română cu cunoștința și consimțământul guvernului otoman, și, în al doilea rând, a nu întreține aceste școli pentru ca ele să devină un focar de anarhie în imperiul vecin, care este prietenul nostru, ci pentru ca să fie un focar de ordine utilă și o garanție de existență pentru acel imperiu" – declara primul-ministru D.A. Sturdza, în Parlament, la 10 decembrie 1901. Aceeași clară atitudine, tradițională în politica balcanică a României, o va exprima și liderul conservator Take Ionescu (cu ascendență aromână), care, în 1903, declara cât se poate de explicit: "Nici un om politic român nu aspiră să anexeze Macedonia, nici să fondeze acolo un stat român. *Ținem însă ca naționalitatea românilor din Macedonia să fie păstrată* (subl.n.) și ca noul regim, oricare ar fi (ce se preconiza de către Marile Puteri, a fi dat, pe calea reformelor, în partea europeană a Imperiului Otoman – n.n.), să dea aromânilor cel puțin ceea ce posedă ei astăzi: garanția că ei vor putea să se cultive în limba lor în toată libertatea".

Într-adevăr, în pragul veacului al XX-lea, vorbitorii dialectului aromân – cu alte cuvinte românii balcanici, respectiv românii macedoneni (ca și, în egală

64. xxx *Declarațiile M.S. Regelui Carol I în chestiunea macedoneană*, în "Românul de la Pind", V, nr. 38 (231), 14 octombrie 1907, p. 1.

65. Vezi M.D. Peyfuss, *Op. cit.*, pp. 87-90.

66. În urmă cu doi ani a apărut, la București, un roman scris de un autor român (medic) de origine aromână – Ionel Zeana /1912-2003/, *Vulturii Pindului*. Roman istoric, Editura Scara, București, 2002 /300 pp./; este o *reconstituire literară*, cu multe nume de persoane și elemente istorice reale, a vieții național-culturale a românilor macedoneni în primul deceniu al secolului al XX-lea, a luptelor pentru păstrarea propriei individualități etnolingvistice.

măsură și vorbitorii dialectului meglenoromân) –, nu se bucurau de recunoașterea ca atare, politică, a naționalității lor, ei putând, cel mult, a avea "libertatea să se cultive în limba lor". Din păcate însă, nici această libertate nu se putea exercita ca atare – și nu din cauza piedicilor puse de autoritățile otomane, tolerante, în aceste chestiuni instructiv-confesionale, ci a tot felul de impedimente datorate clerului și institutorilor greci. Cum am arătat, deschiderea primelor școli românești în sânul comunităților aromânești din Balcani a fost întâmpinată cu manifestări de ostilitate de grecii din Turcia Europeană – deși se aflau, atunci, într-un număr redus; de aceea, diplomația română a insistat, încă de la început, pe lângă Sublima Poartă, ca aceasta să exprime oficial dreptul românilor (aromânilor) de a înființa școli naționale, ocrotite ca atare de către autorități, iar în chiar anul recunoașterii Independenței, Marele Vizir de atunci, Safvet Pașa, emite, la 12 septembrie 1878, cunoscutul *Ordin Viziral*, în care se spunea, între altele: "Sublima Poartă, fiind informată că românii din Epir, Tesalia, Macedonia, din sangeacul Tricala, din vilaetul Ianina, din vilaetul Școdra, *doresc să învețe în propria lor limbă și să fondeze școli* (subl.n.), nici unul din locuitori să nu se împotrivescă, fără pricini, la orice exercițiu al culturii și al învățături; iar când ar trebui, să apere și chiar să ajute pe învățătorii români".

Păstrarea entității naționale din partea aromânilor ca ramură sudică a neamului românesc – nu se putea realiza însă doar prin cultivarea idiomului matern, respectiv prin însușirea limbii literare, în condițiile în care propaganda multiplă grecească era în plină ofensivă. De aceea, implicarea mai eficientă a factorilor și componentelor politico-ecclesiastice se impunea. Din păcate, în ceea ce privește recunoașterea unui mitropolit aromân – respectiv ieșirea aromânilor de sub pulpana episcopilor greci –, Turcia s-a arătat reticentă, condiționând această cerință de evoluția relațiilor cu România (dorea încheierea unei alianțe). La începutul secolului al XX-lea însă, deteriorarea rapidă a liniștei (aparente și până atunci) în Turcia Europeană – va duce la o schimbare în atitudinea Sublimei Porți. După înăbușirea răscoalei antiotomane din Macedonia, din 1903 (de "Sf. Ilie") – care a culminat cu cele zece zile ale *Republicii Crușevo* (3-13 august 1903), al cărui Consiliu era compus din 60 de reprezentanți ai tuturor etniilor macedonene, inclusiv aromâni –, autoritățile otomane vor fi nevoite să accepte o serie de reforme, sub autoritatea Marilor Puteri, nefinalizate însă.

În cadrul noii evoluții a raporturilor geostrategice, diplomația regelui Carol I a perseverat, în ceea ce privește situația românilor macedoneni, în a cere Turciei satisfacerea cerințelor naționale ale lor, declarând că România manifestă în continuare aceeași condescendență față de menținerea integrității Imperiului Otoman. Astfel, Suveranul a enunțat în termeni reali conținutul și scopurile mișcării naționale a românilor balcanici, despre care spunea că "sunt un element cu totul pașnic, ei – contrar atitudinii celorlalte naționalități din

Macedonia – n-au aspirații politice, nu turbură pacea și sunt supuși leali ai sultanului, și ei nu voiesc nimic altceva decât să-și poată ține slujba bisericească și învăța copiii lor în propria lor limbă (subl.n.)”⁶⁷, în timp ce ministrul de Externe Ion I.C. Brătianu, declara, la 9 decembrie 1903, în Parlament: “Vom ca să ajutăm dezvoltarea culturală a unui neam cu care ne găsim în legătură de simțăminte și de origine (subl.n.), dorim ca întreaga populație creștină din Imperiul Otoman să aibă condiții civilizate de viață și relații pașnice cu întregul Orient al Europei”. Erau obiective ce le sesizau și observatorii străini – publicistul german C.A. Bratter releva, în 1907, că “scopurile pe care le urmărește guvernul român cu propaganda sa școlară în Turcia sunt clare. Ele sunt de natură ideal-națională curată. Interesul și grija pe care o au românii din Regat pentru aromâni se bazează pe înrudirea strânsă de neam și limbă (subl.n.)”; aceeași constatare venea și din partea omului de știință grec Cl. Nicolaidēs, care recunoștea, în 1903, că “E dorința lesne de înțeles și îndreptățită a românilor să ajute pe frații lor aromâni în menținerea caracterului lor etnic deosebit”.

Recunoașterea, oficială, a naționalității românilor din Turcia Europeană (vlahii/aromânii) avea să fie, în cele din urmă, concretizată prin *Iradeaua* din 9 mai 1905⁶⁸, prin care Sultanul permitea, practic, constituirea comunităților vlahie în spațiul Imperiului Otoman, fapt ce a constituit o reală izbândă a diplomației române. Era vorba, în fapt, de dreptul aromânilor “ca, pe temeiul drepturilor civile de care ei se bucură ca și ceilalți supuși musulmani, comunitățile lor să-și poată alege *muhtari* (=primari), în conformitate cu regulamentele în vigoare, așa cum e obiceiul pentru celelalte comunități; membrii români să fie primiți în consiliile administrative; autoritățile imperiale să înlesnească profesorilor numiți de aceste comunități inspectarea școalelor lor și îndeplinirea formalităților prevăzute de legile Imperiului pentru deschiderea de noi așezăminte școlare”. A doua zi, la 10/23 mai 1905, un nou act al autorităților otomane, guvernamental de astă dată, atestă – reconfirmând și întărind, în fapt, *Ordinul Viziral* din 1878 – că “fără a schimba nimic din dependența aromânilor față de

67. Relațiile diplomatice cu Grecia au fost întrerupte în perioadele 1892-1896 și 1906-1911 (spusele din anul trecut ale președintelui Ion Iliescu – prezent la Atena, la deschiderea Jocurilor Olimpice –, potrivit căroră „România și Grecia nu au avut niciodată conflicte”, nu sunt, prin urmare, decât declarații circumstanțiale și binevoitoare, ce vizează viitorul eurocomunitar al celor două țări...); vezi, între altele – xxx *Conflictul greco-românesc*, în “Telegraful român”, LIV, nr. 80, 22 iulie/4 august 1906, pp. 345-346; Argus, *Presa ateniană proslăvind atrocitățile antaților*. Ziarele grecești contra diplomației elene.-Asasinatele din Macedonia glorificate.-Grecii susținând că nu trebuie să se ascundă.-Ei reclamă Macedonia ca un teritoriu al lor.-Sfârșitul tragic al ofițerilor greci, în “Românul de la Pind”, IV, nr. 21 (163), 28 mai 1906, p. 3; *Asasinatele din Veria*, în Ibidem, V, nr. 20 (213), 27 mai 1907, p. 3; *Atacarea satului românesc Papadia*, în Ibidem, V, nr. 39 (232), 21 octombrie 1907, pp. 2-3.

68. C. Mille, *Măcelul dela Corița*, în “Dimineața”, XXXVII, nr. 8.820, 3 aprilie 1914, p. 1; vezi și, între altele, *Guvernul grec și masacrele dela Corița*, în “Adevărul”, XXXVII, nr. 8.818, 1 aprilie 1914, p. 2.

Patriarhatul Ecumenic, aceștia nu trebuie să mai fie împiedicați de a-și celebra slujba religioasă prin preoții lor proprii și în limba lor națională (subl.n.), nici de a se sluji de această limbă în învățământ”.

„Soarta românilor din Pind este strâns legată de soarta României”. În anii care vor veni, în ciuda acestei recunoașteri a individualității naționalității române pentru aromâni (comunitățile acestora aveau sigilii pe care era inscripționată explicit calitatea de *olah muhtar*, adică *primar român*), câteva sute dintre ei vor suferi prigoana atacurilor naționaliștilor greci⁶⁹, prilej de reacție energică din partea Statului Român⁷⁰, de solidaritate emoționantă a societății din Vechiul Regat cu frații prizonieri și asasinați în Macedonia (terorism ce a culminat, în primăvara anului 1914, cu asasinarea, la Corcea, în Albania, a preotului Haralambie Balamace – și a altor aromâni –, simbol al românismului balcanic, erou-martir al aromânilor și albanezilor deopotrivă⁷¹): “Avem o datorie de cinste față de aromâni, pe cari *nimeni altul nu-i poate apăra decât România* (subl.n.). Uciderea lor de bandiții greci e un fapt nespus de dureros. Oamenii noștri de stat trebuie să împiedice aceste măceluri – scria N. Iorga, în iunie 1906 – și să dea oamenilor putința de a trăi în pacea lor de buni gospodari, pe cari nu ne gândim a-i anexa, în același timp, să aducem la noi pe cât mai mulți dintre ei”⁷².

În 1908, pe fondul victoriei *Revoluției Junilor Turci* și a restaurării Constituției din 1876, sunt aleși în primul Parlament al Turciei și doi reprezentanții “ai poporului aromânesc” – senatorul Nicolae Bațaria⁷³, respectiv deputatul dr. Filip Mișea –, care vor desfășura un autentic program al impunerii individualității românilor balcanici în rândurile celorlalte neamuri din sudul Dunării.

69. N. Iorga, *Paraponurile grecești*, în “Neamul românesc”, I, nr. 12, 18 iunie 1906, pp. 162-163.

70. vezi, recent, reeditarea uneia dintre lucrările sale memorialistice – N. Bațaria, *Din lumea Islamului*, Profile Publishing, București, 2003 /190 pp./.

71. De precizat că la campania armatei române în Bulgaria, din iunie-iulie 1913, au participat și 250 de tineri aromâni, “din toate păturile, ca voluntari spre a ne face datoria către Țară”, repartizați Batalionului 7 Vânători Galați, comandat de colonelul Anastasiu Pefca – așa cum avea să amintească două decenii mai târziu unul dintre acești patrioți, meglenoromânul Chr. Iuffu (I. Dobrogeanu, 1913 – *ipostaze aromânești*, în “Picuraru de la Pind”, I, nr. 1, mai 1994. Supliment al revistei “România de la Mare”, III, nr. 3-4, 1994, pp. IX-X).

72. Sunt pilduitoare, în acest sens, numeroasele poezii în care se exprimă simțământul apartenenței aromânilor la națiunea și Statul Român, iată, cu titlu de exemplu: “*Peste Balcani, peste Carpați, chiar în Pind și peste Prut/ Multe veacuri în durere pân’acuma au trecut, /Sute mii și milioane de români ce pribegesc/ Despărțiți unii de alții, deși toți la fel gândesc !(...)/ Vom lupta să-i vedem iară lângă sânul țării strânsi/ Pe ai noștri frați de sânge ce-s împrăștiați acuma/ Mergând lin fără de grije pe al Gloriei sfânt drum./ Macedonia, o fiică demn’a Țării Românești/ Este cotropită astăzi iar de lifele grecești/ Jefuind-o tâlhărește, ei ucid ai săi copii/ Pustiind peste tot locul splaiuri mândre și câmpii./ Dar va triumfa dreptatea, căci soldatul românesc/ Va învinge și distruge ori și ce neam păgânesc!*” – Const. St. Thomulescu, *Românilor de pretutindenii*, în “Tribuna Macedoniei”, II, nr. 2 (12), 10 ianuarie 1907, p. 2.

73. N. Basilescu, *Interesul politic al României în Balcani*, în “Universul”, XXXI, nr. 44, 15 februarie 1913, p. 1.

Din păcate însă, cursul istoriei a fost divergent față de interesele aromânilor, cele două războaie balcanice (1912-1913; 1913), punând cruce, în fapt, soartei menținerii individualității etnolingvistice a lor, ce nu putea fi viabilă decât în/prin acțiunea național-culturală a românismului balcanic⁷⁴.

Dominanta opiniei publice era ca românii balcanici să nu fie abandonați din motive geostrategice, în contextul internațional dat, relevându-se că este "în interesul României libere de a păstra jur împrejurul ei viu în inima tuturor românilor, oriunde ar fi ei"⁷⁵, sentimentul național, a-i strânge pe toți în jurul ideii naționale românești, a-i solidariza pe toți într-un ideal comun, până ce soarta îi va putea grupa pe toți și sub un steag comun.

Iată de ce – și din acest punct de vedere, *soarta românilor din Pind este strâns legată de soarta României libere și a întregului neam românesc* (subl.n.).

A-i abandona azi pradă grecilor, bulgarilor și sârbilor – *atrăgea atenția profesorul N. Basilescu la începutul anului 1913* –, este a zdruncina noi înșine ideea națională din inima tuturor românilor, căci ce încredere vor mai avea frații noștri în noi, când ei vor vedea cu ce inimă ușoară noi aruncăm la picioarele dușmanilor lor seculari cei mai jurați pe cei mai buni dintre ei?"⁷⁶.

Aceeași premoniție *vis-à-vis* de soarta viitoare – ce se va dovedi tragică – a românilor din Balcani, la capătul conflictului, era exprimată și de presa de partid bucureșteană, oficiosul conservator-democrat arătând răspicat, în octombrie 1912, la începutul Primului Război Balcanic: "Își închipuie oricine la ce trebuie să se aștepte aromânii în ipoteza izbândeii statelor balcanice. Până la una, ei vor pierde școalele și bisericile lor, iar dacă cum e sigur că se vor împotrivi jafului și confiscărilor, atunci riscă să fie masacrați. Este evident că Turcia, zdrobită fiind, nu va mai putea, ca în trecut, să le dea asistența cuvenită.

În caz de victorie a Coaliției, întreaga problemă etnică a românilor din Peninsula va fi pusă la ordinea zilei. *Procesul de deznaționalizare se va desfășura cu o sălbăticie nemaipomenită* (subl.n.).

Față de această tristă perspectivă – *enunțată cu atâta tragică premoniție, încă din octombrie 1912* – care amenință pe frații noștri cuțo-vlahi, noi, cei de dincoace de Dunăre, ne găsim stăpâniți de sentimente foarte dureroase. Atențiunea noastră se îndoieste, fiindcă la o chestiune politică care privește poziția României la Dunăre, se mai adaugă o chestie națională, de rasă, care se răsfrânge asupra întregului românism"⁷⁷.

74. xxx *Războiul și situația aromânilor*, în "Ordinea", II, nr. 232, 3 noiembrie 1912, pp. 6-7.

75. G. Murgoci, *Împărțirea Macedoniei. Peirea aromânilor*, în „Minerva”, V, nr. 1.645, 15 iulie 1913, p. 1.

76. Vezi C. Bacalbașa, *Să îngrijim pe aromâni*, în "Conservatorul", XIII, nr. 162, 27 iulie 1913, p. 1; I. Valaori, *Cum ar trebui să se organizeze aromânii*, în "Aromânul", I, nr. 3, 15 septembrie 1913, pp. 2-3; C. Papacostea, *Situația aromânilor după încheierea păcii*, în "Arhiva", XXIV, nr. 7-8, septembrie-octombrie 1913, pp. 193-196; G. Murnu, *Evenimentele din Balcani și aromânii*, în "Luceafărul", XII, nr. 21, 1 noiembrie 1913, pp. 649-653.

77. Vezi și St. Lascu, *La Dobroudja de Sud dans le contexte géopolitique des Guerres balkaniques (1912-1913). Perceptions et attitudes roumaines*, în IXe Congrès International d'Études

După împărțirea, între statele creștine din zonă, a părții europene⁷⁸ a Imperiului Otoman – prin *Tratatul de Pace de la București* (28 iulie/10 august 1913), când diplomația română comite, deliberat, actul antinațional de a accepta designarea, în conținutul acestuia, a aromânilor cu termenul de *cuțovlahi...* –, pentru românii balcanici se deschidea o nouă etapă a istoriei lor moderne⁷⁹; practic, școlile și bisericile românești din Macedonia sârbească sunt desființate, în Albania și Bulgaria supraviețuiesc câteva, iar în Grecia ceva mai multe. Pentru a se feri de represaliile naționaliștilor din statele amintite (animate, mai ales, de agenți ai panelenismului), câțiva zeci de fruntași ai românilor balcanici se stabilesc, deja în vara și toamna anului 1913, în România (inclusiv în județele din așa-numitul Cadrilater, partea de sud a Dobrogei⁸⁰, recuperată prin tratatul amintit). Era doar începutul⁸¹ unui exod care avea să se finalizeze, în anii '20-'30 ai secolului al XX-lea, prin stabilirea în Țară, a câtorva mii de familii de aromâni.

După Primul Război Mondial, la începutul anilor '20, se înrăutățește apreciabil viața și siguranța social-economică a românilor balcanici din statele amintite – în general oameni cu stare materială mai precară, dar care nu acceptau a se renunța la individualitatea etnolingvistică românească. În plus, împărțirea Macedoniei și trasarea noilor granițe vor îngreuna pendularea tradițională a oierilor aromâni, taxele vamale și alte restricții economico-financiare și civile ale statelor balcanice diminuându-le potența productivă, agravând, implicit, situația lor ca etnie distinctă; de pildă, păstorii aromâni din munții Rodopi și Rila, din spațiul Bulgariei, vara sălășluiau cu turmele aici, iar toamna coborau în câmpiile Traciei până la Marea Marmara, plătind taxe de două ori pe an, primăvara și toamna. Apoi, politica de direcționarea în așezările

Sud-Est Européennes. Résumés (Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen), Tirana, 30 août-3 septembre, 2004 (Académie des Sciences d'Albanie), pp. 29-30.

78. Idem, *Românii balcanici în Dobrogea (până la Primul Război Mondial)*, în Horia Dumitrescu (ed.), *Omăgiu istoricului Constantin Bușe* (Muzeul Vrancei), Focșani, Editura PALLAS, 2004, pp. 215-253.

79. Vezi V. Vlasidis, *Consequences of the demographic and social re-arrangements on the Vlach-speaking element in Greek Macedonia (1923-1926)*, în „Revue des études sud-est européennes”, Tome XXXV, N° 1-4, Janvier-Décembre 1998, pp. 155-171; titlul este înșelător, căci nu este vorba, câtuși de puțin, de „consecințele” respective, ci doar de relevarea – din perspectiva istoriografiei și a surselor documentare grecești – a cauzelor și, parțial, a conținutului procesului de stabilire în „New Dobrudja” a celor pe care autorul (care nu este la curent cu literatura de specialitate românească postbelică referitoare la chestiunea respectivă) îi numește „Koutsovlachs immigrants from Macedonia”.

80. Vezi V.Th. Muși, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea-Nouă 1925-1935*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1935 /154 pp./; St.T. Hagigogu, *Emigrarea aromânilor și colonizarea Cadrilaterului*, Tipografiile Române Unite, București, 1927 /40 pp./; C. Noe, *Colonizarea Cadrilaterului*, în „Sociologie românească”, III, nr. 4-6, aprilie-iunie 1938, pp. 119-158.

81. xxx *De vorbă cu un român macedonean*, în „Legionarii”, I, nr. 2, 23 ianuarie 1929, p. 1 (titlul ziarului din Bazargic făcea trimitere, *nota bene*, la soldații legiunilor romane din Macedonia antică...).

din Macedonia grecească, de către Statul Elen, a sute de mii de greci originari din Asia Mică, va duce și ea, rapid, la marginalizarea social-economică a românilor balcanici. Pentru ei se contura, astfel, o nouă dimensiune a existenței lor⁸² – în cadrul unicului stat cu care aveau afinități național-spirituale, stat în care existau deja, de mai multe generații, sute și sute de familii aromânești sau de origine aromână.

„*Dorim a ne arunca în brațele patriei mume*”. La începutul anului 1923, aromânii din Veria (oraș din partea grecească a Macedoniei) se adresează Guvernului și fruntașilor politici ai timpului, respectiv consăngenilor stabiliți în Țară, printr-un *Apel* detaliat (datat Veria, 31 martie 1923), al cărui final este următorul “Nu vedem ieșirea (din situația economică disperată – n.n.) decât în emigrare. Și dorind a ne arunca în brațele patriei mume (subl.n.), avem onoarea a vă ruga să binevoiți a interveni pe lângă guvernul român: să ne admită intrarea în România; să se intervină pe lângă guvernul grec pentru ca să ni se asigure ieșirea; să ne împrumutească și să ne îlesnească pe cât îi va sta în putere, transportul și instalarea în țară”⁸³.

Inițial, acest *Apel* nu a fost perceput la întreaga lui semnificație, cu profunde conotații naționale și social-economice, de către guvernanti, cei care se arată mai sensibilizați fiind parlamentarii din opoziție. Astfel, ardeleanul Gh. Pop efectuează o interpelare, conducând discuția – în ședința din 24 mai 1923 a Adunării Deputaților – pe făgașul unei rezolvări practice, avansând zona Dobrogei de Sud ca viitor spațiu pentru împrumut: “Mă adresez deci d-lui ministru de Externe, întrebând dacă nu socotește că este de datoria d-sale, ca respectând bunele raporturi ce avem cu regatul Elen, să atragă toată atențiunea guvernului grec asupra nedreptății ce se face poporului aromân din Grecia, nedreptate care nu poate să rămână fără ecou în inimile românești. Mă adresez, totodată, d-lui ministru al Agriculturii, întrebându-l dacă nu crede că ar trebui să studieze chestiunea colonizării emigranților aromâni în acele părți ale țării în care s-ar găsi terenuri disponibile ca în Ialomița sau în Cadrilater (subl.n.), pentru ca să ofere harnicului și mult încercatului popor aromân un azil pe pământul patriei unite”.

Nepregătite, cunoscând aproximativ situația acestor aromâni aflați în pericol de deznaționalizare și pauperizare economică, oficialitățile nu aveau, în 1923, la îndemână un răspuns la întrebările puse în legătură cu soarta lor; în anii ce vor urma, însă, se va conceptualiza o politică de împrumut în județele din Dobrogea de Sud, de care vor beneficia și românii balcanici.

82. Apud St. Lascu, *Împrumutarea românilor balcanici în Cadrilater*, în „Dosarele istoriei”, VII, nr. 2 (65), 2002, p. 37.

83. Vezi, recent, noi importante contribuții documentare în volumul (cu titlu, însă, anistoric/derudan/artificial – N. Cușa, *Macedo-aromânii (sic!) în Dobrogea*. The Macedo-Aromanians in Dobrudja. Traducere autorizată în limba engleză de Otilia-Cristina Pacea, Ex Ponto, Constanța, 2004 /218 pp./.

Pe baza hotărârii Guvernului, din 13 iunie 1925, în acest an circa 1.700 familii de aromâni vin deja și se stabilesc în județele Durostor și Caliacra, ei conștientizând dificultatea întreprinderii la care se înhămau, dar având și *credința că salvagardarea lor națională și materială nu era cu puțință decât prin întărirea românismului în acea parte a Regatului în care acesta era mai puțin dimensionat* – în mijlocul musulmanilor și bulgarilor din Dobrogea de Sud. “Macedoromânii vin în grupuri compacte, aducând din ținutul lor, unde și-au păstrat aproape două mii de ani conștiința latinității, un patriotism cald, o voință de fier și, mai presus de orice, un simț de solidaritate admirabil. Ei vin hotărâți de a lupta cot la cot și a-și face drumul în viață. Oare acestea nu sunt – *scria, pe bună dreptate, în 1925, C. Hențescu, decanul Baroului din Silistra, președintele Societății “Acțiunea Românească”* –, prin excelență, elementele românești ce ne trebuie în Cadrilater?”.

Este de la sine înțeles că aromânii s-au stabilit în Țară având limpede conștiința apartenenței naționale; veneau, așadar, în calitate de români (așa cum se declarau, de altfel, și în teritoriile pe care le locuiseră până la momentul părăsirii lor), ținând ca această apartenență să fie explicitată ca atare și opiniei publice: „Fiindu-ne imposibil traiul de acolo, din cauza persecuțiilor, am venit aici. Dar, *n-am venit ca străini și nici ca cerșetori* (subl.n.). Nu! N-am venit ca cerșetori. Avem mai multă demnitate decât acei care ne consideră astfel. Am venit ca români, pe pământ românesc (subl.n.), pământ întins, larg și mare”⁸⁴.

În atari condițiuni, așezarea în zonă a unei populații călitate în mișcarea de supraviețuire națională, părea să reprezinte una dintre soluțiile întăririi autorității instituțiilor abilitate ale Regatului: “Prin stabilirea lor în Cadrilater se aduce încă de pe acum un folos neprețuit Statului, care prin fericita hotărâre luată își întărește prestigiul și autoritatea cu elemente românești conștiente, de care se simte mare nevoie – *scria, în 1926, profesorul Mihail Pineta, în revista “Tribuna românilor de peste hotare”*. Coloniștii macedoromâni vor aduce cu ei ordine și civilizație. Statul Român se bizuie pe activitatea și cinstea lor tradițională. În schimb, ei *își asumă angajamentul și răspunderea morală de a sluji cu credință și devotament la granița acestui colț de țară tulburat și terorizat de cetele banditești în detrimentul prestigiului autorității românești* (subl.n.)”.

Este pilduitor, în sensul cunoașterii simțămintelor naționale ale aceloră dintre aromâni care se vor stabili în Cadrilater, următorul imn, intitulat

Marșul coloniștilor

*Din Pind venit-am oțeliți
In lupte și amar,*

84. Gh.I. Brătianu, *Ion I.C. Brătianu și colonizarea aromânilor în Dobrogea de Sud*, în “Legionarii”, I, nr. 15, 27 aprilie 1929, p. 1.

Din Pind venit-am ca să fim

De strajă la hotar.

Avânt și suflet am avut

Și dragoste de frați

Și peste țări noi am unit

Azi Pindul de Carpați.

Am revenit să re'nălțăm,

Cu drepturi de stăpân,

Sfântul drapel ce-a fâlfâit

Sub Mircea cel Bătrân.

Și strânși uniți să scrim pe el

Cu litere de pară,

Deviza noastră de coloni:

Un neam, un tron și-o țară⁸⁵.

După 1925-1926, riposta fermă a celor împrăștiți – aromâni (și re-găteni, deopotrivă; din circa 20.000 de capi de familii împrăștiți, circa 6.000 erau aromâni din Macedonia, Albania, Tracia⁸⁶) – va duce la diminuarea atacurilor teroriste, fără ca ele, însă, să înceteze. Moartea unor fruntași ai aromânilor, victime ale intoleranței iredentiste – așa cum a fost cazul cu verianul Zisi Hașotti, în ianuarie 1929, "atacat mișelește în satul Ghiore, de un bulgar turmentat de cuvântările din ultima campanie electorală" –, fortifică și mai mult solidaritatea românească, dezvoltând simțămintele de frățietate în lupta pentru supraviețuire națională: "Te vei duce acum în ceruri, frate Zisi, te vei întâlni acolo cu vechii tăi tovarăși căzuți în luptele din Macedonia, le vei spune că noi – spunea, la catafalcul celui asasinat, Sterie Hagigogu, vicepreședinte al Congresului de la Veria, delegat al românilor macedoneni – ne-am mutat din vechii noștri munți și că acum suntem în Țara mumă, unde luptăm alături de frații noștri de un sânge (subl.n.). Vei întâlni acolo pe toți frații români căzuți pe meleagurile acestea ale Dobrogei, pe toți funcționarii, toți jandarmii și grănicerii care s-au sacrificat pentru apărarea acestui colț frumos. Le vei spune lor că acolo unde ei au căzut, alți frați veniți din depărtata Macedonie, le-au luat locul de sacrificiu".

„O comoară a neamului românesc”. Adaptarea românilor balcanici la noile realități social-economice și politice a fost remarcabilă, ea întrunind aprecieri aproape unanime din partea autorităților și diriguitorilor opiniei publice. În 1928, primul-ministru Vintilă I.C. Brătianu comunica "membrilor Guvernului foarte îmbucurătoarele impresiuni cu care s-a înapoiat dintr-o călătorie făcută în Cadrilater și în Dobrogea, unde a revăzut, în gospodăriile lor, pe coloniștii

85. N. Iorga, *O comoară a neamului*, în "Neamul românesc", XXX, nr. 267, 8 decembrie 1936, p. 1.

86. xxx *Idei din cuvântările d-lui prof. N. Iorga către coloniștii macedoneni*. La Silistra și la Frașari, în *Ibidem*, XXXVIII, nr. 128, 15 iunie 1933, p. 1.

români macedoneni. Domnul prim-ministru a avut cele mai bune cuvinte pentru spiritul de ordine și pentru dragostea de muncă a elementului macedo-român așezat în cuprinsul Regatului și a subliniat sincera dorință a guvernului de a consolida situația acestor coloniști”; la rândul său, istoricul și fruntașul politic național-liberal Gheorghe I. Brătianu avea să invoce, în 1929, un raport oficial ce releva că românii macedoneni “s-au adaptat cu o infinită suplețe muncii agricole, familiarizându-se într-un timp cu totul scurt cu noua lui îndeletnicire; este (aromânul – n.n.) foarte susceptibil de a realiza rapid progresul; este, dacă nu singurul, cel puțin cel mai indicat element în stare de a româniza rapid regiunea (subl.n.)”⁸⁷.

Aceleași constatări erau exprimate și prin vocea autorizată a marelui savant și om politic Nicolae Iorga, care, deseori, în anii interbelici, a avut aprecieri dintre cele mai pertinente la adresa efortului civilizator, național și economic, al aromânilor, considerându-i *O comoară a neamului românesc*, cum se intitula chiar un articol, publicat în 1933: “În Frașari, în Aidemir (așezări în jud. Durostor – n.n.), unde s-au așezat câteva sute din miile de români macedoneni, curați, neamestecați cu nimeni, păstrând vechiul tip iliro-roman, o curiozitate și o mândrie a etnografiei balcanice, am văzut case mari, frumoase, larg clădite, bine împărțite, cu odăi de oaspeți, mobilate ca la orașe, cu încăperi deosebite pentru copii, pentru bucătărie, cu grădină de flori și cu începuturi de livadă. Dar mai ales i-am văzut pe dâșii și pe dâșele – în cursul unei scurte vizite efectuate de N. Iorga, cu prilejul desfășurării, la Călărași, a Congresului Ligii Culturale –, represintanții unei rase care n-a fost supusă niciodată, politic și

87. O *reconstituire literară*, apărută în 1996, la București, a vieții aromânilor împroprietăriți în Dobrogea de Sud aparține unui cunoscut scriitor (istoric și critic literar, deopotrivă) român contemporan, de origine aromână (născut în jud. Durostor, la Babuc, dar cu antecesorii în Macedonia grecească); cele două volume (Insumând 896 pp.!) se constituie într-o veritabilă epopee a aromânilor balcanici din prima jumătate a secolului al XX-lea, cu binevenite excursii istorice, derulată pe canavaua amintirilor și vieții lui Iancu Patricina (pseudonimul publicistic, astăzi, al scriitorului); desfășurat pe multiple planuri temporale, firul narativ proiectează personajului central o devenire aproape mitică, dimensiune ce exprimă, condensat, virtuțile tradiționale ale bărbatului aromân (și familiei sale, în egală măsură), căruia timpurile moderne îi conferă și frământări existențiale într-un context social-politic și național dinamic – vezi Hristu Cândroveanu, *Marea serenității*, Cartea Românească, București, 1996, vol. I-II /456 pp. + 440 pp./.

De asemenea, o admirabilă reconstituire-evocare a vieții „coloniștilor” o regăsim în *Insemnările memorialistice* ale unei doctorețe septuagenare (n. 1926), a cărei familie se stabilise în orașelul Cavarna, situat între capul Caliacra și Balcic, la 3 km de mare. „Populația (câteva mii de oameni) era alcătuită din mai multe etnii. Pe lângă aromâni și români autohtoni, erau bulgari, turci, găgăuzi, țigani. Ei locuiau în cartiere în care predomină o anumită etnie. La început coloniștii aromâni au stat în case vechi, cu chirie sau cumpărate, după care o bună parte dintre ei s-au mutat în așa-zisul «cartier nou» (măhălălu ațelu noulu). Acesta era în afara orașului (ca și, nota bene, în situația, arătată, a satului Regina Maria, de lângă Balcic – n.n.) la aproximativ 1,5 km distanță de centru. Aici, în plin câmp, au primit loc și și-au construit case cu un mic ajutor de la stat. Casele erau răzlețe, la distanță de 100-150 m una de alta și arătau după cât de înstăriți erau proprietari” – vezi Maria Bedivan, *Pe urmele unui colonist*, Editura Semne, București, 2003 /66 pp. + 20 pl. foto + 1 pl./.

social, care, pe baza privilegiului păstrat de-a lungul secolelor, a stat drept în fața oricui. Oameni de credință și de vitejie, călăuzi, ostași, ctitori de orașe, străbătători de țări și mări, *creatori*. I-am primit ca pe niște pribegi, când ei sunt invitații noștri, și i-am tratat uneori ca pe niște miluiți, când ei nu știu ce înseamnă mila nimănui. E vremea – *conchidea conferențiarul* – să se înțeleagă ce sunt așezările lor: *cetățile noastre la granița cea mai primejduită dinlăuntru chiar* (subl.n.)”⁸⁸.

Pe parcursul vizitei, la Frașari, N. Iorga (marele savant are antecesorii în Balcani, posibil vlahi sau greci, stabiliți în Moldova, în secolul al XVIII-lea) a îndemnat pe aromâni “să păstreze alături de virtuțile neștirbite de viforul vremurilor vitrege, tradițiile străbune”, arătând răspicat: “În țara cealaltă, a strămoșilor d-voastră, n-ați fost robii nimănui. Ați trăit pe temeiul vechilor privilegii de care nu s-a putut atinge nimeni. Ați fost domni în casele voastre, în orașele pe care le-ați știut ridica. *Domni trebuie să vă simțiți și aici* (subl.n.)”⁸⁹.

„*Macedoromânii sunt super-români! Români absoluți!*”. Traiectul existențial al celor câteva mii de români balcanici – o părticică din sutele de mii de aromâni ce trăiau/trăiesc în statele din arealul Peninsulei Balcanice – avea să cunoască, însă, noi momente de restriște, de calvar; cedarea Cadrilaterului, în anul de cumpănă 1940, îi va disloca din mijlocul de-abia înfiripatelor așezări ce conturaseră un viguros mediu românesc⁹⁰, pentru a fi strămutați în județele din nordul Dobrogei – județele Constanța și Tulcea (în cadrul schimbului de populație, circa 100.000 de români au părăsit Cadrilaterul – mai puțin de o treime erau aromâni –, iar 67.000 de bulgari, cele două județe menționate)⁹¹.

Încă de la începutul așezării lor în județele nord-dobrogene, reprezentanții ai autorităților au arătat, dezmințind unele zvonuri ce se colportau, că „nu există o problemă a macedonenilor (*sic!*) colonizați în Dobrogea”⁹², și își exprimau încrederea în continuarea afirmării calităților lor native de patrioți, de buni gospodari și supraviețuitori ai unei istorii vitrege: „Dacă vreți să cunoașteți părerea mea sinceră despre macedoneni, părere pe care mi-am făcut-o după ce i-am cunoscut bine la ei, acasă, acolo în Dobrogea de Sud, iat-o: macedonenii

88. vezi Maria Magiru, *Dobrogea. Studiu etnografic*, vol. II. *Românii balcanici (Aromânii)*. Cuvânt înainte Stoica Lascu (Muzeul de Artă Populară din Constanța), Editura T.C. Sen, Sibiu-Constanța, 2001 /256 pp./.

89. Rep., *Nu există o problemă a macedonenilor în Dobrogea*, în “Dobrogea jună”, XXXVII, nr. 36, 29 martie 1941, p. 1.

90. I.N. /Neicu/, *Recolonizarea evacuaților din Dobrogea de Sud*. O interesantă expunere a d-lui Em. Grigorescu, Comisarul general pentru Dobrogea, în Ibidem, XXXVII, nr. 75, 23 mai 1941, p. 1.

91. vezi xxx *Carti di vrearî tră Matilda. Carte de iubire pentru Matilda Caragiu Marioțeanu* (Societatea Culturală Aromână), Editura Sammarina, București, 2002 /224 pp. + 16 pl. il./.

92. vezi studiile despre G. Mumu, Th. Capidan, V. Papacostea – la N.-Ș. Tanașoca, *Balcanologi și bizantiniști români*, Editura Fundației PRO, București, 2002 (ample studii despre G. Murnu, pp. 19-80; Th. Capidan, pp. 118-158; V. Papacostea, pp. 159-231).

sunt oameni foarte de treabă, cumsecade și muncitori. În marea lor majoritate – afirma, într-un interviu, în mai 1941, șeful Comisariatului pentru Colonizare în Dobrogea –, ei sunt sobri și duc o viață cu obiceiuri patriarhale. Sunt un neam de oameni admirabil și *putem conta pe ei* (subl.n.)”⁹³.

După Al Doilea Război Mondial, într-adevăr, s-a văzut că, în continuare, s-a putut *conta* și se *contează*, pe calitățile morale, gospodărești și național-patriotice ale aromânilor stabiliți în Țară; emoționante sunt, în acest sens, mărturiile unor foști deținuți politici, care, atunci când făceau referiri la comportamentul din sistemul concentraționar, nu aveau decât cuvinte de unanimă apreciere pentru tăria morală a colegilor de suferință de origine aromână, după cum sunt bine-cunoscute aprecierile exigentului Petre Țuțea, care considera că „macedoromânii nu sunt români! Sunt super-români! Români absoluți – atât de loviți și de goniți, că au un instinct național de fiare hăituite”.

S-a *contat* și se *contează*, pe calitățile native ale românilor originari din Balcani, în procesul complex de edificare economică, de dezvoltare culturală și devenire spirituală a României în a doua jumătate a secolului trecut, ca și astăzi, profesionalismul și seriozitatea în muncă a mii de specialiști (economiști, medici, ingineri și tehnicieni, cadre didactice, juriști, oameni de artă, înalți funcționari de Stat, cunoscuți sportivi, întreprinzători în condițiile economiei de piață – dar și simpli muncitori ori agricultori), constituindu-se ca o părțică din efortul creator al ansamblului națiunii române (amintim aci doar academicienii Marcu Beza, Theodor Capidan, Dumitru Caracostea, Elie Carafoli, Ioan D. Caragiani, Matilda Caragiu Marioțeanu⁹⁴, Dimitrie Cosacovici, Athanase Joja, Apostol Mărgărit, George Murnu, Anton Naum, Mihail Obedenaru, Ion Pacea, Cezar Papacostea, Șerban Papacostea, Pericle Papahagi⁹⁵).

93. Vezi, în acest sens, despre preocupările, în ultimele două decenii, ale aromânilor din Țară și a celor din afara ei – H. Căndroveanu, *Aromânii ieri și azi*. Cultură, literatură, probleme, perspective, Scrisul Românesc, Craiova, 1995 /208 pp. + 1 h./; I. Traian, *Un Coresi aromân Tiberiu Cunia*, Editura Cartea Aromână. Editura Danubius, f.l., 2002 /494 pp./; recent – J. Tambozi, I. Caracotta, *Eforturi conjugate. În sprijinul ideilor Raportului și a Recomandării 1333 (1997), formulate de Lluís Maria de Puig președintele Adunării Parlamentare a Consiliului European privind protecția cultural-lingvistică a aromânilor* (Societatea Academică Moscopolitană București. Mișcarea Europeană. Secția Română a Mișcării Europene), Editura Justin și George Iustinian Tambozi, București, 2004 /206 pp./; St. Lascu, *Aromânii – nu sunt «țânțari» ori «machidoni», și nici «comunitari», ci «doar» români balcanici...*, în „Aldine”. Supliment săptămânal al ziarului „România liberă”, IX, nr. 431, 27 august 2004, pp. 2-4.

94. Despre situația etnogeografică a aromânilor și meglenoromânilor (la îngemănarea secolelor XX-XXI) în statele sud-est europene – vezi Th. Kahl, *Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Südosteuropa* (Institut für Geographie der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster), Münster, 1999 /162 pp./; N. Saramandu, *La carte des parlers aroumains et méglénoroumains de la Péninsule Balkanique*, în „Revue des études sud-est européennes” /București/, Tome XXXIX, N° 1-4, Janvier-Décembre 2002, pp. 105-122; Irina Nicolau, *Vagabondages dans les Balkans. Une incursion subjective au pays des Aroumains*. Traduit du roumain par Marianne Mesnil, Éditions de l'Aube, La Tour d'Aigues, 2003 /190 pp./.

S-a *contat* și se *contează*, mai ales astăzi, pe atributele de competiție profesional-economică, în care efortul individual este conjugat cu cel al grupului respectiv – relațional, economic sau social.

S-a *contat* și se *contează*, pe de altă parte, pe loialitatea filială național-statală a urmașilor celor care, în urmă cu decenii, pentru a-și salva limba maternă și naționalitatea, și-au găsit refugiul la frații din nord, în statul-protector România.

Această loialitate s-a regăsit, după 1989, și în conținutul activității mai multor asociații culturale aromânești, care și-au propus revigorarea tradițiilor folclorice specifice, a stimulării cultivării limbii materne (respectiv, a *dialectului aromân* sau *graiurilor aromânești*)⁹⁶ – în consens, firește, cu exprimarea, în spiritul adevărului istoric și științific pentru care au pățimit și au venit în *Țară* bunicii și părinții lor, a calității de *români*, pe lângă cea de *aromâni*, ca parte a poporului și naționalității române.

Urmașii, astăzi, sunt și rămân, aici, în *România*⁹⁷, deopotrivă aromâni și, firește, români – nicidecum minoritari.

ROMÂNIA ȘI PLANUL MARSHALL

EUGEN DENIZE

Sfârșitul celui de-al doilea război mondial prin înfrângerea Germaniei hitleriste, în luna mai a anului 1945, nu a adus pentru omenire și pacea atât de mult așteptată. Foarte repede, în cursul anilor 1946 și 1947, între marile puteri învingătoare, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, s-a declanșat ceea ce am putea numi cel de-al treilea război mondial, așa-numitul „război rece”. A fost, la fel ca și războiul recent încheiat, un război determinat de motive economice, de interese teritoriale și de expansiune dar, mai ales, de contradicția flagrantă între ideologiile marilor puteri care s-au confruntat. În timp ce Uniunea Sovietică era promotoarea unei ideologii totalitare, care disprețuia profund valorile democratice ale lumii libere, mai ales drepturile și libertățile individuale, și susținea o economie centralizată și planificată, de comandă, Statele Unite ale Americii promovau o ideologie care avea la bază un sistem politic democrat-liberal, respectarea drepturilor omului în toate sferile de activitate și o economie de piață, a liberei inițiative și a mecanismelor de autoreglare. Între cele două țări și sisteme nu putea exista o coabitare de lungă durată, ci doar momente de relaxare a încordării, de destindere mai mult sau mai puțin durabilă, urmate, foarte repede, de reluarea confruntării, care a îmbrăcat toate formele posibile, de la confruntarea deschisă, prin intermediari, până la cea diplomatică, economică și a rețelelor de informații și spionaj.

În cadrul acestei lungi istorii a „războiului rece”, anul 1947 a avut un rol foarte important, deoarece pe parcursul său s-a evidențiat foarte clar tendința celor două părți de a forma și promova diferite blocuri, care vor îmbrăca la început forme economice și politico-ideologice, dar în anii următori vor ajunge repede la forme militare. Fiecare dintre părți căuta să-și strângă aliații în jurul său, să-și consolideze forțele, să știe pe cine poate conta și pe cine nu poate conta în confruntarea care se anunța înverșunată și de lungă durată.

Momentul final al rupturii dintre Uniunea Sovietică și statele occidentale considerăm că poate fi socotit conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe sovietic (Molotov), francez (Bidault), englez (Bevin) și american (Marshall), desfășurată între 10 martie și 25 aprilie 1947.¹ Conferința s-a

1. Jean Bach-Thai, *Chronologie des relations internationales de 1870 à nos jours*, Paris, 1957, p. 183; André Fontaine, *Istoria războiului rece. De la Revoluția din Octombrie la războiul din Coreea. 1917-1950*, vol. II, ediție îngrijită, traducere și note de Geogre G. Potra și Delia Răzdolescu, București, 1992, pp. 85-88.

încheiat cu un eșec evident pentru toată lumea, orice acord dovedindu-se imposibil atât în problema germană, cât și în ceea ce privește încheierea unui tratat de pace cu Austria. Era evident că, de acum înainte, așa cum scria ambasadorul Bedell Smith, „...nici un efort din lume nu ne va permite să identificăm o bază de acord cu rușii în problema germană. Germania ori era divizată, ori cădea sub dominația economică și politică a rușilor... Trebuia ca zonele occidentale să fie asociate efectiv și fără întârziere puterilor vest-europene prin acorduri economice și, poate, în viitor, prin acorduri politice”². În acest sens, americanii au înțeles să acționeze cu rapiditate. La 25 aprilie, la întoarcerea sa de la Moscova, secretarul Departamentului de Stat, generalul Marshall, s-a oprit la Berlin și a dat instrucțiuni generalului Clay să accelereze construcția bizoniei, adică a zonelor de ocupație din Germania aflate sub controlul britanicilor și americanilor, și să adopte măsurile necesare în vederea creșterii producției industriale³.

Convingerea americanilor că reuniunea de la Moscova se va termina cu un eșec pe toată linia nu a așteptat însă, pentru a se manifesta, derularea ei completă. Chiar la 12 martie 1947, președintele Harry S. Truman, într-o declarație făcută în fața Congresului, a arătat că, dat fiind faptul că unui număr de țări, cum ar fi Bulgaria, Polonia și România, le-au fost impuse regimuri totalitare, Statele Unite vor trebui ca, pe viitor, prin acordarea unui anumit ajutor economic țărilor care vor simți o astfel de nevoie și care-l vor solicita, să împiedice expansiunea comunismului în lume. „Cred că Statele Unite – spunea președintele Truman – trebuie să susțină popoarele libere care rezistă tentativelor de aservire de către minorități armate sau presiuni venite din exterior. Trebuie să ajutăm popoarele libere să-și făurească destinul cu propriile lor mâini”⁴. În acest fel a fost lansată așa-numita „doctrină Truman”, iar Statele Unite, pentru prima dată în istoria lor, începeau să avanseze în afara frontierelor pe timp de pace. Deja, în cei doi ani care trecuseră de la sfârșitul războiului, Statele Unite cheltuiseră aproximativ 15 miliarde de dolari pentru refacerea țărilor eliberate⁵, dar aceste sume se dovediseră insuficiente pentru a pune capăt crizei economice și sociale care le măcina și care oferea argumente solide comuniștilor pentru a-i încuraja să pună mâna pe putere.

Primele țări care au beneficiat de un ajutor economic masiv american, ajutor care le-a salvat de amenințarea comunistă, au fost Grecia și Turcia, începând chiar din luna aprilie 1947⁶. La 4 și la 31 mai 1947 comuniștii sunt eliminați din guvernele francez și italian⁷, iar la 8 mai același an, subsecretarul de

2. Bedell Smith, *Mission f Moscou*, Paris, 1950, pp. 223 și 233, apud A. Fontaine, *op. cit.*, pp. 90-91.

3. A. Fontaine, *op. cit.*, p. 91.

4. Pascal Boniface, *Relațiile Est-Vest. 1945-1991*, traducere de Luminița Săruleanu, Iași, 1998, p. 13.

5. A. Fontaine, *op. cit.*, p. 94.

6. Jean Bach-Thai, *op. cit.*, p. 183.

7. *Ibidem*.

stat, Dean Acheson, a expus în public ideile esențiale ale viitorului Plan Marshall⁸. Acesta a fost lansat însă în mod oficial la 5 iunie, la universitatea Harvard, cu ocazia zilei de înmânare a diplomelor de absolvire⁹. Planul Marshall¹⁰ a fost expresia îngrijorării pe care conducerea politică a Statelor Unite o resimțea în fața situației economice extrem de grave cu care se confruntau țările din Europa, mai ales acelea din apusul continentului, care nu fuseseră ocupate de armatele sovietice, dar unde plana amenințarea preluării puterii de către partidele comuniste locale ajutate de sovietici. La elaborarea sa directă au participat, pe lângă generalul George C. Marshall, în calitate sa de secretar al departamentului de Stat, și George Kenan, Dean Acheson, William L. Clayton și Charles Bohlen¹¹. Inițial, el prevedea alocarea sumei de 30 de miliarde de dolari ca ajutor nerambursabil țărilor europene care ar fi dorit să beneficieze de prevederile sale, dar în cele din urmă Congresul a aprobat numai suma de aproximativ 12,5 miliarde de dolari¹².

Planul Marshall a fost deschis, la început, tuturor țărilor europene, având ca obiectiv nu numai apărarea țărilor apusene de amenințarea comunistă, dar chiar eliberarea, măcar și parțială, a țărilor care fuseseră cucerite de armatele sovietice și unde fusese introdus sistemul comunist adus de aceste armate. Din această cauză, el a fost respins cu toată hotărârea de către Uniunea Sovietică, fiind considerat o „uneltire a forțelor imperialiste și revanșarde”. În cadrul conferinței de la Paris, desfășurată între 27 iunie și 2 iulie 1947, la care au participat reprezentanți ai Franței, Marii Britanii și Uniunii Sovietice, ministrul sovietic de externe, Viaceslav Molotov, a declarat, fără nici o urmă de îndoială, că Planul Marshall era dăunător pentru independența statelor europene, pe care le-ar fi plasat sub tutela americană. Toate țările satelite ale Uniunii Sovietice au fost obligate să respecte cu strictețe această poziție, iar atunci când Cehoslovacia a anunțat că dorește să accepte Planul Marshall, sovieticii nu au ezitat să provoace lovitura de stat de la Praga, din februarie 1948. De fapt, răspunsul sovietic negativ la planul Marshall a fost dat definitiv în cursul lunii septembrie 1947, atunci când, într-o localitate de lângă Varșovia, a fost înființat Biroul Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, prescurtat Comin-

8. A. Fontaine, *op. cit.*, p. 97.

9. *Ibidem*.

10. Din vasta bibliografie a problemei recomandăm, printre altele, Michal Hogan, *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe. 1947-1952*, New York, 1987; John Gimbel, *The Origins of the Marshall Plan*, Stanford University Press, 1976; Stanley Hifmann, Charles Maier, *The Marshall Plan. A Retrospective*, Westview Press, 1984; Charles L. Mee, *The Marshall Plan. The Launching of the Pax Americana*, New York, 1984; Alan S. Milward, *The Reconstruction of Western Europe. 1945-1951*, California University Press, 1984; Henry Bayard Price, *The Marshall Plan and its Meaning*, Cornell University Press, 1955; Sallie Pisani, *The CIA and the Marshall Plan*, University Press of Kansas, 1991.

11. James E. Dougherty, Robert L. Pfaltzgraff jr., *American Foreign Policy. FDR to Reagan*, New York, 1986, p. 62.

12. *Ibidem*.

formul. Indiferent însă de opoziția Uniunii Sovietice, Planul Marshall a reprezentat, între 1948 și 1952, un ajutor însumând 1,2% din produsul intern brut al Statelor Unite¹³, care a permis dezvoltarea economică a țărilor care l-au acceptat, depășirea crizei economice și a sărăciei generale specifice primilor ani postbelici pe întregul continent european.

Pentru forțele democratice din România, pentru marea majoritate a poporului român, lansarea Planului Marshall a însemnat una dintre ultimele ocazii de a-și recăpăta libertatea, de a scăpa de sub dominația comunistă și, cel puțin parțial, și de sub dominația sovietică. Planul Marshall ar fi oferit țării noastre, pe lângă un ajutor economic important, și un nou statut în relațiile internaționale, i-ar fi deschis perspectiva unei „finlandizări”, care, fără să o scoată definitiv din sfera de influență sovietică, să-i permită să aibă o dezvoltare proprie, în conformitate cu propriile tradiții și cu propriul trecut istoric. Aceste speranțe pe care le nutrea poporul român, la fel ca și toate celelalte popoare din țările satelite ale Uniunii Sovietice, explică îndârjirea cu care aceasta s-a opus Planului Marshall, văzut ca un instrument de luptă de temut împotriva propriei dominații în Europa centrală și de sud-est. Conștientă de forța economică superioară a Statelor Unite, Uniunea Sovietică a încercat să-i opună forța brută a armelor, cu ajutorul căreia să-și mențină imperiul, dominația asupra unor țări unde știa că nu era dorită și care încercau să scape de aceasta.

În România, primele care au luat act de invitația adresată țării noastre de a participa la conferința de la Paris, unde trebuiau să fie discutate propunerile cuprinse în Planul Marshall, au fost forțele de opoziție, mai precis Partidul Național-Țărănesc. Punctul de vedere al acestui partid a fost adus la cunoștința opiniei publice prin intermediul articolului *Să mergem la Paris*, publicat în ziarul „Dreptatea” din 9-10 iunie 1947¹⁴. Aici se arăta că la conferința de la Paris, care trebuia să înceapă la 12 iulie, fuseseră invitate 24 de state, conferința fiind o urmare a discursului secretarului de Stat, George C. Marshall, dar și, credeau țărăniștii, „...a reunirii celor Patru Mari”¹⁵. Ei nu doreau să scoată în evidență neînțelegerile dintre foștii aliați din timpul războiului, ci dimpotrivă, să asigure opinia publică din țara noastră că între aceștia continua să existe o strânsă cooperare, ceea ce, evident, era o exagerare. Țărăniștii atrăgeau atenția că, datorită puținelor mijloace de informații de care dispuneau, nu puteau să se pronunțe asupra fondului problemei, dar că, în același timp, nimeni nu avea dreptul „...în numele poporului român să respingă de plano o rodnică participare la discuții, participare de pe urma căreia ne-am alege cel puțin cu drept de cetate recunoscut în concertul european”¹⁶. Subliniind, în continuare, colaborarea

13. P. Boniface, *op. cit.*, p. 14.

14. „Dreptatea”, nr. 214 din 9-10 iunie 1947. A se vedea și Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944-1947. Crestomația tranziției între două dictaturi*, București, 1996, p. 462.

15. „Dreptatea” din 9-10 iunie 1947.

16. Ibidem.

existentă între marile puteri, „bunăvoința” cu care Statele Unite înțelegeau să păstreze toate contactele și „ținuta democratică” a U.R.S.S.-ului care, în ciuda diferențelor de opinie în problema Planului Marshall, ținea, totuși, să participe la conferința de la Paris, articolul din „Dreptatea” se încheia cu următoarele cuvinte: „Țara Românească are prilejul să dovedească spiritul ei european, înțelegerea față de problemele ceasului și în același timp chibzuință în administrarea afacerilor ei proprii. Să mergem deci la Paris”¹⁷. Tărâniștii își făceau însă iluzii deșarte în legătură cu „problemele ceasului” și cu buna înțelegere dintre aliați. Aceasta dispăruse definitiv și fusese înlocuită cu o politică de forță, prin care fiecare dintre părți căuta să-și consolideze propriile poziții și, în aceste condiții, guvernul de la București, impus de sovietici, nu a considerat necesar să acorde nici o atenție poziției politice a principalului partid de opoziție.

Deoarece data la care urma să înceapă conferința de la Paris, 12 iulie 1947, se apropia, iar guvernul lui Petru Groza nu dădea nici un semn că ar fi interesat de o eventuală participare, cel de-al doilea mare partid de opoziție al țării, Partidul Național-Liberal, prin președintele său, C.I.C. Brătianu, a adresat, la 5 iulie, o scrisoare președintelui Consiliului de Miniștri, în care solicita explicații în legătură cu poziția României¹⁸. După ce arăta că guvernul român primise invitația, din partea guvernelor Marii Britanii și Franței, de a participa la conferința de la Paris, la data de 4 iulie, Brătianu scria următoarele: „După un șir de ani de suferință și lipsuri, consecințe ale războiului și ale împrejurărilor care i-au urmat, România are astfel prilejul, împreună cu alte țări, de a-și vedea tămăduite rănilor cu un ceas mai devreme și de a putea coopera și ea la refacerea economică a Europei. Răspunsul Guvernului român va trebui să țină seamă de sentimentul opiniei publice, când e vorba de hotărâri cu așa de însemnate consecințe pentru viitorul țării”¹⁹. Liderul liberal atrăgea atenția și asupra câtorva probleme deosebit de grave pentru România, care nu puteau fi rezolvate decât cu ajutorul unei cooperări internaționale susținute și eficiente. Astfel, el arăta că situația economică a țării era deosebit de grea și, pentru ieșirea din criză, era absolut necesară colaborarea cu țări străine, capabile să aducă mijloacele financiare, tehnice și materiile prime care lipseau României. Arătând că Partidul Național-Liberal a militat mereu pentru independența și suveranitatea României, Brătianu susținea însă că „...suveranitatea națională nu a însemnat niciodată pentru el izolarea parțială sau totală. Întreaga dezvoltare a României dovedește că ea a trăit întotdeauna în cea mai strânsă colaborare cu economia celorlalte țări, de care o apropie și o leagă marile căi de comunicație europene ce îi străbat teritoriul. De altfel, neatârarea țării nu se poate asigura temeinic decât prin prosperitatea și bunăstarea poporului

17. *Ibidem*.

18. „Liberalul”, nr. 418 din 5 iulie 1947. A se vedea și Stelian Neagoe, *op. cit.*, pp. 471-472.

19. „Liberalul”, nr. 418 din 5 iulie 1947.

român, ajuns astăzi să cerșească hrana sa zilnică în toate părțile lumii”²⁰. Deoarece invitația celor două guverne occidentale conținea asigurări ferme că nu se urmărea nici un fel de intervenție în treburile interne ale țării, liderul liberal considera că răspunsul guvernului român la aceasta nu putea să fie decât afirmativ: „În concluzie, Partidul Național Liberal socotește că răspunsul Guvernului român la invitația Guvernelor din Londra și Paris nu poate fi decât afirmativ. El trebuie să cumpănească cu toată grija răspunderea covârșitoare pe care o implică hotărârea sa, nu numai față de națiunea română, dar de marea inițiativă a cooperării internaționale în ale cărei realizări poporul nostru își așează întreaga nădejde”²¹.

Evident însă că toate aceste îndemnuri și considerații ale opoziției politice nu aveau nici o șansă de a influența într-un sens pozitiv deciziile guvernului român, guvern format de Moscova și subordonat complet voinței acesteia. Deoarece liderii de la Kremlin respinseseră cu hotărâre Planul Marshall, în care vedeau o încercare a Statelor Unite de a le submina dominația asupra țărilor din Europa centrală și de sud-est, guvernării de la București nu puteau să procedeze nici ei altfel, nu puteau decât să respingă cu indignare invitația de a participa la conferința de la Paris, unde s-ar fi discutat modalitățile concrete de aplicare ale acestui plan.

Clarificările necesare în această direcție, cerute atât de național-țărăniști, cât și de național-liberali, au primit replica edificatoare a guvernului, la 9 iulie, atunci când ministrul afacerilor externe, Gheorghe Tătărescu, a răspuns invitației anglo-franceze din 4 iulie și nicidecum întrebărilor și sugestiilor opoziției politice din țară, pe care, evident, o trata cu un dispreț suveran²². După o introducere politicoasă, în care arăta că guvernul român a examinat cu toată atenția invitația ce-i fusese adresată, Gheorghe Tătărescu arăta că se ajunsese la concluzia că Europa „...nu poate fi considerată astfel cum o face planul franco-britanic drept o unitate economică putând fi obligată să se ajute ea însăși prin reglementarea și dezvoltarea producțiilor ei fundamentale și făcându-se abstracție de interesele particulare ale țărilor de pe continent și de năzuințele lor economice specifice”²³. În continuare, ministrul român al afacerilor externe considera că programul propus nu ar putea contribui eficace la redresarea economică a României, deoarece nu conținea precizări referitoare la declanșarea acțiunii de ajutorare, precum și la proporțiile acestei acțiuni. Pe de altă parte, el arăta că acest program de ajutorare ar însemna o imixtiune în afacerile interne ale țărilor care-l vor accepta și, implicit, o știrbire a independenței lor. În sfârșit, argumentul suprem al refuzului României de a participa la conferința de la Paris

20. *Ibidem*.

21. *Ibidem*.

22. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograme*, dosarul nr. 7/1947, f. 49, apud Stelian Neagoe, *op. cit.*, pp. 472-473.

23. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 472.

era acela că „...orice plan de redresare economică europeană nu-și poate atinge țelurile decât dacă se sprijină pe colaborarea tuturor țărilor de pe continent și dacă se sprijină în primul rând pe colaborarea Uniunii Sovietice. Uniunea Sovietică, prin bogăția resurselor sale naturale, prin volumul producției sale agricole și industriale, prin puterea organizării sale tehnice și prin disciplina muncii popoarelor ce o alcătuiesc constituie elementul de bază, elementul indispensabil al oricărei organizări pentru reconstrucția economică a Europei. Dar Uniunea Sovietică fiind absentă, organizarea la care România e invitată să participe este lipsită de colaborarea factorului esențial care ar putea să-i asigure realizarea. În consecință, organizarea vestului cu izolarea estului continentului nu poate fi o creație fericită nici pentru redresarea economică a Europei și nici pentru statornicirea încrederii și pentru consolidarea păcii lumii. Iată de ce Guvernul român declară că nu poate să colaboreze la o acțiune pe care o consideră neeficientă pe plan economic și primejdioasă pe planul politic și totodată își exprimă regretele de a nu putea accepta invitația ce a avut onoarea să primească”²⁴. În acest fel, România se adâncea și mai mult în sfera de influență și de dominație sovietică, fapt care va avea consecințe economice dezastruoase, țara devenind o colonie a sovieticilor pe care aceștia o vor exploata fără milă și căreia îi vor impune un sistem economic falimentar, care va condamna poporul român la sărăcie și la o viață dominată în permanență de precaritate. Poziția sovieticilor în ceea ce privește Planul Marshall a avut ca principală urmare divizarea economică a Europei, condamnând părțile sale centrale, sud-estice și răsăritene la subdezvoltare, la sărăcie și, ceva mai târziu, la ratarea revoluției informaționale, ceea ce va constitui una din principalele cauze ale prăbușirii întregului sistem totalitar construit de Lenin și Stalin.

Nu putem încheia însă acest studiu fără a aduce în atenția cititorilor și anumite detalii ale poziției sovietice față de Planul Marshall așa cum s-au reflectat ele în propaganda radiofonică a regimului vasal de la București.

Emisiunile difuzate de Radiodifuziunea română împotriva lumii libere, inspirate din arsenalul propagandistic sovietic, prin caracterul lor și prin tematica aleasă, erau adresate cu precădere consumului intern și mult mai puțin celui extern, dacă avem în vedere și faptul că țara noastră nu dispunea în acele momente de tehnologia necesară unor transmisiuni pe unde scurte, care să poată ajunge la mari distanțe. În același timp, un aspect foarte important al războiului undelor, care se desfășura între blocul sovietic și lumea liberă, îl constituia, fără nici o îndoială, capacitatea de a-ți convinge proprii ascultători că tu ești cel care are dreptate și că adversarul este cel care minte. Acest simplu adevăr a fost respectat cu foarte multă atenție de Radiodifuziunea română, toate emisiunile

24. *Ibidem*, p. 473.

sale fiind subordonate factorului ideologic și propagandistic, puterii politice de la București și, implicit, puterii de la Moscova.

În ceea ce privește Planul Marshall, prin care țările din Europa occidentală erau ajutate de americani să-și refacă economiile distruse de război, să ridice nivelul de trai al populației și, pe această cale, să înlăture pericolul comunist, el a fost atacat în emisiunile Radiodifuziunii române cu toată duritatea posibilă.

Astfel, la 25 septembrie 1947, în comentariul radiofonic al lui Horia Liman, acest plan nu era altceva decât „...un pas înainte executat de imperialismul american ajuns la maturitate”²⁵. Cu ajutorul său, se spunea mai departe, nu se urmărea ajutorarea Europei, ci a însăși Statelor Unite. El viza două obiective, și anume, constituirea unui bloc economic european, care să fie legat de dolar, și crearea unui front unitar, politic și militar, care să fie îndreptat împotriva „democrațiilor” din estul și sud-estul Europei²⁶. În continuare, Horia Liman explica ascultătorilor ce considera el că înțelegea generalul Marshall, inițiatorul planului, prin democrație, condiția esențială a aplicării lui: menținerea concernelor germane legate de capitalul american și transformarea Germaniei în baza economică a blocului de vest²⁷. În acest fel: „Cele 16 state care au căzut în capcana generozității americane, se văd în fața unei situații paradoxale: ele, țările răvășite și devastate de agresorii hitleriști, trebuie să sprijine cu alimente, materii prime și mijloace de transport refacerea Germaniei”²⁸. Planul Marshall putea fi identificat, în opinia lui Horia Liman, cu un asalt împotriva suveranității acelor țări care s-au lăsat prinse în mrejele ajutorului american. Pilonii lui de rezistență erau „...lupta împotriva independenței politice și economice a celorlalte țări, lupta împotriva formelor democratice care-i tulbură activitatea”²⁹. Horia Liman își încheia conferința prezicând eșecul total al Planului Marshall, deoarece considera că el va intra în contradicție cu independența națională a statelor care-l vor accepta³⁰. Inutil să mai spunem că această analiză era complet falsă și că prezicerea, la fel ca multe altele, se va dovedi nefondată. Țările așa-numit „marshallizate” vor cunoaște o dezvoltare economică rapidă, o creștere semnificativă a nivelului de trai, depășind rapid, la aceste capitole, toate țările din sfera de influență sovietică, dominate de sărăcie, birocratie, teroare și de o economie planificată foarte greoaie și ineficientă.

Aceste realități nu au oprit însă propaganda împotriva Planului Marshall, la fel ca și aceea împotriva lumii libere în general. Astfel, Mihail Florescu consi-

25. Horia Liman, *Ce este planul Marshall?*, conferință difuzată la 25 septembrie 1947, în Arhivele Societății Române de Radiodifuziune, dosar emisiuni diverse, 16-30 septembrie 1947, f. 1.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, f. 2.

28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*, f. 3.

30. *Ibidem*, f. 4.

dera, la 6 iunie 1948, în cadrul *Comentariului evenimentelor externe*, că „... Țările care au apelat la așa-zisul ajutor american se văd din ce în ce mai mult antrenate în cea mai dezastruoasă situație economică pe care au cunoscut-o vreodată și în cea mai rușinoasă poziție politică de abandonare a suveranității și independenței naționale, ca să servească exclusiv expansiunii imperialismului american. Acesta este izvorul adâncirii contradicțiilor dintre statele imperialiste, însoțite de măsuri din ce în ce mai draconice împotriva mișcării muncitorești revoluționare și a tuturor forțelor care doresc un regim democratic în adevăratul înțeles al cuvântului”³¹. Pentru același Mihail Florescu, războaiele din Palestina și Grecia erau rezultatul adâncirii contradicțiilor dintre puterile imperialiste: „Conflictul din Palestina și războiul civil din Grecia arată care este soarta țărilor supuse influenței controlului lagărului imperialist. Cuprinse în vârtejul contradicțiilor dintre statele imperialiste, a intereselor lor economice sau militare, ele ajung mai devreme sau mai târziu teatrul unor războaie nimicitoare”³². Exemplele alese și demonstrația făcută de Mihail Florescu nu erau tocmai cele mai fericite pentru a-i acuza pe „imperialiștii anglo-americani”. În Palestina se desfășura un război din care se va naște statul Israel, care trebuia să înfrângă opoziția lumii arabe, iar în Grecia, guvernul legitim al țării și populația luptau împotriva unei gherile comuniste stipendiată de Moscova, care încerca să supună țara unui regim totalitar.

Silviu Brucan realiza și el o imagine de infern a țărilor care aderaseră la Planul Marshall, o imagine plină de minciuni. El spunea ascultătorilor Radiodifuziunii române că: „Nu există măcar o singură țară din cele 16 țări europene căzute în plasa aurită a planului Marshall, în care producția să fi înregistrat fenomene de creștere de când au fost blagoslovite cu faimosul ajutor american. Veți găsi în schimb, în aceste țări, nenumărate fabrici închise, milioane de șomeri, inflație nestăvilită, foamete, mizerie și teroare, lanțuri și asasinat. Acolo se află burghezia la putere și popoarele respective suferă din plin de pe urma acestui privilegiu. Ele luptă cu îndârjire sub conducerea comuniștilor, făcând să trosnească din încheieturi șandramaua capitalistă”³³. Silviu Brucan își permitea să mintă pentru simplul fapt că autoritățile comuniste avuseseră grijă să închidă ermetic granițele țării, astfel încât nimeni nu putea pleca să vadă „infernul” din Occident.

În schimb, același Brucan prezenta situația din România în culorile cele mai atrăgătoare: „Din fericire, la noi, burghezia a fost doborâtă de la putere și în

31. Mihail Florescu, *Comentariul evenimentelor externe*, difuzat la 6 iunie 1948, în *ibidem*, dosar emisiuni diverse, 1-15 iunie 1948, f. 5.

32. *Ibidem*, f. 2.

33. Silviu Brucan, *Cronica evenimentelor interne*, emisiune difuzată la 4 septembrie 1948, în *ibidem*, dosar emisiuni diverse, 1-15 septembrie 1948, f. 5.

mare parte împiedicată de a-și mai face mendrele. Forța conducătoare în stat este clasa muncitoare și Partidul ei. România a refuzat jugul aurit al dolarului. Cu sprijinul puternicei economii socialiste a U.R.S.S. noi suntem feriți de crize, șomaj și mizerie. Această politică este garanția mersului nostru înainte”³⁴. Orice comentariu credem că este inutil pe marginea acestor informații.

La rândul său, Mircea Bălănescu, în *Comentariul evenimentelor externe* din 5 septembrie 1948, insistă asupra aspectelor luptei pentru libertate – așa cum o numea el – dusă de către popoarele din Apus. El susținea că această luptă este determinată de expansionismul american supraexploatare. Acest expansionism se manifesta, în primul rând, prin faptul că țările care aderaseră la Planul Marshall erau obligate să devină cumpărătoare exclusive ale mărfurilor americane. Comisiile mixte industriale formate din consilieri americani și cei ai diferitelor țări semnatare supravegheau producția industrială a țărilor apusene. Astfel, producția industrială europeană era limitată în favoarea exporturilor americane³⁵. Pentru Mircea Bălănescu era limpede faptul că se încerca transformarea „țărilor marshallizate” „...într-un vast debușeu pentru industria americană și un furnizor de materii prime pentru aceiași stăpâni, ceea ce ar însemna întoarcerea Apusului european la stadiul în care se găsea acum vreo 150 de ani”³⁶. Această perspectivă, a transformării țărilor din Europa apuseană în colonii ale „imperialismului american” – considera el – a dus la întărirea luptei popoarelor „marshallizate”: „Ele sunt încrezătoare în rezultatul victorios al acestei lupte pentru că știu că în fruntea ei se găsește marea țară a socialismului – Uniunea Sovietică. Ele mai știu că au alături țările de democrație populară, precum și lupta popoarelor din colonii. Acest uriaș și de neînving front unic antiimperialist este capabil nu numai să zădărnicească planurile de cucerire și expansiune ale imperialiștilor americani, dar și să nimicească uneltirile lor de a provoca un nou război. Aceasta imperialiștii o simt aproape în fiecare zi, pe propria lor piele”³⁷. Mircea Bălănescu nu numai că descria „relele imperialismului”, mai ales ale celui american, dar îi prevedea și prăbușirea datorită luptei unite a întregii lumi. Această luptă a forțelor antiimperialiste de pretutindeni, oprimate și exploatare, împreună cu lupta pentru pace dădeau însă o ecuație imposibil de rezolvat și a cărei dezlegare va rămâne un mister al propagandei sovietice și al vasalilor săi până la sfârșit. Cum să învingi niște imperialiști feroci dacă vrei să păstrezi pacea și cum să păstrezi pacea dacă îți propui să salvezi omenirea de imperialism. O gândire propagandistică sovietică inspirată, probabil, din sub-

34. *Ibidem*.

35. Mircea Bălănescu, *Comentariul evenimentelor externe*, emisiune difuzată la 5 septembrie 1948, în *ibidem*, f. 3.

36. *Ibidem*, f. 4.

37. *Ibidem*, f. 4-5.

tilitățile culturii asiatice. Cât privește prăbușirea din interior a regimurilor imperiale, aceasta era o utopie și cel mai bine o știau chiar sovieticii.

Aceste dileme erau însă trecute cu vederea de propaganda radiofonică din România comunistă, supusă în totalitate voinței puterii sovietice. Ea continua să-și facă datoria, alături de sovietici, acuzând Occidentul de toate relele de pe pământ și, uneori, prezicându-i chiar sfârșitul.

Uneori Planul Marshall era prezentat chiar prin metafore cum ar fi: „Mâna de gheață a planului Marshall, a imperialismului american cotropitor, s-a așternut peste țările Occidentului european în urma trădării rușinoase a conducătorilor acestor țări. Unde ea s-a așternut, a adus suferințe, nevoi, foame pentru masele populare, moarte pentru viața economică, robie politică, pierderea independenței naționale”³⁸. Alteori el era prezentat cu cifre ce păreau exacte și care trebuiau să demonstreze nenorocirile provocate. În această ordine de idei, *Radiojurnalul* din 26 mai 1949, de la orele 20, aducea la cunoștința ascultătorilor luarea de cuvânt a reprezentantului sovietic în Comisia economică a Organizației Națiunilor Unite, Arutiunian. Acesta arătase că, drept urmare a aplicării Planului Marshall, indicele producției industriale în Marea Britanie scăzuse de la 121 la 109, în Franța de la 108 la 100, în Belgia de la 115 la 93 și așa mai departe. În numeroase țări din Europa occidentală producția industrială nu atinsese încă nivelul antebelic din 1937³⁹. „În timp ce țările din Europa Răsăriteană – spunea Arutiunian - au găsit posibilitatea să-și refacă și să-și dezvolte economia devastată de război, cercurile conducătoare ale țărilor din Europa Occidentală au aservit interesele naționale ale țărilor lor, cercurilor monopoliste ale Statelor Unite”⁴⁰. În continuare, delegatul sovietic venea cu alte date și cifre concrete, pe care le prezenta ca adevărate, cum ar fi: numai în cursul unui an de aplicare a Planului Marshall, șomajul crescuse în țările Europei occidentale cu 26%, iar numărul șomerilor crescuse cu un milion. Nu conta faptul că Occidentul nu putea avea numai 4 milioane de angajați, astfel încât 26% să reprezinte un milion, conta doar ca micuniile să fie spuse, căci puțini oameni, credeau sovieticii, ar fi făcut astfel de calcule. Arutiunian mai spunea că în același interval de timp profiturile societăților anonime din Marea Britanie crescuseră cu 25%, profiturile capitaliștilor din Franța crescuseră și ele cu 42,5%, în timp ce deficitul întregii Europe Occidentale atinsese 3 miliarde de dolari⁴¹. Evident, tot acest potop de cifre, date și procente puteau să-l facă pe

38. ****Cronica evenimentelor externe*, emisiune difuzată la 11 iulie 1948, în ibidem, dosar emisiuni diverse, 1-15 iulie 1948, f. 3-4.

39. *Radiojurnalul* din 26 mai 1949, orele 20, în ibidem, dosar radiojurnale, 22-26 mai 1949, f. 6.

40. *Ibidem*, f. 7.

41. *Ibidem*.

ascultătorul neavizat din România să creadă că Occidentul se află în pragul dezastrului final, ceea ce nu era cazul. Dimpotrivă, Occidentul se dezvoltă sub toate aspectele, în timp ce așa-numitul lagăr socialist se confrunta cu numeroase dificultăți economice, nivelul de viață fiind cu mult în urma celui din Apus, iar reconstrucția industrială și mai departe. Deasupra Europei centrale și răsăritene se abătuse noaptea totalitară, care va rupe popoarele de aici, inclusiv poporul român, de izvoarele istorice ale dezvoltării lor, consecințele tragice ale acestei evoluții făcându-se simțite din plin până în zilele noastre.

Romania and the Marshall Plan

Abstract

In this study, the author analyses one of the most important moments that marked the break between the free world and the Soviet block, after WW II. After presenting, briefly, the evolution of the events that led to the adoption of the Marshall Plan by the United States of America and the negative reaction of the Soviet Union, the present study brings into discussion the position of the different political forces in Romania towards this American initiative. If the opposition parties considered the Marshall Plan a possibility, for Romania, of detaching, at least partially, from the political sphere of influence of the Soviets, and of remaking its economy, the Government led by Petru Groza and imposed by the Soviets firmly rejected it, being forced to respect the decisions adopted, in what concerns this matter, by Moscow. In the last part of the study, the author presents the way in which the radio propaganda of the communist regime in Bucharest, echo of the Soviet propaganda, understood to inform the public opinion in our country about the importance of the Marshall Plan.

EUROPA ÎN CĂUTAREA UNEI IDENTITĂȚI REALE ÎN DOMENIILE SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII. RAPORTUL DINTRE COMUNITAR ȘI NAȚIONAL ÎN ACESTE DOMENII

ION GANEA

În actualul context geopolitic și geostrategic, când lumea se află în plin proces de integrare și globalizare, edificarea în timp a unei noi identități europene, adăugată și nu opusă conflictual identităților naționale sau la nivel continental, este un proces firesc dar și o ecuație cu multe necunoscute. Configurația finală a lumii globalizate, ca și a Europei Unite se află încă sub semnul incertitudinii. Excepție face abordarea problematicii noii ordini internaționale, în care este tot mai acerbă lupta marilor actori geopolitici pentru a ajunge în topul puterii globale.

Ceea ce rămâne esențial și în mod categoric relevant este că procesul european s-a consolidat și se dezvoltă. Proiectul Europei Unite este un proiect strategic, pe termen lung, care va cunoaște și în viitor urcușuri și coborâșuri, fluxuri și refluxuri, succese și decepții, elanuri și împotriviri. Aprecierea de mai sus se întemeiază pe realitatea curentă. Construcția europeană, căutarea celei mai adecvate formule de organizare și funcționalitate unitară este și trebuie să fie profund ancorată în această realitate, în care statul național continuă să rămână și să se manifeste ca principal dinamizator al dezvoltării europene.

O elocventă dovadă în sensul celor mai sus arătate sunt dificultățile care au marcat și marchează încă negocierile privind adoptarea unei politici europene de securitate și apărare, crearea unei forțe militare comune, care nu poate fi decât consecința unui complex și dificil proces de cedare/transferare a unor atribute ale suveranității naționale. Un lucru este însă cert: proiectul a fost angajat și nu există cale de întoarcere.

Problema care se pune cu acuitate este cea legată de domeniile pe care trebuie centrate eforturile. Evident, acestea se centrează pe acele domenii care reprezintă principalii vectori ai globalizării. Între aceștia trebuie să se afle neapărat securitatea și apărarea. Analiza actualului mediu de securitate la nivel regional, continental și planetar, a amenințărilor și riscurilor acestui început de secol și de

mileniu, arată cu claritate că provocările la care este supusă securitatea mondială nu pot găsi rezolvări doar de ansamblu. Ele impun și capătă soluționări la niveluri continentale și regionale, în funcție de factorii geopolitici și geostrategici implicați. Din această perspectivă, se poate aprecia fără teama de a greși, că preocuparea pentru o politică europeană comună de securitate și apărare, căutarea identității europene reale și în aceste domenii, trebuie să reprezinte o permanență, o condiție sine qua non a construcției și existenței Uniunii Europene.

Opinia conform căreia construcția europeană ar trebui să aibă o componentă de securitate și apărare nu este nouă. Ea are adânci rădăcini istorice precum și puternice argumente de susținere. Fără o asemenea componentă majoră Europa Unită nu se va putea afirma ca pol de putere cu vocație universală, nu va reuși să asigure protecția oportună și eficientă a membrilor săi, să-și salvgardeze interesele în oricare parte de lume în care acestea ar fi amenințate.

Realizarea componentei comune de securitate și apărare solicită capacități, forțe și resurse, la nivelul standardelor actuale, operaționalizate permanent. Drumul către aceasta, după cum se va vedea, s-a dovedit lung și anevoios. Deși agreată, ideea stârnește, încă, temeri și rețineri. Dintre propunerile făcute, cea mai rezonabilă pare a fi cea a grupului de experți condus de comisarul european pentru politici regionale, Michel Barnier, care aprecia că forța militară ce urmează a fi creată trebuie să fie "solidară și independentă față de Statele Unite și care să poată fi desfășurată atât sub umbrela NATO, cât și în afara acesteia".

Unul din primele acte care vizează apărarea și securitatea comună este Tratatul semnat la Bruxelles, la 17 martie 1948, tratat în care se găsesc originile Uniunii Europei accidentale (UEO). Preambulul Tratatului formulează drept scop garantarea reciprocă a securității statelor semnatare, iar art. 5 stipula obligația acestora de a acorda tot ajutorul militar și toată asistența ce le stă în putere, oricărui stat membru care ar face obiectul unui atac armat în Europa.

Este de observat că, deși, prin tratatul de la Bruxelles, UEO îi erau acordate competențe relativ largi în aceste domenii, la scurt timp însă, principalele activități privind securitatea și apărarea au fost încredințate altor organizații. Astfel, imediat după ce la 4 aprilie 1949, reprezentanții a 12 state (Anglia, Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Portugalia și SUA au semnat la Washington Tratatul Atlanticului de Nord (NATO), responsabilitățile UE au cunoscut diminuări importante. În anul 1951, structurile operaționale și Statul Major al forțelor UEO de la Fontainebleau și Versailles au fost transferate Alianței. Conținutul modificat al Tratatului de la Bruxelles, confirma opțiunea statelor Europei occidentale pentru apropierea decisivă de NATO.

Deposedată de dreptul de a-și dezvolta orice fel de structuri militare pentru o lungă perioadă de timp, UEO nu s-a putut manifesta pe scena europeană ca atare. Totuși, preocupările în sensul căutării unei identități europene în domeniile securității și apărării nu încetează.

La 11 august 1950, în cadrul celei de a cincea sesiuni a Adunării Consultative a Consiliului Europei (creat în mai 1949), Winston Churchill a propus crearea imediată a unei Armate Europene Unite, sub control democratic european și care să acționeze în colaborare deplină cu SUA și Canada, iar la 24 octombrie același an, președintele Consiliului la acea dată, primul ministru francez Hene Pleven, a lansat Planul pentru o Comunitate Europeană pentru Apărare (CEA), prezentând acest plan Adunării Naționale a Franței. Tratatul de constituire a CEA (o armată europeană unită condusă de un ministru european al apărării, cu un buget comun, sub controlul Adunării Parlamentare Europene) și protocoalele privind cooperarea acestui organism cu NATO au fost semnate la Paris, la 25 mai 1952. Ca urmare, începând din iulie 1953, prin Actul de Securitate Reciprocă, jumătate din ajutoarele militare americane destinate Europei au fost alocate viitoarei CEA.

Deși până în august 1954 Tratatul privind crearea CEA a fost ratificat de cinci state membre (Italia, Germania, Belgia, Luxemburg și Țările de Jos), proiectul a căzut datorită Franței. Printr-un vot prealabil fără a lua în discuție conținutul, Adunarea Națională a Franței a respins întregul proiect, fapt ce a reprezentat sfârșitul CEA. După aprecierea unor analiști, acest prim eșec al procesului european de cooperare la nivelul politicilor de securitate și de apărare comună marchează începutul adaptării comunității la problemele interne ale statelor, în special la cele politice și cele internaționale, marcate de crize și conflicte în contextul divizării Europei în blocuri opuse-socialist și capitalist.

Au fost însă și lideri occidentali care au înțeles mai bine legătura existentă între poziția Comunității Economice Europene (CEE) ca actor internațional și necesitatea unei politici comune de securitate și apărare. Unul dintre aceștia a fost președintele francez, Generalul De Gaulle, care, împreună cu cancelarul german Konrad Adenauer, a propus anumite măsuri în această privință, întâmpinând însă o puternică opoziție din partea statelor mici ale CEE și a celor favorabile NATO.

Mai târziu, în anii '60 problematica securității și apărării europene nu a putut fi abordată fără existența unei dimensiuni de politică externă a Comunității Europene. Din această perspectivă, la întâlnirea miniștrilor de externe ai celor șase, din iulie 1969, cancelarul german Willy Brandt a solicitat acestora să creeze și să dezvolte strategii pentru o cooperare politică mai profundă.

În forma sa organizată, cooperarea în domeniul politicii externe (cunoscută sub numele de "cooperare politică") datează din decembrie 1969. La reuniunea de vârf a CEE de la Haga s-a decis întocmirea unui raport asupra posibilităților

de cooperare în domeniul afacerilor externe. Un comitet format din oficiali de rang înalt și prezidat de Etienne Davignon (înalt funcționar în ministerul de externe al Belgiei) a întocmit un raport în care recomanda crearea unui "sistem de armonizare a punctelor de vedere, de conjugare a pozițiilor și, atunci când este posibil, de adoptare a unor poziții comune". Raportul Davignon, cu unele modificări, a fost adoptat la 28 octombrie 1970, la Luxemburg. El a reprezentat cadrul de bază al "cooperării politice" între țările membre UE în anii '70-'80.

Cooperarea politică europeană nu era însă însoțită de o politică de apărare și securitate comună, deși aceasta devenise o cerință, așa cum se sublinia în Raportul premierului belgian Leo Tindemans, raport care îi poartă numele. Potrivit acestuia Uniunea rămâne incompletă atâta timp cât nu va avea o politică de apărare comună. Concluzia care se imunea era aceea că toate obstacolele care stăteau în calea realizării acestei cerințe trebuie înlăturate cât mai curând posibil. Problemele care priveau securitatea se limitau însă la aspectele politice și economice, ele neincluzând și domeniul apărării.

Când, la 7 martie 1976, Franța s-a retras din structurile militare NATO, ca urmare a constatărilor președintelui De Gaulle că "repartiția lumii în două blocuri militare răspunde din ce în ce mai puțin situației reale", necesitatea unei politici externe comune bazată pe cooperarea statelor s-a accentuat.

După cum se știe, încheierea "războiului rece" a produs schimbări esențiale în mediul de securitate. În aceste condiții a fost readusă în atenție și problema securității europene prin evoluția către o Politică Externă și de Securitate Comună (PESC). În aprilie 1990, un document comun al președintelui francez Mitterrand și al cancelarului german Kohl solicita Consiliului de la Dublin (28 aprilie 1990) "să inițieze propuneri pentru un Consiliu Interguvernamental având la bază o uniune politică" și "să inițieze și să implementeze o politică externă de securitate comună". În un al doilea document semnat de Kohl și Mitterrand dat publicității la 6 decembrie 1990, se spunea că "Politica externă și de securitate comună se vor extinde asupra tuturor domeniilor de activitate" iar "uniunea politică ar trebui să includă o adevărată politică de securitate comună ce va duce în final la o apărare comună".

Amplificarea parteneriatului franco-german face ca la 14 decembrie 1991, Kohl și Mitterrand să propună crearea unei prime forțe europene ce urma să fie constituită în afara brigăzii franco-germane (înființată în ianuarie 1983) și care urma să cuprindă 4.200 de oameni), devenind primul Eurocorp. Administrația americană nu a fost deosebit de favorabilă acestei inițiative. Problematika nivelului și realului securității europene a început să devină o preocupare tot mai importantă a europenilor.

În acest context a fost creată Identitatea Europeană de Securitate a Uniunii (PEOAS). Deși între cele două concepte există anumite diferențe, ele exprimă eforturile UE de a-și consacra o politică de securitate și apărare proprie. IESA a fost creată special pentru NATO, ca un mod de întărire a cooperării în cadrul

"apărării comune", pe când PECAS exprimă intenția de autonomizare a UE în domeniu.

Deteriorarea situației din Kosovo a întărit și mai mult dorința UE de a avea o politică de apărare și securitate comună. Astfel, în urma înțelegerii franco-britano-germane din 1998, a luat naștere Declarația de la St. Malo, prin care s-a cerut ca prevederile Tratatului de la Amsterdam (16-18 iunie 1997) să fie puse în aplicare, ceea ce ar fi însemnat ca UE să "poseze capacitatea de a acționa autonom, de a avea o forță militară credibilă, ceea ce îi va permite să decidă când să se implice și să fie gata să acționeze". Termenul de "autonomie" a fost explicat ulterior prin următoarele: "Pentru ca Uniunea Europeană să ia decizii și să decidă să desfășoare acțiuni militare acolo unde Alianța nu este în întregime implicată Uniunea trebuie să dețină structurile și instituțiile specifice pentru analiza situațiilor, a surselor de informații, pentru a fi capabilă să elaboreze planuri strategice ținând cont de capacitățile deținute de UEO precum și de evoluția relațiilor ei cu UE". Din această perspectivă, UE va trebui să aibă acces la capacități militare adecvate (capacități europene aparținând pilonului european din cadrul NATO sau capacități europene în afara NATO). Practic, la St. Malo s-a finalizat o etapă importantă în statuarea securității europene ca domeniu fundamental al construcției Uniunii. Și de data aceasta, administrația americană a manifestat o serie de rezerve.

Un pas important în statuarea Politicii Comune Externe de Securitate și Apărare a UE l-a constituit Consiliul European de la Cologne, din 3-4 iunie 1999. În prima anexă a concluziilor Consiliului, denumită "Declarație a Consiliului European de întărire a politicii europene comune de securitate și apărare" se statua faptul că UE va trebui să-și joace rolul pe scena internațională. Acest summit a întărit decizia luată la St. Malo prin care UE trebuie să aibă "capacitatea de acțiune autonomă, susținută de forțe militare credibile, posibilitatea de a decide utilizarea lor și capacitatea de a le utiliza pentru a răspunde crizelor internaționale". Totodată, a fost acreditată ideea că trebuie intensificate eforturile în direcția serviciilor secrete, transporturilor strategice, comerțului și controlului.

Consiliul European de la Cologne a recunoscut necesitatea de a susține eforturile de întărire a bazei industriale și tehnologice de apărare, care se dorea să fie competitivă și dinamică. Acesta și-a exprimat susținerea restrukturării industriilor de apărare în statele europene implicate. Legat de acest aspect, Romano Prodi, președintele de atunci al Comisiei Europene, abordând problematica unor instituții în domeniu, aprecia că statele trebuie să facă tot ce le va sta în putință în domeniul apărării, efort bazat pe un model gradual și progresiv, așa cum a fost cazul uniunii monetare. Totodată, el aprecia că "o apărare comună trebuie să fie baza pentru menținerea păcii și stabilității".

Consiliul European, subliniind nevoia de întărire a politicii comune de securitate și apărare, a recomandat ca accentul să fie pus pe reliefarea faptului că

"Uniunea Europeană dispune de capacitățile (inclusiv militare) și structurile necesare pentru o decizie efectivă în cadrul managementului crizelor în conformitate cu sarcinile Petersberg".

În raportul Președenției referitor la întărirea politicii europene comune de securitate și apărare" se aprecia că UE are nevoie de "o structură pentru analiza situațiilor, surselor de informații, precum și pentru o planificare strategică". În acest sens, raportul mai recomandă: realizarea de întâlniri periodice sau ad-hoc ale Consiliului General al Afacerilor; crearea unui Comitet Politic și de Securitate format din reprezentanți cu experiență politică și militară; constituirea unui Comitet Militar al UE format din reprezentanți militari care să facă recomandări Comitetului Politic și de Securitate; realizarea altor structuri cum ar fi Centrul de Sateliți pentru Supraveghere. Raportul mai preciza că, în particular, mai este nevoie de: precizarea posibilităților, atât pentru statele membre ale UE, cât și pentru cele nemembre, de a participa pe picior de egalitate la operațiunile UE; realizarea de aranjamente satisfăcătoare pentru statele membre NATO, care nu sunt membre ale UE, pentru a le asigura implicarea deplină în operațiunile conduse de UE; asigurarea de consultări, de cooperare și transparență, între NATO și UE ș.a.

Evenimentele ce au avut loc în Europa, în ultimii ani ai deceniului nouă și, în special operația din Serbia (20 martie-10 iunie 1999) au evidențiat prăpastia tehnologică în domeniul militar existentă între SUA și aliații săi europeni, precum și faptul că UE are nevoie de capabilități comparabile pentru a-și putea juca în mod eficient rolul său și a-și susține propria politică de securitate și apărare. S-a făcut observația ca deși economiile europene și cea americană sunt comparabile din punctul de vedere al dimensiunilor, SUA cheltuiau cca 267 mld dolari pentru apărare, în timp ce europenii se limitau doar la 166 mld dolari, adică la cca 60% din bugetul apărării SUA. În acest sens este revelator următorul tabel extras din revista "Lumea magazin":

Nr. crt.	Detalii Domeniu	SUA	EUROPA (în 15)	EUROPA (în 27)	EUROPA (în 27) +Turcia
1	Populație (loc)	272639608	374324512	479779201	545378407
2	PIB (în dol.)	8,511 bil	8,053 bil	8,747 bil	9,172 bil
3	PIB/loc (în dol.)	31500	20927	15061	14759
4	Chelt mil (în dol.)	267,2 mld	166,3mld	221,6 mld	228,4mld
5	Chelt mil (în %din PIB)	3,4%	1,84%	1,97%	2,06%

6	Exporturi (în dolari	0,905 bil	2,032 bil	2,146 bil	2,147 bil
7	Exporturi (în % din tot mond)	16,5%	37,0%	39,9%	40,7%
8	Importuri (în dol.)	0,757 bil	2,028 bil	2,146 bil	2,147 bil
9	Importuri (în % din tot mond)	13,5 %	36,0%	38,1%	38,9%

Asemenea aspecte ca și multe altele, contină să fie discutate și analizate la nivelul UE. Este însă evident că UE și-a conturat ferm intențiile privind politica europeană comună de apărare și securitate, precum și structurile ce o susțin. Extinderea UE, creșterea rolului său de pol de putere la nivel planetar au condus deja și vor conduce și în viitor, nu numai la apariția unor noi inițiative, ci mai ales la perfecționarea continuă a instituțiilor și organizării acesteia⁷.

Consiliul European de la Helsinki, din 10-11 decembrie 1999 a proiectat dimensiunile cantitativă și calitativă ale domeniilor securității și apărării europene. Consiliul a exprimat încă odată hotărârea de a-și dezvolta "o capacitate autonomă în luarea deciziilor", iar acolo unde NATO "nu este implicat în totalitate", UE să "lanseze și să conducă operațiuni militare ca răspuns la crizele internaționale". În Declarația de la Helsinki au fost cuprinse măsuri concrete de dimensionare a politicii europene comune de securitate și apărare, astfel: constituirea până în 2003 a unei Forțe de Reacție Rapidă, compusă din 50-60000 de oameni (15 brigăzi), în termen de 60 zile din momentul când se impune intervenția și susținerea acesteia în zona de operații cel puțin un an de zile, în scopul realizării unor sarcini ce se înscriu în lista celor stabilite la Petersberg. În vederea atingerii acestui obiectiv, experții militari europeni au apreciat că este necesară alcătuirea unei rezerve de cca 100.000 de oameni, pentru a putea răspunde unor posibile și diferite scenarii de intervenție. Ținând seama și de efectivele de înlocuire, totalul efectivelor umane implicate s-ar ridica la 240.000 de oameni. Experții militari ai UE au evaluat totodată un necesar de 300-350 de avioane de luptă și 80 de nave necesare constituirii forței.

Pentru Forța Europeană de Reacție Rapidă au fost stabilite trei scenarii: misiune ușoară de tip umanitar, ce se execută după o catastrofă naturală sau constând în evacuarea locuitorilor dintr-o zonă de criză; misiune grea, de restabilire, pe cale militară, a păcii, de genul celei din Kosovo; misiune de menținere a păcii, pentru evitarea declanșării unei crize. În Declarație se solicită ca Forța de Reacție Rapidă "să fie susținută" din punct de vedere militar cu mijloacele necesare privind comanda, controlul, capacitățile de informare, logistica, pre-

cum și alte servicii de combatere, iar dacă este cazul să apeleze la forțele aeriene și navale.

Implicațiile acestei părți a Declarației sunt profunde, deoarece aceasta presupunea ca statele membre UE să dețină toate resursele necesare pentru a susține operații militare, ceea ce reprezintă suportul unei politici comune reale de apărare. Pe lângă implicațiile militare directe, aceasta presupunea crearea unor structuri care să coordoneze operațiile Uniunii.

Ca urmare a celor decise la summitul de la Helsinki a fost clarificată problema structurilor politico-militare legate de politica europeană comună de securitate și apărare: Comitetul Politic și de Securitate, Comitetul Militar al UE și Statul Major al UE. S-a prevăzut ca într-o situație de criză, Comitetul Politic și de Securitate să asigure conducerea politico-strategică a operațiunilor sub autoritatea Consiliului European. Comitetul Militar urma să ofere consultanță și să facă recomandări Comitetului Politic și de Securitate și să direcționeze din punct de vedere militar Statul Major. Acestuia din urmă i s-a atribuit menirea de a oferi suportul și expertiza militară pentru stabilirea strategiei în domeniul Politicii Europene Comune de Securitate și Apărare, precum și pentru managementul operațional al situațiilor de criză. De asemenea, Statul Major a fost însărcinat cu avertizarea timpurie, cu evidența capacităților și cu planificarea strategică în vederea îndeplinirii misiunilor de tip Petersberg.

Reuniunea Consiliului European de la Santa Maria de Feira din 19-20 iunie 2001 a alocat un timp considerabil discutării problemelor Politicii Europene Comune de Securitate și Apărare, evidențiindu-se importante direcții de acțiune: desfășurarea în noiembrie a unei conferințe pentru a furniza substanță militară principalelor obiective stabilite la Helsinki; realizarea unui cadru adecvat pentru a asigura participarea Rusiei, Ucrainei și altor țări la operațiile conduse de UE; stabilirea a patru "grupuri de lucru ad-hoc" între UE și NATO având ca problematică de lucru probleme de securitate, obiective strategice, modalități care să permită accesul forțelor UE la capacitățile NATO ș.a.

Proiectul Tratatului referitor la o Constituție pentru Europa, semnat la Roma, la 24 octombrie 2004 de către șefii de state și guverne ale țărilor membre și candidate, precum și Strategia de Securitatea Europeană, elaborată de Javier Solana și adoptată de Consiliul European în decembrie 2003, împreună cu Tratatul de la Maastricht, constituind fundamentele normative ale Politicii Europene de Securitate și Apărare, aduc noi precizări în domeniu.

Proiectul Constituției Europene introduce un nou concept, Politica de Securitate și Apărare Comună, menit să includă articularea progresivă a unei politici comune de apărare a Uniunii, care va conduce la o apărare comună atunci când Consiliul European va decide aceasta în unanimitate.

Politica de Securitate și Apărare Comună trebuie să nu afecteze particularitățile politicilor de securitate și apărare ale statelor membre, să respecte

obligățiile impuse anumitor state membre de apartenența la NATO și să asigure compatibilitatea sa cu politica de securitate și apărare a Alianței Atlantice.

Concomitent cu modificările la care am făcut referire, Proiectul Constituției Europene aduce și cinci importante elemente de noutate în sfera Politicii de Securitate și Apărare Comună: extinderea măsurilor Petersberg; decizia înființării unei Agenții Europene în domeniul Armamentelor, Cercetării și Capacităților Militare (EDA); aplicarea cooperării structurate la misiunile internaționale; posibilitatea cooperării mai strânse a statelor Uniunii în sfera apărării reciproce; introducerea unei clauze de solidaritate pentru cazurile producerii unor atacuri teroriste și a unor dezastre naturale sau produse de om.

Strategia Europeană de Securitate, intitulată "O Europă sigură într-o lume mai bună" este primul document de acest fel elaborat la nivel UE. El pleacă de la premisa că Uniunea este un actor global și, în consecință, ar trebui să fie gata să își asume responsabilități în domeniul securității globale. Potrivit documentului, crearea și dezvoltarea UE au constituit și vor constitui elemente centrale în dinamizarea noului mediu de securitate.

Apreciind că Europa continuă să se confrunte cu o serie de provocări la adresa securității, Strategia identifică principalele amenințări între care: terorismul, continentul european fiind ținta și baza unei asemenea amenințări; proliferarea armelor de distrugere în masă; conflictele regionale din imediata vecinătate (Orientul Mijlociu, nordul Africii, Caucaz, Transnistria) dar și cele din zone îndepărtate; instabilitatea statală (proasta guvernare, corupția, abuzul de putere, instituțiile slabe, lipsa de răspundere, conflictele civile); crima organizată. În acest context UE își definește o serie de obiective strategice între care: reacție la amenințări și combaterea acestora; construirea securității în vecinătatea apropiată; fundamentarea ordinii internaționale pe multilateralism ș.a.

Față de cele prezentate, se poate aprecia că Politica Europeană de Securitate și Apărare Comună a reprezentat și reprezintă rezultatul unui îndelungat și complex proces de evoluție, stabilit în urma unor negocieri ample desfășurate de-a lungul timpului de către reprezentanții statelor membre ale UE. Concluzia evidențiază cât de anevoios este procesul cedării/transferului de suveranitate, deoarece practic, această politică europeană este consecința firească a unui asemenea fenomen.

Bibliografie:

- *Instituțiile Uniunii Europene*, de Conf. univ. dr. Augustin Fuera, Universul Juridic, București, 2002.
- *Integrare și globalizare. Viziunea românească*, de Ion Iliescu, Editura Presa Națională, București, 2003.
- *Instituțiile Uniunii Europene*, broșură editată de Delegația Comisiei Europene la București, 1999.

- *Coaliții politico-militare (privire istorică)* de dr. Constantin Olteanu, Editura Fundației "România de Măine", București, 1996.
- *O viziune asupra Europei*, de Prodi Romano, Editura Polirom, 2001.
- *Centre de putere: de la unipolaritate la multipolaritate*, de Gr. mr. dr. Vasile Paul și col. dr. Ion Coșcodaru, în *Dosarele ultrasecrete*, Anul 5, nr. 256, 3 mai 2003.
- *Ultimul imperiu. Va fi secolul XXI american?*, de Paul-Marie de la Gorce Editurile Lider și Sirius.
- *Coordonate ale politicii europene de securitate. Implicațiile acestora pentru echilibrul lumii contemporane*, de Col.dr. Vasile Marin, comunicare la sesiunea științifică "România, NATO și securitatea Europei", în organizarea Centrului de Studii Strategice de Securitate și Apărare, București.
- *UE și NATO, între rațiune și orgolii*, Buletinul Informativ al Asociației Culturale "România în Lume" nr. 2/2004.
- *Lumea magazin*, nr.12/2000.
- Documentarul "*România și Europa Unită*", în revista "Timpul", Anul XV nr. 41-49/2004.
- Documentarul "*Reprezentarea militară la Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Securitate și Apărare (ESDO)*", "Observatorul militar", Anul XVII, nr. 1-8/2005.

SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ ASUPRA GENEZEI ȘI EVOLUȚIEI CONCEPTULUI DE UNIVERSALITATE ȘI CONVERGENȚĂ A RELAȚIILOR ECONOMICE INTERSTATALE

CONSTANTIN OLTEANU

În lumea contemporană nouă, importanța relațiilor economice internaționale este mai pregnantă, deoarece economiile statelor de pe glob sunt incomparabil mai legate între ele decât în trecut, prin largul schimb de bunuri fizice, de servicii, de informații și fluxuri financiare multilaterale, prin numeroasele întreprinderi cu caracter internațional. Datorită creșterii gradului de integrare mondială a devenit esențial pentru oricare stat să-și gândească politica economică internațională în raport de mutațiile produse în mediul internațional. "La fel ca celelalte concepte - scrie Zygmunt Bauman - ideea de universalitate a fost inventată în perioada de glorie a ingeniozității puterilor moderne și a ambițiilor intelectului modern"¹. Încercările autarhice la nivel național, din diferite perioade ale istoriei, s-au lovit de penalizarea obiectivă care le-a fost aplicată de trecerea timpului, sub forma recesiunilor economice pe termen lung. Relațiile economice internaționale contemporane, rezultat al unui îndelungat și sinuos proces, adeseori contradictoriu, se prezintă ca un complex de legături și activități: comerțul cu mărfuri tangibile, cel cu servicii, raporturi financiare și monetare, acțiuni promoționale etc.² Altfel spus, relațiile economice internaționale cuprind totalitatea legăturilor, schimburilor și tranzacțiilor economice dintre țările lumii și dintre firmele aparținând acestor țări. Totodată, relațiile economice interstatale cuprind atât sfera circulației internaționale de mărfuri și servicii, relații de credit și financiare, cât și sfera producției și a cercetării științifice (cooperarea și specializarea, construirea de obiective economice comune, investiții etc.). Rezultă deci că "Lumea zilelor noastre este alcătuită din națiuni care au contacte reciproce și care pe baza diviziunii internaționale a muncii sunt legate între ele prin relațiile economice mondiale"³.

1. Zygmunt, *Globalizarea și efectele sociale*, Editura ANTET, Filipeștii de Târg, Prahova, fa., p.60.

2. Alexandru Puiu și colectiv, *Conducerea tehnică și eficiență a comerțului exterior*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 12.

3. Alexandru Puiu și colectiv, *op. cit.*, p. 17.

Privite istoric, relațiile economice internaționale au apărut și au evoluat ca urmare a dezvoltării forțelor de producție ale societății omenești, a formării și adâncirii diviziunii mondiale a muncii. Intrarea în relații de schimb a diferitelor entități statale s-a realizat neîntrerupt de-a lungul secolelor în strânsă unire cu dezvoltarea producției materiale. Totodată, intrarea în relații de schimb reprezintă o consecință a acțiunii factorilor obiectivi și subiectivi. Rezultă deci că dezvoltarea economică internă ca și intrarea în relații economice interstatale, iar de la un moment dat mondial, este un fenomen care are un temei causal. Evoluția mai accentuată sau mai lentă a societății omenești, ca proces obiectiv și ireversibil, este un fenomen perpetuu în toate zonele lumii. Începutul acestui tip de relații se pierde în timpurile antice, când schimbul de bunuri ce prisoseau la o anumită populație s-a realizat, multă vreme, după regulile trocului - produs contra produs - până când apar banii, dar în forme diferite, schimbul marfă contra marfă s-a practicat permanent în anumite proporții, așa cum se mai practică și în zilele noastre.

În afară de latura lor obiectivă, relațiile economice interstatale sunt influențate de o serie de condiții precum: resursele naturale, așezare cu acces la mare, la fluvii, în apropierea unor drumuri comerciale, existența mijloacelor de transport. Cum era firesc, pe măsură ce dezvoltarea economică lua proporții a crescut volumul produselor care puteau fi disponibilizate pentru schimb pe plan intern și în relațiile cu alte popoare, ajungând la uriașele dimensiuni contemporane. Ca urmare, în lumea de astăzi se poate vorbi de o strategie internațională a dezvoltării, care "...este condiționată, pe de o parte, de existența și dezvoltarea statelor naționale, ca celule de bază ale economiei mondiale, ale vieții economice și politice internaționale iar, pe de altă parte, de multiplicarea și adâncirea interdependențelor universale dintre economiile naționale, dintre factorii economici, politici, sociali și de altă natură"⁴. Cu toate traumele produse în unele momente ale istoriei, mai ales războaie, crize economice, blocaje economice etc, care au obstaculat evoluția lor, relațiile economice și-au urmat cursul implacabil pe o traiectorie ascendentă.

Producția de mărfuri cunoaște o mare dezvoltare începând cu epoca modernă, cu deosebire sub impulsul revoluției engleze din secolul al XVII-lea și al marii revoluții franceze din secolul al XVIII-lea, evenimente de cotitură în istoria universală, cu benefice urmări pentru comunitatea mondială. La încheierea și afirmarea ca sistem a relațiilor internaționale o consistentă contribuție au adus-o marile descoperiri geografice, începând cu secolul al XV-lea, revoluția europeană din diferite țări europene și sporirea continuă a volumului de mărfuri, dezvoltarea mijloacelor de transport, formarea piețelor naționale, toate acestea constituind semnificative momente de acumulare în vastul și complexul proces

4. George Marin, *Noua strategie internațională a dezvoltării*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 16.

al universalității și convergenței relațiilor economice interstatale. "Începând din secolul al XVI-lea, dezvoltarea comerțului influențează tendințele producției pe un spațiu din ce în ce mai întins, care nu mai cuprinde doar Anglia, ci și coloniile ei, precum și restul Europei"⁵. În același volum se subliniază că "Avântul industrial al Angliei este legat de dezvoltarea unui capitalism manufacturier care concentrează surplusul acumulat anterior de producția de masă de noi mărfuri. Acestea sunt destinate unei piețe care va depăși foarte repede posibilitățile de absorbție ale spațiului național și va implica necesitatea de a exporta adesea la distanțe foarte mari"⁶. Desigur, nu există țări exclusiv exportatoare de produse sau țări exclusiv importatoare. Fiecare stat importă și exportă în proporții diferite, în funcție de anumiți factori.

Ca o dominantă a procesului istoric de afirmare a relațiilor economice interstatale o constituie tocmai obiectivul lor final - convergența - chiar dacă aceste relații sunt obstrucționate de contradicții de interese, de o concurență, deseori dură, de protecționism vamal și tarifar, precum și de alți factori. Întrucât "Nu există nici o țară, de exemplu, care să nu-și protejeze agricultura sau anumite activități care participă la o eco-diversitate necesară evoluției sale"⁷. Așadar, convulsiile de orice fel au perturbat mai mult sau mai puțin relațiile economice dintre state, însă nu au putut opri evoluția lor.

Drumul parcurs în istorie de relațiile economice demonstrează că realizarea convergenței este o cerință obiectivă ca și universalizarea având în vedere că o țară nu poate exista izolată, că popoarele, statele se caută unul pe altul pentru a intra în relații economice, evidențiind interacțiunea factorilor obiectivi și subiectivi, a factorilor interni și externi, permanenți și conjuncturali. Experiența atestă că nivelul de dezvoltare al unei țări, gradul de diversificare a producției, determină în mod hotărâtor proporțiile participării acesteia la circuitul economic mondial.⁸

Unei țări i se cer o serie de condiții pentru participarea eficientă la circuitul economic continental și mondial, mai cu seamă în zilele noastre, pentru a nu fi o simplă exportatoare de materii prime sau cu o dezvoltare unilaterală, pentru a avea o balanță comercială echilibrată dacă nu excedentară, între care: produsele să răspundă cerințelor exportatorilor, cumpărătorilor, să fie de calitate și să fie livrate în termenele și în condițiile convenite, la prețuri acceptabile, să dispună de mijloace de transport intern și internațional și, îndeosebi, de un aparat competent de management - marketing de afaceri economice internaționale. În acest scop, trebuie să practice tehnologii avansate pentru a realiza o mare productivitate, obținând deci mai mult, mai bun și mai ieftin, într-un timp mai mic,

5. Jean Paul Fitoussi, Pierre Rosanvallon, *Noua epocă a inegalităților*, Institutul European Iași, 1999, p.33.

6. Jean Paul Fitoussi, Pierre Rosanvallon, *op.cit.*, p.33.

7. Jean Paul Fitoussi, Pierre Rosanvallon, *op.cit.*, p.19.

8. Alexandru Puiu și colectiv, *op.cit.*, p.19.

să valorifice superior resursele de care dispune. De asemenea, se cere prospectarea permanentă a pieței externe, o bună cunoaștere a concurenților potențiali și reali, precum și o mare capacitate de adaptabilitate la schimbările ce au loc, ce își găsesc expresia, între altele, în dinamica structurii mărfurilor produse pentru a fi exportate.

Fără a intra în detalii, cu privire la geneza relațiilor economice dintre state, întrucât spațiul nu ne permite, reamintim doar că între țările unde civilizația lumii antice a cunoscut o mare înflorire economică și culturală, mai cu seamă la propășirea relațiilor economice interstatale, s-au remarcat China, India, Fenicia, Grecia, Roma.

În *China*, în secolele V-VIII î.e.n., de exemplu, s-a intensificat schimbul în interior și o dată cu acesta și legăturile comerciale cu triburi învecinate din Nord și din Vest, de la care negustorii chinezi cumpărau cai, vite cornute mari, ovine, piei și lână, de la cei din Sud fildeș, vopsele, metale prețioase, perle⁹. Mai târziu, extinderea legăturilor economice și comerciale, precum și dezvoltarea circulației monetare, dar deosebirile dintre monede, măsuri și greutate, la care se adaugă existența multor bariere vamale, au constituit un obstacol în calea dezvoltării comerțului. În acea perioadă, "negustorii începură să joace rol de seamă în viața economică, iar apoi și în viața politică..."¹⁰. Comerțul exterior practicat de China cu diferite țări din Indochina, Arhipelagul Malaez, Asia mijlocie, iar prin intermediul acestora cu perșii și arabii, s-a extins. Din China se exportau în principal țesături, porțelanuri, hârtie, ceai, articole din metal, și importa fildeș, mirodenii, plante medicinale. China a stabilit legături economice comerciale cu Imperiul roman pe calea drumului de sud spre Vietnamul de Nord - India: "Un comerț intens se ducea și pe «Marele drum al mătăsii»"¹¹. Dacă negustorii chinezi duceau spre apus mătase, ceramică, obiecte de fier etc, "Negustorii străini furnizau Chinei catări, cai, cămile, confecții de lână, covoare, piei, sticlă, pietre prețioase și obiecte de artă, struguri, rodii, șofran, lucernă"¹².

În *India* secolelor VI-II î.e.n., agricultura se afla în plină afirmare, dar și meșteșugurile se dezvoltau: "Începând cu această perioadă, ca și în epocile următoare din antichitate și evul mediu, India a fost pentru celelalte țări, în primul rând o furnizoare de produse meșteșugărești, mai cu seamă țesături de bumbac de calitate"¹³. Corăbii din Africa și din diferite regiuni ale Asiei veneau în India după țesături fine, giuvaeruri, plante aromate, mirodenii, indigo, obiecte de fildeș etc. Cea mai obișnuită marfă a Indiei ere sare¹⁴. Treptat, India a dezvoltat comerțul cu Mesopotamia, Egiptul, Ceylonul și Asia de sud-est, Iran, Asia

9. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 446.

10. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 446.

11. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 509.

12. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 509.

13. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 535.

14. *Istoria universală*, vol. II, Editura Științifică, București, 1959, p. 536.

Centrală¹⁵. În secolele IV-V e.n., India a îmbogățit multe țări învecinate cu o serie de culturi, în special cu cea atât de importantă: bumbacul. Totodată, cu ajutorul corăbiilor, negustorii indieni plecau în lungi călătorii pentru a-și vinde mărfurile. Ei întemeiau colonii comerciale în Indochina și pe insulele din Arhipelagul Malaez; în același timp, se practica un intens comerț prin caravane.

Fenicia, favorizată de poziția ei geografică privilegiată, pe coasta Mării Mediterane, desfășura, în secolele V -IV î.e.n., o însemnată activitate comercială. Bogatele și înfloritoare centre meșteșugărești și comerciale: Tyr, Sidon, Arvat și altele, erau puternic legate economic de două regiuni, între care făceau comerț de tranzit, cu țările din bazinul mediteranian și din Asia Anterioară¹⁶. Statul persan le garanta intrarea neîntreruptă a mărfurilor și navigatorilor greci, care la erau rivali. Orașele feniciene se bucurau de o mare autonomie economică și își băteau monedă proprie. Fenicienii se aflau în legături economice permanente cu lumea cretano-miceniană, întemeiază numeroase colonii în Cipru, Sicilia, Sardinia, Peninsula Iberică, Insulele Baleare și Africa de Nord¹⁷. Ca urmare, "Orașele feniciene făceau negoț nu numai cu mărfuri locale, dar și cu acelea care se exportau din Asia Mică, din Cipru, din Creta, din regiunea culturii myceniene din Grecia și din ținuturile situate în partea de apus a Mării Mediterane. Orașele feniciene au devenit de timpuriu centre de tranzit în lumea contemporană lor"¹⁸.

În *Grecia* homerică, în secolele VII-VI î.e.n., erau dezvoltate agricultura, meșteșugurile, care prelucrau fierul, cuprul, realizau produse ceramice, țesături, vin, ulei, untdelemnul grecesc fiind un important articol de export, existau legături intense între insule, cu populații din Asia Mică, Egipt și altele. Navigația maritimă dezvoltată asigura transportul, facilita realizarea contractelor. În secolul VII î.e.n., de exemplu, se constată că „O dată cu extinderea negoțului și a relațiilor comerciale, ia o amploare deosebită și navigația pe mare; în urma unor perfecționări tehnice, răstimpul în care se putea naviga sporește mult. Dacă în secolul VIII î.e.n. corăbierii puteau naviga doar două luni și ceva pe an, în secolul VI durata navigației ajunge până la șapte-opt luni"¹⁹. În războaiele cu perșii secolul V î.e.n. (războaiele medice), orașele grecești mai avansate ce pășiseră încă demult pe calea promovării meșteșugurilor și negoțului pe mare și care, în perioada amintită aveau o producție de mărfuri relativ dezvoltată, erau interesate în continuarea luptei contra perșilor. Pentru ele era important nu numai să obțină victorii militare împotriva inamicului, dar și să-l elimine cu totul de pe țărmurile Asiei Mici, Traciei și, în special, de pe malurile Hellespontului, pe unde se efectuau operațiile comerciale ale multor orașe grecești cu țările de pe litoralul

15. *Istoria universală*, vol.II, Editura Științifică, București, 1959, p.536.

16. *Istoria universală*, vol.I, Editura Științifică, București, 1958, p.385.

17. *Istoria universală*, vol.I, Editura Științifică, București, 1958, p.386.

18. *Istoria universală*, vol.I, Editura Științifică, București, 1958, p.387.

19. *Grecia antică*, Editura științifică, București, 1958, p.204.

Mării Negre²⁰. Cel mai mare obstacol în calea comerțului grecesc consta în faptul că punctele cheie în această zonă erau deținute de perși.

Condițiile economico-sociale ale Atenei în secolul V î.e.n., secol în care trăiește și marele istoric al antichității Tucidide (460-396), le regăsim în opera sa alături de aprecieri valoroase mai ales privind dezvoltarea comerțului maritim și a meșteșugurilor²¹. În acest sens, măsurile întreprinse de Solon (cca 640-558) au avut o importanță deosebită, întrucât au pus accentul pe dezvoltarea meșteșugurilor, ceea ce a dus și la creșterea comerțului maritim. Astfel, în a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n., în Atica a crescut producția viței de vie și a vinului, încât măslinile și vinul au continuat să reprezinte articole principale ale comerțului atenian și în secolele următoare²².

Prin colonizarea coastei Asiei Mici și a insulelor din Marea Egee, grecii au înființat numeroase orașe, care se dezvoltă chiar mai rapid decât Grecia continentală. În jurul anilor 750 î.e.n. începe marea colonizare greacă în Hellespont și Pontul Euxin, Italia și Sicilia, Egipt și Cyrenaica. Prin "Pacea lui Callias" din anul 449 î.e.n. se încheie războaiele medice. Fiind învinsă, Persia recunoaște autonomia orașelor grecești din Asia Mică. Căile maritime erau libere acum pentru greci în Marea Egee și Marea Neagră și aceste noi condiții au fost exploatate de toate statele puternice din zonă.

Roma, în secolul II-I î.e.n. a știut să exploateze starea de decădere economică a statelor elenistice și a început ofensiva în Mediterana. Schimbările în situația economică din aceste secole, când Roma se întări se foarte mult, se rezuma în fond la deplasarea centrelor de dezvoltare economică și a căilor comerciale. S-au extins legăturile de schimb dintre ținuturile situate în partea de apus a bazinului Mării Mediterane și țările răsăritene. În apus au apărut centre noi care exportau produsele lor în toate țările din bazinul Mediteranei. Regiunile prin care se făcea comerț de tranzit (orașele din Fenicia și insula Delos) treceau printr-o perioadă de avânt, începând să joace un rol important în relațiile economice dintre state. Toate aceste regiuni deveniseră în mod inevitabil dependente de Roma, care s-a impus ca unul dintre cei mai importanți factori ai întregii dezvoltări de atunci²³.

După războaiele punice (dintre Roma și Cartagina), încheiate cu victoria romanilor la Zama Rigia în anul 202 î.e.n. și înlăturarea Cartaginei, care o concura puternic, Roma republicană devine cel mai puternic stat al Mediteranei accidentale. În perioada puterii maxime a Imperiului roman, o deosebită amploare a luat-o comerțul cu țările din Orient-Arabia, India, China. Și în provinciile apusene au apărut companii mari, care făceau negoț cu ulei și vin din

20. *Greția antică*, Editura științifică, București, 1958, p.206.

21. Tucidide, Editura Academiei R.P.Române, 1956, p.5.

22. Tucidide, Editura Academiei R.P.Române, 1956, p.5-6.

23. *Istoria universală*, vol.II, Editura Științifică, București, 1959, p.333.

Spania, pânzeturi și ceramică din Galia, această ceramică înlăturând-o treptat pe cea italică. Iată un elocvent exemplu, embrionar ce e drept, de concurență în plan economic²⁴.

În *Evul Mediu*, cu toate părțile lui umbroase, relațiile economice dintre state au evoluat, cunoscând un nivel mai ridicat în ultima fază a acestei orânduiri sociale. Au avut loc schimbări în dezvoltarea meșteșugurilor, precum și în perfecționarea metodelor de muncă ale meșteșugarilor. Creșterea forțelor de producție și extinderea diviziunii sociale a muncii, într-o anumită perioadă de dezvoltare a societății feudale în Europa a avut ca rezultat apariția orașelor ca centre ale meseriilor și comerțului. Orașele au devenit treptat centre principale ale producției de mărfuri și ale circulației mărfurilor în plină afirmare²⁵.

În sensul celor menționate, ne vom referi la câteva exemple. Astfel, postavurile engleze, în perioada de început, erau grosolane, nevopsite, erau totuși foarte mult cerute în Flandra și Italia, unde erau fini sate în marile ateliere ale acestor țări. Dar, în secolul al XV-lea, Anglia a început să producă și postavuri de calitate superioară pe care le desfăcea în multe țări din Europa. Uneori, negustorii străini din Flandra, din Italia și din orașele hanseatice cumpărau postavurile chiar din Anglia. Liga hanseatică făcea comerț cu postav englezești în țările baltice și la Novgorod. Dar, la comerțul pe mare participau activ și negustorii englezi. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, s-au emis primele acte de navigație care impuneau negustori lor englezi să închirieze pentru transportul mărfurilor numai vase engleze, cum a fost de pildă "Charta marcantoria" din anul 1303 a regelui Eduard I²⁶.

În *Germania* secolelor XIV și XV, dezvoltarea forțelor de producție și a diviziunii muncii, în diferite părți ale Europei și Asiei au avut ca rezultat largirea relațiilor comerciale mondiale. Așa de pildă, în nordul Europei se făcea un comerț intens între țările situate pe țărmul Mării Baltice și al Mării Nordului, în care rolul principal revenea Novgorodului în Est, orașelor scandinave în Nord, Londrei, orașelor renane la Sud și celor din Țările de Jos în Vest. Un comerț intens se practica între Vestul Europei și țările Orientului prin Marea Mediterană²⁷. Pe aceste drumuri comerciale, orașele germane ocupau o poziție extrem de avantajoasă. Profitând de aceasta, orașele germane situate în centrul drumurilor comerciale în Nord, de exemplu, s-au străduit să monopolizeze întregul comerț de tranzit între Rusia, țările scandinave, Anglia și Țările de Jos. În acest scop, ele au constituit în secolul al XIV-lea așa-numita Ligă Hanseatică (Hansa), care și-a întemeiat reprezentanțele comerciale la Novgorod, Kaunas, Bergen, Stockholm, Bruges, Londra și alte orașe. În altă ordine de idei, regiunea nordică a comerțului și marile centre comerciale din Marea Mediterană

24. Istoria universală, vol.II, Editura Științifică, București, 1959, p.336-337.

25. Istoria universală, vol.III, Editura Științifică, București, 1960, p.6.

26. Istoria lumii în date. Editura Enciclopedică, București, 1969, p. 181.

27. Istoria universală, vol. III, Editura Științifică, București, 1960, p.678.

- Veneția și Genova - erau legate de drumul comercial care trecea prin trecătoarele Alpilor și pe Rin, deci și prin Germania. "Orașele renane și cele din Germania de sud au știut să folosească poziția centrală pe care o aveau față de căile comerciale mondiale, participând la comerțul dintre Europa Occidentală și țările Orientului"²⁸. În același timp, negustorii germani erau singurii negustori străini care aveau la Veneția cartierul lor și cărora orașele din Italia de nord le-au recunoscut dreptul de navigație liberă pe Marea Mediterană. Poziția avantajoasă a Germaniei pe drumurile comerțului internațional a avut o mare importanță pentru dezvoltarea producției industriale în acest spațiu²⁹.

Triumful revoluțiilor moderne, cu deosebire cele din Anglia și Franța, desființarea relațiilor nobiliare, a breslelor, a barierelor vamale interne și formarea pieței naționale, adoptarea unei legislații corespunzătoare au determinat un mare avânt economic, care s-a manifestat cu eficiență și vigoare și pe plan extern.

Universalitatea relațiilor economice internaționale este un fenomen neîntrerupt, evoluând de la cele mai simple forme, cum se înfățișau ele în lumea antică, la forme complexe în epoca modernă și contemporană, aflate și ele în continuă și permanentă perfecționare. Elementul fundamental, care a dat și dă substanță și dinamism acestui amplu proces, pe ale cărui coordonate se îmbină armonios factorii obiectivi și subiectivi, care determină racordarea economiilor naționale la fluxul celei mondiale, îl constituie nivelul de dezvoltare a economiei fiecărei țări, marcându-se în acest fel și contribuția ei la progresul universal. Numai acest izvor - resursele naturale, capacitățile productive, volumul produselor industriale și agricole, celelalte bunuri asigură fiecărui popor prosperitatea și, totodată, marchează aportul său la propășirea comunității mondiale. "Economii naționale, ca entități de sine stătătoare, reprezintă cadrul optim de verificare a efortului propriu al fiecărui popor, de realizare deplină a valențelor sale specifice, iar procesul obiectiv de adâncire a interdependențelor dintre economii naționale se înfăptuiește prin existența statelor naționale independente, suverane și egale în drepturi, ceea ce evidențiază că progresul, prosperitatea fiecărei națiuni influențează progresul și prosperitatea întregii lumi"³⁰. Aceste considerații sunt completate cu o altă apreciere, potrivit căreia "Contrar unei idei preconcepționate, exportul având o bază națională continuă să fie primul vector al internaționalizării..."³¹.

Tabloul cuprinzător al relațiilor internaționale, fără să se înțeleagă prin aceasta ceva dat odată pentru totdeauna, ceva imuabil, se plasează în epoca modernă. El coincide cu formarea și extinderea piețelor naționale, a căror tota-

28. *Istoria universală*, vol. III, Editura Științifică, București, 1960, p.678.

29. *Istoria universală*, vol. III, Editura Științifică, București, 1960, p.678

30. Gerge Main, *op.cit.*, p.16.

31. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.23.

litate, prin legăturile care se realizează, formează piața mondială, cu saltul cunoscut în creșterea producției de bunuri. Aspectul întâmplător, limitat al relațiilor interstatale a fost depășit treptat, ceea ce a contribuit la extinderea contactelor, apoi la permanentizarea și dezvoltarea acestora, până la forma superioară internaționalizarea lor continuă. În prezent, toate țările sunt interesate într-o sprijinire a mișcării de mondializare "Căci problemele nu vin din faptul că această mondializare se produce - apreciază Jean Paul Fitoussi și Pierre Rosanvallon - ci din cauză că ea nu este însoțită de nici un mecanism de cooperare internațională care să-i accentueze efectele benefice. Ar mai trebui - îndeamnă autorii citați - nu să frânăm, ci să susținem mai bine această mișcare"³².

Un fenomen deosebit, cu un puternic impact asupra universalității și convergenței relațiilor economice în lunga și anevoioasă lor cale, l-au construit marile descoperiri geografice. Protagonistii acestui istoric act au fost cum se știe, portughezii și spaniolii, care dispuneau la acea vreme de o însemnată flotă, element indispensabil pentru o asemenea acțiune; spațiul cronologic al principalelor descoperiri geografice este cuprins, cum se cunoaște, între secolele XV-XVII. Ele au dat dimensiunile lumii terestre, au făcut să se cunoască noi spații, noi popoare, noi civilizații umane; s-a trezit la viață un imens potențial uman, au permis punerea în valoare a unor mari rezerve de materii prime, metale prețioase etc, transformându-se într-un puternic factor de dezvoltare pentru unele țări din Europa apuseană precum Anglia, Portugalia, Franța, Olanda, Belgia și mai târziu Germania; s-au creat mari posibilități de desfacere, îndeosebi a mărfurilor industriale în colonii. Alături de Europa, acum se aliniau și Asia, Africa, America Latină și America de Nord, apoi Australia, Noua Zeelandă, Canada, fenomen care s-a constituit într-un moment important în procesul internaționalizării relațiilor economice; statele deținătoare de colonii, beneficiind de un puternic suport economic, demografic, ca resurse și debușuri, au reușit să reziste mai ușor concurenței care, pe măsura trecerii timpului a devenit mai acerbă, mai subtilă, precum și altor forme de confruntare economică sau militară. Pentru asigurarea legăturilor cu spațiile geografice descoperite și pentru racordarea lor treptată la fluxul economiei internaționale, un rol deosebit de important l-au avut, și îl au și acum, transporturile de toate felurile, dar mai ales cele maritime, care multă vreme au deținut primatul. Perfecționarea continuă a mijloacelor de transport a dus la creșterea volumului și vitezei de circulație a uriașelor cantități de produse pe tot globul.

Odată cu marile descoperiri geografice a început să se afirme un alt fenomen, derivat din primul, formarea imperiilor coloniale care, până când au fost abolite, după al doilea război mondial, au cunoscut permanente fluctuații.

32. Jean Paul Fitoussi, Pierre Rosanvallon, *Noua epocă a inegalității lor*, Institutul European Iași, 1999, p-140

Pentru a stăpâni legăturile cu coloniile s-au creat o serie de companii, în diferite zone, îndeosebi portugheze, spaniole, engleze, olandeze, franceze, care s-au dovedit a fi instrumente importante în extinderea relațiilor economice interstatale și pentru dominarea posesiunilor. Din interese economice și militar-strategice între țările posesoare de colonii au avut loc numeroase și frecvente înfruntări în plan economic și militar. Făcând o evaluare a sistemului colonial la sfârșitul celui de al doilea război mondial, Serge Bernstein și Pierre Milza, afirmă că: "trebuie spus că fostele puteri coloniale de pe bătrânul continent sunt ele însele confruntate de la sfârșitul războiului cu grave dificultăți apărute în imperiile lor. Războiul mondial a provocat peste tot, în ciuda victoriei aliaților, o zdruncinare serioasă a sistemului colonial. În timpul conflictului, metropolele au pierdut mult din prestigiul de care se bucurau"³³.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în condițiile extinderii rapide a relațiilor economice internaționale au fost create o serie de organe și de organisme interstatale care, la rândul lor, au facilitat dezvoltarea acestor relații, cum au fost: 1865, Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor care, din 1947, a devenit instituție specializată O.N.U³⁴; 1874, Uniunea Poștală Universală, din 1947 instituție specializată O.N.U³⁵; 1875, Biroul Internațional de Măsură și Greutăți³⁶; 1885, Asociația Internațională a Congresului Căilor Ferate³⁷; 1890, Uniunea Internațională pentru publicarea tarifelor vamale³⁸; 1895, Asociația Cooperatistă Internațională, uniune a organizațiilor naționale ale cooperativei de consum³⁹; 1907, Convenția Internațională de la Haga și crearea Curții permanente de Arbitraj⁴⁰. În primele decenii ale secolului XX, în perioada interbelică și, cu deosebire după cel de-al doilea război mondial numărul acestor organizații și organisme a sporit, s-au diversificat ca scop, profil etc, multe dintre acestea aflându-se sub egida O.N.U.

Există o serie de factori care determină, favorizează, influențează sau obstaculează încheierea și evoluția relațiilor economice internaționale. În vederea punerii cu mai multă ușurință în evidență a unora dintre acești factori, ne vom referi, cu deosebire la epocile modernă și contemporană, folosind ca exemple țări din Europa, Asia, America de Nord, care și-au adus, și-și aduc, o importantă contribuție la formarea și extinderea relațiilor economice internaționale, și implicit, la afirmarea celor două trăsături fundamentale ale acestora - universalizarea și convergența.

33. George Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, Institutul Euporean Iași, 1998, p.236

34. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.921

35. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.924-925

36. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.145

37. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.110

38. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.923

39. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.112

40. *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.286

Pentru a ajunge însă la internaționalizarea relațiilor economice, fiecare entitate statală trebuie să se dezvolte și, pe această bază, să participe la realizarea și întreținerea de legături economice cu alte state, fenomen perpetuu, care se desfășoară de la simplu la complex. Intercon condiționarea acestui proces își găsește expresia în aceea că partea determină dezvoltarea întregului, iar întregul influențează dezvoltarea părților. Ca urmare a dezvoltării complexe se ajunge la fenomenul globalizării, care are fazele lui. După ce afirmă că "Globalizarea divide și unește în egală măsură"⁴¹ Zygmunt Bauman, referindu-se la Europa postbelică, face observația că "Vreme de aproape cincizeci de ani și până în urmă cu câțiva, peste această lume parcată de state suverane s-au suprapus două blocuri de putere. Puțin câte puțin, dar implacabil, a fost avansat noul principiu de integrare supra-statală, mai rapid în practică decât teoria politică"⁴². Privind retrospectiv, rezultă că dezvoltarea economică nu are loc rectiliniu. Datorită mai multor factori, există mari deosebiri de la o țară la alta, de unde cuantumul diferit al fiecărui stat la economia mondială, ponderea diferită ce-o deține fiecare în ansamblul relațiilor economice internaționale. Câteva exemple, considerăm că sunt edificatoare.

Anglia de pildă, care multă vreme a fost cea mai industrializată, până în secolul al XIV-lea, lână, principalul produs al ei, era exportată în Flandra, care o transforma în postav, întrucât englezii nu stăpâneau atunci subtilitățile meseriei. Ca urmare, mulți meșteșugari din Flandra veneau și lucrau în Anglia. În anul 1337, regele Angliei, Eduard al III-lea, interzice atât importul de postav străin cât și exportul de lână, acesta însemnând ruina Flandrei, nemaia vând de unde să importe lână. Atunci când nu se mai poate menține embargoul sever, Eduard re curge la un alt procedeu, introducând un tarif protecționist. Taxele percepute asupra țesăturilor exportate din Anglia, erau de numai 2%, pe când asupra lânii se ridicau până la 33%. Deși s-au încercat unele căi pentru a ocoli regimul tarifar impus, planul lui Eduard a reușit, producția de postav domina industria engleză⁴³. Din acest exemplu rezultă o îmbinare a factorului intern cu cel extern, a mai multor factori subiectivi precum: intervenția statului, protecționism vamal, stimularea dezvoltării autohtone a comerțului, înlesnind biruința factorului cauzal - dezvoltarea economică în general. Patru secole mai târziu, în plină revoluție industrială, orientarea spre întreprinderea mare de tip capitalist în Anglia s-a accelerat, astfel că din secolele XVIII - XIX, Anglia "...devine principala putere industrială a lumii și, totodată, din epoca reginei Victoria (1837 1901), prima putere colonială a lumii"⁴⁴ a crescut numărul de consumatori, a avut loc extinderea piețelor, în primul rând pe seama coloniilor americane și a Canadei.

41. Zygmunt Bauman, *op.cit.*, p.6

42. Zygmunt Bauman, *op.cit.*, p.63

43. Andre Maurois, *Istoria Angliei*, vol.I, Editura Politică, București, 1970, p.224

44. *Statele lumii, Mica Enciclopedie*, Ediția a V -a, Editura ROMBA Y, București, 1993, p.227

O deosebită influență au avut-o invențiile mecanice, rod și expresie a revoluției tehnice între care, în industria textilă, războiul mecanic, suveica zburătoare inventată în 1733, au mărit producția de țesături și nevoia de fire; marele salt l-a reprezentat însă mașina cu aburi. Aburul, acest zeu al industriei care a dominat mai bine de un secol, în unele țări și mai mult, a mărit considerabil producția și productivitatea, a reprezentat o adevărată revoluție și în transport, cu deosebire în cel maritim și feroviar⁴⁵. Urmărind evoluția economică a Angliei în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea, se poate observa cu ușurință că până în anul 1870, își păstra încă intactă situația privilegiată monopolistă, pe piața mondială. În perioada 1870-1880, situația a început să se schimbe. De exemplu, mărfurile germane, americane și belgiene au început să concureze îngrijorător mărfurile engleze pe piața europeană și mondială. Dezvoltarea industriei în alte țări a dus la eliminarea treptată a monopolului mărfurilor engleze de pe piața lor internă. Însă cu toate că în perioada la care ne referim rămăsese în urmă cu ritmul dezvoltării industriale, industria Angliei continua să ocupe primul loc în lume.

Uriașul comerț exterior al Angliei a contribuit și la menținerea primatului acestei țări în domeniul navigației pe mări. Astfel, în 1890 Anglia deținea 48%, în 1913, în ajunul primului război mondial, 40% din tonajul total al flotei comerciale mondiale, conferindu-i primul loc în lume. Totodată, existența întinselor colonii ale ei, atât de bogate, a permis exportul timpuriu de capital, care s-a extins fără încetare, ocupând locul întâi până la primul război mondial⁴⁶. Urmărind evoluția Marii Britanii în continuare, se va observa că la începutul secolului al XX-lea, aceasta pierde în favoarea SUA și a Germaniei locul de primă putere industrială a lumii⁴⁷. Acum, Anglia nu mai deține la nimic unul din primele trei locuri în economia mondială.

În perioada interbelică, folosind marele potențial de care dispunea, are loc o rapidă refacere a economiei britanice, chiar o înflorire a acesteia, fapt ce a surprins pe cei mai buni specialiști ai vremii. Printre metodele folosite de guvernul acestei țări cu cea mai mare experiență economică, financiară și comercială, în anii 1931-1935 de exemplu, se remarcă: renunțarea la folosirea valorii - aur a lirei; ca efect, printre altele, cursul ei a scăzut în Franța de la 125 la 75 de franci; prețurile engleze au scăzut mai mult decât acelea ale blocului - aur, favorizând exportul. Țările scandinave, America de Sud și într-o anumită măsură, America de Nord, urmează fluctuațiile lirei, în interiorul căreia piața Londrei putea săși continue rolul său de centru bancar. Sistemul liberului schimb a fost abandonat⁴⁸.

45. Andre Maurois, *Istoria Angliei*, vol. I, Editura Politică, București, 1970, p. 187-188

46. *Statele lumii, Mica Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p. 227

47. *Statele lumii, Mica Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p. 227

48. *Dicționar de Economie Politică*, Editura Politică, București, 1974, p. 255

Și *Germania* a cunoscut importante mutații în dezvoltarea economică, și în participarea sa la circuitul economic mondial, îndeosebi începând cu cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Găsim semnificative în acest sens câteva fenomene și exemple în domeniul economico-financiar, acre s-au petrecut în această țară. Astfel, la scurt timp după criza economică din 1873, reprezentanții industriei grele germane au cerut renunțarea la principiile liberei concurențe. În această ramură, procesul de concentrare ajunsese așa de ridicat, încât scăpând de concurența străină, grație protecționismului taxelor vamale, marii industriași puteau să stabilească prețuri ridicate pe piața internă. Apare un nou mijloc de luptă pe piețele externe, și anume, dumping-ul, folosit permanent de țările dezvoltate pentru înlăturarea concurenței, pentru cucerirea sau menținerea piețelor externe. "bupă cucerirea pieței, prețurile sunt urcate în așa măsură încât să se compenseze pierderile avute anterior și să se obțină profituri..."⁴⁹. Marii industriași germani își făceau loc pe piața externă cu ajutorul prețurilor reduse, de dumping, compensând cu prețurile mai ridicate pe piața internă. Taxele vamale practicate erau avantajoase, de exemplu pentru proprietarii de filaturi, dar amenințau să aducă pagube proprietarilor de țesătorii. Aceștia din urmă, împreună cu alte ramuri ale industriei ușoare și cu marile firme exportatoare, mai ales din Hamburg și Bremen, au rămas credincioși liberei concurențe. Adepții trecerii la protecționism s-au grupat în jurul unei organizații puternice - Uniunea industriașilor germani, sprijinită și de Otto Bismark. După 1871, *Germania* a eliminat *Franța* de pe unele piețe și, în același timp, negustorii germani exportau în *Franța* produse industriale cu mari consecințe îndeosebi pentru micii industriași francezi. "Avântul economic de la sfârșitul secolului 19 face din *Germania* prima putere industrială a Europei și după SUA, a doua pe glob"⁵⁰.

Evoluția industrială a *Franței* între 1871 și 1902 a îmbrăcat forme specifice, alături de marile întreprinderi menținându-se mica industrie. În general, dezvoltarea industrială a *Franței* a rămas mult în urma SUA, Germaniei, Angliei, însă aceasta era în mare măsură cea care dicta moda pe piața mondială. *Franța* are un rol important în comerțul cu obiecte de lux, articole de parfumerie și galanterie, precum și cu țesături scumpe de mătase. *Franța* se aflase multă vreme după *Anglia*, mai ales în urma războiului de 100 de ani (1337-1453). A avut loc o înflorire a industriei și comerțului după războiul de 30 de ani (1618-1648) și războaiele franco-spaniole, asigurând afirmarea, pentru un timp, a hegemoniei franceze în Europa⁵¹. Treptat, *Franța* rămâne mult în urma Angliei, apoi și a Germaniei, fără să mai vorbim de noua putere industrială mondială SUA, în plină afirmare.

49. *Statele lumii, Mică Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p.227

50. *Enciclopedia statelor lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 144

51. *Statele lumii, Mică Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p. 134

SUA s-au dezvoltat în ritm rapid după războiul de independență din 1775-1783. După războiul de secesiune din 1861-1865, SUA cunosc un puternic avânt, astfel că la sfârșitul secolului al XIX-lea devin prima putere industrială a lumii⁵². Totuși, în sudul preponderent agricol, care dispunea doar de o modestă industrie casnică, a luat mare dezvoltare cultura bumbacului; cea mai mare parte din producția de bumbac pleacă peste ocean spre Anglia și Franța. De exemplu, în 1850, Sudul a exportat bumbac în valoare de 100 milioane dolari, sumă ce reprezintă mai mult de jumătate din exportul țării. Cu ajutorul bumbacului american, Anglia îmbrăca omenirea cu stambă ieftină și, totodată, concura și distrugea industria casnică din India, China și Japonia. În susținerea acestui fenomen, în volumul "Mondializarea dincolo de mituri" se subliniază: "Să ne amintim de analizele lui Marx: puterea extraordinară a manufacturi lor textile engleze, asociată cu exploatarea unei mâini de lucru industriale în formare, a condus la ruina producției tradiționale a Indiei"⁵³. Prin dezvoltarea economică, mai ales industrială a SUA, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au pus bazele depășirii economice a Franței, Germaniei și Angliei. În același timp, după 1850, cerealele americane se impuneau tot mai mult pe piața europeană, dezlănțuind o gravă criză în toate țările agrare exportatoare de cereale: Rusia, Austro-Ungaria, România.

O altă țară care a cunoscut mari prefaceri economice începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și cu o notabilă contribuție la dezvoltarea relațiilor economice mondiale a fost Japonia. Epoca "Meiji" (luminoasă), 1868-1912, a însemnat o perioadă de profunde transformări în viața acestei țări. Înlăturarea radicală a structurilor feudale, rapida dezvoltare a capitalismului, modernizarea după modelul european și nord-american a vieții economice, sociale și politice, fac din Japonia, la începutul secolului al XX-lea una din marile puteri economice și militare mondiale⁵⁴.

Influența Japoniei crește în urma victoriei în războiul cu Rusia din 1904-1905; apoi, după primul război mondial, Japonia, care fusese în tabăra Antantei, primește fostele posesiuni germane din Extremul Orient, posesiuni în China și protectoratul asupra Coreei, pe care o domina din 1890. Până la al doilea război mondial, Japonia se dezvoltă în ritm susținut, iar în deceniul al patrulea își lărgeste și își întărește dominația asupra unor zone din China și a altor teritorii, numite apoi într-un mod mai elegant, liniștitor, "Zona de coproșperitate". Se accentuează ponderea economiei japoneze în ansamblul economiei mondiale⁵⁵. După al doilea război mondial, Japonia, ca țară învinsă

52. *Statele lumii, Mică Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p.134

53. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.33

54. *Statele lumii, Mică Enciclopedie*, Ediția a V-a, Editura ROMBAY, București, 1993, p.188

55. Constantin Bruse, Zorin Zamfir, *Japonia, un secol de istorie 1853-1945*, Editura Humanitas, București, 1990, p.121

din punct de vedere militar, pierde posesiunile. Japonia pune accentul, în strategie sa economică, pe dezvoltarea echilibrată, eficientă, pe calitate, pe dezvoltarea unor ramuri moderne, pe creșterea productivității muncii, practicarea dumping-ului pentru învingerea concurenței, invadând piața mondială cu produsele ei, ocupând pe tăcute noi debușeuri, surse de materii prime, mai cu seamă în Asia și în zona Pacificului.

În altă ordine de idei, trebuie subliniat că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se extinde rețeaua căilor ferate, iar înlocuirea vaselor cu pânze cu vapoare cu elice din oțel, între 1870-1890, dă un mare impuls transporturilor maritime; deschiderea canalului de Suez în 1869, care a scurta considerabil drumul pe apă din Europa spre Asia și Australia a avut o mare importanță extinderea legăturilor economice mondiale. Dezvoltarea industriei, creșterea potențialului economic al statelor s-a transformat într-un puternic factor stimulator, într-o bază a lărgirii relațiilor economice mondiale, a cărei expresie a fost creșterea volumului comerțului exterior și diversificarea continuă a structurii acestuia.

Un important grup de factori subiectivi, care au însoțit relațiile economice interstatale pe tot itinerariul lor, îl reprezintă acțiunile întreprinse pentru apărarea intereselor proprii, mai ales împotriva concurenței străine, de către monarhi, șefi de stat, parlamente, guverne; s-au emis elemente doctrinare, ca parte integrantă a strategiei economice generale, vizând, în principal, înlesnirea, apărarea și promovarea politicii economice naționale, ocuparea sau menținerea debușeurilor, crearea și menținerea de facilități comerciale și financiare. Aceste forme de acțiune s-au perfecționat în timp, ajungându-se la un înalt rafinament în folosirea protecționismului în diverse ipostaze, a sistemelor tarifare, dumpingului, embargoului, războaielor vamale, acordarea sau nu a clauzei națiunii celei mai favorizate, acordarea de prime de export etc. De pildă, în volumul "Mondializarea dincolo de mituri", referindu-se la o latură a protecționismului în condițiile globalizării, se afirmă că "Ideea de tehnoglobalism, adică fuziunea dintre inovații și tehnologii emane din numeroase teritorii într-o singură competență tehnologică, este și mai puternic dezmințită. Nu numai că țările protejează în mod diferit drepturile de proprietate intelectuală - susțin autorii -, dar marile firme continuă să considere că inovația constituie sursa competitivității lor și că de aceea nu trebuie desimnată în spații geografice situate în afara propriului control, direct sau indirect, via statul națiunii lor de origine"⁵⁶.

În perioada postbelică, în evoluția relațiilor economice internaționale au avut loc importante mutații. Încheierea celui de-al doilea război mondial cu victoria coaliției antifasciste asupra forțelor Axei, reuni te în jurul Germaniei, Italiei

56. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.23

și Japoniei, a determinat importante modificări ale hărții politice a lumii, îndeosebi a continentului european. Din păcate, după terminarea războiului, statele coaliției antifasciste n-au continuat să meargă pe calea înțelegerii și colaborării. Lumea s-a divizat pentru aproape cinci decenii în blocuri economice și alianțe politico-militare opuse, rivale, cu uriașe consecințe globale. Așadar, foștii aliați devin adversari, foștii adversari devin aliați.

La începutul deceniului al șaselea, Stalin a declarat ca pe o realizare epocală faptul că lumea este scindată în două mari sisteme politico-economice mondiale - sistemul mondial capitalist și sistemul mondial socialist, opuse, aflate într-o continuă luptă, cu organisme economice proprii - cele două piețe economice, apreciate tot mondiale, proclamându-se autoizolarea pentru o vreme a statelor din orbita sovietică. O apreciere metaforică a împărțirii artificiale a lumii a fost formulată de W. Churchill în discursul său, devenit celebru, din 5 martie 1946, de la Fulton în SUA, în prezența președintelui H. Truman: "De la Stettin până în Triest, pe litoralul Mării Adriatice, o cortină de fier s-a lăsat pe continent"⁵⁷. Divizarea lumii în două sisteme mondiale potrivnice a contribuit la adâncirea și permanentizarea scindării Europei, cu un puternic impact asupra desfășurării normale a relațiilor economice mondiale și continentale. Dar, cum se știe, chiar în acei ani "cortina de fier" a fost penetrată și dintr-o parte și din cealaltă. Indiferent de perceperea politică, filosofică, istorică, economică etc. a acestor fenomene, ele au constituit realități timp de o jumătate de secol și au dominat viața mondială în acest spațiu cronologic, iar consecințele se cunosc. Referindu-se la acest tablou al lumii postbelice, Serge Berstein și Pierre Milza, în lucrarea lor "Istoria Europei", vol.5, scriu: "În 1945, țările europene încetaseră să mai fie actorii principali ai istoriei și nu vor mai reprezenta decât o miză în înfruntarea dintre marile puteri învingătoare și dintre regimurile pe care acestea le susțin"⁵⁸.

Se consideră totuși că începând cu mijlocul anilor 60 au intervenit prefaceri majore, în sensul depășirii frontierelor și al accentuării internaționalizării⁵⁹. Susținând această idee, în lucrarea citată se menționează că "În primul rând, comerțul internațional a continuat să crească mai repede decât producțiile naționale (5,3% pe an față de 1,9% din 1984 până în 1994) pentru întreaga Organizație pentru cooperare și dezvoltare economică..., deși încetinirea creșterii ar fi trebuit sau ar fi putut stimula o concentrare asupra pieței naționale, așa cum s-a întâmplat între cele două războaie mondiale"⁶⁰. În pofida politicilor protecționiste, "... economia mondială nu s-a fragmentat în zone rivale.

57. G.F.Voronțov, *Coaliții militare și războaie de coaliție*, Moscova, 1976, p.37

58. Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol.V, Institutul European, Iași, 1998, p.6

59. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.19

60. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.19

Fenomenul a fost și mai spectaculos între 1990 și 1994: exporturile mondiale de mărfuri au continuat să crească în ritm susținut, de 50%, pe când producția mondială practic stagnează (0,5%) ...Dinamismul exporturilor contrastează atât de mult cu anatomia piețelor naționale, încât este de înțeles dorința de a cuprinde de acest fenomen cu ajutorul unei noi vocabule: globalizare⁶¹. Autorii volumului citat se referă și la unele aspecte cu caracter social. Astfel ei afirmă că "Piețele se mondializează, nu numai cantitativ, dar și calitativ: se conturează o anumită organizare a stilurilor de viață, cel puțin în sânul claselor mijlocii și pentru anumite comportamente ale consumului, ca urmare a unei faze a răspândirii modului de viață american"⁶².

În zilele noastre, universalizarea și convergența relațiilor economice au atins cote înalte și se exprimă curent în globalizare, proces asupra căruia nu există o concepție monistă. Deși sunt diferite curente de opinii, atât în plan conceptual, cât și în cel acțional, fenomenul globalizării, a devenit dominant. În timp au fost create structuri și organisme interstatale pentru a stimula și armoniza relațiile economice la nivel continental și mondial.

Universalitatea și convergența relațiilor economice internaționale constituie două laturi inseparabile ale aceluiași proces istoric obiectiv, proces care a cunoscut, în dinamica sa, accelerări și încetiniri, părți luminoase și umbroase, determinate de diferiți factori obiectivi și subiectivi. În vederea apărării intereselor lor economice generale, comerciale, financiare, pe o anumită treaptă a evoluției relațiilor economice internaționale, unele state s-au constituit în grupări, uniuni economice, iar într-un anumit stadiu, aceste coaliții, pentru a-și spori și mai mult forța și influența politico-economică, trec la integrare. Structurile economice interstatale contemporane dau tabloul relațiilor economice mondiale, atât de diversificat și, totodată, pun în lumină serioase deosebiri de interese dintre statele componente, pe de o parte, dintre diferite grupări economice multistatale, pe de altă parte.

România s-a integrat organic, de-a lungul secolelor, în proporții și moduri diferite în efortul comunității continentale și mondiale pentru prosperitatea relațiilor internaționale economice, contribuind la extinderea permanentă a acestora. În prezent, țara noastră se pregătește cu asiduitate pentru a întruni condițiile integrării ei în Uniunea Europeană.

61. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.19

62. *Mondializarea dincolo de mituri*, volum coordonat de Serge Cordellier, Editura Trei, București, 2001, p.19

ROMÂNIA ÎN CIRCUITUL ECONOMIC EUROPEEAN ȘI MONDIAL ÎN SECOLELE XIX–XX

DR. ȘTEFANIA-VIRGINIA ȘCHEIANU

Datorită dezvoltării economice mai târzie și anevoioasă, determinată de numeroși factori interni și externi spațiul românesc s-a racordat într-un ritm mai lent la circuitul economic extern. Este de remarcat, totuși, că populația existentă pe teritoriul țării noastre a intrat în relații economice cu alte populații, în bună parte, schimburile fiind facilitate de fluviul Dunăre și de Marea Neagră. În acele vremuri, produsele destinate schimbului erau cele provenite din agricultură. De pildă, în secolele VII–VIII, "Grânele, îndeosebi grâul și meiul, vitele – cu produse derivate, pieile și articolele de pielărie –, mierea și ceara, intrau astfel într-un circuit economic mai larg, atât între comunitățile locale, cât și prin stabilirea unor legături cu centre de producție mai îndepărtate".¹ În schimbul acestor produse, în zona carpato-dunăreană pătrundeau mărfuri, precum: ceramică, mai ales amfore, podoabe din aur și din argint, țesături, arome, obiecte de cult etc.²

În secolele următoare, relațiile populației locale cu alte populații s-au intensificat, un rol important avându-l, în acest sens, coloniile de negustori genovezi așezate la gurile Dunării. Acest fenomen este remarcat și de B.P. Hașdeu, care sublinia rolul Munteniei în comerțul de tranzit spre occident, în secolele al XIII și al XIV-lea. "...Germania se aprovizionează atunci cu perle și cu cele mai alese stoffe de mătase anume din Muntenia, căci le căpăta de la gurile Dunării, de unde ele se urcau pe creștetul fluviului departe ... în fundul Bavariei".³ În continuare, B.P. Hașdeu scria că servind drept mijlocitoare între Apus și Răsărit, Muntenia primea la rândul ei mătăsuri, perle și alte mărfuri întâi de la greci, apoi de la venețieni, genovezi, florentini. Totodată, el menționa că " ...italienii au înlocuit pe greci, stabilind într-adins un însemnat factoriu la Chilia, de unde își întindeau apoi o dominațiune fluvială aproape exclusivă până la Giurgiu și chiar până la Calafat".⁴

1. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. III, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 62

2. *Ibidem*, p. 62

3. B.P. Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, Editura Minerva, București, 1984, p. 145

4. *Ibidem*, p. 146

Economia statelor medievale românești s-a integrat mai rapid în economia europeană din secolul al XIV-lea. Aflat la întretăierea marilor axe comerciale ce legau Europa de Asia și Marea Baltică de Marea Mediterană, spațiul românesc a cunoscut în secolele XIII-XV o intensă activitate comercială până la cucerirea Constantinopolului de către otomani în 1453, în urma căreia aceștia vor controla marele comerț în Mediterana orientală. Eliminarea negustorilor italieni din traficul comercial desfășurat prin capitala otomană și Marea Neagră, care devine "lac turcesc" odată cu cucerirea cetăților moldovene Chilia și Cetatea Albă, în 1484, va determina Europa Occidentală să caute un nou drum către resursele economice ale Extremului Orient, lansându-se în marea aventură maritimă cunoscută sub numele de Marile descoperiri geografice.

Demarate din rațiuni economice, precum găsirea unor noi surse de metale prețioase care să compenseze insuficiența celor din Europa ca și de necesitatea identificării unei noi căi a miropeniilor, Marile descoperiri geografice delimitează în plan economic lumea medievală de cea modernă. Prin urmările lor, se declanșează procesul de mondializare a comerțului și, totodată, de ascensiune a capitalismului în economia din vestul Europei.

Europa în secolul XVI cunoaște, din punct de vedere economic, odată cu deplasarea axei comerciale continentale în Atlantic, trei zone economice: 1) o zonă centru în apusul Europei; 2) o semi periferie în zona centrală; 3) o periferie în Europa estică și sud estică.⁵ Izolarea economică a zonei sud-est europene este consecința expansiunii politice, militare și economice a Imperiului otoman. Ocuparea unor puncte importante de pe Dunăre – Chilia, Cetatea Albă, Brăila – de către turci, a împiedicat Țara Românească și Moldova să aibă acces liber la traficul comerțului internațional. "Dunărea a fost transformată într-un adevărat fluviu turcesc, cu toate consecințele ce decurg din asemenea stare. Genovezii au fost alungați de la gurile Dunării. Stămtorile Mării Negre au fost închise, iar comerțul, atât de înfloritor, a stagnat".⁶ Treptat, otomanii au impus Țării Românești și Moldovei un regim preferențial de vânzare a produselor necesare Porții, precum și interdicțiile exportului lor în alte țări. Însă, cu toate pierderile determinate de dominația otomană, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, producția de mărfuri se dezvoltă și, o dată cu ea, și comerțul, "...sub cele trei aspecte principale ale sale: interior, exterior și de tranzit".⁷

Monopolul comercial otoman asupra comerțului exterior românesc se finalizează la mijlocul secolului al XVI-lea după restaurarea dominației Porții asupra Ungariei și Transilvaniei, precum și asupra celui mai important port muntean – Brăila (1539-1540). Controlând marile artere comerciale reprezentate de Du-

5. Wallerstein, Immanuel, *Sistemul mondial modern*, vol. I – IV, Editura Meridiane, București, 1993, p. 53

6. Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, Editura Politică, București, 1970, p. 20

7. *Istoria medie a României, secolele X-XVI*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 123

năre, Nistru și Marea Neagră și comerțul inter-românesc, Imperiul otoman, profitând de reorientarea către Atlantic a schimburilor din Europa centrală, va reuși vreme de câteva secole să-și subordoneze economia românească. Întreaga producție românească de export era absorbită de piața otomană fiind destinată, în principal, aprovizionării Constantinopolului. În esență, monopolul turcesc asupra Țării Românești și Moldovei, consta în faptul că schimbul de produse trebuia să se efectueze în favoarea Imperiului otoman, întrucât mărfurile românești erau achiziționate la prețurile stabilite de turci.⁸

Până în anul 1829, direcția principală de derulare a comerțului va fi către Imperiul otoman. Monopolul otoman se manifestă prin dreptul de preemțiune asupra produselor românești, iar prețurile nu se negociau, ci erau impuse de Poarta otomană.

În procesul de tranziție al comerțului Principatelor spre economia europeană, tratatul de pace de la Kuciuk-Kainardji din 10/21 iulie 1774 are o importanță covârșitoare deoarece produce prima breșă în monopolul comercial otoman și permite comercializarea unei părți a producției de cereale pe piața europeană. Conform tratatului, Rusia dobânda dreptul de a interveni în favoarea principatelor. De asemenea, în septembrie același an, prin *hatișerif*ul Porții, au fost confirmate vechile privilegii ale celor două Principate și limitarea monopolului otoman.⁹ Comerțul românesc reîntra în circuitul internațional, negustorii vest-europeni revin în Marea Neagră și în zona gurilor Dunării, producția de cereale se mărește prin mărirea suprafețelor cultivate.

Un alt moment important l-a constituit Tratatul de la Adrianopol din 1829 prin care se înlătură monopolul comercial otoman asupra comerțului exterior românesc reprezintă începutul emancipării politice și economice a românilor de sub tutela unui imperiu care, timp de mai multe secole, le influențase negativ evoluția politico-economică. Se creau astfel premisele obiective ale modernizării politice și economice în Moldova și Țara Românească. Tratatul prevedea în domeniul comercial suprimarea monopolului turcesc și reintegrarea raialelor-porturi de la Dunăre (Turnu, Giurgiu și Brăila) în granițele Țării Românești, acesta emancipându-se de sub tutela otomană.

Comerțul este principala ramură economică, care se dezvoltă în primii ani după 1829, beneficiind de eliminarea monopolului otoman de scutirea de impozite către Poartă. Relansarea comerțului românesc are loc într-un context internațional favorabil, caracterizat prin interesul marilor puteri pentru zona Mării Negre și a gurilor Dunării. "Capitalismul apusean – în primul rând cel englez - și-a croit drum după 1829 în Țara Românească și Moldova și le-a scos lent, cu multe dificultăți și nu pe de-a-ntregul, din înapoierea la care le con-

8. *Ibidem*, p. 310

9. *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 155

damnase dominația otomană".¹⁰ Acest aspect rezultă cu claritate din aceea că volumul comerțului Țării Românești și Moldovei este de 39,1 milioane de lei în 1832, de 75,4 în 1850 și de 178 în 1860, marcând o creștere de peste 4 ori în mai puțin de trei decenii. Volumul total al mărfurilor importate din Anglia, Franța și Germania îl depășește în 1850 pe cel al mărfurilor importate din Austria și Turcia.

În anul 1831, comerțul exterior al Țării Românești se ridică la 14 milioane de lei pentru ca în 1855 să ajungă la 283 milioane de lei.¹¹ În anii 1836 și 1837 marile porturi de la Dunărea maritimă, Brăila și Galați, obțin statutul de *porto-franco*, iar Țările Române au dreptul de a avea un pavilion propriu, măsuri care constituie un pas hotărâtor pe cale integrării comerțului românesc în circuitul continental și internațional.

Intensificarea activității comerciale în porturile dunărene, în intervalul 1830-1848, consolidează pozițiile economice ale negustorilor români și dezvoltă creditul comercial. Fiscalitatea ridicată a nemulțumit pe negustorii pământeni, care au cerut în programele revoluției din 1848 reducerea impozitelor, înființarea unei bănci de scont, pentru că este "sufletul comerțului" îi intensificarea activității comerciale prin portul Galați.

O cauză a dificultăților de ordin financiar o reprezintă lipsa unei monede proprii, ceea ce făcea ca să fie utilizată moneda austriacă, ducatul imperial de aur, iar leul să fie numai o monedă de calculație (în raportul un ducat = 31 lei). Datorită cheltuielilor ridicate impuse de modernizare ducatul a crescut ca valoare ajungând în 1848 să fie cotelat cu 48 lei, tendință ce s-a menținut și în perioada următoare. Refuzul autorităților otomane de a accepta o monedă proprie în Principate a constituit una din cauzele principale ale dificultăților financiare care au persistat pe toată perioada domniilor regulamentare.

Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 care a prevăzut extinderea principiului libertății de navigație pe fluviile mari europene instituit la Viena în 1815 și asupra Dunării și a creat *Comisia Europeană a Dunării*, cu sediul la Galați, formată din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Rusiei, Austriei, Prusiei, Sardiniei și Imperiului otoman a marcat începutul unei noi etape în efortul de integrare a economiei românești în cea europeană. În plan politic, comisia a însemnat o prezență constantă a puterilor occidentale la gurile Dunării, determinând înepirile dunărene să țină seamă de interesele lor. O altă decizie a marilor puteri, care a schimbat echilibrul politic în zona Dunării a fost crearea, cu sprijinul decisiv al Franței, a statului român.

Noile condiții de după 1856 impuneau în domeniul economic măsuri care să asigure o dezvoltare economică capabilă să integreze, în timp, noua entitate

10. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 211

11. Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorul lui*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 115

statală în economia modernă europeană. Dacă Tratatul de la Adrianopol contribuise "la statornicirea unor întinse relații comerciale între Principate și burghezia apuseană", în urma războiului Crimeii "intraserăm de-a binelea în sfera de interese a capitalismului apusean"¹², consideră Ștefan Zeletin. În ceea ce privește situația din Principatele române, trebuie menționat ca "Până la 1859 nu exista un sistem vamal de stat: singurul element la trecerea mărfurilor peste graniță era taxa vamală, egală cu aceea a Imperiului Otoman. Îndată după unire, se pun bazele sistemului modern al comerțului exterior; acesta este considerat a fi de interes național și, în consecință, statul preia vămile de la particulari, organizează administrația vamală, introduce un regim vamal printr-o lege a vămilor și un regulament de funcționare a lor; taxele vamale de import și cele de export se modifică, dar nu depășesc plafonul tarifului otoman de 7,5%, România fiind încă dependentă de Turcia".¹³

Crearea statului român modern, condus de Alexandru Ioan Cuza, care era un obiectiv politic al națiunii române încă din perioada premergătoare revoluției de la 1848 trebuia obligatoriu completată cu reforme care să-i asigure viabilitatea într-o zonă geopolitică extrem de sensibilă a Europei. Așadar, "Procesul de dezvoltare a comerțului extern, inițiat odată cu Tratatul de la Adrianopol, a cunoscut o creștere spectaculoasă, accentuată după războiul Crimeii și constituirea statului național. Internaționalizarea navigației pe Dunăre și apoi construirea căilor ferate în interior și succesiva lor racordare la liniile ferate din țările vecine au contribuit într-o măsură simțitoare la această creștere. Între 1840 și 1875, comerțul exterior al Principatelor <<s-a împărțit>>, trecându-se de la un export de 35.413.299 lei în 1840 la unul în valoare de 144.962.079 lei în 1875 și de la un import de 19.673.176 lei la unul de 100.834.169 lei..."¹⁴

În perioada după formarea statului modern, Principatele române exportau în principal în Imperiul otoman, apoi în Austria, Anglia, Franța, Rusia ș.a. De exemplu, în anii 1861 – 1864, valoarea exportului în Imperiul Otoman a fost de 526.329.139 lei, în Austria de 253.916.442 lei, în Franța de 192.190.343 lei și în Anglia de 132.482.407 lei.¹⁵

După anul 1862 au fost promulgate: legea Curții de Conturi și legea Consiliului de Stat, în domeniul economic: legea contabilității publice, legea camerelor de comerț și industrie, legea introducerii sistemului de măsuri și greutate metrice, iar în domeniul juridic: Codul civil, Codul penal, Codul de procedură penală, măsuri legislative prin care s-a urmarit modernizarea legislației

12. Ștefan Zeletin, *Burghezia română, originea și rolul ei istoric*, Ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1991, p. 61

13. Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României*, Editura Fundației "România de Măine", București, 1997, p. 176

14. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 611

15. *Ibidem*, p. 611

în sens european, care să strângă legăturile economice cu țările din apusul Europei.

Această orientare se impunea pentru că în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, principalii parteneri ai României erau Austria, ce deținea 46% din importuri, urmată la mare distanță de Anglia cu 16,2% și Franța cu 12%.¹⁶ Exporturile românești, orientate îndeosebi către piața Europei Centrale și cea otomană, constau în cereale, animale și produse lemnoase, denotând poziția României de furnizoare de materii prime pentru piața europeană. O condiție a accelerării procesului de integrare a economiei românești în cea europeană era rezolvarea problemelor monetare. Acestea au reprezentat o preocupare permanentă a lui Alexandru Ioan Cuza, care, în 1959, moștenise o situație financiară precară, consecință a anilor de război dar și a crizei economice europene din 1857. Apreciind acest moment, Constantin C. Giurescu scria că "*situația grea financiară va fi o caracteristică a întregii domnii a lui Cuza de la început până la sfârșit*". Referindu-se la criza financiară din Principate, un funcționar al Consulatului francez din București scria la 10/22 martie 1859 că negustorii nu găsesc bani să împrumute nici cu 36%, iar particularii nici cu 100%.¹⁷

În Principate, *piața capitalurilor* era incipientă, acestea îmbrăcând forma capitalului cămătăresc aflat în posesia unor bancheri, zarafi, negustori, arendași, clerici și mari proprietari. Valoarea evaluată de Gheorghe Zane este de 600-700 milioane lei, ceea ce aducea deținătorilor o dobândă de 80-100 milioane lei.¹⁸ Depășind cu mult încasările bugetare ale statului, capitalul cămătăresc este ostil creării unei monede naționale, unui sistem bancar de credite și investițiilor de tip modern, capitalist. Pentru a contracara această situație, Alexandru Ioan Cuza, s-a orientat spre capitalul extern, însă acesta nu răspunde apelului său, întrucât nu avea în România interese deosebite. O dovadă în acest sens este refuzul băncilor franceze de a sprijini acțiunea domnitorului de instituire a unei monede naționale.

Tranzacțiile se efectuau cu utilizarea de *semne monetare* austriece, turcești, rusești, fiind în circulație și monede italiene, franceze, engleze sau de alte origini. După 1848 și mai ales în perioada războiului Crimeii, moneda austriacă s-a depreciat considerabil, ajungând la valoarea de 55 lei. Ca monedă inferioară circula mai ales parauc turcească, un leu valorând 40 de parale. În principiu, monedele cu cea mai intensă circulație în Principate proveneau din economiile cu care românii aveau cele mai intense schimburi comerciale.

În condițiile circulației concomitente a diverse monede străine, din nevoia de a le aduce la un numitor comun, populația face toate calculele în lei. Fără a exista fizic, leul a fost oficializat ca *monedă de calcul* prin prevederile

16. Nicolae Sută (coordonator), *Istoria comerțului exterior românesc*, Editura Eficient, București, 1996, p. 80

17. C.C.Giurescu, *Viața și opera lui Cuza vodă*, Editura Curtea veche, București, 2003, p. 337

18. Gheorghe Zane, *Studii*, Editura Eminescu, București, 1980, p. 181

Regulamentelor Organice, care stabilesc cursurile tuturor monedelor față de moneda etalon aur (guldenul olandez echivalat cu 31,5 lei), respectiv față de moneda etalon argint (zwanzig-ul austriac echivalat cu 2,25 lei). Astfel, este instituit un sistem bimetalist, în care monedele în circulație sunt raportate la monede etalon, a căror valoare în lei este stabilită de către stat, prin visterie. Sistemul era greoi, impropriu unei economii moderne, motiva preocuparea guvernanților Principatelor unite după 24 ianuarie 1859 de a constitui un sistem monetar modern.

Problemele monetare s-au aflat în permanență în atenția guvernului român și în două rânduri, 1860 și 1865, a proiectat să instituie ca monedă a țării *romanatul* cu greutate de 5 grame de argint, similar francului francez. Se preconizează, astfel, ieșirea de sub tutela numeroaselor monede străine de aur, argint și aramă, care incomoda schimbul intern și extern și necesita numeroase calcule și transformări datorită parității lor diferite. Aceste monede erau supuse unor permanente fluctuații ce determinau dispariția de pe piață a monedelor de aur care se tezaurizau, concomitent cu deprecierea monedelor de valoare mai scăzută.¹⁹

După venirea la domnie a lui Carol I, guvernele României au continuat eforturile de a convinge autoritățile otomane pentru a accepta instituirea monedei naționale. Demersurile vor fi încununate de succes în 1867, când Turcia este de acord cu introducerea sistemului monetar național. Întrucât leul era similar ca valoare francului francez, iar România a permis circulația pe teritoriul său a monedelor Uniunii monetare latine, a constituit un nou pas în integrarea economiei românești în cea europeană.

Cucerirea independenței a creat un nou statut internațional României ce a favorizat dezvoltarea relațiilor sale externe. Prin integrarea Dobrogei, România a obținut o largă ieșire la Marea Neagră și un port maritim de valoare europeană, Constanța. Favorizat de noile evoluții din comerțul mediteraneeu de după 1869, aflat pe o rută comercială favorabilă ce lega Europa Centrală de Strâmtoarea și de Canalul Suez, Constanța va deveni, în scurt timp, prin măsurile eficiente adoptate de autoritățile române, care i-au asigurat modernizarea și legătura feroviară cu Europa Centrală, un mare port ce va concura cu succes în Marea Neagră principalul port rusesc, Odesa.

O rețea feroviară judicios gândită care avea o legătură modernă peste Dunăre – grație lui Anghel Saligny – cu portul Constanța supus unui amplu proces de modernizare, cu porturile dunărene și cu sistemele feroviare din Austro-Ungaria, Rusia și Balcani, au constituit etape succesive ale unui plan menit să dezvolte schimburile economice interne și internaționale. "Dezvoltarea vieții economice, prin intensificarea relațiilor de schimb – scrie Virgil N. Madgearu

19. Gheorghe Zane, *op. cit.*, p. 282

-, face din ce în ce mai necesară existența unui sistem cât mai complet de mijloace de transport".²⁰

Pe plan intern, independența a consolidat pozițiile politice ale Partidului Național Liberal, adept al modernizării economice prin stimularea industriei, creditului comerțului și transporturilor. Promovând politica "prin noi înșine", liderii liberali urmăreau să consolideze pozițiile burgheziei române și ale capitalului autohton în relațiile cu capital extern. Independența a făcut posibilă promovarea unei politici economice care să aibă în vedere în primul rând interesul național consolidând, totodată, poziția țării noastre în relațiile comerciale externe. De pildă, orientarea geografică și structura comerțului exterior, în anii 1881-1885, prezenta următorul tablou: Anglia – 36,62%, Austro-Ungaria – 33,74%, Franța – 8,53%, Turcia – 5,17%, Germania – 1,39%.²¹

În ansamblul economiei românești din epoca modernă relațiile comerciale au avut un rol deosebit de important. Politica comercială a țării noastre din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea este marcată de importante decizii ce urmăreau integrarea exportului românesc într-o mai mare măsură în circuitul internațional. Faptul că statul român avea o agricultură a cărei producție era în mare măsură destinată exportului și care depindea direct de evoluția prețurilor pe piețe sigure și, în același timp, apropiate pentru a avea costuri mici de transport.

Semnarea de către România la 10/22 iunie 1875 a Convenției comerciale cu Imperiul Austro-Ungar, de către guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, corespundea în mare măsură acestor interese favorizând pe marii proprietari exportatori de cereale dar afecta grav politica de industrializare deoarece lăsa fără apărare produsele industriale autohtone în fața concurenței produselor austriece. Pozitiv era faptul că ea integra în mai mare măsură România (pe baza principiului liberului schimb) în dinamica relațiilor comerciale din Europa Centrală.

Prin textul Convenției, care cuprinde 32 articole, 3 tarife vamale, un act adițional și un protocol final, statul român se obliga să scutească de taxe vamale importul de mașimi, cărbuni, minereu de fier, oțel brut, produse chimice; să accepte un tarif fix pentru importul de zahăr, țesături, articole de sticlă, din piele, mobilă etc.; să nu impună taxe de export la sare, tutun, vin, petrol brut și rafinat etc. Economia românească era dezavantajată de decizia de a scuti de taxe importul de făină și produse derivate din monarhia habsburgică, iar produsele similare autohtone vor face cu greu față concurenței produselor austro-ungare.

20. Virgil N. Madgearu, *Curs de economie politică*, Institutul de Cercetări Economice, Executată de atelierele "Ramuri", Craiova, 1944, p. 231

21. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 132

În aceste condiții, România putea să exporte în Austro-Ungaria, fără taxe vamale, cereale, în timp ce exportul de animale era supus unei taxe pe teritoriul austro-ungar. Pentru mărfurile care nu erau specificate în Convenție se prevedea un tarif de 7,5% *ad valorem*, iar tranzitarea teritoriului celor două state de mărfurile celor două părți contractante era scutită de taxe.²²

Convenția a dezavantajat țara noastră deoarece aceasta exporta produse agricole și animaliere ce aveau prețuri mici pe piața internațională și importa produse de lux și produse industriale cu un grad înalt de prelucrare ce aveau un preț de piață ridicat. Exportul românesc în Austro-Ungaria a întâmpinat numeroase dificultăți ca urmare a presiunilor exercitate asupra autorităților de marii proprietari agrari, și ei afectați de criza agrară. Privită sub alt aspect, Convenția comercială încheiată cu Austr-Ungaria, apreciază Costin Murgescu, "...avea însă o semnificație mult mai importantă din punct de vedere politic, deoarece anticipa și pregătea mersul spre independența națională". Istoricii economiei – continua el – au definit-o corect drept <<prima convenție internațională pe care o încheiau Principatele Unite Române, lucrând ca țară independentă economic, cu o mare putere și pe picior de egalitate>>.²³ După câștigarea independenței naționale, Convenția comercială cu Austro-Ungaria și-a pierdut semnificația.

Încheierea în următorii ani a unor convenții, în condiții asemănătoare, cu Rusia, Germania, Anglia, Franța, Italia, au arătat că marile puteri erau interesate de dezvoltarea relațiilor cu România, favorizând acțiunile acesteia de emancipare față de Imperiul otoman. În ansamblu însă, intrarea în vigoare a acestor convenții a condus la o balanță de plăți negativă ce se va accentua în directă relație cu criza agrară din Europa până la sfârșitul secolului.

Diferitele manifestări ale crizei agricole care au lovit și statul român în a doua jumătate a secolului trecut au demonstrat faptul că un stst ale cărui resurse financiare se obțin numai din agricultură, nu are o încasare stabilă a veniturilor căci orice criză agricolă este de natură să dezechilibreze balanța comercială externă a statului. Consecințele negative ale acestei stări de fapt puteau fi atenuate prin susținerea de către statul român a unor programe coerente de dezvoltare a industriei autohtone, ca și prin promovarea de către România a unei politici vamale protecționiste.

Adoptarea de către guvernul liberal, în primii ani după obținerea independenței, a unor măsuri limitate de promovare a industriei în spiritul politicii "prin noi înșine", demonstrează că burghezia română urmărea să-și consolideze pozițiile deținute în economie.

22. Maria Mureșan, D. Mureșan, *Istoria economiei*, Editura Economică, București, 2003, p. 155-156

23. Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, Editura Enciclopedică, București, 1990, p. 608

În domeniul comerțului exterior, primele indicii ale unei posibile schimbări apar în 1882-1883, când România se opune pretențiilor Austro-Ungariei de a controla comerțul și navigația pe Dunăre și de a deține o poziție dominantă în Comisia Europeană a Dunării. Căutând să-și protejeze interesele, în 1883 România anulează statutul *porto-franco* al porturilor Galați și Brăila, limitând astfel tranzitul comercial dunărean al Austro-Ungariei, decizie ce poate fi considerată ca reprezentând prologul viitorului război vamal. Între 1880-1890, cu sprijinul capitalului german, România ca moderniza portul Constanța, care devine astfel principala poartă comercială a României.

La 17/29 mai 1886 România trece la o politică comercială protecționistă prin intrarea în vigoare a unui tarif vamal prin care 592 de produse de import erau supuse unor taxe care, în medie, se ridicau la 30%. În august 1886, Convenția comercială semnată cu Austro-Ungaria a fost denunțată, determinând autoritățile austro-ungare să interzică importurile din România, declanșând un război vamal ce va dura până în 1893. Politica protecționistă a statului urmarea să frâneze pătrunderea mărfurilor străine concurente, dar și să favorizeze diversificarea producției de mărfuri interne prin atragerea unor investiții de capital extern.²⁴

În urma războiului vamal, Austro-Ungaria pierde rolul dominant pe care-l avea în comerțul exterior românesc în favoarea Germaniei, care face din România o țară de tranzit a comerțului german către Orientul Apropiat. De altfel, dezvoltarea economică și modernizarea României în ultimele decenii ale secolului al XX-lea se datorează, în bună măsură, relațiilor comerciale cu Germania.

Politica și programul liberal în domeniul comercial au fost combătute de către conservatori care considerau că România trebuie să se integreze sistemului economic european, iar acest lucru (în opinia conservatorilor) se putea realiza numai prin cointeresarea statelor puternice europene în economia românească.

Balanța comercială externă a României a continuat să fie negativă până la 1990. Acest fapt era determinat de natura comerțului nostru exterior (produse agricole și materii prime contra produselor industriale cu grad înalt de prelucrare), dar mai ales faptului ca produsele românești după 1870 s-au văzut concurate pe piața europeană de produsele rusești și de cele din afara Europei, îndeosebi americane, care au invadat piața europeană, ducând la scăderea dramatică a prețurilor la produsele agricole.

După 1900, România echilibrază balanța de plăți externe datorită înființării unor bănci cu capital străin (german și austro-ungar 66%, francez 30%, terțe țări 4%), fapt ce va pune capăt lipsei cronice de capital de pe piața românească.

24. Maria Mureșan, D. Mureșan, *op. cit.*, p. 157

Nivelul general al investițiilor străine a fost destul de important și cu ajutorul lor s-au întemeiat majoritatea industriilor românești.

Rentabilizarea balanței comerciale externe a fost posibilă deoarece în gama produselor de export românești apare un nou produs: petrolul și, în scurt timp, derivatele acestuia. De la 250.000 tone în 1900, producția de petrol a României crește în 1910 la 1.800.000 tone petrol din care consumului intern îi revenea 1%. După 1910, cu ajutorul capitalului german vor apare primele rafinării de petrol, iar în acest lucru va avea ca rezultat ridicarea prețurilor produselor petroliere românești și deci o estompare a schimbului neechivalent de mărfuri. Astfel, dacă la 1900 România, la 1 tonă produse importate trebuia să exporte 3,7 tone, în 1910 România exporta doar 2,9 tone pentru o tonă de produse importate.

La începutul secolului al XX-lea comerțul exterior românesc își păstrează orientarea tradițională, fiind legat de piața Europei centrale și de cea balcanică. Relațiile comerciale cu Europa apuseană au o pondere mai redusă deoarece legăturile economice cu Franța se diminuaseră după 1866, aceasta îndreptându-și atenția spre Rusia, iar Anglia, deși manifestase un constant interes comercial pentru Principate după 1829 și continua să fie un concurent redutabil pentru Puterile Centrale pe piața românească, își avea interesele comerciale externe orientate în afara spațiului european: America latină, Orientul îndepărtat, colonii și dominioane. În aceste condiții, relațiile comerciale ale României cu Anglia au o particularitate deoarece sunt intermediare de Belgia. Importurile belgiene de cereale românești sunt doar un paravan pentru firmele britanice, Belgia fiind, din rațiuni ce țin de politica comercială, principala poartă de tranzit a Marii Britanii în ceea ce privește produsele europene.

Germania își va intensifica în aceste condiții relațiile comerciale cu România, ale cărei cereale găsesc în Germania o nouă piață de desfacere avantajoasă, alături de tradiționala piață habsburgică. În zona balcanică, după evenimentele din anii 1877-1878, România își va normaliza rapid raporturile cu Turcia, desfășurând, până în 1914, o intensă activitate comercială. Țara noastră exporta masiv produse agricole și lemnoase, importând la prețuri avantajoase produse mediteraneene.

În 1912, exportul României se înfățișa astfel: Belgia – 23,8%, Italia – 18,8%, Austro-Ungaria – 14,8%, Olanda – 8,1%, Franța – 7,8%, Anglia – 6,7%, Germania – 6,6%, Turcia 4,0%, Egipt – 3,0%.²⁵ În anul menționat mai sus, valoarea comerțului exterior pe cap de locuitor a atins valoarea de 137 mărci, indicator ce situa România pe locul 8 în lume. În 1914, schimburile externe ale României, în valoare de 1.280.343 franci (din care 642.103.783 franci export și

25. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p.133

637.900.560 franci import) reprezentau 0,6% din volumul schimburilor comerciale mondiale.

În 1904, guvernul liberal elaborează un nou tarif vamal pentru a-l înlocui pe cel din 1886 ce expira în 1906. Elaborat de ministrul liberal de finanțe, Emil Costinescu, tariful reflecta preocuparea României de a-și adapta legislația vamală la noile realități de pe piața europeană, majoritatea statelor trecând la diferite practici protecționiste. Promovând în continuare protecționismul vamal în relațiile comerciale externe, liberalii rămâneau credincioși politiciii "prin noi înșine" pentru că a o abandona ar echivala cu un act de trădare națională, considera Emil Costinescu.²⁶

Tariful din 1904 (tariful Costinescu) a intrat în vigoare în 1906 în perioada guvernării conservatoare, după ce în 1905 fusese promulgată *Legea generală a vănilor* ce institua suprataxe față de acele țări care luau măsuri pe piețele lor împotriva mărfurilor importate din România. Tariful acorda avantaje statelor cu care țara noastră avea încheiate convenții comerciale și stabilea taxe reduse mergând până la eliminare pentru materii prime și utilaje vitale dezvoltării economiei, măbind tarifele pentru produsele importate similare celor ce se produceau în țară. Conform acestui tarif, la unele produse importante taxele atingeau valori maxime cuprinse între 10-25%, asigurând după 1906 un grad de protecție vamală de 11,3% față de 8,38% în perioada anterioară.

În 1912/1913 România se prezenta ca o țară de mare export. Produsele solului reprezentau la export 76,19% din total, ale subsolului 20,37%. România a importat în același an bugetar 32,15% produse ale solului, 28,37% ale subsolului etc. În perioada antebelică, România a avut, în ceea ce privește exportul, un regim de completă libertate de la care se putea face o singură derogare, permisă de articolul 12 al legii generale a vănilor, articol care preciza că, prin decrete regale, în cazuri de urgență, exportul produselor agricole să fie controlat de stat. "Prin mărimea valorii exportului, România depășea suma globală a comerțului exterior al țărilor sud-dunărene, dar se situa la o distanță apreciabilă de marile puteri industriale".²⁷

În perioada neutralității (1914-1916), libertatea exportului a fost restrânsă, parlamentul putând declara prohibit exportul dar și importul oricăror produse, pentru motive de siguranță națională. În acele circumstanțe, "România – remarcă Victor Slăvescu – pierdea debușeurile sale occidentale, pentru mărfurile trimise altă dată prin Marea Neagră și Marea Mediterană, căci intrarea Turciei în război, în octombrie 1914, aducea cu sine închiderea Dardanelor și Bosforului"²⁸. După intrarea României în război, Parlamentul a trecut complet

26. Nicolae Marcu, Vasile Bogza, Ilie Puia, Anica Cherciu, Radu Vasile, *Istorie economică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, p. 189

27. Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 135

28. Victor Slăvescu, *Marea finanță din România în vreme de război – Băncile comerciale –*, 1914-1919, Cartea Românească, București, 1920, p. 3

asupra guvernului dreptul de a controla comerțul exterior. Închiderea strâmtorilor Bosfor și Dardanele, exportul pe mare al produselor românești s-a redus în mod considerabil. În această nouă situație, comerțul exterior al României s-a modificat radical crescând legăturile comerciale cu Puterile Centrale, iar cel cu statele Antantei s-au redus considerabil. Excepție au făcut legăturile comerciale cu Rusia, încă posibile și care au cunoscut o creștere deosebită în anii neutralității.

În 1913, schimburile comerciale ale României cu Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia) reprezentau 46,65% din total. După închiderea strâmtorilor, volumul comerțului exterior al României s-a redus considerabil; de la 4.569.000 t, în anul 1913, la 1.412.000 t, în 1915. Importul a scăzut de la 1.374.000 t, la 290.000 t.²⁹ Ca urmare a blocării strâmtorilor (fapt ce a avut ca rezultat reducerea considerabilă a schimburilor comerciale efectuate de România cu alte zone geografice), în 1915 valoarea comerțului exterior efectuat cu Puterile Centrale urca în mod semnificativ la valoarea de 84,36%. Diferența redusă de 15,64% din total revenea Antantei precum și statelor din Orientul Apropiat.

În octombrie 1915, pentru o înlesnire mai mare a exportului și excluderea speculanților, s-a introdus monopol de stat asupra achiziționării și vânzării cerealelor, prin înființarea *Comisiei centrale pentru vânzarea și exportul cerealelor și derivatelor lor*. Din 15 august 1916 și până la încheierea păcii generale, România a încetat practic orice activitate de export, cu grave consecințe economice-financiare.

În primii ani interbelici comerțul exterior are o evoluție contradictorie, datorită reorientărilor impuse de noile realități politico-economice europene. În 1920, guvernul român abrogă convențiile comerciale încheiate înainte de primul război mondial. Începând din 1921, țara noastră încheie noi acorduri comerciale îndeosebi cu țările din Europa Centrală care îi sunt aliate (Cehoslovacia și Polonia) dar și cu Franța și Italia, iar în 1922 cu țările din Benelux (Belgia, Olanda, Luxemburg). În 1923 sunt stabilite noi recorduri comerciale cu Grecia și Turcia. În același an acorduri comerciale sunt realizate cu Anglia și Elveția. Cu țările învinse, relațiile comerciale se reiau pe noi baze juridice: în 1920 cu Austria, în 1924 cu Ungaria și în 1928 cu Germania. Obiectivul de refacere a comerțului exterior, respectiv revenirea la nivelul antebelic, se consideră că s-a realizat în 1924, când volumul comerțului românesc reprezenta 110%, față de volumul anului 1913, în timp ce comerțul european întrecea cu 115% volumul său din 1913³⁰. De asemenea, față de 0,94% din volumul comerțului european

29. Nicolae Marcu, Vasile Bozga, Ilie Puia, Anica Cherciu, Radu Vasile, *op. cit.*, p. 248

30. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire*, vol. II, Partea I, 1918-1933, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 28

În 1913, România reprezenta doar 0,90%, iar, procentual, comerțul scăzuse și mai mult, de la 0,60%, în 1913, la 0,48% în 1924³¹.

După o perioadă de oscilații, în anul 1927, taxele de export sunt reduse simțitor, iar noul tarif vamal ridică gradul de protecție al industriei naționale. În același an exportul este în creștere (susținut de excedentul din recolta de cereale din 1926), iar importul atinge un punct culminant. "Balanța comercială activă a avut un rol impotant în multiplicare resurselor financiare prin care s-a asigurat dezvoltarea și modernizarea economiei naționale".³² Din cauza prețurilor mondiale care scad, nu se produce și o creștere corelativă a valorii importului, astfel că balanța comercială se soldează cu un excedent excepțional (+4,3 miliarde lei stabilizați).

În anii următori, situația din comerțul exterior se deteriorează din cauza lipsei de numerar și deize precum și politici deflaționiste, care determină comprimarea volumului importurilor și scăderea lor valorică de la 33,8 miliarde la 32,2 miliarde lei. Datorită secetei, care cauzează un deficit în producția de porumb, exportul se reduce simțitor balanța comercială având un deficit de 4,6 miliarde lei.

În anul 1929, anul stabilizării leului, balanța comercială se soldează tot cu un deficit (de 668 miliarde lei) dar, de data aceasta, nu datorită secetei, ci datorită scăderii accentuate pe piața mondială a prețurilor produselor noastre de export. Astfel, apar condiții defavorabile pentru desfășurarea normală a relațiilor comerciale cu străinătatea, care pun moneda abia stabilizată într-o poziție critică, iar în anii următori, când depresiunea mondială se adâncește, se impun măsuri de apărare a poziției monetare.

Evoluția comerțului exterior în faza depresiunii economice s-a confruntat cu instituirea de restricții comerciale și a controlului schimburilor în țările din Europa Centrală – către care se îndrepta o mare parte a exportului – și cu urmările disparității dintre prețurile produselor de export și ale celor de import. Balanța comercială s-a menținut excedentară, dar excedentul s-a diminuat continuu. Referindu-se la eficiența comerțului exterior, Mihail Manoilescu scria în 1932 că "Exportul de la 1930 cuprinde cereale (300.000 vagoane) pentru 9 miliarde (lei n.n.), petrol (300.000 vagoane) pentru 10 miliarde și lemne pentru 3 miliarde."³³ Continuând comentariul, Manoilescu menționa că atunci "Când noi trimitem peste graniță pentru 9 miliarde (lei n.n.) produse agricole exportăm de fapt munca a 900.000 oameni într-un an, iar când importăm produse industriale de 9 miliarde, importăm munca numai a 90.000 oameni într-un an..."³⁴ și, mai

31. *Ibidem* p. 28

32. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p.116

33. Mihail Manoilescu, *Politica economică a României față de expansiunea mondială*, *Monitorul Oficial și Imprimeriile statului*, Imprimeria Națională, București, 1932, p.17

34. *Ibidem*, p. 18

departe, autorul citat postulează că "Schimbul internațional unul contra zece este cheia înțelegerii raporturilor de astăzi între popoarele lumii. Și după cum Marx a dat cheia înțelegerii fenomenelor sociale din lumea capitalistă și în special a exploatării dintre clase tot așa această teorie a schimbului internațional dă cheia înțelegerii inegalității între popoare și a raporturilor de la exploatare la exploatat dintre diferite popoare."³⁵

Dezvoltarea comerțului exterior al României în faza redresării după marea depresiune se află, în primii trei ani, sub impactul creșterii prețurilor producției mondiale în aur, al cărui efect este cotracarat de faptul că prețurile se află mult deasupra celor mondiale. În 1935, balanța comercială, datorită creșterii prețurilor, se soldează cu un excedent însemnat (5,9 miliarde lei). Acest proces continuă și în anul 1936, când excedentul balanței comerciale se mărește aproape de două ori (9,1 miliarde lei). În anul următor, cu toate că importul crește iar volumul exportului scade, datorită creșterii cu 20% a prețurilor mondiale în aur, excedentul balanței comerciale atinge o cifră record (11,3 miliarde lei). Poziția favorabilă a balanței comerciale este din nou răsturnată în anul 1938 în urma scăderii prețurilor pe piețele mondiale, indicele mondial înregistrând un minus de 17,6% față de anul precedent.

Se observă, deci, că introducerea negociabilității unei părți din devizele rezultate din export, care a însemnat un sacrificiu monetar, traducându-se printr-o nouă depreciere a monedei, nu a avut efectul scontat, contribuind la mărirea decalajului dintre prețurile interne și cele externe. Deci evoluția comerțului exterior între anii 1919-1938 se poate sintetiza prin faptul că soldul balanței comerciale a fost determinat de nivelul prețurilor și de cantitatea mărfurilor importate și exportate. El a "...evoluat în strânsă legătură cu necesitățile de ordin valutar-financiar ale statului, reflectând structura economică a țării și fazele parcurse de conjunctura economică internațională."³⁶

Politica comercială a României. Politica vamală. Pe plan mondial, la sfârșitul secolului al XX-lea, țările dezvoltate au făcut trecerea de la politica comercială a liberului schimb sau a protecționismului moderat la politica protecționismului agresiv. Primul război mondial a agravat și mai mult politica protecționismului agresiv. În timpul războiului, barierele în calea comerțului au fost intensificate, fapt care a dus la stagnarea, apoi decăderea și dezorganizarea relațiilor comerciale internaționale.

În perioada primilor ani postbelici principalele țări capitaliste au inițiat o serie de conferințe internaționale (1920, 1922, 1927, 1933) menite să ducă la atenuarea sau înlăturarea barierelor din calea comerțului mondial. Toate încercările lor au eșuat, la aceasta contribuind și accentuarea continuă a contradicțiilor dintre puterile capitaliste în lupta pentru piețe. Crizele economice de

35. *Ibidem*, p. 6

36. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 115

supraproducție, în perioada interbelică, și-au pus și ele amprenta asupra politicii comerciale, accentuându-se și mai mult protecționismul agresiv.

În ceea ce privește țările slab dezvoltate din punct de vedere economic cum era și cazul României, acestea au desfășurat o politică comercială în general în concordanță cu interesele marilor puteri în a căror sferă de influență intrau.

Măsurile de politică comercială luate de către puterile capitaliste în această perioadă s-au reflectat și în politica comercială a României. În perioada primilor ani postbelici, datorită urmărilor războiului pe plan mondial și național, în România ca și în alte țări europene, au fost luate o serie de măsuri în domeniu politicii vamale pentru a fi protejate, în principal, interesele burgheziei și moșierimii. Tariful vamal de import din anul 1904 (tariful Costinescu), rămas în vigoare până în iulie 1921, a fost modificat în aprilie 1920, în sensul majorării taxelor vamale de 5 ori, datorită inflației puternice care cuprinsese întreaga lume capitalistă, inclusiv țara noastră.

În iulie 1921 a fost pus în aplicare un nou tarif vamal de import care a prevăzut taxe vamale mult mai ridicate decât tariful precedent, inclusiv majorarea din aprilie 1920. În scurtă vreme și acest tarif vamal a fost înlocuit. La 1 august 1924 a intrat în vigoare un nou tarif vamal alcătuit pe baza unor taxe de aur to ca urmare a agravării procesului inflaționist, taxe care urmau să fie schimbate în lei hârtie după un raport variabil. Acest tarif vamal a fost și mai protecționist decât cel din 1921.

La 26 martie 1926 a fost modificat tariful vamal din 1924, în sensul majorării simțitoare a taxelor vamale la produsele textile și metalurgice. Această majorare n-a împiedicat însă principalele țări capitaliste să-și continue exportul de produse textile și metalurgice în România la un nivel ridicat, învingând cu ușurință tarifele vamale.

În 1927 a fost pus în aplicare un alt tarif vamal, marcând încă un pas înainte pe linia accentuării protecționismului. Potrivit acestui tarif, taxele vamale de import s-au ridicat la cca 21% din valoarea importului (1928). Dar nici acest tarif vamal nu a fost de lungă durată, fiind înlocuit la 1 august 1929 cu un nou tarif vamal care prevedea însă o reducere simțitoare a taxelor de import. Acest tarif vamal a suferit o serie de modificări și completări; în perioada ce a urmat însă a rămas în vigoare până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Tariful vamal din august 1929 prevedea taxe vamale generale minimale.

Odată cu încheierea primelor convenții comerciale de după război au fost stabilite și taxe convenționale la un anumit număr de produse, taxe ce erau, ca nivel, sub cel al taxelor generale. În același timp, în perioada anilor 1929-1938 prin intermediul unor legi, au fost extinse și cazurile de scutiri de taxe vamale la importul unor produse necesare pentru anumite ramuri industriale sau pentru

anumite instituții publice (de exemplu Ministerul de război pentru importul de armament). Ca urmare a scutirilor de taxe vamale la importul unor produse precum și a fixării de taxe convenționale mai reduse la alte produse, nivelul general al impunerii vamale a scăzut de la cca 16% în 1929 la 6,3% în 1938.

Politica vamală a României s-a împletit și cu alte măsuri de politică comercială luate în special în timpul crizei din 1929-1933 și după criză, măsuri care s-au soldat cu instituirea unor noi taxe suplimentare asupra importului de mărfuri și care, în anul bugetar 1936-1937, reprezentau, împreună cu taxele vamale, cca 29% din valoarea importului.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, România a perceput și taxe vamale de export. La 7 iunie 1929 a fost legiferată o taxă de 20% *ad-valorem* la export. Introducerea acesteia a fost determinată de decalajul mare dintre prețurile interne și cele externe. Diferența dintre aceste prețuri era însă așa de mare încât taxele de export nu au afectat prea mult interesele principalelor țări capitaliste care monopolizau importul din România.

Taxele vamale de export au fost în câteva rânduri majorate dar, neatingându-și scopul pentru care au fost instituite, au fost, treptat, desființate sau reduse. Se poate conchide că politica vamală desfășurată de România în perioada interbelică a servit doar într-o foarte mică măsură intereselor naționale, efectele ei asupra dezvoltării economice a țării fiind nesemnificative.

În timpul mării crize de supraproducție din 1929-1933 și apoi după criză țările capitaliste au făcut apel la noi măsuri de politică comercială, mai ales pe linia contingentării importurilor (mai puțin a exporturilor), a introducerii licențelor de import și a restricțiilor valutare, ca urmare a haosului valutar provocat de criză, haos care a influențat deosebit de mult decontările internaționale.

Măsuri de genul acestora au fost luate și de România în perioada respectivă. Astfel, un jurnal al Consiliului de Miniștri din noiembrie 1932 a introdus restricții la import prin contingentarea a cca 130 poziții tarifare. Prin același jurnal a fost instituită și comisia superioară a contingentării care avea menirea să analizeze cererile de import și să stabilească mărfurile care urmau să fie importate.

În iulie 1933 s-a extins regimul contingentărilor la importul a cca 500 poziții tarifare, ceea ce reprezenta contingentarea importului nostru în proporție de 80%. Regimul de contingentare s-a menținut în toată perioada următoare până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, când s-a intensificat și mai mult.

În ce privește comerțul cu devize și restricțiile valutare au fost luate și în România unele măsuri încă de la sfârșitul primului război mondial. Astfel, printr-un decret-lege din 30 ianuarie 1919, a fost înființată pe lângă Banca Națională a României un serviciu de control al valutei și al plăților externe căruia, printre altele, i s-a acordat și dreptul de monopol pentru comerțul cu devize. Acest serviciu nu a avut însă o existență prea lungă. În 1920 el a fost desființat, pro-

hibindu-se în același timp exportul valorilor de orice fel. S-a revenit apoi în lumea capitalistă la regimul comerțului liber cu devize până la izbucnirea crizei din 1929-1933 când, treptat, a fost suprimat acest regim și s-au introdus restricții valutare.

În România, prin legea din 28 februarie 1932 (legea pentru aranjarea plăților cu statele care au introdus restricții în comerțul cu devize), s-au prevăzut o serie de măsuri privind comerțul cu devize față de acele țări care introduseseră deja restricții valutare. În mai 1932 această lege a fost extinsă asupra tuturor operațiunilor cu devize. Prin jurnalul Consiliului de Miniștri din 17 mai 1932 s-a instituit monopolul comerțului cu devize și s-a trecut asupra Băncii Naționale a României sarcina de a aplica legea din februarie 1932.

La 30 septembrie a fost pusă în aplicare o nouă lege privind comerțul cu devize care prevedea că guvernul este autorizat să reglementeze sau să restrângă comerțul cu devize, prin hotărâri ale Consiliului de Miniștri care urmau să se execute prin Banca Națională a României. Această lege a fost completată cu un regulament întocmit de Ministerul de Finanțe împreună cu Banca Națională a României și aprobat la 25 octombrie 1932.³⁷

Regimul restricțiilor valutare, care s-a împletit strâns cu contingentarea importului și regimul licențelor, s-a aplicat fără întrerupere până în octombrie 1939, când s-au luat noi măsuri ca urmare a pregătirilor de război. La 1 octombrie 1939 toate atribuțiile privind schimbul și plățile cu străinătatea au fost trecute de la Banca Națională a României asupra Ministerului Economiei Naționale care le-a exercitat printr-un organ special creat (*Oficiul Schimburilor Comerciale cu Străinătatea*). Legea din 1 octombrie 1939, care a introdus acest nou regim al schimburilor cu străinătatea, prevedea că importul și exportul trebuie să se facă numai pe baza autorizațiilor emise de Oficiul schimburilor Comerciale cu Străinătatea. Autorizațiile se acordau individual și nu puteau fi cedate.

Legea din octombrie 1939 a fost modificată la 2 martie 1940 când s-a desființat Oficiul schimburilor Comerciale cu Străinătatea, iar atribuțiile sale au fost transferate Direcțiunii reglementării exportului, importului și plăților cu străinătatea din Ministerul Comerțului Exterior. Politica comercaillă a țării noastre cunoaște noi schimbări la începutul celui de-al doilea război mondial datorită acordurilor încheiate cu Germania. Presiunile germane asupra României, care începuseră în 1936, se intensifică în contextul politicii de expansiune economică promovate de guvernul nazist după ocuparea Austriei în martie 1938. Autoritățile române, în condițiile schimbării raporturilor de forțe în centrul și sud-estul Europei, după dispariția Cehoslovaciei la 15 martie 1939, vor fi nevoite să cedeze presiunilor politice și militare cu caracter ultimativ ale Berlinului.

37. Nicolae Marcu, Vasile Bogza, Ilie Puia, Anica Cherciu, Radu Vasile, *op. cit.*, p.325

La 23 martie 1939 se semna la București un nou tratat economic româno-german prin care Germania avea deplin acces la principalele sectoare economice românești. Producția agricolă, a industriei miniere, cea petrolieră și din industria forestieră, trebuiau să se adapteze cerințelor germane. Tratatul stipula participarea Germaniei la dezvoltarea căilor de comunicații și a mijloacelor de transport și în sistemul bancar. Se stabilea crearea de societăți mixte în industria minieră și de "zone libere" germane în porturi. Germania se angaja să livreze armament și echipament pentru industria militară și armata română.³⁸

Pentru a limita acțiunile de monopolizare de către Germania a comerțului exterior al României, guvernul român a încheiat tratate economice cu Franța la 31 martie prin care se stabilea dublarea livrărilor de petrol și Anglia la 11 mai care prevedea instituirea de "zone libere" britanice în porturi românești.

Conjunctura internațională, favorabilă Germaniei a permis guvernului de la Berlin să impună statului român semnarea, la 13 mai 1939, a unui protocol confidențial cuprinzând proiectul unui plan de "colaborare" în domeniul exploatării, valorificării și comercializării lemnului, iar la 1 iulie în același an, a protocolului asupra librărilor de cereale, valabil pentru cinci ani.

Acordul de "colaborare economică", încheiat la 4 decembrie 1940 la Berlin pe timp de zece ani, obliga statul român să-și mărească producția agricolă și forestieră în vederea exportului către Germania, să-și adapteze industria cerințelor "noii ordine economice" impuse de cel de-al treilea Reich, să-și dezvolte, în consens cu interesele acestuia, căile de comunicație și mijloacele de transport, să exporte în Reich produsele sale la "prețuri potrivite", să asigure colaborarea capitalului român cu cel german. În ministerele românești trebuiau primiți "consilieri" germani.

Economia națională a suferit grave prejudicii datorită poziției dominante pe care Germania o deținea în schimburile externe ale României, precum și relațiilor neechivalente impuse de cel de-al III-lea Reich. Prin acordul de plăți, România a fost prinsă în cliringul de la Berlin, fapt ce facilita punerea sub control german a comerțului exterior românesc. Întreruperea comerțului cu Franța în 1940, cu Marea Britanie și Statele Unite în 1941, și intrarea în război în iunie 1941 alături de "Axă" au lichidat toate punțile economice ale României cu statele din afara "spațiului economic german". Exportul românesc în Germania și în țările Axei reprezenta, în 1941, 95,16% din total, față de 63,3% în anul 1940, pentru ca în 1942 să fie de 93,6%, în 1943 de 95,84%, iar în primele luni ale anului 1944 de 98,77%.³⁹

38. Maria Mureșan, D. Mureșan, *op. cit.*, p.333-335

39. Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 20

După terminarea celui de-al doilea război mondial, după perioada de refacere a economiei cu ajutorul "Planului Marshall", în Europa Occidentală începe un proces de apropiere între state pe linia colaborării economice. Acest proces a demarat prin constituirea în 1957 a Comunității Economice Europene, formată inițial din șase state (Belgia, Franța, R.F. Germania, Italia, Luxemburg, Olanda). Ulterior ea s-a extins astfel că, în prezent, sub noua denumire de Uniunea Europeană, cuprinde 15 state cu o populație de aproape 400 milioane de locuitori, la care alte 10 state din Europa Centrală și de Est au statut de asociat ca viitoare candidate.

România, în condițiile ocupației militare sovietice și a instaurării regimului comunist, va promova o politică economică externă inspirată de la Moscova. I se va impune, în 1947, respingerea "Planului Marshall", iar în 1949 va fi membră fondatoare a C.A.E.R.⁴⁰. În aceste condiții, exportul și importul sunt orientate către statele socialiste iar legăturile cu restul statelor sunt restrânse. Clauzele economice ale Tratatului de pace de la Paris și cooperarea româno-sovietică bazată pe sovromuri reprezintă factori negativi în elaborarea unei politici economice active de reintegrare în economia mondială. După 1964, România adoptă o linie politică ce o distanțează de U.R.S.S. și, cu toate că rămâne membră a C.A.E.R., se orientează către intensificarea legăturilor economice cu țările vest-europene și S.U.A. Se promovează o politică activă și față de țările în curs de dezvoltare. Legăturile cu Piața Comună se intensifică, iar în domeniul financiar România devine membră a F.M.I. și B.E.R.D. în 1972. În domeniul comercial ea devine parte contractantă la G.A.T.T. din 1971 și aderă la unele protocoale sub egida acestuia sau a Grupului celor 77, unde este membră din 1976.⁴¹

Între 1976-1986, beneficiind de asistența financiară a Băncii Mondiale, România construiește Canalul Dunăre-Marea Neagră. Valoarea economică a Canalului, care are meritul de a lega Dunărea direct de portul Constanța, a crescut după 1990 în condițiile noilor raporturi economice între Europa și Asia Centrală. Valorificarea marilor cantități de resurse minerale din Asia Centrală exsovietică presupune dirijarea acestora către porturile Mării Negre. Interesul Occidentului de evita folosirea porturilor ruse de la Marea Neagră face ca soluție posibilă să fie portul Constanța și Dunărea care, prin amenajările existente ar asigura rezolvarea deficitului de resurse resimțit în Europa Centrală și

40. Nicolae Sută (coordonator), *Istoria comerțului exterior românesc*, Editura Eficient, București, 1996, p. 243-258

41. Nicolae N. Constantinescu, *Istoria economică a României*, vol. II, 1939-1989, Editura Economică, București, 2000, p.300

de Est. "Crearea arterei transeuropene Rotterdam – Constanța favorizează dezvoltarea transporturilor fluviale."⁴²

După 1990, România a depus eforturi pentru a se adapta la noile relații economice și continuă să facă eforturi pentru a se integra în Uniunea Europeană. Privite istoric, relațiile dintre România și Comunitatea Europeană datează încă din anul 1980, când cele două părți au încheiat un acord comercial, carea fost reînnoit în anul 1991. La 1 februarie 1993, România a încheiat "Acordul de Asociere" cu Uniunea Europeană, prin care s-a "...stabilit cadrul juridic și instituțional al raporturilor cu aceasta, în vederea pregătirii integrării în organizație."⁴³ La 1 februarie 1995 a intrat în vigoare "Acordul de Asociere"; la 22 iunie 1995, România a înaintat cererea de aderare la Uniunea Europeană; în 1997, la întrunirea statelor membre ale Uniunii Europene de la Amsterdam, România a dobândit statutul de candidat la aderare; în februarie 2000, țara noastră a început negocierile de aderare pe capitole. "O altă etapă importantă s-a consemnat la reuniunea Consiliului European de la Copenhaga (13 decembrie 2002), când s-a decis ca 2007 să fie anul integrării României în Uniunea Europeană."⁴⁴

42. Statele lumii, *Mică enciclopedie*, Editura ROMBAY, București, 1993, p. 287

43. Ioan Talpeș, *Economia României în fața integrării europene, Evoluții și tendințe*, OCCASIONAL PAPERS, no. 6 (III), București, 2004, p. 9

44. *Ibidem*, p.9

ROMÂNIA LA ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE

LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU

Problematica diplomației, a păcii și războiului, a asigurării securității statelor a constituit o preocupare constantă și în aceeași măsură majoră pentru politicieni, analiști și universitari în secolul XX.

Din această perspectivă a rezultat o amplă, diversificată și valoroasă experiență consacrată păcii și războiului în secolul trecut, cu referire implicită la mecanismele de asigurare și păstrare a păcii și securității internaționale.

Sinuosul și elaboratul proces de geneză a Organizației Națiunilor Unite a ridicat probleme fundamentale privind organizarea păcii și asigurarea securității după încheierea celui de-al doilea război mondial, în Europa și pe întreaga planetă. Reprezentanții marilor puteri membre ale coaliției Națiunilor Unite au depus o laborioasă activitate politică, diplomatică, juridică, pe multiple planuri și în etape, ce a vizat și a asigurat în ultimă instanță, concretizarea Cartei Organizației Națiunilor Unite, document ce fundamentează cadrul legal al relațiilor internaționale¹.

Istoricul Gheorghe I. Brătianu, prezentând în lucrarea "Formule de organizare a păcii" o viziune de abordare a istoriei, ca instrument ce oferă cadrul conceptual și metodologic pentru studierea și înțelegerea relațiilor internaționale, lansa în mod judicios o serie de idei la Universitatea bucureșteană, cu privire la rolul pe care îl putea juca România în lumea postbelică în interesul păcii și securității internaționale, inclusiv prin admiterea în cadrul ONU.

Deși acordurile de la lalta precizau în mod expres ca la Conferința de la San Francisco să fie invitate toate statele care declaraseră război unuia sau mai multor state ale Axei până la 1 martie 1945, România, înfăptuind aceste acte încă din august 1944, nu a primit o asemenea invitație².

Pornind de la faptul că Organizația Națiunilor Unite a fost concepută cu scopul fundamental de a apăra pacea și securitatea internațională, ca o orga-

1. Constantin Bușe, Nicolae Dascălu, *Diplomație în vreme de război. De la Carta Atlanticului la Carta ONU*, Editura Universității din București, București, 2000, *passim*

2. Romulus Neagu, *Organizația Națiunilor Unite. Adaptare la cerințele lumii contemporane*, Ed. Politică, București, 1983, pp.38-39

nizație cu caracter universal deschisă tuturor statelor care îndeplinesc și se obligă să respecte prevederile Cartei, România a solicitat la 10 iulie 1947, prin scrisoarea adresată de ministrul afacerilor externe Gheorghe Tătărescu, secretarului general al ONU, Trygve Lie, admiterea în Organizație subliniind dorința statului român de a-și aduce contribuția la asigurarea păcii și cooperării internaționale³.

Ca urmare a cererilor adresate de diferite state, vizând primirea în Organizația Națiunilor Unite, Consiliul de Securitate, în ședința sa din 18 august 1947, a luat în discuție, printre altele, candidaturile Italiei, României, Ungariei, Bulgariei, și Austriei. Reprezentantul sovietic a propus să nu fie supuse votului cererile acestor state, motivând faptul că tratatele de pace cu ele nu intraseră în vigoare, iar tratatul de stat cu Austria nu era nici măcar redactat. În climatul de debut al manifestărilor tipice Războiului Rece, propunerea sovietică nu este acceptată, iar în ședința din 21 august 1947 cererile acestor țări, neîntrunind unanimitatea membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate, sunt respinse, Statele Unite votând împotriva candidaturilor României, Ungariei și Bulgariei, iar Uniunea Sovietică împotriva candidaturilor Italiei și Austriei⁴.

Ulterior ratificării Tratatului de Pace de la Paris, deși a intrat în sfera de dominație sovietică, fiindu-i impus modelul totalitar comunist de evoluție, România se racordează treptat cadrului relațiilor internaționale.

În 1948, România a devenit membru al Organizației Mondiale a Sănătății și al Organizației Meteorologice Mondiale, fiind membru încă din perioada interbelică al Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor și al Uniunii Poștale Universale - toate patru instituții specializate ale ONU.

De asemenea, România a participat la lucrările Conferinței de la Geneva, din 1949, pentru elaborarea convențiilor privitoare la victimele de război. La 12 iulie 1954, Consiliul Economic și Social al ONU declara că nu se opune primirii României în UNESCO. Continuând demersurile de primire în Organizația Națiunilor Unite, în Declarația din decembrie 1952⁵, ca și în cererea din septembrie 1954⁶, guvernul român a declarat că este gata să accepte și să ducă la îndeplinire obligațiile ce decurg din prevederile Cartei ONU.

La 1 decembrie 1955, în Comitetul Politic Special a început discutarea problemei admiterii de noi membri în ONU. Discuția a fost deschisă de către reprezentantul statului Peru, președintele Comitetului Bunelor Oficii pentru admiterea de noi membri. Acesta a cerut admiterea în organizație a 18 noi membri: Albania, Austria, Bulgaria, Cambodgia, Sri Lanka, Finlanda, Iordania,

3. *Scântea*, 13 iulie 1947

4. Tănase Negulescu, *România la Organizația Națiunilor Unite*, Ed. Politică, București, 1975, pp. 12-13

5. *Scântea*, 7 decembrie 1952

6. *Ibidem*, 26 septembrie 1954

Irlanda, Italia, Japonia, Laos, Libia, Mongolia, Nepal, Portugalia, România, Spania și Ungaria. Reprezentantul Canadei a prezentat în numele țării sale și al altor state, un proiect de rezoluție care solicita Consiliului de Securitate discutarea admiterii în ONU a celor 18 state care și-au depus candidatura, delegațiile britanică și sovietică declarând în cadrul comitetului că aprobă propunerea canadiană. La discuțiile din cadrul Comitetului Politic Special, cu excepția delegațiilor Cubei și Israelului, toate delegațiile au sprijinit propunerea canadiană. În Adunarea Generală, proiectul de rezoluție a întrunit o majoritate de voturi covârșitoare.

La 10 decembrie 1955, Consiliul de Securitate a luat în discuție propunerea cu privire la admiterea în ONU a celor 18 state. Președintele Consiliului de Securitate s-a pronunțat pentru adoptarea propunerii, arătând că este necesar să se țină seama de recomandarea exprimată de majoritatea membrilor Adunării Generale. În cadrul Consiliului a fost adoptat sistemul de procedură propus de delegațiile Braziliei și Noii Zeelande, conform căruia trebuia să se analizeze separat fiecare candidatură. Supunându-se la vot candidaturile, reprezentantul Chinei a votat împotriva admiterii Mongoliei, zădărniciind astfel admiterea în ONU, în bloc, a celor 18 state. La inițiativa delegatului sovietic, Consiliul de Securitate s-a întrunit din nou pentru a lua în discuție o nouă propunere, potrivit căreia urmau a fi admise simultan în ONU 16 din cele 18 state, cererile Mongoliei și Japoniei urmând a fi examinate în cadrul sesiunii următoare.

Propunerea a fost adoptată cu opt voturi și trei abțineri. România a obținut nouă voturi pentru admiterea în ONU, delegațiile Statelor Unite și Chinei abținându-se. Supusă votului Adunării Generale, rezoluția Consiliului de Securitate cu privire la admiterea în Organizația Națiunilor Unite a celor 16 state a fost adoptată. Alături de România au fost admise Albania, Iordania, Irlanda, Portugalia, Ungaria, Italia, Austria, Bulgaria, Finlanda, Sri Lanka, Nepalul, Libia, Cambodgia, Laosul și Spania⁷. Sprijinul acordat de sovietici în vederea admiterii în ONU își găsește explicația în faptul că, în acest mod, inițiativele lansate în cadrul acestei organizații de către URSS își găseau *pro domo* și necondiționat sprijinul a încă patru delegații ale unor state comuniste (Albania, Bulgaria, Ungaria și România), aflate în sfera sa de dominație.

În telegrama președintelui Consiliului de Miniștri al R.P. Române adresată președintelui celei de-a X-a sesiuni a Adunării Generale a ONU se arăta că: "Guvernul român declară că va urma cu fermitate înaltele principii ale Cartei Organizației Națiunilor Unite, că va susține toate inițiativele menite să ducă la îmbunătățirea colaborării între popoare, că își va aduce contribuția sa activă la îndeplinirea sarcinii fundamentale și supreme a ONU: apărarea și consolidarea păcii și securității internaționale"⁸.

7. Tănase Negulescu, *op.cit.*, pp.15-16

8. *Scântea*, 16 decembrie 1955

Precizând poziția României față de problematica vieții internaționale, prezentată în plenul celei de-a XI -a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, de altfel, prima la care România participă, reprezentantul delegației române declara: "Noi considerăm ca o datorie a noastră de prim ordin de a depune, alături de toate țările care au subscris pentru principiile Națiunilor Unite, eforturi în vederea apărării, refacerii și consolidării păcii, de a înlătura pericolul războiului și de a asigura securitatea internațională. Nu încapă nici o îndoială că, în problemele mari ale războiului și păcii, ale colaborării economice mondiale, noi formăm o singură lume care cere prezența și participarea pe picior de egalitate a tuturor țărilor mari și mici"⁹.

După ce a devenit membru al ONU, România a avut o contribuție activă la conferințele din 1958 și 1960, pentru codificarea dreptului mării, în 1961, la elaborarea Convenției privind dreptul diplomatic, iar în 1963 la cea privind dreptul consular. În 1968-1969 a participat la conferința care a adoptat Convenția cu privire la dreptul tratatelor. O contribuție importantă a dus România, prin inițiative, amendamente, intervenții, în cadrul Comitetului ONU cu privire la utilizările pașnice ale spațiului extraatmosferic și în cele două sub-comitete ale acestuia, juridic și tehnic, în Comitetul special pentru definirea agresiunii, în Comitetul special pentru studierea utilizărilor pașnice ale solului și subsolului mărilor și oceanelor peste limitele jurisdicției naționale. România a mai activat, de asemenea, în Comitetul pentru dezarmare de la Geneva și în Comitetul special pentru principiile privind relațiile prietenești și cooperarea între state.

În 1957, România a participat ca membru fondator la crearea Agenției Internaționale pentru Energia Atomică, în 1961 aderă la Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), iar în 1965 aderă la Organizația Aviației Civile Internaționale (OACI) și la Organizația Interguvernamentală Consultativă pentru Navigația Maritimă (IMCO)¹⁰.

Pe fondul distanțării accentuate a statului român față de demersurile și acțiunile în planul politicii externe, derulate de blocul sovietic, dar și a percepției pozitive a statelor occidentale *vis-a-vis* de poziția românească, la începutul anilor '70, se produce admiterea României la Acordul General pentru Tarife și Comerț - GATT (1971), primirea la Fondul Monetar Internațional și la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (1972)¹¹.

Acest fapt a marcat intrarea României în întregul sistem de agenții și organisme specializate ale ONU, ea făcând parte evident și din organizațiile internaționale care au dobândit statutul de agenții specializate ale ONU după acest interval de timp. La baza politicii promovate de către statul român la Organizația

9. *Apud* Tănase Negulescu, *op. cit.*, pp.21-22, *Nation Unies. Documents officiels de l'Assemblée Generale. Onzième Session. Seances Plenieres*, New York, Document A/P. V 576, 13 noiembrie 1956

10. Romulus Neagu, *op.cit.*, p.44

11. Romulus Neagu, *op.cit.*, p.44

Națiunilor Unite au stat principiile egalității în drepturi a tuturor statelor, al respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, colaborării și avantajului reciproc și al nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța.

Preocupările și inițiativele României în cadrul ONU au vizat o seamă de direcții majore de acțiune: așezarea raporturilor dintre state pe baza unor norme și principii democratice, înfăptuirea dezarmării/dezarmării nucleare, întărirea păcii și securității internaționale, dezvoltarea cooperării și colaborării economice internaționale, lichidarea subdezvoltării și a colonialismului și creșterea rolului ONU în relațiile internaționale.

Perspectiva istorică evidențiază faptul că, de la admiterea sa în ONU și până la colapsul regimului comunist, România a parcurs o serie de etape în activitatea derulată în cadrul organizației, evoluând de la o obediență excesivă față de puterea hegemon în blocul comunist spre o vizibilă particularizare și autonomizare a poziției sale în sistem începând cu anii '60, favorizată și de deschiderea practică spre Occident, continuată și pe parcursul deceniului următor, pentru ca în anii '80 pe fondul înăsprii dictaturii lui Ceaușescu și pe cale de consecință, a izolării internaționale tot mai accentuate a țării, această activitate să cunoască o însemnată reducere.

Se impune atenției faptul că, în 1963 România adoptă o poziție singulară la ONU în raport cu blocul sovietic, votând pentru prima dată altfel decât acesta, în privința stabilirii unei zone denuclearizate în America de Sud¹².

Continuând același trend de "dizidență" în cadrul blocului sovietic, inițiat la începutul anilor '60, pe fondul disensiunilor din Pactul de la Varșovia și CAER, România promovează o politică de deschidere pe relația Vest, incomparabil mai vizibilă decât celelalte state-satelit ale Uniunii Sovietice, fapt de altfel, bine receptat în rândul democrațiilor occidentale. Demersurile românești de politică externă, din cursul anului 1967, ce au vizat stabilirea relațiilor diplomatice cu Republica Federală Germania, precum și poziția adoptată față de Israel și menținerea relațiilor diplomatice cu această țară în urma "războiului de șase zile", au asigurat României un profil extrem de pozitiv în percepția Occidentului față de ea. Relativ la ostilitățile militare recent încheiate, punctul de vedere românesc era prezentat în declarația guvernului cu privire la situația din Orientul Mijlociu, dată publicității la 11 iunie 1967, în care se arăta că, "desfășurarea evenimentelor a demonstrat că folosirea forței nu poate constitui un mijloc de rezolvare a problemelor litigioase dintre state..."¹³.

Consecutiv acestei stări de lucruri, cu ocazia deplasării delegației române la lucrările ONU de la New York, din iulie 1967, în cursul întrevederilor cu secretarul de stat american Dean Rusk și cu președintele Lyndon B. Johnson, au

12. Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 129

13. *Scânteia*, 11 iunie 1967

fost primite asigurări asupra faptului că Statele Unite și implicit statele occidentale, nu se opun și chiar sprijină candidatura ministrului român de externe la președinția Adunării Generale a ONU. În septembrie 1967, cu o majoritate covârșitoare de voturi, Corneliu Mănescu a fost ales președintele celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU, fiind primul demnitar din țările comuniste și singurul român ce a ocupat această funcție¹⁴.

România a participat nemijlocit la eforturile comunității internaționale având drept obiectiv accelerarea procesului de decolonizare, contribuind activ în 1960 la adoptarea "Declarației asupra acordării independenței țărilor și popoarelor coloniale"¹⁵. Subsumat acestei problematici, statul român a sprijinit afirmarea pe plan internațional a obiectivelor mișcării de nealinier. În acest sens, deși nu a fost membru al acesteia, România a deținut statutul de observator la "Grupul 77", sintagmă ce definea mișcarea de nealinier. Evoluția istorică a făcut ca, din a doua jumătate a anilor '80 pe fondul trecerii în plan secund a antagonismelor ireductibile sovieto-americane și în special după dispariția bipolarității balanței de putere la nivel global, survenită odată cu încheierea Războiului Rece, mișcarea de nealinier a intrat într-un accentuat și prelungit con de umbră.

Asigurarea universalității organizației a constituit o condiție importantă pentru eficiența activității acesteia. În acest sens, se remarcă, în virtutea bunelor relații statornicite, sprijinul constant pe care statul român l-a furnizat R.P. Chineze în vederea admiterii în ONU și implicit în Consiliul de Securitate ca membru permanent, fapt realizat în urma adoptării rezoluției Adunării Generale a ONU din 26 octombrie 1971, rezoluție adoptată la propunerea a 23 de state, printre care și România¹⁶.

Legat de problematica asigurării păcii și securității, președintele egiptean Anwar El Sadat aprecia demersurile principiale promovate de România "pentru reglementarea politică, justă și durabilă a situației din Orientul Mijlociu"¹⁷.

Inițiativa românească, lansată în noiembrie 1972, referitoare la îmbunătățirea activității și a funcționării mecanismelor organizației și organismelor sale, a primit o largă adeziune, inclusiv din partea unor state occidentale. În cursul dezbaterilor din Adunarea Generală, delegatul belgian aprecia că "inițiativa României întrunește în mod incontestabil considerația și aprecierea statelor membre"¹⁸. La rândul său, reprezentantul Iugoslaviei declara că "în acest spirit noi salutăm inițiativa guvernului României de a include pe agenda sesiunii punctul aflat, în prezent, în dezbatere"¹⁹.

14. Lavinia Betea, *op.cit.*, pp.172-187

15. *Basic Facts. About the United Nations*, United Nations, New York, 2000, pp.303-305

16. Victor Duculescu, *România la Organizația Națiunilor Unile*, Ed. Politică, București, 1973, ff.24-25

17. *Scânțeia*, 2 iulie 1974

18. *Scânțeia*, 24 noiembrie 1972

19. *Ibidem*

Exprimându-și punctul de vedere, reprezentantul Statelor Unite la ONU opina referindu-se la capacitatea organizației de a apăra omenirea de riscurile unui război: "Noi considerăm că ONU poate face aceasta și trebuie perfecționată pentru realizarea acestei sarcini. Apreciem că organizația are potențialul necesar pentru a face față încercărilor și a profita de posibilitățile deceniului '70. Tocmai din acest motiv delegația Statelor Unite sprijină inițiativa României, care a adus în dezbatere problema întăririi rolului ONU în viața internațională"²⁰.

În intervenția sa, reprezentantul nipon la ONU declara că: "Delegația japoneză sprijină rezoluția inițiată de România. Guvernul Japoniei manifestă un interes pozitiv în întărirea rolului ONU și, de aceea, salută inițiativa României de a aduce în atenția noastră această problemă. Noi apreciem faptul că delegația română, după intense consultări cu numeroase state aparținând unor diverse grupuri regionale, a elaborat cu atâta grijă acest proiect de rezoluție, care are acum peste 30 de coautori și merită a se bucura de un larg sprijin în plenară"²¹.

În ședința sa din 28 noiembrie 1972, Adunarea Generală a ONU a adoptat cu unanimitate de voturi proiectul de rezoluție elaborat de România, căreia i s-au alăturat în materializarea acestui demers, în calitate de coautori alte 31 de state, proiect ce a devenit rezoluția nr. 2925 (XXVII), intitulată "Creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea colaborării între toate națiunile, în promovarea dreptului internațional în relațiile dintre state"²². Apreciind contribuția României, secretarul general al ONU, Kurt Waldheim, preciza: "Doresc să-mi exprim recunoștința și aprecierea pentru sprijinul acordat de guvernul și poporul român eforturilor ONU de a menține pacea și securitatea internațională. Știu foarte bine cât de interesat este guvernul țării dumneavoastră ca ONU să fie o organizație întărită, eficientă, capabilă de a se ridica la înălțimea marilor sale sarcini, țeluri și principii. Folosesc cu bucurie acest prilej pentru a-mi exprima grațitudinea pentru ajutorul primit din partea guvernului și poporului român și țin să-mi manifest convingerea că strâns a cooperare a țării dumneavoastră cu ONU va continua și în viitor"²³.

Aplicarea normelor de drept internațional în relațiile internaționale a constituit o preocupare însemnată a diplomației românești. În cadrul celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU, delegația României sublinia faptul că statul român consideră codificarea normelor de conduită internațională, în general codificarea dreptului internațional, "...unul din mijloacele de prim rang menite să contribuie la instaurarea primatului dreptului în relațiile internaționale..."²⁴.

20. *Ibidem*, 25 noiembrie 1972

21. *Ibidem*, 29 noiembrie 1972

22. Apud Tănase Negulescu, *op. cit.*, p.65, *Resolutions adoptees par l'Assemblée Generale au cours de sa vingt-septieme session*, New York, Doc. A/RES 97(XXVII)

23. *Scântea*, 3 decembrie 1972

24. Apud Tănase Negulescu, *op.cil.*, p.24, *Nation Unies. Documents officiels de l'Assemblée Generale. Vingt-et-deuxieme session*, New York, 1968, Doc A/C 6/ISR. 975, 20 octombrie 1967

În domeniul dezarmării, activitatea României la ONU a fost caracterizată de spirit constructiv, animată de dorința de a se obține rezultate notabile în această direcție, în interesul general al asigurării păcii și securității internaționale. Se impune atenției propunerea românească din 3 aprilie 1969 privind declararea unui "Deceniu de dezarmare al Națiunilor Unite, 1970-1980". Inițiativa României a figurat în raportul Comitetului de dezarmare adresat sesiunii a XXIV-a a Adunării Generale a ONU, precum și în raportul anual al secretarului general, U Thant²⁵. Aportul distinct al politicii externe românești în problema prevenirii confruntărilor militare și-a găsit materializarea în adoptarea prin consens în 1982, la propunerea României, a "*Declarației Adunării Generale a ONU cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor dintre state*"²⁶. Făcând referire la contribuția românească în această direcție, reprezentantul Marii Britanii aprecia că: "nu ar fi fost posibil să se ajungă la un rezultat pozitiv fără eforturile delegației române"²⁷.

Pe aceleași coordonate se înscrie și adoptarea în 1985, la propunerea României, de către sesiunea Adunării Generale a ONU, a unui Apel Solemn adresat statelor aflate în conflicte militare în vederea încetării ostilităților, precum și a unui Angajament Solemn din partea statelor de a nu recurge la forță și la amenințarea cu forță. Deși principal aceste demersuri erau bine intenționate, în țară au îmbrăcat un pronunțat caracter propagandistic, materializate prin mitinguri și marșuri în sprijinul păcii, întocmirea de liste cu semnături de exprimare a adeziunii la aceste inițiative, ale cetățenilor români, aspectele în cauză vizând potențarea imaginii lui Ceaușescu pe plan mondial, în chip de "campion al luptei pentru pace".

Fiind apreciate o serie de acțiuni, inițiative și demersuri derulate în cadrul organelor, organismelor și programelor Organizației Națiunilor Unite, în perioada comunistă la București și-au desfășurat activitatea o serie de reprezentanțe ale organizației: Centrul de informare al ONU pentru România (1970), Reprezentanța Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare - PNUD (1972), Centrul european al UNESCO pentru învățământul superior (1972), Centrul Demografic ONU (1974).

Evaluând din perspectivă istorică inițiativele și demersurile României la ONU, în perioada regimului comunist, se poate aprecia ca fiind pozitiv bilanțul acțiunilor sale, demonstrând implicare față de marile probleme ale omenirii cu care forumul mondial a fost confruntat pe parcursul existenței sale.

După anul 1989, prezența și activitatea României în cadrul Organizației Națiunilor Unite, organizație cu vocație și legitimitate universală, reprezintă unul din obiectivele politicii externe a statului și se circumscrie obiectivului strategic

25. *România la negocierile de dezarmare*, Ministerul Afacerilor Externe, București, 1969, p.10

26. Traian Chebeleu, *Reglementarea pașnică a diferendelor internaționale. Inițiative ale României la Organizația Națiunilor Unite*, Ed. Politică, București, 1984, pp.49-50; pp.93-95

27. Traian Chebeleu, *op.cit.*, p.50

național de a racorda permanent România, ca partener capabil și activ, la acțiunile de promovare a securității la nivel global. Prin prezența sa în diferite structuri ONU, România are posibilitatea de a participa la procesul decizional cu impact atât asupra organizației mondiale, cât și a situației internaționale la nivel global și regional. În noul mediu internațional de securitate, România consideră că organizația mondială ocupă un loc esențial în dezvoltarea unui dialog constructiv între state și în eficientizarea acțiunilor de soluționare a problemelor globale²⁸.

România a fost membră a ECOSOC în perioadele 1965-1967, 1973-1976, 1978-1987 și 1990-1997²⁹. Totodată, România participă într-o serie de comitete, organe și programe din cadrul ONU între care: Conferința asupra Dezarmării (cu sediul la Geneva), Comitetul pentru folosirea pașnică a spațiului extraatmosferic, Comitetul special pentru operațiunile ONU de menținere a păcii, Comitetul ad-hoc pentru Oceanul Indian, Comitetul pentru Informații, Conferința pentru Dezarmare, Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale, Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comisia de Drept Internațional, Comitetul ONU pentru Programe și Coordonare, Comitetul pentru probleme Administrative și Bugetare (ACABQ), Comisia Economică a ONU pentru Europa, Subcomisia pentru prevenirea discriminării și protecția minorităților, Comisia ONU pentru droguri, Comisia ONU pentru Justiția Penală, Programul Națiunilor Unite pentru Mediul Înconjurător³⁰.

România, prin prezența sa în diferite organe ale ONU, a avut posibilitatea de a participa la procesul decizional ce urma să influențeze în mod direct atât organizația mondială, cât și situația internațională la nivel global și în arii geopolitice de interes. România este implicată substanțial în eforturile internaționale de combatere a noilor provocări globale la adresa păcii și securității internaționale. Activitatea ONU oferă în continuare cadrul adecvat de afirmare a profilului României ca factor de stabilitate în regiune și în lume. În cadrul contribuției la operațiunile ONU de pace, România și-a asumat o serie de angajamente, participând la un număr important de misiuni, printre care cele din Irak-Kuweit, Arabia Saudită, Somalia, Angola, R.D.Congo, Etiopia-Eritreea, Kosovo, Bosnia-Herțegovina și Liberia.

La 23 octombrie 2003, România a devenit membru nepermanent al Consiliului de Securitate al ONU, pentru un mandat de doi ani (perioada 2004-2005), fiind pregătită să contribuie activ la promovarea păcii și securității internaționale, precum și la apărarea drepturilor și libertăților individuale, implicându-se nemijlocit în abordarea unor teme majore, de interes global. În același timp, România susține reforma ONU, inclusiv prin consolidarea rolului Consiliului de Securitate, pronunțându-se în favoarea creșterii numărului de

28. *Carta albă a securității și apărării naționale*, București, 2004, p.9

29. *Basic Facts*, pp.10-12

30. *Ibidem*, pp.21-33

membri și asigurarea transparenței în metodele sale de lucru. Pe perioada mandatului, România se va implica activ în dezbaterile și activitățile Consiliului de Securitate, referitoare la lupta împotriva terorismului și a celorlalte amenințări neconvenționale, consolidarea păcii în perioada post-conflict, stabilizare și reconstrucție democratică³¹.

Mandatul de membru nepermanent în Consiliul de Securitate, obținut de România, într-o perioadă deosebit de dinamică, cu evoluții determinante pentru destinul său european și euroatlantic, presupune responsabilități sporite în domeniul păcii și securității mondiale și oferă oportunități deosebite de dialog și conlucrare cu celelalte state partenere. În acest sens, a fost creat un mecanism de promovare a contactelor și consultări lor periodice cu membrii Consiliului de Securitate și cu ceilalți parteneri ai României, astfel încât să fie asigurată susținerea corespunzătoare a inițiativelor și eforturilor diplomatice întreprinse de România.

În exercitarea mandatului, România urmărește o serie de obiective prioritare, conform intereselor sale naționale și angajamentelor asumate pe scena internațională, cu precădere în cadrul ONU.

Printre reperele majore ale primului an de mandat, 2004, s-a remarcat exercitarea de către România a președinției lunare a Consiliului de Securitate, conform principiului rotației alfabetice, în cursul lunii iulie (responsabilitate care va reveni țării noastre și în cursul lunii octombrie 2005). Printre inițiativele cu impact major lansate de România în acest context s-a numărat promovarea unei teme-emblemă, "Cooperarea ONU - organizații regionale în procesele de stabilizare".

Totodată, urmare deciziilor unanime ale Consiliului de Securitate, România a asigurat președințiile Comitetelor 1518 (Irak) și 1540 (neproliferarea armelor de distrugere în masă), precum și funcția de vicepreședinte al Comitetului 1267 privind talibanii/Al Qaeda, organe subsidiare ale Consiliului de Securitate de maximă importanță și vizibilitate, în contextul abordării unor teme de relevanță acută ale agendei internaționale de securitate.

Printre dosarele în abordarea cărora țara noastră a avut, pe întreg parcursul anului 2004, o poziție constructivă și un aport substanțial figurează Balcanii de Vest, Irak, Sudan, Orientul Mijlociu. Și în cursul anului 2005 România va continua să acorde o atenție prioritară dosarelor respective, în strânsă corelare cu evoluțiile de pe spațiile respective și cu interesele sale naționale.

De asemenea, un interes deosebit va prezenta pentru România procesul reformei ONU și a Consiliului de Securitate în particular, în contextul lansării, la sfârșitul anului 2004, a Raportului Panelului pentru amenințări, provocări și reformă. De la intrarea în organizația mondială în 1955, România a mai deținut trei mandate în Consiliul de Securitate: 1962, 1976 - 1977, 1990 - 1991³².

31. *Carta albă a securității și apărării naționale*, București, 2004, p.9

32. *Basic Facts*, pp.8-9

Reține atenția faptul că în august 1990, când România deține a președinția Consiliului, au fost adoptate sancțiuni împotriva Irakului ca urmare a invadării și anexării Kuweitului, regimul lui Saddam Hussein fiind declarat agresor, fapt ce a marcat declanșarea mecanismelor de acțiune ale Națiunilor Unite în vederea restabilirii păcii și securității internaționale, grav afectate de agresiunea irakiană³³.

Securitatea națională implică participarea directă la menținerea stabilității regionale și internaționale, întrucât instabilitate a regională poate avea efecte de propagare cu o influență negativă asupra securității naționale.

Începând cu anul 1991, România s-a implicat activ în operațiuni ONU de menținere a păcii. Până în prezent, țara noastră a participat cu mai mult de 10.000 de militari în misiunile de menținere a păcii, cu un spectru variat de forțe: batalioane de infanterie și geniu, spital de campanie, poliție militară, capacități de transport, observatori militari, ofițeri de stat major. Palierul larg de operațiuni militare, de la cele umanitare și de re construcție până la cele de luptă, a contribuit în mod direct la perfecționarea instruirii și interoperabilității forțelor armate și la definirea măsurilor de adaptare a forțelor armate, în conformitate cu "lecțiile învățate" prin participarea la misiuni multinaționale³⁴.

În acest sens, forțe și formațiuni din cadrul Armatei României au participat la operațiuni în sprijinul păcii, sub mandat ONU, încheiate deja, astfel: *UNOSOM II (Somalia)* 06.07.1993-26.10.1994; *UNAMIR (Ruanda)* 06.03-15.04.1994; *UNAVEM III (Angola)* 01.06.1995-30.06.1997; *MONUA (Angola)* 30.06.1997-26.02.1999; *UNIKOM (Irak și Kuweit)* 23.04.1991-22.03.2003³⁵.

În prezent, sunt în derulare o serie de operațiuni: *MONUC (Congo)* din 23.10.1999; *UNMIK (Kosovo)* din 10.06.1999; *UNMEE (Etiopia și Eritreea)* din 09.10.2000; *MINUCI (Coasta de Fildeș)* din 15.06.2003; *UNAMA (Afganistan)* din 25.07.2003; *UNMIL (Liberia)* din 15.10.2003; *UNOR (Burundi)* din 05.01.2004³⁶.

La 23 septembrie 1998, România a devenit al 18-lea stat membru ONU, dintre cele 80 care au aderat la Sistemul Aranjamentelor de Forțe de Menținere a Păcii în Așteptare (UN Stand-by Arrangements), care a semnat Memorandumul de Înțelegere cu Națiunile Unite în acest domeniu. La 3 octombrie 1999, a devenit membru deplin al SHIRBRIG (Brigada Multinațională cu Capacitate de Luptă Ridicăta a Forțelor ONU în Așteptare).

Componenta militară a ONU continuă să asigure, în special, misiuni de observare, de legătură cu forțele organizațiilor de securitate din spațiul geogra-

33. *Manuel de l'arAN Chronologie*, Bureau de l'information et de la presse, OTAN-III0 Bruxelles, Belgique, p.39

34. *Armata română în misiuni internaționale. 1991-2003*, Ed. "CORESI", București, 2004, *passim*

35. *Carta albă a securității și apărării naționale*, p.26

36. *Ibidem*, p.28

fic respectiv, de protecție, de monitorizare a aplicării acordurilor de încetare a focului și a măsurilor de dezarmare, demobilizare și de reîncadrare a foștilor combatanți.

În acest context, definirea legitimității intervențiilor umanitare, intrarea în vigoare a Convenției privind securitatea personalului Națiunilor Unite și asociat (ianuarie 1999) și aplicarea în operațiunile de menținere a păcii a normelor de Drept Umanitar Internațional au dominat tematica dezbaterilor din Consiliul de Securitate, precum și în Comitetul Special pentru operațiuni de menținere a păcii³⁷.

Pe lângă numărul actual, apreciabil, de militari și polițiști români desfășurați în diferite teatre, în operațiuni de menținere a păcii, contribuțiile anterioare la acest tip de operațiuni, deosebit de apreciate pe plan extern, au conferit deja României o excelentă vizibilitate și prestigiu în cadrul sistemului Națiunilor Unite.

România s-a pronunțat pentru folosirea mai eficientă a resurselor interne ale organizației, eliminarea paralelismelor din activitatea sa și utilizarea productivă a resurselor umane avute la dispoziție. Concentrarea cu prioritate asupra transformării organizației, potrivit pachetului de propuneri al Secretarului General, reprezintă o abordare pragmatică a stadiului actual al procesului de reformă ONU.

România susține adoptarea pachetului de propuneri de reformă managerială și instituțională prezentat în iulie 1998, de către secretarul general al ONU, Kofi Annan, pentru a asigura creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite ca forum mondial responsabil, transparent și eficient.

37. *Basic Facts*, pp.70-80

O ȘANSĂ ISTORICĂ: UNIUNEA EUROPEANĂ

LECT. DR. SIME PIROTICI*

Premise

Uniunea Europeană este o premieră absolută a secolului XX. Nu există nici un precedent istoric analog și nici existența vreunei acumulări de experiență nu poate fi temeinic argumentată. Așa se face că cea mai impresionantă construcție politică a contemporaneității este prin urmare o succesiune continuă de inovații.

Dar dacă n-au existat precedente, au existat în schimb numeroase premise, unele coborând adânc în trecutul Europei, altele acumulându-se cu rapiditate în primii ani care au urmat celui de-al doilea război mondial.

Fiind bazată mai mult pe consimțământ decât pe coerciție, s-a pus mereu în evidență că posibilitatea și progresia unei integrări este condiționată de o serie de factori:

În primul rând un *grad înalt de interacțiune* politică între componente. Sub acest aspect continentul european pare predestinat prin condițiile sale geopolitice și devenirea sa istorică. Într-adevăr, dimensiunile sale relativ reduse au favorizat contactele în acele epoci îndepărtate când n-o puteau face tehnologiile. În același sens, comunicațiile au fost ușurate de numeroși factori geografici: țărmurile sale dantelate adânc și generos în care intrândurile uriașe dau naștere la adevărate mări (Adriatică, Egeea, Marea Neagră, Marea Nordului, Baltică) și întinse peninsule (Iberică, Italică, Balcanică, Scandinavă). Se adaugă mări, golfuri și peninsule mai mici care etapizează spațiul și-l fac cuceribil progresiv. Astfel, Europa a avut șansa de a-și fi putut dezvolta două mari axe de navigație, la sud prin Mediterană (cu extensiile) și Marea Neagră, mai târziu și la nord prin Marea Nordului și Baltică. Forma sa alungită de la vest la est, dar redusă și aplatizată de la nord la sud a creat posibilitatea ca și interiorul continentului să fie ușor penetrat. El a rămas permanent accesibil pe arterele unor fluvii navigabile care duceau spre centru. Iar aici o bogată rețea de râuri și văi ușurau transferurile. Dovadă că, exploatându-le, încă din antichitate romanii perfecționaseră o rețea de drumuri care - cu șansa unui continent redus - una

* Lector univ. dr., Facultatea de Arhivistică, București.

țărmurile sudice cu cele nordice. Oricum, consecința globală a fost că formele civilizației de interior nu s-au dezvoltat în izolare de formele civilizației de coastă, ci dimpotrivă se iradiază reciproc cu mai multă ușurință decât pe oricare alt continent. Din aceleași cauze profunde, chiar și după căderea Romei, în toată istoria sa Europa a cunoscut state, (frecvent imperiale, dar nu obligatoriu) care au reușit performanța de a deține țărături concomitent pe orizontala de nord și de sud. Mai mult, deși în forme neimperiale statele europene au fost de regulă mici, ele au avut mari șanse de a dispune de ieșire la mare undeva, iar dacă unora totuși le-a lipsit, vecinii lor o aveau cu siguranță. Atunci când contactul a lipsit a fost ușoară influența.

Ceea ce – spre șansa ei - a lipsit Europei a fost gigantismul și excesivitățile prezente în alte părți ale lumii. Gigantismul întinderilor asiatice, al oceanelor americane, al deșerturilor africane, masivelor himalaiene, junglilor etc., în esență a tot ce putea constitui bariere sau determina evoluții neunitare, grupate în mai multe bazine de civilizație.

Din cauza contactelor facile, în Europa civilizația se dezvoltă în microclimate politico-culturale compatibile între ele și până la urmă ca o civilizație unitară.¹

Dar șansa geopolitică, *contactele și interacțiunile* dintre componente, nu ar fi fost în sine condiții suficiente pentru reușita integrării. Esențiali au fost o serie de filoane de *cultură și civilizație* pe care Europa le-a preluat fie din antichitatea greacă și romană, fie, prin creștinism, din cea iudaică, și pe care a izbutit să le

1. Deși, în ce ne privește susținem caracterul unitar al civilizației europene, semnalăm că lucrul acesta este discutabil. După căderea comunismului în 1989, când a început să se discute despre aderarea României la Uniunea Europeană, expresia cea mai frecvent folosită pentru a desemna aceasta era „a intra în Europa”. Și nu era prima epocă din istoria României care se exprima astfel, în secolul XIX era ceva la fel de frecvent, fie la nivelul elitelor, cum se vede din presa și documentele vremii, fie, cum bine se știe, la nivelul personajelor lui Caragiale. În ambele cazuri prin „Europa” se înțelegea de fapt „Occident” și în ambele cazuri expresia era folosită astfel încât să se subântealegă că ar exista o mare diferență (aproape ca o peiorație) în defavoarea civilizației românești față de cea jinduită.

După 1989, expresia a produs iritarea orgoliilor naționale și o reacție legitimă: „Dar suntem în Europa!” Pentru primii, civilizația europeană apărea scindată, pentru ceilalți dimpotrivă, era unitară.

Interesant este că, dacă românii înșiși tind să exagereze într-un sens sau în altul, lucru explicabil, același lucru se poate întâmpla și unor analiști care privesc din depărtare. Este de notorietate că exagerând marea schismă, Samuel Huntington vede continentul divizat între două civilizații, catolică și protestantă în vest, ortodoxă în est după linia care a despărțit cândva cele două imperii romane (v. S. P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor*) Dar, și el american, Zbigniew Brzezinski, de la aceeași distanță vede cu totul diferit: „Europa este o civilizație unitară...” (v. Z. Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Univers enciclopedic, București, 1999, p. 95). Și pentru el religia este un factor determinant, dar consideră că <<tradiția creștină a Europei a înglobat de asemenea Bizanțul și radiația sa ortodoxia rusă. Astfel, din punct de vedere cultural Europa este mai mult decât Europa Sfântului Petru, iar Europa Sfântului Petru este mult mai mult decât Europa Occidentală – chiar dacă în ultimii ani ultima denumire a uzurpat identitatea „Europei”>> (*Ibidem*, n. 96).

combine într-un mod fericit. Moștenirea Greciei și Romei au transmis o formulă echilibrată a jocului dintre unitate și diversitate, iar în evul mediu – când economia nu mai oferea suficiente mobiluri și comunicațiile au scăzut, creștinismul a oferit în compensație un principiu spiritual integrator.

Factorul religios a asigurat coeziunea ideologică și valorică necesare unei civilizații comune.² Bisericii creștine (în ciuda mării schisme) i-a revenit un rol esențial în crearea unei conștiințe europene (pe atunci sub forma *creștinătății* sau *lumii creștine*), iar războaiele (cruciate sau zonale) au dat concretețe transferului de valori.³

Mai târziu dezvoltarea orașelor și a economiei de schimb a deschis modernitatea și a readus economia în funcția sa de principal suport al unei civilizații comune.

În aceste condiții nu este de mirare că primele teoretizări ale unei uniuni europene apar foarte devreme pe baza acelei conștiințe de apartenență la lumea creștină. Uneori iau forma unor proiecte de federații,⁴ cum este cel lansat de Pierre Dubois încă de pe la 1300, altele iau forma unor proiecte de parlament european cum sunt cele două proiecte cehe, ale regelui George de

2. Nu este locul aici să insistăm mai mult asupra aspectelor de cultură și civilizație europeană, va fi suficient, credem, dacă vom trimite la câteva idei ale lui Constantin Noica (vezi *Ce poate însemna o cultură*, în vol. Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Humanitas, București, 1993, p. 27-34). După acesta „modelul cultural european” – spre deosebire de celelalte – nu este „inițiativ”, ci „deschis” permanent spre *contacte* și *interacțiune* ceea ce, adăugăm noi, a fost considerat drept condiții ale *integrării*. De aceea nu se închide în bazine și reînnoindu-se permanent evită stagnarea. În aceleași motive „modelul cultural european” se extinde „putând fi reluat – cum se și întâmplă – pe întregul glob” (p. 32). Aceste caracteristici fac din cultura europeană o „cultură deplină” spre deosebire de celelalte care sunt doar „configurații culturale”.

La întrebarea dacă este cultura europeană *unitară* de la vest la est, răspunsul său este hotărât afirmativ de vreme ce pentru el chiar și Rusia comunistă nu este, ca și America, decât o „variantă” a modelului european (*loc. cit.*).

Partizanii unei Europe cu două civilizații au în Constantin Noica un puternic adversar.

3. Pentru rolul războaielor în omogenizarea civilizației europene vezi și excelenta lucrare a lui Michael Howard, *Războiul în istoria Europei*, Ed. SEDONA, Timișoara, 1997.

Așa cum s-au desfășurat ele în Europa, războaiele au constituit un tip special de *interacțiune* concurențială care a accelerat circulația ideilor, a grăbit refomele politico-economice și întotdeauna transferurile tehnologice. *Numărul mare al statelor europene, dimensiunile modeste* și lipsa gigantilor fără contrapondere au creat condițiile unui echilibru de putere care, mai ales odată cu epoca modernă, a reușit să evite hegemoniile de durată. Grijă pentru echilibru s-au pentru ruperea lui a menținut astfel o concurențialitate care favoriza inovațiile (tehnologice, instituționale, economice) ca și preluarea lor avidă de la adversar. Nici o inovație n-a putut fi păstrată temeinic de către statul autor ci a sfârșit rapid prin a se vărsa într-un patrimoniu european unde era perfecționată de alte state. Aceste transferuri au fost deopotrivă cauza și efectul unei *compatibilități de fond* între statele europene și au contribuit substanțial la *unitatea* civilizației europene.

4. De-a lungul timpului, ideea realizării unei uniuni europene a fost cel mai adesea strâns legată de evoluția concepțiilor și proiectelor federative. Acestea devin tot mai consistente în deceniile dintre cele două războaie mondiale. Pentru o adâncire v. Eliza Campus, *Ideea federală în perioada interbelică*, Editura Academiei Române, București, 1993.

Podebrady din secolul XV și al lui Jan Komensky care reia ideea în secolul XVII. Ca și aceștia Hugo Grotius propunea un nou drept internațional și o Societate a statelor care să-l vegheze. La început de secol XIX Henri de Saint-Simon propunea efectiv o uniune europeană prin „reunirea popoarelor europene într-un singur corp politic, păstrându-i fiecăruia independența națională”.

Dar abia perioada interbelică vede primul proiect de largă respirație a unei uniuni europene, cel conceput și prezentat de Aristide Briand în 1929. El depășea o serie de alte proiecte franceze cu caracter mai limitat și s-a constituit într-o zestre de sugestii valabile și pentru eforturile ce vor reîncepe după 1950. Robert Schuman va spune cu îndreptățire atunci că Franța lucrează la proiectul uniunii de douăzeci de ani.

Primii pași postbelici. Așezarea fundamentelor

În 1945, la ieșirea din război, Europa – până mai ieri centrul sistemului mondial – se afla într-o criză stufoasă provocată de trei categorii de deficit: economic, democratic și de securitate. Toate se îndeplineau între ele și presau concomitent încât era greu de găsit capătul firului. Mai presantă părea refacerea economică deoarece putea aduce stabilizarea societăților și crearea unei prosperități care să le facă guvernabile și să taie apetitul pentru extemisme. Pe de altă parte exista un deficit de democratism căci după o completă dominație totalitară de dreapta în anii războiului, finalul nu elibera decât jumătatea de vest lăsând pradă estul totalitarismului de stânga. În sfârșit, deși un război fierbinte abia se încheiase, un altul rece îi luase locul și crease imediat un alt deficit de securitate. În eventualitatea retragerii americane, statele vestice resimțeau o vulnerabilitate acută în fața puternicilor sovietici.

În acest climat, reconstrucția Europei s-a desfășurat ca o reacție la aceste sfidări, iar desfacerea nodului, din cauza imperativelor presante, s-a inițiat de la toate cele trei capete. În primii ani ordinea pașilor a fost determinată mai curând de împrejurările concrete decât de vreun plan. De asemenea, foarte mult a contat și ritmul în care unii mari lideri europeni au izbutit să-și învingă rezervele și să înțeleagă că diferitele forme de integrare pe care le acceptau însemnau soluții pentru țările și problemele lor.

Primul pas a fost unul în ordine democratică, foarte important prin consacarea unui climat, cel democratic, și indicarea unei aspirații: unitatea continentului. Astfel, în 1949, zece state au fondat un for european, Consiliul Europei,⁵ și odată cu el o stare de spirit. Imediat, acesta a propus spre semnare

5. Sediul Consiliului European este la Strasbourg, oraș care în trecut a fost mereu obiect de dispută între Germania și Franța. Acum simboliza reconcilierea dintre cele două. Structurile prin care activează sunt Comitetul Miniștrilor, Adunarea Parlamentară și Congresul Puterilor Locale și Regionale din Europa.

Consiliul Europei colaborează cu instituții și organizații foarte diferite, guvernamentale sau nu, regionale sau locale, naționale sau supranaționale etc. Printre ultimele: Uniunea Europeană,

Convenția europeană a drepturilor omului, adică revenirea la patrimoniul de principii europene care eliberează individul și întemeiază democrația reală. Această condiție a făcut ca statele estice controlate de URSS să rămână în afara Consiliului iar forul european să apară ca un club select și invidiat. După 1989 însă, intrarea în Consiliul Europei (România în 1993) semnifica pentru fiecare stat fost comunist recunoașterea pe care familia europeană o dădea democratizării sale.

Nu era însă suficient. Următorul pas, care a fost strategic, decisiv și practic, avea să fie în ordine economică. Așeza temelia pentru tot ce va urma, Nevoia de a reface cât mai repede economia și a crea prosperitate s-a dovedit un stimulent încă și mai puternic decât în perioada interbelică.⁶

Planul Schuman

Desigur, mai întâi a fost o viziune, o declarație și apoi o serie de decizii politice care au pregătit aceasta.

La 8 mai 1950, Robert Schuman, ministrul de externe francez a dat publicității o *Declarație* devenită ulterior celebră ca piatra de temelie a Uniunii Europene. Ea dovedea că două mobiluri mari îl orientau pe autor. menținerea păcii și dezvoltarea economică. Metoda pe care o propunea – o inovație absolută – era de natură să le rezolve pe ambele: ansamblul producției franceze și germane de cărbune și oțel trebuia pus sub egida unei Înalte Autorități Comune. Ceea ce însemna că cele două state renunțau în favoarea acestora la controlul lor exclusiv exact asupra industriilor care făcuseră posibile până ieri războaiele unei rivalități istorice. Și odată cu ele și războaiele europene. Robert Schuman nu mai avea încredere în politici, propunea altfel de garanții. Dorea ca „orice război dintre Franța și Germania să devină nu numai de neconceput, dar și imposibil din punct de vedere material”.⁷ Era acceptarea unor ciuntiri *simetrice*⁸

Uniunea Europei Occidentale, organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Organizația Națiunilor Unite. Foarte importantă este colaborarea cu organizațiile nonguvernamentale (ONG) din diferite țări.

6. Atunci proiectele federale și unionale încercau să rearticuleze comerțul din vastele spații ale imperiilor dispărute. Erau spații - după 1918 - mărunțite de granițele statelor naționale, apărate cu gelozie de politici protecționiste și devenite greu permeabile la mărfuri și capitaluri. Proiectul francez de confederație danubiană din 1920 și apoi cel al lui Tardieu din 1932 avuseseră acest obiectiv în vreme ce proiectul de uniune europeană al lui Aristide Briand din 1929 se voia și un răspuns la marea criză economică (v. Eliza Campus, *op. cit.* .)

7. V. Charles Zorgbibe, *Histoire de la construction européenne*, Paris, Presses Universitaires de France, 1996, p. 38-40 sau *Declarația lui Robert Schuman pentru înalta autoritate europeană a cărbunului și oțelului*, în vol. *Un ghid pentru tinerii români. Ce este Uniunea Europeană?*, EST, 2001, Anexa IV, p.89.

8. Prin chiar destinul său personal Robert Schuman (1886-1963) era cel mai potrivit să propună o soluție de acest gen. Provenea din Lorena (unde și copilărise pe vremea când provincia era sub stăpânire germană), cunoștea ambele limbi și provenea dintr-o familie franco-germană. În

a suveranităților naționale în favoarea securității, un lucru care în acei ani a părut deseori exagerat.

Totodată aspectul economic se împletea strâns cu securitatea. Schuman înțelegea semnificația pe care o furniza ceea ce se întâmplase cu Alsacia și Lorena în timpul stăpânirii germane (1871-1918): industria lor fusese conectată funcțional la cea germană. Furnalele dintr-o parte fuseseră cuplate la cocsul din cealaltă rezultând o industrie feroasă de mare productivitate în care nu mai conta care parte era franceză și care germană. Se realizase o *integrare* economică parțială, dar de succes deoarece fiind în interiorul aceluiași stat nu trezise prejudecăți, rezerve, împotriviri etc. Invers, când după Versailles, provinciile reveniseră la Franța se produsese o *dezintegrare*, un complex funcțional era traversat de o graniță națională care-l făcea disfuncțional. Ruina pândeia de ambele părți și Franța trebuise să recurgă la argumentul forței obligând Germania prin tratatul de pace să continue să-i alimenteze furnalele. Dar Schuman nu mai voia aranjamente pe tăișul baionetei dovedite efemere. Poveștii acestuia trebuia să i se compună acum un alt fel de final și totul să fie ridicat la o scară progresiv cât mai mare. Din nou *integrare*⁹ dar acum pe bază de egalitate în loc de dictat, reciprocitate de interese, consimțământ în loc de coerciție. Cât despre încredere dintre părți, Înalta Autoritate Comună îi crea bazele instituționale iar succesul economic viitor avea s-o întărească. Nimic nu e mai convingător decât prosperitatea.

Existau și considerente economice la scară mare. Planul Marshall lăsa să se întrezărească refacerea economică a continentului iar Schuman dorea ca redresarea aparatului economic german să nu mai fie lăsat să lucreze împotriva Europei, ca în perioada interbelică, ci să fie recuperat în favoarea acesteia spre folosul general. La rândul ei Germania găsea alte satisfacții și oportunități în cooperarea cu continentul după ce experimentase din plin efectul ruinător de a se așeza împotriva lui.

primul război mondial făcuse închisoare fiindcă refuzase să lupte împotriva Franței, în al doilea război fusese arestat de Gestapo și după ce evadase luptase permanent în Rezistență.

9. Jean Monnet (1888-1979), economist și financiar de mare anvergură, cel care, alături de Robert Schuman era părintele inițiativei și autorul Planului Schuman, oferea – cu ocazia constituirii Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului - exemplul unor astfel de situații optim rezolvabile prin integrare. „Priviți cum bazinul de nord al Franței se prelungește până în Belgia, cum minele de cărbune belgiene se unifică cu unele din Aix și din Ruhr, priviți regiunea Campine împărțită între Belgia și Țările de Jos, și chiar cărbunele împărțit între Sarre și Lorraine, chiar și aceste zăcămintele de minereu de fier dintre Lorraine și Luxembourg! Aceste resurse, a căror natură formează activul industrial esențial al Europei, reprezintă miza luptelor dintre state și a demersurilor de dominare. Ștergând diviziunile pe care oamenii le-au introdus arbitrar, astăzi se pune problema de a re-crea acest bazin natural, a cărui unitate a fost divizată și a cărui dezvoltare limitată (v. Charles Zorgbibe, *Histoire de la construction européenne*, Paris, Presses Universitaires de France, 1996, p. 44 sau Jean Monnet, *Constituția Europeană*, în vol. *Un ghid pentru tinerii români. Ce este Uniunea Europeană?*, EST, 2001, Anexa V, p.94).

Declarația anunța porți deschise oricăror state. Integrarea industriei ferose franco-germane nu era decât acel „punct limitat, dar decisiv” în jurul căruia se putea construi „bazele comune de dezvoltare economică ceea ce va constitui prima etapă a Federației europene”.¹⁰ Urmău alte etape în jurul acestui nucleu economic și pe axa politică¹¹ a reconcilierii dintre Paris și Bonn (sau Berlin).

De la Planul Schuman la Uniunea Europeană

Așa s-a născut, în 1951, Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO) care grupa șase state: Franța, Germania (Occidentală), Italia, Belgia, Olanda și Luxembourg. Dar, deși în anii următori rezultatele au fost foarte încurajatoare, a fost necesar un alt impuls de natură politică pentru a determina pasul următor. Criza Suezului din 1956. Sfârșitul atât de umilitor pentru Marea Britanie și Franța al acestei ultime agresiuni coloniale dovedea că marile puteri (europene) de altă dată, chiar și aliante, nu mai însemnau nimic dacă superputerile (aproape extraeuropene) încruntă sprânceana. Între SUA și URSS Europa se diluase așa încât dacă vroia să mai însemne ceva într-o lume a gigantilor trebuia să se grăbească să-și facă economie. Cel care a exploatat momentul pledând convingător această idee spre urechea marilor decidenți a fost cancelarul Konrad Adenauer.

Nu degeaba. În anul următor Aceleași state au semnat la Roma tratatul de formare a Comunității Economice Europene (CEE) cunoscută frecvent ca Piața Comună și pe cel de formare a Comunității Europene pentru Energie Atomică (EURATOM). Prima urmărea înlăturarea treptată a barierelor vamale și libera circulație a capitalurilor și forței de muncă între statele membre. Cea de-a doua urmărea să aducă Europa la nivelul superputerilor în privința cercetării și dezvoltării industriei nucleare, crea libera circulație combustibililor și materialelor nucleare, dar se ocupa și de protejarea sănătății și prevenirea abuzurilor.

Crearea unei uniuni monetare a devenit un obiectiv de strategie pe termen lung și în 1962 Comisia Europeană a reușit elaborarea primului plan. După ce mai întâi s-au integrat instituțional cele trei comunități CECO, CEE și EURATOM (1967), Conferința la nivel înalt de la Haga din 1969 a cerut un raport asupra dezvoltării Comunității într-o Uniune Economică și Monetară (UEM). După numai un an, un proiect de creare a acestora pe parcursul deceniului 1971-1980 (planul Werner) deja primea aprobarea.

10. Charles Zorgbibe, *Histoire de la construction....*, p. 38-40 sau *Declarația lui Robert Schuman*,..., în vol. *Un ghid pentru...* p.89.

11. Axa Paris-Bonn (Berlin) a căpătat o consacrare deplină în 1963 odată cu semnarea Tratatului franco-german (cunoscut și ca Tratatul Elysée) de către Konrad Adenauer și Charles de Gaulle. Era o încununare a carierei cancelarului german care se apropia de ieșirea din viața politică.

O altă serie de evenimente politice au survenit de această dată pentru a încetini lucrurile. Crizele petroliere (1971-1973) au întrerupt planul Werner pe neașteptate și odată cu el o dezvoltare continuă de un sfert de secol a economiei occidentale. A urmat o criză a sistemului monetar internațional (Bretton Woods). Inflația și turbulențele cursurilor de schimb ale monedelor naționale a determinat întreruperea aplicării planului Werner. Dar în 1979 s-a constituit Sistemul Monetar European (SME) tocmai cu scopul de a asigura stabilitatea cursurilor de schimb între monedele statelor membre. ECU (European Currency Unit) are această misiune (va fi un pas spre moneda unică). După o serie de progrese a venit și momentul fixării ca obiectiv a realizării unei *piețe interne fără frontiere* (în orizontul anului 1992). Este ceea ce se întâmplă prin Actul Unic European (1987). Și, bineînțeles, se fac pregătirile în acest sens, este amendat și completat Tratatul de la Roma extinzând puterile Comunității și redefinind procedurile de luare a deciziilor.

Jacques Delors iese strălucitor în scenă. Reunit la Madrid în 1989, Consiliul European îi aprobă raportul în care arăta condițiile de îndeplinit pentru realizarea UEM și propunea o etapizare în trei timpi. De acum s-a intrat într-o etapă specifică, punctată de conferințe interguvernamentale la care se discută crearea UEM și crearea Uniunii Politice.

Între timp evenimentele de natură politică se precipită din nou: estul comunist se prăbușește și de aici înainte trebuie ca reacțiile să aibă în vedere noua situație: fostele țări comuniste au în primul rând nevoie de capitaluri; iar în al doilea rând vor dori să se integreze. În 1991 se fondează la Londra Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) Întrunind capitaluri ale comunității și ale țărilor membre în proporție de 51%, banca își propunea realizarea sau perfecționarea infrastructurii din țările est-europene, finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM), programe pentru. Crearea în est a unei piețe libere, concurențiale și eficiente.

În 1991, la Maastricht (Olanda) s-a reunit un Consiliul European care a stabilit calendarul constituirii UEM. Tot acolo, în februarie 1992, cele 12 state membre au semnat Tratatul de la Maastricht care la 1 noi. 1993 a intrat în vigoare.

A fost adoptată o nouă denumire – Uniunea Europeană. Aspectul politic urcă în prim plan și se adoptă cetățenia europeană adică noi drepturi acordate cetățenilor europeni. Dar și integrarea economică își are partea ei. Tratatul adoptă UEM și viitoarea monedă a Uniunii, Euro

Era o cotitură decisivă în construcția europeană: noi obiective. A fost adoptat sistemul „pilonilor”, astfel denumiți de la forma grafică (de templu grec) care organiza ideile. Primul pilon se află în administrarea Comisiei și cuprinde CE, CECO și EURATOM. Al doilea pilon vizează politica externă și de securitate comună. Al treilea pilon privește justiția și afacerile interne. Ultimii doi au la bază principiul cooperării interguvernamentale

Privirile rămân ațintite asupra fostelor state comuniste. În același an în care Tratatul de la Maastricht intra în vigoare (1993) Consiliul European de la Copenhaga stabilește criteriile care-i poartă numele. Sunt cerințele care trebuie îndeplinite de țările candidate: a) stabilitate instituțională cu garantarea democrației; b) economie de piață funcțională și capacitatea de a face față competitivității din uniune; c) capacitatea de asumare a obligațiilor care decurg din calitatea de membru și aderarea la obiectivele politice, economice și monetare ale Uniunii

Anul 2000 a fost o altă cotitură: au început negocierile cu toate statele candidate. *Agenda 2000* elaborată de Comisie sublinia perspectiva de dezvoltare a Uniunii și politicile ei la început de mileniu. Se avea în vedere Impactul extinderii asupra UE ca întreg unitar și se comentau cererilor de aderare. Cadrul financiar pentru perioada 2000-2006.

În același an, tot în scopul de a pregăti Uniunea în vederea primirii de noi membri, a avut loc o întâlnire la nivel înalt încheiată cu Tratatul de la Nisa. Care cuprindea modificări considerate oportune în vederea primirii noilor membrii.¹²

Cel mai recent, la 29 octombrie 2004, a fost semnată Constituția Europeană. Având în vedere că până la data la care scriem legislația Uniunii Europene se compune dintr-o succesiune de tratate, sintetizarea ei într-un text unic și structurat este extrem de util. Cum însă, textul cuprinde și o serie de modificări, „polemicile” nu au întârziat să se iște. Există voci care exprimă rezerve față de această variantă și atâta vreme cât nu a fost ratificată o orice comentariu riscă să rămână fără obiect.

Suveranitate, naționalitate, subsidiaritate

Uniunea Europeană nu se poate construi altfel decât ca o cedare de suveranitate din partea membrilor în favoarea uniunii. Această condiție nu este ușor de acceptat pe un continent care a perfecționat statalitatea, a inventat națiunea și statul național și s-a atașat de ele. A inventat deopotrivă suprastatalitatea și structura supranațională, dar din rațiune și nevoie, deci nu le iubește, fapt ce transpare repede în atitudinea față de simboluri.¹³ Individul uman – va-

12. Modificările priveau: o redistribuție a voturilor în Consiliu; o extensie a folosirii votului majoritar, noi forme și atribuții pentru Comisia Europeană, reglementări privind partidele europene și numărul de locuri în Parlamentul European, întărirea cooperării, proceduri privind Curtea Europeană de Justiție. Pentru amănunte și o relatare din apropiere v. Hildegard Carola Puwak, *România și Proiectul European*, în vol. Adrian Năstase (coord.), *România și viitorul Europei*, Monitorul Oficial, București, 2001, p. 25-46.

13. Până în prezent politica adoptată de Uniune în problema simbolurilor nu pare încununată de succes. Întâi fiindcă sunt recente și simbolurile se încarcă de sens când devin tradiție, dar și fiindcă ele trebuie să-și găsească nișe alături de vechile simboluri naționale. S-a tot observat că avem emoție doar în fața drapelului, a imnului național ș.a.m.d., dar că nimeni nu palpită în fața drapelului albastru cu stelute galbene al UE. Chiar și Oda Bucuriei (tema principală din a patra parte a Simfoniei a IX-a de Beethoven), care a fost aleasă ca imn (simbol muzical) al Uniunii, sună

loarea care stă la baza societăților europene – se dezvoltă întâi de toate în microclimate culturale și structuri mai restrânse, locale și regionale, de care-l leagă atașamente profunde, iar în al doilea rând el este, de regulă, cetățeanul unui stat național. Comportamentele politice se dezvoltă la aceste nivele și ca urmare individul este sensibil la suveranitatea statului său și foarte suspicios la știrbirea ei. Destrămarea sângeroasă a Iugoslaviei la începutul anilor '90 a dovedit că integrarea unor națiuni într-o federație este respinsă de indivizi mai devreme sau mai târziu - cu violență chiar - dacă acestora le sunt afectate sensibilitățile naționale și structurile de atașament. Ei apără o suveranitate decupată pe conturul acestor structuri. După 1989, Cehoslovacia, Iugoslavia și URSS sau scindat în timp ce Germania s-a unificat, dar, dincolo de alte diferențe, deopotrivă pe criterii naționale. În centrul și estul Europei este un triumf al statelor-națiune ca și după 1918.

Diferența constă în aceea că, deși via lor sensibilitate la suveranitate a fost suplimentar resuscitată. de această dată state abia constituite ca Cehia, Slovacia, Slovenia, Croația, doresc să intre în Uniunea Europeană (unele au și intrat) unde trebuie să accepte o cedare de suveranitate. În fond, desprinse dintr-o formă de integrare, bat la porțile alteia, pe prima au refuzat-o, pe a doua o cer. Dar prima camufla o coerciție, a doua se fundamentează pe consimțământ.

Cu toate acestea, cetățenii statelor naționale continuă să fie vigilenți și mulți au rezerve față de aderarea la UE. Cehia și Slovenia au depus cereri de aderare în urma altor state foste comuniste (1996)¹⁴, iar un sondaj pe această temă efectuat în Cehia cu puțin înainte ca țara să intre în Uniune, arăta o totală lipsă de entuziasm și o rezervă aproape îngrijorătoare a populației. Foarte recent, la sfârșitul anului 2004, aceeași rezervă circumspectă la populația Turciei¹⁵:

ca un ideal rece comparativ cu fiorul imnurilor naționale. Este firesc, doar pentru ultimele s-a suferit istorie. Aceleași atașamente s-au observat cu prilejul adoptării monedei europene în locul celor naționale încărcate și ele de simboluri. De aceea, conform filozofiei Uniunii, simbolurile Uniunii Europene nu încearcă să se substituie celor naționale, ci să fie asociate cu ele.

Atât steagul cât și imnul au fost adoptate la Consiliul European din 1986. Ziua Europei a fost aleasă 9 mai.

14. Pentru comparație este de reținut că Ungaria și Polonia au depus cereri la 31 martie, respectiv 5 aprilie 1994. Alte state foste comuniste au depus cereri pe parcursul anului 1995 (Slovacia, Letonia, Estonia, Lituania, Bulgaria). România a depus cererea de aderare la 22 iunie 1995.

15. Turcia reprezintă un caz cu totul aparte. Deși cererea ei de aderare datează încă din 1987, multă vreme ideea primirii Turciei în UE a fost respinsă categoric. Discuția dacă este sau nu țară europeană este puțin importantă. Reținerile de fond au provenit de la alte aspecte. Este vorba de inconsistența democrației reale (încălcări ale drepturilor omului, ale egalității sexelor, persecuții ale minorităților etnice, intoleranță etc.). Dar și de fragilitatea democrației politice într-o țară în care există posibilitatea ca alegerile să fie câștigate de forțe islamiste antioccidentale care să juleze tocmai democrația. Turcia inspiră nesiguranță: este o democrație păzită de armată. Pe de altă parte are o economie pe ansamblu slab dezvoltată în condițiile în care este o țară mare (pentru

atracția prosperității europene este echilibrată de numeroase reticențe. În primii ani după formarea statului, în Slovacia și Croația populația a preferat să sprijine niște regimuri naționaliste ceea ce însemna și mai mult: întoarcerea spatelui Uniunii Europene.

S-ar putea crea impresia că aceste rețineri au legătură cu spațiul estic, fost comunist ceea ce este fals, chiar dimpotrivă. Reacțiile naționaliste sau cedarea de suveranitate au trezit poate reacții și mai numeroase în vest. Chiar primul dintre autori, Franța. Charles de Gaulle vedea „o Europă a patriilor” destul de departe de Jean Monnet. Marea Britanie s-a păstrat în expectativă și formulează cererea peste un deceniu (1961) de la formarea CECO. Va intra după alt deceniu (din cauza opoziției Franței lui de Gaulle), dar și după aceea căutând să fie ultima care face pasul spre cedarea de suveranitate. Premieru Margaret Thacher își exprima rezervele pe următorul raționament: 1. am luptat pentru dispariția imperiilor din Europa (ultimul, cel sovietic, la care se referea, tocmai dispăruse); 2. nu are nici un rost să creăm un altul; 3. Uniunea Europeană riscă să devină un imperiu. Mai recent, Hildegard Puwak, ministrul român al integrării europene din guvernul Adrian Năstase, observa din apropiere că discuțiile în jurul sistemului european „au deviat adesea în polemici” și că <<britanicii insistă asupra sinonimiei dintre federalism și centralism, respectiv ideea creerii unui „super-stat”>>¹⁶

Dar alte state au avut rețineri perioade încă mai îndelungate și s-au integrat și mai recent (Austria, Finlanda și Suedia în 1995) în timp ce altele par să fi renunțat. Elveția preferă să-și păstreze poziția specială, iar în Norvegia electoratul a respins de mult ideea..

Prin urmare, statele postcomuniste sunt, comparativ, mai favorabile integrării. Și aceasta cu toate că, vreme de decenii, în aceste țări presa și celelalte canale mediatice făceau eforturi pentru a escamota succesul economic și progresele integrării.

Așadar, mai mici sau mai mari, reținerile rămân. În Europa individul rămâne atașat unei culturi naționale și unui stat, cel mai adesea național. Pe de altă

scara europeană), cu populație săracă, numeroasă (peste 60 milioane de locuitori) și cu spor demografic îngrijorător. În plan extern este grevată de o relație mereu deficitară cu Grecia (o adversară a integrării sale), de tentația soluțiilor de forță (ca în criza cipriotă sau, mai recent, în Kurdistanul irakian) și de veleități de putere regională în spațiul islamist fost sovietic. S-au exprimat multe temeri. Prin dimensiunile ei, Turcia ar deține în instituțiile uniunii o pondere care ar aduce-o lângă marile state europene, dar fără să aducă și o contribuție pe măsură. Dimpotrivă, ridicarea la standardele UE s-ar putea dovedi istovitoare. Absorbția Turciei singură ar putea crea dificultăți mai mari decât statele foste comuniste luate la un loc ș.a.m.d. Cu toate acestea curentul intern în favoarea integrării sale este tot mai puternic: miza își merită riscurile. Poziția ei geostrategică a fost și va rămâne pe termen lung excepțională prin raport la turbulențele Orientului Mijlociu. O țară islamică democratică și dezvoltată economic s-ar constitui în model regional și ar demonstra că apartenența la civilizații diferite nu e o fatalitate. Teoria antiglobalistă a lui S. Huntington ar fi infirmată ș.a.m.d.

16. Hildegard Carola Puwak, *op. cit.*, p., 31.

parte, deceniile scurse au demonstrat deja dreptatea lui Jean Monnet când spunea că „antagonismele noastre naționale se accentuează în mod inevitabil atâta timp cât nu sunt depășite suveranitățile”. Stabilitatea continentului se datorează faptului că la dilema născută între statul național suveran pe de o parte și integrarea europeană pe de alta, s-a reușit formularea unui răspuns adecvat. În mare măsură datorită faptului că depășirea suveranităților s-a făcut oferindu-se individului mai mult decât i se lua. Atât în plan cultural, cât și în plan politic.

Europa se unifică la vârf (prin instituțiile comunitare¹⁷) devenind mai specifică la bază (prin autonomii). Inversându-se o tradiție nefastă, naționalitatea nu

17. Instituțiile prin care funcționează Uniunea Europeană sunt următoarele. *Consiliul European*. Este format din șefii de stat și de guvern care se întrunesc de două ori pe an. Elaborează direcții generale de acțiune și strategii în toate domeniile. Președintele în exercițiu al Consiliului European informează Parlamentul în legătură cu rezultatele întâlnirii. *Consiliul de Miniștri* are sediul la Bruxelles. Este principalul organ de luare a deciziilor. Coordonează politicile economice generale ale UE și definește operațiunile de management general ale Comisiei. Este format din miniștrii statelor membre răspunzători de un anumit domeniu în funcție de problematica în discuție. Fiecare stat membru deține președenția Consiliului pentru o perioadă de șase luni. Schimbarea se face în lunile ianuarie și iulie după o schemă convenită în prealabil. Țara care deține președenția organizează agenda uniunii pentru cele șase luni, ordonează prioritățile și stabilește viteza politicilor comunitare. Sunt prevăzute trei modalități de luare a deciziilor: cu unanimitate, cu majoritate calificată și cu majoritate simplă. Votul în unanimitate este necesar într-un număr limitat de situații (primirea de noi membrii, amendarea tratatelor, probleme de natură constituțională). Prin Tratatul de la Roma s-a stabilit ca abținerile să nu constituie un obstacol în adoptarea deciziei. Votul cu majoritate calificată este folosit în majoritatea situațiilor. Fiecărei țări îi este alocat un număr de voturi în funcție de populație. Votul cu majoritate simplă, calculată în raport cu numărul membrilor Consiliului, și nu cu numărul membrilor prezenți, este folosit, în general, pentru deliberările Consiliului. *Comisia Europeană* are sediul la Bruxelles. Este organul executiv al UE care are însă și atribuții în privința inițierii în legislația europeană. Cinci state mari (Franța, Italia, Spania, Marea Britanie și Germania) au câte doi comisari, iar celelalte state membre câte unul. Mandatul unui comisar este de 5 ani. Atribuțiile Comisiei sunt: să vegheze asupra legislației comunitare; să inițieze legislația comunitară; să întreprindă măsurile care se impun în domeniile specificate în tratate, precum și în cele în care Consiliul îi conferă responsabilitate, să medieze atunci când apar dispute între statele membre sau între UE și alte țări sau organizații internaționale. Comisia este condusă de un președinte care este unul dintre comisari. Fiecare din comisari are în responsabilitatea sa un anumit domeniu. *Parlamentul European* are sediul la Strasbourg. Are 626 de membrii aleși prin sufragiu direct pentru un mandat de 5 ani. Are drept de veto asupra Comisiei. Poate demite Comisia dacă votează o moțiune de cenzură cu o majoritate de 2/3. Poate interpela Comisia sau Consiliul. Este organ consultativ și este consultat la propunerile politice majore pentru UE. Este consultat în cel puțin una din fazele de luare a deciziei. În cadrul său partidele politice se afiliază la grupuri politice parlamentare structurate pe scheletul unor formule politice supranaționale. Democrat-creștini, social-democrați, liber-democrați, ecologiști etc. *Curtea Europeană de Justiție* are sediul la Luxemburg. Controlează legalitatea actelor emise de Consiliu și de Comisie și rezolvă diferendele provenite din interpretarea și aplicarea dreptului comunitar. Hotărârile Curții au prioritate asupra hotărârilor instanțelor naționale. Deciziile sale sunt obligatorii atât pentru instanțele naționale cât și pentru cetățenii comunității ele având putere de lege. Deciziile Curții pot să nu țină seama de legislația națională sau să anuleze deciziile instanțelor naționale. *Curtea de Conturi* cu sediul la Bruxelles. Verifică legalitatea veniturilor, cheltuielilor și redistribuirilor efectuate de UE. *Banca Europeană de Investiții* se ocupă de finanțarea proiectelor

e reprimată, ci ocrotită și hrănită prin politici culturale direcționate inclusiv spre minorități. Fondurile îndreptate spre microclimatele culturale sunt considerate bani bine cheltuiți.¹⁸ Orizonturile de aderență ale individului sunt conservate.

În plan politic principiul descentralizării și al subsidiarității¹⁹ a fost ridicat la rangul de principiu cheie. Individul rămâne factorul decisiv primind și cetățenia Uniunii.²⁰

Atitudini românești

În ce privește societatea românească aceasta n-a trecut după 1989 prin transformări care să afecteze statul național și populația n-a acumulat suspiciuni sau rețineri în legătură cu cedarea de suveranitate presupusă de integrare. După cât au lăsat să se înțeleagă sondajele, acest fapt e privit cu calm ca o problemă rațională de natură contractuală. Integrarea elementelor de drept comunitar în dreptul românesc este acceptată ca firească ș.a.m.d. Din sondaje și din diferite manifestări reies câteva lucruri importante: propaganda comunistă n-a avut nici un efect s-au a avut un efect contrar; Uniunea Europeană are încrederea populației și se bucură de prestigiu; de asemenea că populația românească asociază Uniunea Europeană cu democrația și prosperitatea și dorește ca țara să intre în Uniune. Prin comparație cu sondajele pe aceeași temă efectuate în țările foste comuniste candidate, sondajele au arătat de departe cele mai mari procente. De data aceasta faptul a trezit îngrijorări de altă natură fiind interpretat ca semn al unei populații neinformate care maximizează așteptările fiindcă nu cunoaște costurile. Este însă varianta strict pesimistă. În

pe termen lung ale Uniunii. Este una din cele mai importante bănci de investiții din lume. *Banca Central Europeană* este cea care realizează politica monetară a UE. Este independentă față de guvernele naționale și are ca obiective asigurarea stabilității prețurilor, dimensionarea masei monetare, emiterea monedei unice, gestionarea rezervelor valutare. *Comitetul Economic și Social* are sediul la Bruxelles. Este alcătuit din reprezentanți ai sindicatelor și ai asociațiilor profesionale. Este consultat de către Comisie. Tratatul de la Maastricht a stabilit că se poate aduna și din proprie inițiativă.

18. Pentru o dezvoltare cu privire la România v.Răzvan Theodorescu, Șerban Constantin Valeca, *Societatea europeană a cunoașterii. Contribuția României*, în vol Adrian Năstase (coord), *România și...*, p. 275-288. Pentru problemele privind învățământul superior, dar și problema identitate națională-identitate europeană, v. Ioan Mihăilescu, *Universitățile și integrarea europeană*, în vol. Ilie Bădescu, Ioan Mihăilescu (coordonatori), Ionel Nicu Sava, *Geopolitică, Integrare, Globalizare*, Editura Mica Valahie, București, 2003, p. 287-314.

19. Conform acestuia problemele trebuie rezolvate de instituția de la nivelul cel mai apropiat care poate da o soluție satisfăcătoare. Astfel instituțiile comunitare nu se vor ocupa decât de acele probleme care nu pot fi satisfăcător rezolvate la nivelul statului. La rândul său, acesta se va ocupa numai de problemele care nu pot fi satisfăcător rezolvate la nivelul regiunilor, iar acestea doar de ce nu se poate rezolva satisfăcător la nivel local.

20. Cetățenia Uniunii a fost instituită prin Art. 8 al Tratatului Uniunii Europene. Conform acestuia cetățenia unui stat membru atrage după sine cetățenia Uniunii.

ce ne privește opinăm că cel puțin în parte procentele pot fi interpretate și ca o măsură a *disponibilității* la efort a unei populații care – altfel sceptică și suspicioasă – nutrește față de Uniunea Europeană o încredere refuzată oriunde altundeva.

Printre izbutitele guvernării Adrian Năstase încheiate la sfârșitul lui 2004 trebuie trecut înainte de orice faptul de a fi reușit să dea un răspuns acestui orizont de așteptare: la sfârșitul acestui an România izbutise să încheie toate capitolele de negociere. Format din oameni tineri, colectivul de sub conducerea lui Vasile Pușcaș, ministru delegat, negociator-șef cu Uniunea Europeană, a izbutit să lucreze cu o intensitate care i-a fost recunoscută inclusiv de către societatea civilă. Nu întâmplător în campania electorală de la sfârșitul anului guvernul Năstase a folosit această realizare ca nucleu al mesajului electoral. Rezultatul obținut la urne a dovedit că pasul realizat spre Uniunea Europeană a fost apreciat și a compensat uzura guvernării și alte neizbutite.

STRUCTURI ECONOMICE-INTERSTATALE EXPRESIE A ADÂNCIRII RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE ȘI A CONVERGENȚEI ACESTORA

DINU ȘTEFAN

Evoluțiile din ultimele decenii ale relațiilor economice interstatale și ale economiei mondiale în ansamblul ei, ne conving tot mai mult că omenirea se află în fața unor decizii cruciale. Vor opta națiunile pentru calea integrării treptate într-o economie modernă cu cele mai înalte performanțe, în afara îngrădirilor și constrângerilor politicii vamale, sau vor recidiva pe vechile poziții ale izolării economice, la adăpostul granițelor naționale?

Firește că o existență simultană a două tipuri de economii bazate pe principii și relații diametral opuse este exclusă. Și totuși istoria și în acest domeniu își croiește neabătut drumul său.

Îmi revin în memorie două cugetări anonime, uimitor de simple dar cu adânci semnificații: prima ne asigură că "Toate câte se petrec în lume sunt bune la momentul și la vremea lor", a doua vine să întrească înțelesul celei dintâi spunându-ne că "Nimic în lume nu este dat odată pentru totdeauna, toate au o existență trecătoare, un început și un sfârșit".

Astfel trebuie apreciate și cele două tipuri de economii sus-menționate, ele având fiecare locul și rolul lor în istoria omenirii. Și dacă vom înțelege succesiunea acestora în timp, atunci nu vom avea nici o îndoială să afirmăm că, aparțin deja trecutului, astăzi un nou tip de economie, își deschide drum în istorie – o economie integrată – multistatală iar într-o perspectivă mai îndepărtată, chiar globală¹.

Integrarea economică interstatală constituie evident o problemă actuală doar pentru statele dezvoltate; ea nu poate fi încă aplicată statelor slab dez-

1. Ioan Bari, Sterian Dumitrescu, *Șansele unei lumi*", Editura Pol., București, 1988, p. 42-43.

voltate, decât în măsura în care se crează condițiile necesare, iar între nivelurile de dezvoltare a economiilor acestora se vor realiza apropieri semnificative.

În opinia teoreticienilor economiști, sociologi și istorici, integrarea economică, indiferent de dimensiunile la care are loc, reprezintă un proces obiectiv, de lungă durată și de o complexitate deosebită.

Recunoscând caracterul obiectiv al integrării și globalizării relațiilor economice, apare necesitatea reanalizării a o serie de concepte ca de exemplu: Doctrina Convergenței sistemelor economice, conceptul de independență și suveranitate economică, rolul companiilor transnaționale; perspectiva statelor subdezvoltate în contextul integrării economice etc.².

În cele ce urmează încerc, în limita spațiului rezervat, să aduc în prim-plan atenției cititorului unele din structurile economice interstatale care au însoțit societatea de-a lungul ultimelor șase decenii și care ne dezvăluie că acestea n-au fost deloc întâmplătoare. Ele reprezintă componente primare, trepte intermediare sau poate chiar repetiții parțiale ale unei ample opere a globalizării economice.

Cel de al doilea război mondial a provocat după cum se știe, uriașe pierderi umane și materiale, iar economia majorității statelor beligerante, îndeosebi a celor din zonele de operații militare a fost adusă, fără exagerare, la inimaginabilă stare de dezastru.

Refacerea economiilor naționale, reșezarea relațiilor economice interstatale pe baza noii ordini economice și politice instaurate după război, precum și apariția primelor structuri economice interstatale, aveau să aibă loc în condiții deosebit de complexe.

Mai întâi nu se putea ignora existența paralelă pentru o lungă perioadă de timp a două modele de economie – capitalistă și socialistă a căror coexistență era puternic influențată atât de deosebirile ideologice cât și de tensiunile proprii perioadei războiului rece.

O altă crudă realitate a lumii postbelice a fost subdezvoltarea, cunoscută sub forma unor mari decalaje dintre statele sărace și cele dezvoltate. Africa, Asia și America Latină au fost și rămân încă cele trei mari continente pe care, vrem sau nu, le asociem întotdeauna cu subdezvoltarea³.

2. *Dicționar de economie politică*, Editura Politică, 1974, pag. 180-181, 364, 379-380, prezintă aceste concepte exclusiv de pe pozițiile propagandei comuniste, denaturându-le conținutul.

3. *Decalaje economice ale lumii contemporane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 32-44.

În sfârșit, după război se înregistrează o proliferare nelimitată a societăților transnaționale, determinând numeroase tensiuni și conflicte cu mișcările naționale pentru formarea noilor state independente și suverane.

Evident că aceste realități și-au pus adânc amprenta asupra relațiilor economice postbelice dar ele n-au putut să stăvilească procesul obiectiv de convergență a inițiativelor, a înțelegerilor, a relațiilor economice de ansamblu către o economie integrată la nivel regional sau continental.

La o cercetare mai atentă, germenii unei asemenea economii îi descoperim în fiecare structură economică interstatală, cu deosebire la cele create pe baza unor interese reciproc avantajoase. Și trebuie spus că indiferent de suportul ideologic-capitalist, socialist sau neutru, aceste structuri au avut în general un rol pozitiv. Ele în cele mai multe cazuri au impulsionat dezvoltarea forțelor de producție, au favorizat implementarea noilor cuceriri ale revoluției tehnico-științifice în economie, într-un cuvânt au contribuit unele mai mult, altele mai puțin, la netezirea drumului spre o economie globală modernă, ce se profilează la orizonturi⁴.

Mai jos prezint situația celor mai importante structuri economice interstatale apărute după cel de al doilea război mondial:

Pentru început voi menționa înființarea în august 1952 a "*Uniunii europene a cărbunelui și oțelului*", precursorul Pieții Comune de mai târziu. Uniunea a cuprins industriile carbonifere și metalurgice din Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg ulterior aceste țări devenind membre ale Comunității Economice Europene. Planul constituirii organizației cărbunelui și oțelului a fost lansat de R. Schuman, ministru de externe de atunci al Franței, în mai 1950 și a intrat în vigoare în august 1952.

Scopul declarat al "*Uniunii europene a cărbunelui și oțelului*" (C.E.C.O.), de inspirație franceză, l-a constituit formarea pieții comune a cărbunelui și produselor metalurgice și de a asigura o repartizare rațională a producției și o înaltă productivitate a muncii. În temeiul înțelegerii inițiale se interzicea guvernelor țărilor membre să desfășoare o politică independentă în ce privește cele două ramuri industriale – oțelul și cărbunele – prevăzându-se sancțiuni pentru întreprinderile finanțate de stat și care contravin ori încalcă înțelegerile.

Totodată, în acord se prevedea libera circulație în interiorul C.E.C.O. a produselor care făceau obiectul acordului, menținerea unor prețuri relativ mari la produsele feroase exportate în afara Uniunii, reglementarea prețurilor

4. Evident că în paralel s-au menținut sau în alte cazuri s-a creat structuri economice menite să avantajeze unilateral mari puteri sau monopolurile supranaționale, dar acestea n-au rezistat luptei tinerelor state naționale (N.S. Stănescu, *Decalaje economice...*, p. 118-188).

C.E.C.O., interzicerea oricărei discriminări în domeniul prețurilor între membri, stimularea concentrării producției.

Pe baza Tratatului de fuziune de la Paris din 1967, C.E.C.O. a fost subordonată ca o componentă distinctă a Comunității Economice Europene și a încetat să mai aibă organe proprii de conducere. La înființare, Uniunea concentra cca. 1/2 din întreaga producție de cărbuni și 2/3 din producția de oțel a țărilor Europei Occidentale. Rolul principal în cadrul C.E.C.O. l-a deținut tot timpul Germania, a cărei producție de oțel era mai mare decât în oricare din celelalte țări participante la această uniune și extrăgea mai mult cărbune decât toate aceste țări împreună.

Cea mai însemnată și puternică organizație regională din toate impurile, care joacă un rol tot mai mare în viața economică și politică în Europa și în lume este *Comunitatea Economică Europeană* (Piața Comună). Unii șefi de state ai țărilor membre considera C.E.E. nu numai ca o organizație economică, ci și ca un factor de stabilitate în Europa și în lume. Intervenția acestor state în evenimentele din Golf și din Iugoslavia vine să confirme preocuparea C.E.E. pentru problemele politice.

C.E.E.⁵ a luat ființă după cum se știe prin Tratatul de la Roma din 25 martie 1957, semnat la început între șase țări: Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg. Acordul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958. Anglia, Danemarca și Irlanda au aderat la 1 ianuarie 1973. De remarcat ca, C.E.E. este constituită din comunități distincte dar strâns legate între ele, de exemplu: a) *Comunitatea Economică Europeană (C.E.E.)* care a creat și administrează Piața Comună; b) *Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (EURATOM)*, înființată odată cu C.E.E. printr-un tratat separat, pentru realizarea unei piețe comune a materialelor și echipamentelor nucleare între țările membre; c) *Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (C.E.C.O.)*, constituită cum am menționat mai sus. Inițial, fiecare comunitate avea organisme similare. Prin Tratatul de la Paris din 1967, C.E.E. include cele trei comunități.

Principalul scop statuat în unirea piețelor naționale într-un sistem comercial, agricol și industrial în vederea realizării unei piețe comune și apropierii politicilor economice în promovarea intereselor țărilor membre, cuprinzând activitatea de producție și desfacere.

În vederea realizării scopului propus, C.E.E. urmare a eliminării taxelor vamale și a restricțiilor cantitative în comerțul exterior dintre țările membre,

5. *Dicționar de economie politică*, Editura Politică, București, 1974, p. 144-146.

introducerea unui tarif vamal comun și a unei politici vamale comune, față de alte țări, precum și alte măsuri reglementatoare⁶.

Potrivit principiilor de organizare și funcționare a C.E.E., calitatea de membru al acestei organizații este atribuită numai țărilor europene, cărora li se pot asocia și alte state. Folosind această prevedere, un număr de state în curs de dezvoltare s-au asociat. Inițial, s-au asociat 18 state africane, apoi și altele. Din Europa au fost asociate la început Grecia, Turcia, Malta. De asemenea, în deceniul opt, C.E.E. a încheiat acorduri comerciale preferențiale cu Spania (atunci nu era membră a C.E.E.) cu Israel, Cipru, Egipt, Liban, Iugoslavia. În același timp, după aderarea Angliei la C.E.E., țările Commonwealthului pot deveni și ele asociate. Prin acest sistem de tratate și acorduri, în 1988, existau 66 de țări în curs de dezvoltare din Africa, Zona Caraibilor și Pacific asociate la C.E.E., formând cel mai mare bloc din lume, căruia spre sfârșitul deceniului al nouălea, îi revenea 45% din comerțul mondial, 30% din produsul național brut al țărilor occidentale dezvoltate și 40% din rezerv-ile lumii occidentale. Numai cele 12 țări membre ale C.E.E. dețineau o pondere de 20% din comerțul mondial. Trebuie reținut și ponderea comerțului exterior al unor țări ca C.E.E., astfel: în Anglia 46,2%, SUA 21,2%, Franța 49,6% fosta R.F.G. 47,4%, Italia 46%, Japonia 11,4%, fosta U.R.S.S. 17,7%, iar cu fostul C.A.E.R. 46,8%. În domeniul comerțului rezultă probabil cel mai pregnant tendința de creștere a economiei prin dezvoltarea mult mai rapidă a schimburilor comerciale reciproce, decât a celor cu țările terțe.

C.E.E. s-a afirmat și se afirmă ca un organism puternic, cu vădite preocupări de a-și asigura supremația economică și politică pe plan european și nu numai. La întâlnirea șefilor de stat și de guverne din cele 12 țări, în vara anului 1991, de exemplu s-au ivit păreri divergente pe tema sporirii integrării prin realizarea unei monede unice, federalizarea etc., probleme asupra cărora o

6. S-a prevăzut înlăturarea din calea liberei mișcări a produselor și capitalurilor între țările membre și asigurarea liberei concurențe în cadrul C.E.E.; elaborarea unei politici comune în domeniul agricol și al transporturilor; coordonarea politicilor economice ale statelor membre, crearea unui fond social european în vederea largirii posibilităților de utilizare a forței de muncă; înființarea unei bănci europene de investiții; asocierea unor terțe țări doritoare etc. Un exemplu de intervenție în problemele monetare ale comunității este următorul: miniștrii finanțelor ai statelor membre ai C.E.E., în ianuarie 1988 au decis reevaluarea unor monede. Astfel, marca vest-germană și guldenul olandez sunt reevaluate cu 3% fiecare, iar francul francez și francul luxemburghez cu 2% (*Anuar enciclopedic*, E.S.E., 1988, p. 7), C.E.E. și-a creat o serie de organe cum sunt: Consiliul ministerial, Comisia executivă, Curtea de Justiție, Parlamentul european, fiecare cu atribuții bine definite, toate reprezentând instrumente ale integrării economice și politice. În afară de acestea, în C.E.E., mai funcționează și alte instituții comunitare specializate pe anumite domenii, cu rol consultativ (*Dicționar de economie politică*, Editura Politică, 1974, p. 145).

perioadă de timp nu s-a ajuns la un acord, întrucât ele vizează direct sensibilitățile legate de independența și suveranitatea fiecărei țări. Cea mai aprigă rezistență a opus-o Anglia. Totuși, C.E.E. acționând cu perseverență pentru promovarea intereselor sale comercial-economice, contribuie la extinderea relațiilor pe calea convergenței acestora, manifestă o anumită bunăvoință față de cererile unor țări din centrul și estul Europei pentru a fi primite în această comunitate.

Pornind de la faptul că Piața Comună reprezintă o realitate, de la necesitatea dezvoltării relațiilor economice externe, România a întreținut înainte de 1989 relații cu toate țările C.E.E., iar acum se pregătește stăruitor pentru a fi primită în 2007, ca membru cu drepturi depline.

Asociația Europeană a Liberului Schimb, o altă organizație economică, a luat ființă în noiembrie 1959, din inițiativa Angliei; la acea vreme, această uniune constituind o replică la C.E.E., pe baza tratatului semnat la Stocholm în mai 1960 de către statele membre: Anglia, Austria, Elveția, Norvegia, Portugalia și Suedia. Ulterior, în 1961, au aderat Finlanda, ca stat asociat, apoi Irlanda în 1970. Asociația și-a fixat ca obiectiv principal apărarea intereselor economice ale țărilor membre în raport cu Piața Comună, să promoveze comerțul mondial. Începând cu 1967, mai întâi Anglia, după aceea și Suedia, Norvegia, Danemarca, Austria, văzând că nu rezistă concurenței Pieții Comune, au prezentat oficial cereri individuale pentru aderarea la Piața Comună. După refuzuri repetate, din partea Pieții Comune, în 1972, Anglia, Danemarca și Irlanda au fost acceptate în C.E.E., părăsind A.E.L.S. Ca urmare, influența asociației a scăzut foarte mult, deși formal a continuat să existe.

O altă organizație cu profil economic și cu participare internațională este *Acordul General pentru Tarife și Comerț (G.A.T.T.)*, care reprezintă un tratat multilateral interguvernamental, cu privire la tarife vamale și alte probleme de comerț internațional, încheiat la Geneva în 1947. Inițial au participat 23 de state însă, după câteva decenii a devenit cel mai larg cadru instituțional juridic pentru stimularea comerțului mondial, iar numărul membrilor a depășit demult 100. Într-o formă sau alta, România a participat la activitatea G.A.T.T. din 1957, însă a devenit membru cu drepturi depline în anul 1971. La întrunirile sale, G.A.T.T. dezbate, de regulă, probleme referitoare la dezvoltarea și liberalizarea schimburilor economice internaționale.

În anul 1961 s-a înființat gruparea de state numită *Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică*, cu scopul declarat de a ridica nivelul economic al statelor membre și dezvoltarea comerțului mondial, prin acordarea politicii economice și comerciale a țărilor membre, cele 18 state europene: Anglia, Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Germania, Grecia, Irlanda,

Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, Turcia, iar mai apoi, din 1964 și S.U.A., Canada și Japonia. Cu statut special sunt Australia, Finlanda, Iugoslavia. Asociații regionale cu caracter economic, care-și propun promovarea relațiilor dintre statele membre, dintre ele și comunitatea mondială, contribuind la dezvoltarea comerțului au luat ființă în America Latină, Asia și Africa.

Cu un scop mai limitat dar bine fixat s-a constituit, în 1960, *Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (O.P.E.C.)*. Este un organism internațional menit să coordoneze politica petrolieră a membrilor săi și apărarea intereselor acestora să asigure raporturi economice echitabile între țările posesoare de zăcăminte petroliere și marile societăți petroliere. Altfel spus, principala menire a O.P.E.C. constă în stabilirea dinamicii prețurilor la petrol. Crearea acestei organizații a fost impusă de creșterea numărului țărilor producătoare de petrol, a cantității extrase, precum și de sporirea considerabilă a consumului de petrol pe plan internațional, deci a fost determinată de creșterea importanței petrolului în economia mondială. Câteva cifre privind consumul vor fi edificatoare: în 1914, consumul era de 6.000.000 de tone, peste 50 de ani, în 1960, ajunsese la 300.000.000 tone, ca în 1975 să depășească 500.000.000 tone.

Un rol deosebit de important în viața economică financiară mondială l-au avut și-l au *Fondul Monetar Internațional (F.M.I.)* și *Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.)*⁷, care se îngemănează perfect în funcționarea lor. Totuși vom sublinia pe rând din activitatea acestora. Fondul Monetar Internațional a luat ființă în 1945, în urma hotărârii Conferinței de la Bretton Woods (SUA) din 1944. F.M.I. este o instituție interguvernamentală autonomă specializată, din sistemul O.N.U., urmărește promovarea cooperării monetare internaționale, facilitarea dezvoltării comerțului internațional, prin încurajarea stabilității dezvoltării comerțului internațional, prin încurajarea stabilității valorice a monedelor și înlăturarea restricțiilor valutare ce împiedică dezvoltarea comerțului internațional⁸.

România a devenit membru al F.M.I. în decembrie 1972. Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.) a luat ființă tot în baza Conferinței de la Bretton Woods din 1944, la care au participat 44 de

7. La cea de-a 42-a Adunare a F.M.I.-B.I.R.D., din toamna anului 1988, de la Washington au participat peste 7000 delegați din cele 150 membre, între care și România (*Anuar economic internațional*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 15).

8. Un aspect tehnic al acestei organizații constă în aceea că, potrivit statutului său, cotele de participare ale fiecărui stat membru sunt fixate de consiliul guvernamental, 25% vărsându-se în aur și 75% în monedă națională, mărimea cotei revizuindu-se la fiecare 5 ani (*Dicționar de economie politică*, Editura Politică, 1974, p. 326).

state, ca instituție specializată în cadrul F.M.I. Potrivit statutului, principalul rol al acestei bănci este acela de a acorda ajutor financiar țărilor membre pentru reconstrucție și dezvoltare economică, sporirea forței productive și valorificarea resurselor naturale din țările în curs de dezvoltare, favorizarea unei creșteri echilibrate de lungă durată a comerțului internațional și susținerea echilibrului balanțelor de plăți din încurajarea investițiilor internaționale de capital în țările membre: acordă împrumuturi, garantează împrumuturi acordate de alte bănci etc. România a aderat la B.I.R.D. în decembrie 1972, odată cu intrarea în F.M.I., beneficiind de sistemul de asistență economică și tehnică acordat de O.N.U., sporindu-și participarea la dezvoltarea relațiilor economice mondiale.

Pornindu-se de la teza falsă, emisă și impusă de U.R.S.S. cu privire la cele două sisteme social-economice diametral opuse – capitalistă și socialistă – în 1949 s-a creat *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.)*, organizație menită să dea expresie existenței unei piețe mondiale socialiste. În anul 1991, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc a fost desființat. Tot subordonată ideii existenței unei piețe mondiale socialiste, în 1963, s-a creat un instrument financiar al C.A.E.R., *Banca Internațională de Colaborare Economică*, care, și aceasta, și-a încheiat misiunea, în anul 1991.

În perioada postbelică au luat ființă și alte organisme și organizații internaționale cu scopuri mai restrânse, multe sub egida O.N.U., în domeniul transporturilor – feroviar, maritim, aerian poștă și telecomunicații, al folosirii pășnice a energiei atomice și altele, menționate în anexa la material.

În afară de organizațiile la care ne-am referit pe scurt există și altele, permanente sau cu activitate periodică. *Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (C.N.C.T.A.D.)* organ al Adunării Generale a O.N.U., creat în 1968, a cărei funcție principală este favorizarea expansiunii comerțului internațional, prin accelerarea dezvoltării economice, între toate țările lumii. Din rândurile O.N.C.T.A.D. s-a format *Grupul celor 77 de țări* în curs de dezvoltare în 1967, grup care s-a lărgit prin sporirea numărului de membri (în 1986 existau 160). În raportul U.N.C. T.A.D. pe anul 1986, de exemplu, se arată că ritmul de creștere economică a fost de 2,6% iar volumul comerțului exterior de 4%, în condițiile dificile de asigurare a creditelor. Grupul celor șapte țări industrializate – S.U.A., Anglia, Germania, Franța, Canada, Japonia, Italia care așa cum a rezultat din întrunirea de la Londra din iulie 1991, are rol important, la care dorește să adere și fostul U.R.S.S.

După enunțarea scopurilor și componenței unor organe și organizații zonale sau internaționale se impun câteva concluzii: a) sub diferite forme, toate participă și contribuie la întreținerea și extinderea relațiilor economice internaționale implicit și la convergența acestor relații, cu condiția ca accesul statelor

la aceste Uniuni, asociații etc., să nu fie îngăduit, să nu se folosească practici discriminatorii în raporturile cu alte state; **b)** rezultă dar că într-o structură economică multistatală puterea de decizie o au țările cu cel mai mare potențial economic; **c)** impactul factorului politic – regimurilor politice (democratice sau dictatoriale) este esențial în viața acestor structuri; **d)** experiența istorică demonstrează că cea mai eficientă și durabilă formă de cooperare economică, comercială, financiară, tehnico-științifică este cea între popoare libere, între țări independente, pe baza egalității și interesului reciproc printr-o dreaptă și reală confruntare în focul viu al competitivității.

Evident că problemele strategiei dezvoltării și ale folosirii relațiilor economice internaționale ca factor care trebuie să potențeze acest proces pentru toate țările, cu deosebire pentru cele în curs de dezvoltare sunt încă departe de a fi rezolvate. La acest început de secol și de mileniu, foarte agitat, țările și popoarele își caută noi căi spre dezvoltare spre democrație și libertate dar perspectiva rămâne încă incertă.

Ceea ce se poate spune azi cu certitudine este că toate structurile economice, indiferent de nivelul de dezvoltare atins, mai devreme sau mai târziu vor fi atrase în procesele integrării economice mondiale.

STRUCTURI ECONOMICE INTERSTATALE*

1944-2000

DENUMIRE	Data înființ. desființării	STATE COMPONENTE	DOMENII DE ACTIVITATE	OBSERVAȚII
1	2	3	4	5
GAAT Acord general pentru tarife și comerț	oct. 1947 Geneva	Peste 100 de state	- comerț - taxe vamale - clauza n.c.f.	România membră din 1971
AELS Asociația europeană a liberului schimb	mai 1960 Stockholm	Anglia, Austria, Danemarca, Elveția, Norvegia, Portugalia, Spania, Finlanda și Irlanda	- Liberalizarea comerțului interstatat, protejarea pieții proprii față de concurența C.E.E.	Cu timpul cedează presiunilor CCE; 5 state în frunte cu M. Britanie în 1967 aderă la CEE
ALACL Asociația Latino-Americană a comerțului liber	1966 Montevideo	Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Paraguai, Peru și Uruguay	- dezvoltarea industriilor prin folosința resurselor proprii în comun - reducerea tarifelor vamale - crearea de economii complementare	Marea inegalitate dintre țări fac să apară două atitudini una protecționistă alta concurențială
CAER Consiliul de ajutor economic reciproc în organica: - INTERCHIM OCCF - INTERMETAL-OPPT - INTERSPTNIK	ianuarie 1949	Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria, U.S; ulterior Albania, R.D.Germană, Mongolia, Cuba, Iugoslavia Finlanda	- dezv. planică a economiilor naționale pe toate planurile - Piață economică comună	După 1990 și-a încetat existența Modul de pr. socialist a eșuat.

* Extras din *Dicționarul de econ. politică*, Editura Politică, București, 1974.
Dicționar diplomatic, Editura politică, București, 1979.

CECO Comunitatea Europeană a Cărbunelui și oțelului	aprilie 1951 Paris	Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg	Formarea pieței comune a cărbunelui și metalurgiei Repartizarea rațională a producției și o înaltă program. Convenirea prețurilor	Ulterior au devenit m. în CEE din 1967 încetându-și activitatea.
C.E.E. Comunitatea Ec. Europeană Conducere: - Consiliul ministerial - Comisia Execut. - Curtea de Justiție - Parlam. European	ianuarie 1958 Roma	Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg din 1972 – M. Britanie, Irlanda, Danemarca și Norvegia - Ulterior: alte 15 state au intrat în UE. - În 2007 urmează România și Bulgaria - Calitatea de membru deplin este atribuită numai țărilor europene - Celorlalte state i se atribuie statut de țări asociate - În acest fel CEE este legată de peste 60 state din Europa, Africa, Asia și America Latină	- Piața comună industrială și agricolă - Eliminarea taxelor vamale - Libera mișcare a pers. și capitalul - Libera concurență - Polit. comune în agricultură și transp. - Bancă Europeană de investiții	- Este cea mai complexă și puternică structură econo. interstatală care este pe care să integreze economia la nivel continental, păstrând specificul național al țărilor membre.
COMMONWEALTH (Comunitatea politico- economică inițiată de Anglia)	1917 din 1947	Țările foste dominatoare ale M. Britanii ca Australia, Canada, N. Zeelandă, Africa de Sud și Teva Nova - Se adaugă alte foste colonii cum sunt India, Pakistan, Ceylon, Ghana, Malaezia, Nigeria, Cipru, S. Leone, Tanzania, Jamaica, Uganda, Kenia, Zambia etc. în total 26 țări	- Relațiile econ. constau în oblig. Angliei de a livra produse manufacturate iar partenerii de a livra Angliei materii prime. - Sistem vamal preferențial	- Intrarea Marii Britanii în UE automat se lungește și aria de cooperare economică cu aceste state de peste 1 miliard de oameni.

GATT Acordul general pentru tarife și comerț	oct. 1947 Geneva	<ul style="list-style-type: none"> - Inițial au fost 23 state semnatare - Acum sunt peste 100 state membre 	<ul style="list-style-type: none"> - reducerea taxelor vamale - acordarea reciprocă a clauzei n.c.m. favorizate 	
OCDE Organizația de cooperare și dezv. economică	1961 Paris	<ul style="list-style-type: none"> - 18 state ale ec. occidentale - SUA, Canada, Japonia - statut special Australia, Finlanda și Serbia 	<ul style="list-style-type: none"> - ridicarea nivelului economic - dezvoltarea comerțului 	
OPEC Organizația țărilor exportatoare de petrol	1960 Geneva apoi Viena	- Irak, Kuweit, Arabia Saudită, Iran și Venezuela, alte șapte țări	<ul style="list-style-type: none"> - coordonarea politicii petroliere - apărarea integrității țărilor membre - raporturi echitabile între țările ce dețin sursele și companiile petroliere 	
UNCTAD Conferința Națiunilor Unite pentru comerț și dezv.	1968	<ul style="list-style-type: none"> - 144 state din ONU - Din acestea s-a născut Grupul "celor 77" din țările în curs de dezv. 	<ul style="list-style-type: none"> - extinderea comerțului - acceler. dezv. ec. - coordonarea legislației privind comerțul 	- funcționează în cadrul ONU
BĂNCI INTERSTATALE BIRD Banca internațională de reconstrucție și dezv. - în ONU - compen. FMI	1944	44 de țări din ONU în 1944	<ul style="list-style-type: none"> - acordare ajut. financ. - stimularea investițiilor - garanții bancare capit. partic. 	
FMI Fondul monetar internațional - în ONU	1944	125 țări din ONU	<ul style="list-style-type: none"> - acord. de credite și mijl. financ. pt. echilibrări balanțe - asistență tehnică 	

CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI

1. Toate structurile menționate, precum și altele neamintite aici, n-au fost altceva decât forme intermediare ale procesului de integrare a economiei la nivel global.
2. Pe măsură ce procesul integrării economice mondiale se amplifică, se observă o scădere a radicalismului politicii statelor ce aspiră să fie admise în familia națiunilor avansate.
3. Indiferent de componența și scopurile declarate aceste organisme se supun legilor concurenței internaționale, fără eficiență și performanță ele dispar (ex. CECO și CAER).
4. Potrivit activității lor constatăm câteva tipuri de structuri economico-interstatale:
 - a. De cooperare între mai multe entități: state, ramuri ec., companii, bănci etc., relat. pe verticală
 - b. De integrare la toate ramurile ec. sau organisme suprastatal și relații atât pe verticală cât și pe orizontală.
 - c. Companii suprastatale.

ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

MIHAI CHIRIAC

Construcția europeană, concepută la sfârșitul anilor '40, în domeniu militar și economic, a îmbrăcat, inițial, forma organizațiilor de cooperare.

La 17 martie 1948, prin Tratatul de la Bruxelles, revizuit la 23 octombrie 1954, prin Acordul de la Paris, s-a înființat Uniunea Europei accidentale, având 10 membri: Franța, Regatul Unit, Belgia, Olanda, Luxemburg, Germania, Italia, ulterior Spania și Portugalia și, în final, Grecia. Tratatul conține a o clauză de angajament militar automat în caz de agresiune împotriva unuia dintre membri.

La 4 aprilie 1949, prin Tratatul de la Washington s-a înființat NATO, organizație care cuprindea state europene, SUA și Canada. Era o alianță în care s-a reușit o veritabilă integrare militară.

La 16 aprilie 1948, s-a înființat Organizația Europeană de Cooperare Economică (OECE) care a gestionat în comun ajutorul american în cadrul Planului Marshall. În 1960, aceasta a devenit Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OCED).

La 9 mai 1949, prin Tratatul de la Londra, s-a constituit Consiliul Europei, menit să completeze, în plan politic, organizațiile precedente, care a reunit statele europene cu regim democratic pluralist și erau atașate idealuri lor de protecție a drepturilor omului, reglementate și prin Convenția Europeană a drepturilor omului, semnată la 4 noiembrie 1950. Concomitent, în ianuarie 1949, țările din centrul și estul Europei au constituit Consiliul de Ajutor Reciproc (CAER), sub dominația evidentă a URSS.

Pentru crearea cadrului propice unei cooperări mai puternice, a continuat procesul de formare a comunităților europene, astfel:

La 18 aprilie 1951, la inițiativa Franței, s-a instituit Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO);

La 25 martie 1957, Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (CEEa EURATOM) și Comunitatea Economică Europeană (CEE), care oficializează piața comună generalizată;

La 22 ianuarie 1972, Tratatul de Aderare reglementează extinderea comunității europene, prin aderarea unor noi state: Marea Britanie, Irlanda, Danemarca (1973), Grecia, Portugalia (1986), Austria, Finlanda, Suedia (1995), Cipru, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia (1 mai 2004), România, Bulgaria (2007).

La 1 iulie 1987, Actul Unic European (AVE) a instituit Piața Unică, începând cu 31 decembrie 1992, astfel că, cei aproape 400 milioane de locuitori ai comunităților din Europa devin cea mai mare piață unificată din lume, comparabilă cu cele ale Japoniei și SUA.;

La 1 noiembrie 1992, Tratatul de la Maastricht a instituit **Uniunea Europeană** (UE), cu cei trei piloni: (1)comunitar (Comunitatea europeană, Comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului, Comunitatea europeană a energiei atomice); (2)politica externă. și de securitate (apărarea valorilor comune, consolidarea securității și a statelor, menținerea păcii în lume, promovarea cooperării internaționale, promovarea democrației și a statului de drept, apărarea dreptului omului și a libertăților fundamentale); (3)cooperarea în domeniul justiției și al afacerilor interne (cooperarea poliției și cea judiciară în acțiuni comune de luptă împotriva criminalității- terorism, trafic de droguri și arme, corupție și fraudă);

La 1 mai 1999, Tratatul de la Amsterdam a introdus modificări care accentuează rolul cetățeanului, întărește caracterul democratic și definește responsabilitățile politice ale UE, atât în interior, cât și în exterior.

Începând cu 1 mai 2004, Uniunea Europeană are în compunere 25 de state, cu un total de 454 milioane de cetățeni care vorbesc 15 limbi. În viitorul apropiat, în 2007, se va vorbi de "Europa 27", după ce România și Bulgaria vor adera la comunitatea europeană.

Integrarea și extinderea spre est a UE constituie o tematică dezbătută pe larg în mass media. Sunt evidențiate noi probleme dificile, astfel: valul masiv de imigrație către țările occidentale; migrarea locurilor de muncă dinspre Vest către Est; integrarea comunității rromilor (în mai 2004, aproximativ 2 milioane de rromi au devenit cetățeni europeni); gestionarea problemelor economice, instituțională, politică. Sunt evidențiate avantajele extinderii (piață unică mai mare, mai multe produse și servicii pentru consumatori, crește rolul la nivel mondial, consolidarea democrației, poziție geostrategică mai puternică) precum și dezavantajele extinderii(transfer de fonduri comunitare către țări mai sărace, dificultatea în luarea deciziilor, inclusiv în traducerea documentelor oficiale). Percepția cetățenilor privind extinderea, variază de la țară la țară (Grecia-66%, Germania- 28%), pe ansamblu fiind de 42% favorabil și 39% împotriva. Mai

mult de jumătate din populația noilor state membre consideră că impactul aderării, din punct de vedere economic, va fi negativ.

Structura acțională a Uniunii Europene cuprinde șase institutii: Consiliul UE (Consiliul de miniștri); Comisia europeană; Parlamentul european; Curtea de justiție; Curtea de conturi. Consiliul UE nu se confundă cu Consiliul Europei, organizație regională cu 43 de state, inclusiv România, membru din 1993.

Consiliul Uniunii Europene are rolul principal de a reprezenta toate statele membre, exprimând legitimitatea statală a Comunităților. Este format din câte un reprezentant al fiecărui stat membru, la nivel ministerial, abilitat să angajeze guvernul acestui stat membru. Are caracter colegial - fiecare guvern delegă pe unul dintre membrii săi. Coordonează politicile generale ale statelor membre. Este legiuitor de drept comun în sistemul comunitar, adoptă avize și dispune de putere de decizie în vederea asigurării condițiilor necesare realizării obiectivelor stabilite prin Tratat și în condițiile prevăzute de acesta. Exercitarea dreptului de vot se face prin patru modalități: (1) majoritatea simplă (50+ 1), pentru cazuri limită- adoptarea regulamentului interior, solicitarea de studii și propuneri, acordarea de avize ș.a.; (2) majoritatea calificată (2/3) calculată în funcție de ponderea stabilită (între 4 voturi, Luxemburg și 29 voturi, Franța)- adoptarea deciziei se face cu votul favorabil a cel puțin 14 state (din totalul de 27) și reprezintă cel puțin 62% din populația țărilor membre (cifrele sunt cele propuse prin Tratatul de la Nisa, 26 februarie 2001); (3) unanimitatea, care dă drept de veto fiecărui stat membru, se practică tot mai rar, pentru constatarea încălcării principiilor Tratatului, suspendarea dreptului de vot, adoptarea pozițiilor și acțiunilor comune în domeniul politicii externe și de securitate comună; (4) deliberarea (dezbateră) prin care se ajunge la un punct de vedere comun.

Consiliul UE are organe de lucru auxiliare: Secretariatul general; Comitetul reprezentanților permanenți ai statelor membre (COREPER); Grupul de experți desemnați de statele membre și de Comisia europeană; Comitete speciale pentru: agricultură, monetar, politic, vize ș.a. Mai este asistat de Comitete pentru forțe de muncă, energie, cercetare științifică și tehnică, educație și acorduri de cooperare.

Comisia europeană, principalul titular al dreptului de inițiativă legislativă, denumită și "Înalta Autoritate" este elementul executiv, constituit din membri desemnați, câte unul, de fiecare stat membru, excepție - Franța, Italia, Germania, Marea Britanie, Spania - câte doi. Membrii comisiei își exercită funcțiile în deplină independență, în interesul general al Comunităților. Aceștia au imunitate de jurisdicție pentru actele săvârșite în exercitarea atribuțiilor ce le revin ca oficiali ai Comunității europene și sunt scutiți de impozite pe salarii și

alte drepturi bănești acordate în exercitarea atribuțiilor lor. Durata mandatului comisarilor este de 5 ani, fiecare răspunzând de un anumit portofoliu sau domeniu politic și de Directoratul general din domeniul respectiv. Sunt 24 Directorate generale, astfel: relații interne sau externe, afaceri economice și financiare, industrie, transporturi, personal și administrație ș.a. Comisia este convocată de președintele său și își desfășoară reuniunile cel puțin o dată pe săptămână. Reunulmle nu sunt publice, iar dezbaterile sunt confidențiale. Deciziile se iau, de obicei, de către grupuri de comisari, numite colegii, constituite în funcție de domeniul în care urmează să se ia decizia. În structura Comisiei funcționează comitete și servicii: Serviciul juridic, Biroul ajutor umanitar, Grupul de consilieri politici, Serviciul traduceri, Serviciul unit de interpretări și conferințe, Serviciul de audit intern ș.a.

Comisia europeană formulează recomandări și/sau avize, dispune de putere de decizie proprie și participă la elaborarea propunerilor de acte ale Consiliului și Parlamentului, exercită competențele conferite de Consiliu european. În virtutea rolului său de "paznic al tratatelor" poate să declanșeze proceduri juridice care stabilesc îndeplinirea obligațiilor din Tratat, monitorizează un stat asupra modului de îndeplinire a obligațiilor din Tratat, administrează fonduri și programe ale Comunităților și poate chema în justiție pe cei vinovați de neîndeplinirea normelor comuni tare.

Parlamentul european are următoarele atribuții: asigură controlul politic general, participă la elaborarea dreptului comunitar prin cooperare (legislativă), adoptă bugetul Comunității, participă la relații externe. Are puteri de supervizare numai asupra Comisiei europene. Decide accesul noilor state, ca state *membre*, în UE, precum și asocierea cu unele țări nemembre. Are dreptul de a înființa comisii de anchetă temporare și dreptul de petiție. Potrivit Tratatului de la Nisa, 26.02.2001, după alegerile din 10-14 iunie 2004, numărul parlamentarilor europeni este de 723 de membri, aleși prin sufragiu universal direct de către cetățenii Europei prin vot liber și secret, fiecare stat membru fiind reprezentat proporțional cu numărul cetățenilor săi, astfel: numărul cel mai mic - 5, pentru Malta, 22 pentru Belgia, Portugalia, 72 pentru Franța, 99 pentru Germania. Celelalte state au un număr între cele exemplificate. După extinderea din 2007, când se vor integra România și Bulgaria, conform noii Constituții, numărul europarlamentarilor va fi de 750, repartiția pe țări fiind de minimum 6 (Malta) și maximum 96 (Germania).

Tratatul de aderare stabilește pentru România 35 europarlamentari, care vor avea mandat în perioada dintre aderare și 2009, anul începerii unui nou mandat pentru Parlamentul european. Înainte de 31 decembrie 2007, România

va trebui să organizeze alegeri pentru Parlamentul european, prin vot direct universal. De la data aderării până la aceste alegeri, românii vor fi reprezentați în legislativul european de 35 parlamentari desemnați de parlamentul de la București.

Parlamentul european are ca instituții funcționale: un birou (președinte, vicepreședinți, chestori), conferința președinților (grupurilor politice), comisii temporare și parlamentare mixte (parlamentari din țările candidate și asociate); grupuri politice (partidul popular european, Partidul socialiștilor europeni, Partidul european al liberalilor, democraților și reformatorilor, Grupul confederal al stângii unite, Grupul verzilor/alianța liberă europeană, Uniunea pentru Europa națiunilor, Grupul pentru Europa democraților și a diferențelor, Grupul celor neînscrși). Grupurile politice beneficiază de resurse proprii prevăzute în bugetul parlamentului, au propriul secretariat, participă, în mod activ, la pregătirea ordinii de zi, contribuie la dezbateri, desfășoară activități proprii, au administratori specializați permanenți pe lângă comisiile parlamentare, contribuind la pregătirea comisiilor.

Legislatura parlamentului european se întinde pe o durată de 5 ani, se reunește într-o sesiune anuală (în a doua zi de marți din luna martie), desfășoară dezbateri publice, opiniile și rezoluțiile parlamentului se publică în Monitoriul oficial al UE. Cetățenii europeni, individual sau în grup, își pot exercita dreptul la petiție și pot depune la președintele parlamentului european cererile sau plângerile lor cu privire la probleme care se află în jurisdicția UE.

Curtea de justiție, cu sediul la Luxemburg, este compusă din judecători și avocați generali (câte unul din fiecare stat membru). Judecătorii sunt numiți pentru o perioadă de 5 ani, dintre personalitățile care oferă toate garanțiile de independență și care întrunesc condițiile cerute pentru exercitarea în țările lor a celor mai înalte funcții jurisdicționale sau care sunt juriști având competențe notorii. Avocații generali sunt numiți pentru o perioadă de 6 ani, cu posibilitatea de a li se prelungi mandatul. Condițiile sunt similare cu ale judecătorilor. Au sarcina de a prezenta public, cu toată imparțialitatea și în deplină independență, concluzii motivate asupra cauzelor supuse Curții de justiție pentru a o sprijini în îndeplinirea misiunii sale. În cadrul Curții de justiție funcționează grefieri, raportori adjuncți și referenți. Curtea lucrează în ședințe plenare (minimum 7 judecători prezenți) sau în camere formate din 3-5 judecători. Poate delibera, numai în secret, în prezența unui număr impar de judecători. Președintele nu are drept de vot. În lipsa consensului, deciziile sunt luate prin vot majoritar. Competențe: controlul legalității actelor comunitare, a acțiunilor sau omisiunilor statelor membre, soluționarea acțiunilor cu privire la repararea pagubelor, instanță arbitrală

sau de recurs de ultim act, tranșează litigiile între statele membre, dispune de competență consultativă.

Curtea de conturi, cu sediul la Luxemburg, are 15 membri aleși dintre personalitățile care aparțin sau au aparținut în țările lor instituțiilor de control extern sau care posedă o calificare specială și prezintă toate garanțiile de independență. Sunt numiți de Consiliul UE pentru o perioadă de 6 ani. Li se interzice îndeplinirea altor funcții și se angajează solemn, ca pe timpul exercitării funcției și după încetarea ei, să îndeplinească obligațiile asumate, să manifeste onestitate și circumspecție în acceptarea anumitor poziții sau avantaje după încetarea funcției lor. Competențe: examinează legalitatea și regularitatea cheltuielilor și încasărilor, asigură buna gestiune financiară în cadrul Comunităților; controlează pe domenii instituțiile și statele membre, în măsura în care acestea au beneficiat și au folosit fonduri comunitare. Colaborează cu alte instituții internaționale similare și cu organisme naționale de control. Prezintă Parlamentului și Consiliului european o declarație de asigurare privind fiabilitatea conturilor, precum și legalitatea și regularitatea operațiilor subiacente.

Alte structuri comunitare: (1) Banca Europeană de Investiții (BEI) - sprijină dezvoltarea echilibrată, integrarea economică și creșterea coeziunii sociale în interiorul UE (2) Sistemul European al băncilor Centrale (SEBC) - este compus din Banca Centrală Europeană și Băncile centrale naționale ale statelor membre. Competențe: definirea și implementarea politicii monetare a Comunității - desfășurarea operațiunilor de schimb; păstrarea și administrarea rezervelor valutare oficiale ale statelor membre; promovarea bunei funcționări a sistemului de plăți. Este condus de organele de decizie ale Băncii Centrale Europene. (3) Banca Centrală Europeană (BCE) - oferă consultanță instituțiilor comunitare, în privința oricărui act comunitar propus în domeniile care țin de competența sa, iar autorităților naționale, în privința oricărui proiect legislativ în domeniile care țin de competența sa, dar în limitele și în condițiile fixate de către Consiliu. Cooperează cu instituțiile și organele comunitare, precum și cu autoritățile competente ale statelor membre sau ale statelor terțe și cu organizațiile internaționale. (4) Comitetul Consultativ (CECA) - (5) Comitetul economic și social - (6) Comitetul regiunilor. Aceste comitete (4,5,6) cuprind membri numiți de Consiliul UE, au caracter consultativ, nu dispun de personalitate juridică, au funcția de a emite rapoarte, avize, recomandări, la cererea instituțiilor comunitare sau din proprie inițiativă.

Potrivit prevederilor noii Constituții Europene, cu modificările aduse de Consiliul European de la Bruxelles din 17-18 iunie 2004, supusă dezbaterii publice în vederea votării acesteia de către cetățenii țărilor membre UE, pentru

identificarea identității comune a Europei cetățenilor, se stabilesc următoarele simboluri: pașaportul european, imnul european (Oda bucuriei- Beethoven), drapelul (cercul cu 12 stele de aur pe fond albastru), permisul european de conducere (model 1996), moneda unică EURO (în circulație din 2002), suspendarea contrăflului poliției de frontieră între statele membre la Convenția Schengen, mediatorul european - avocatul poporului, acceptul petițiilor europenilor de către Parlamentul UE.

Relațiile României cu Uniunea Europeană sunt reglementate prin: Acordul comercial semnat în anul 1980; Acordul de comerț și cooperare semnat în anul 1991; Acordul de asociere semnat în anul 1995; Protocolul Adițional la Acordul european de asociere din 1995, semnat în anul 1996, pentru deschiderea Programului UE către România.

În decembrie 1994, Consiliul european a adoptat strategia de pregătire a statelor asociate din Europa centrală în vederea aderării.

La 22 iunie 1995, România a depus Cererea oficială de aderare la UE și Strategia națională de pregătire a aderării.

La 25 iulie 1996, a fost depus la Bruxelles răspunsul României la chestionarul Comisiei europene privind pregătirea avizului asupra cererii de aderare la UE.

S-au creat următoarele instituții româno-comunitare: Consiliul de asociere, la nivel de ministere; Comitet de asociere, la nivel guvernamental; Comitet interparlamentar, la nivel parlamentar.

Consiliul de asociere este format din membri desemnați ai guvernului României și membri ai comunității UE. Președinția acestuia este asigurată, pe rând, de către un membru al guvernului și un membru al Consiliului DE. La lucrările Consiliului, poate participa ca observator reprezentantul Băncii europene de investiții. Consiliul ia decizii cu privire la domeniile expres prevăzute în Acord și soluționează diferențele dintre părți.

Comitetul de asociere este format din reprezentanți ai guvernului României și ai Consiliului DE, asistă activitatea Consiliului de asociere și asigură buna desfășurare a ședințelor.

Comitetul parlamentar de asociere reprezintă un forum în care membri ai parlamentului României și ai Parlamentului European se pot întâlni și face schimb de idei. Se întrunește, de regulă, semestrial. Poate solicita, din partea Consiliului de asociere, informații cu privire la aplicarea Acordului și semnează un document final, cu titlul de recomandare, document cu valoare politică.

În plan național, s-au constituit: Comitetul interministerial, prezidat de primul ministru; Departamentul pentru integrare europeană; Comisia parlamen-

tară pentru integrare. Toate acționează pentru eficientizarea aplicării Acordului european de asociere.

Institutul european din România, înființat prin H.G.nr.1511998, aflat sub autoritatea Ministerului integrării, participă la elaborarea politicilor în domeniul aderării, contribuie la dezvoltarea spiritului și valorilor europene, sensibilizează publicul asupra activității de integrare, participă la specializarea funcționarilor publici care lucrează în sfera integrării, coordonează activitate a de traducere a legislației comunitare.

Ministerul integrării europene, înființat prin H.G.nr.1075/2001, coordonează raporturile instituțiilor românești cu cele ale UE, conduce și coordonează activitatea Delegației naționale, precum și procesul de negociere, urmărește compatibilitatea și coerența diferitelor programe și acțiuni guvernamentale, asigură monitorizarea și evaluarea programului de aderare, promovează, în colaborare cu Ministerul afacerilor externe, strategia de informare, comunicare și imagine în statele membre ai DE., privind evoluția procesului de pregătire pentru aderare.

Obiectivele asocierii dintre România și UE sunt: asigurarea unui cadru adecvat pentru un dialog politic; promovarea dezvoltării unor relații economice armonioase; asigurarea premizelor pentru cooperarea economică, socială și culturală; sprijinirea eforturilor României de dezvoltare a economiei de piață și de consolidare a democrației; crearea de instituții necesare realizării concrete a asocierii; asigurarea unui cadru pentru integrarea graduală a României în Comunitate. Acordul este încheiat pe o perioadă nedeterminată, putând fi denunțat unilateral, printr-o notificare către cealaltă parte, astfel încât, la șase luni după acest moment, acordul încetează să mai producă efecte.

Potrivit Acordului, asocierea include o perioadă de tranziție cu o durată de maximum 10 ani, împărțită în două etape a câte 5 ani. Trecerea la etapa a doua se decide de Consiliul de asociere, care poate să adopte și eventuale modificări la prevederile pentru etapa următoare.

Programul PHARE al UE, de asistență economică nerambursabilă pentru reforme economice și sociale în Europa centrală și de est, a fost extins și în România, începând cu anul 1991, concentrându-se asupra: dezvoltării economice a sectorului particular; dezvoltării politicii în domeniul resurselor umane, al ocupării forței de muncă; reformei instituționale; sprijinirii societății civile.

Începând cu anul 2000, România a început negocierile în vederea aderării la UE, la cele 31 de capitole, astfel: 1.Libera circulație a mărfurilor; 2.Libera circulație a persoanelor; 3.Libera circulație a serviciilor; 4.Libera circulație a capitalului; 5.Dreptul societăților comerciale; 6.Politica în domeniul concurenței; 7.Agricultura; 8.Pescuitul; 9.Politica în domeniul transporturilor; 10.Impozitarea;

11.Uniunea economică și monetară; 12. Statistica; 13.Politica socială și ocuparea forței de muncă; 14.Energia; 15.Politica industrială; 16.Întreprinderi mici și mijlocii; 17.Știință și cooperare; 18.Educație, formare profesională și tineret; 19.Telecomunicații și tehnologia informațiilor; 20.Cultura și politica în domeniul audiovizualului; 21.Politica regională și coordonarea instrumentelor structurale; 22.Protecția mediului înconjurător; 23.Protecția consumatorilor și sănătății; 24. Justiție și afaceri interne; 25. Uniunea vamală; 26. Relații externe; 27.Politica externă și de securitate comună; 28.Controlul financiar; 29.Dispoziții financiare bugetare; 30.Instituții; 31.Diverse.

Unele **principii generale** ce fac obiectul Acordului de asociere și cel al negocierilor, începute în anul 2000, în vederea aderării la DE.

Referitor la libera circulație a mărfurilor: stabilirea, în mod gradual, a unei zone de liber schimb, bazată pe obligații reciproce și echilibrate, în concordanță cu prevederile Acordului european și cele ale Acordului general pentru tarife și comerț; pentru fiecare produs, taxa vamală de bază la care se vor aplica reducerile succesive, prevăzute de Acord, se aplică din ziua care a precedat intrarea în vigoare a Acordului; nu se introduc noi restricții cantitative la import sau export; abținerea de a se lua măsuri fiscale care ar discrimina produsele celeilalte părți; nu se exclud menținerea sau stabilirea de uniuni sau aranjamente privind comerțul în zona de frontieră, cu excepția celor care modifică aranjamentele comerciale prevăzute în Acord; se pot lua măsuri restrictive, ce contravin acordului, în mod justificat, pe baza unor consultări prealabile și cu o limitare în timp.

Referitor la libera circulație a persoanelor: părțile pot aplica legile și reglementările proprii cu privire la intrare, la ședere, la muncă la condițiile de muncă, la stabilirea persoanelor fizice și la furnizarea de servicii, cu condiția să nu le aplice astfel încât să anuleze sau să slăbească beneficiile care decurg, pentru fiecare din părți, din condițiile unei dispoziții a Acordului; tratamentul acordat lucrătorilor de cetățenie română, legal angajați pe teritoriul unui stat membru, va exclude orice discriminare întemeiată pe cetățenie, în ceea ce privește condițiile de muncă, remunerare sau. concediere, în comparație cu proprii cetățeni; soția și copii legal rezidenți ai unui lucrător legal angajat pe teritoriul unui stat membru, cu excepția lucrătorilor sezonieri, vor avea acces la piața forței de muncă a aceluși stat membru, cu condiția ca respectivele acorduri să nu prevadă altfel; perioadele de asigurare, angajare sau rezidență ale acestor lucrători vor fi cumulate pentru determinarea pensiilor și a drepturilor în caz de invaliditate, de îngrijiri medicale sau de deces.

Referitor la libera circulație a serviciilor: adoptarea de măsuri pentru a permite progresiv furnizarea de servicii către companiile și cetățenii din Comunitate sau din România, stabiliți pe teritoriul uneia din părți, alta decât cea a persoanei pentru care sunt destinate serviciile, cu luarea în considerare a dezvoltării sectoarelor de servicii ale părților.

Referitor la libera circulație a capitalurilor: autorizarea oricărei plăți, în valută liber convertibilă, din contul curent al balanței de plăți, în măsura în care tranzacțiile referitoare la plăți se referă la circulația mărfurilor, a serviciilor sau a persoanelor între părți, care a fost liberalizată potrivit Acordului; în primii cinci ani, se permite aplicarea graduală a regulilor privind libera circulație a capitalurilor; până la introducerea deplinei convertibilități a monedei românești; în circumstanțe excepționale, se pot aplica restricții de schimb legate de acordarea sau preluarea de credite pe termen mediu și scurt; acest drept este însoțit de o obligație corelativă, potrivit căreia aceste restricții să fie impuse României, la acordarea de astfel de credite și să fie permise în conformitate cu statutul țării noastre în cadrul FMI.

Referitor la dreptul societăților comerciale: dreptul companiilor de a iniția și desfășura activități economice, de a achiziționa, de a folosi, de a închiria sau de a vinde bunuri mobile, dar nu și dreptul de stabilire în scopul comercializării și al intermediarii în domeniul proprietăților imobiliare și al resurselor naturale; România va acorda aceste drepturi sucursalelor și reprezentanțelor înființate de companii din comunitate în maximum cinci ani de la data intrării în vigoare a Acordului; se pot introduce măsuri derogatorii, rezonabile și necesare, în primii cinci ani ai Acordului.

Referitor la politica în domeniul concurenței: sunt incompatibile orice acorduri între întreprinderi, decizii ale asociațiilor de întreprinderi și practicile concertate între întreprinderi având ca obiect sau efect prevenirea, restricționarea sau distorsionarea concurenței, abuzul de a avea o poziție dominantă, precum și orice ajutor public care distorsionează sau amenință să distorsioneze concurența; evitarea impunerii de măsuri restrictive, inclusiv măsuri la import pentru scopurile balanței de plăți.

Referitor la agricultură: obligația de a elimina restricțiile cantitative la importul produselor agricole originale din România și din comunitate; analiza în Consiliul de asociere, produs cu produs și, pe o bază ordonată și reciprocă, se pot acorda noi concesi.

Referitor la pescuit: examinarea posibilității de a încheia un acord privind produsele piscicole, în momentul în care condițiile vor permite.

Referitor la politica în domeniul transporturilor: principiul accesului nerestricționat la piață și la trafic, pe o bază comercială; obligația de a nu introduce clauze de împărțire a încărcăturii în viitoarele acorduri bilaterale cu țări terțe, decât în cazuri excepționale, când companiile transport de linie ale uneia sau alteia dintre părți nu ar avea posibilitatea de a se ocupa de comerț spre și din spre țara terță interesată; eliminarea măsurilor unilaterale, administrative, tehnice și altor obstacole care ar putea avea efecte restrictive sau discriminatorii asupra furnizării libere de servicii în transportul internațional.

Referitor la uniunea economică și monetară: cooperare economică, cu scopul de a contribui la dezvoltarea și creșterea potențialului României, pe principiul dezvoltării durabile și corelate cu cerințele unei dezvoltări sociale; accent pe industrie, investiții, agricultură, energie, transport, dezvoltare regională și turism.

Referitor la armonizare a legislației: România se obligă să asigure ca legislația să devină compatibilă, gradual, cu cea a comunităților europene, care se obligă să furnizeze țărilor noastre asistență tehnică, care să includă schimb de experiență, informații, seminarii, activități de formare, traduceri din legislația comunitară, în sectoarele relevante.

Referitor la cooperarea culturală: schimb necomercial de opere de artă și artiști, traduceri literare, conservarea și restructurarea monumente lor, pregătirea specialiștilor, organizarea de evenimente culturale de orientare europeană, răspândirea realizărilor culturale deosebite, inclusiv pregătirea specialiștilor români în acest domeniu.

Referitor la cooperarea financiară: asistență financiară, sub formă de donații și împrumuturi, inclusiv împrumuturi de la Banca europeană de investiții, care să ajute la rezolvarea unor consecințe economice și sociale; coordonarea utilizării optime a resurselor disponibile, inclusiv celor de la Fondul Monetar Internațional, Banca internațională pentru reconstrucție și dezvoltare și Banca europeană pentru reconstrucție și dezvoltare.

Negocierile pentru aderare s-au desfășurat anevoios, pe parcursul a doi ani, concomitent cu intensificarea pregătirilor, potrivit și unor noi cerințe impuse de instituțiile UE. În mai 2000, România avea închise 5 capitole. Până în februarie 2001, a înaintat documente de poziție pentru 13 capitole. Până în iunie 2001, au fost deschise negocieri pentru 6 capitole. La 31 iulie 2001, erau închise provizoriu 8 capitole. În iunie 2002, erau deschise 27 capitole, din care 12 erau închise provizoriu.

În anii următori, 2003-2004, ritmul negocierilor a crescut simțitor, astfel că, în ședința din decembrie 2004, Consiliul European a dat "*undă verde*" aderării

României, la 01 ianuarie 2007 în Uniunea Europeană. În cadrul acelei ședințe s-a menționat că UE nu slăbește din ochi România și că dacă *"nu vă respectați angajamentele luate pe timpul negocierilor, acționăm clauza de salvagardare ...prin care cei 25 pot decide cu majoritate calificată, să amâne cu un an integrarea, dacă până atunci Bucureștiul nu va îndeplini condițiile suplimentare puse de executivul european"*.

La 13 ianuarie 2005, reprezentantul președenției luxemburgheze, ambasadorul **Fernand Kartheiser**, a declarat la București că *"România și Bulgaria vor semna Tratatul de aderare la UE pe 25 aprilie 2005, la Bruxelles, dacă toate procedurile, inclusiv aprobarea Parlamentului European, sunt îndeplinite până la acea dată. Va fi o dată istorică pentru voi și pentru membrii UE... România și Bulgaria au deja siguranța că vor face parte din UE, deși aceste țări se confruntă în continuare cu dificultăți financiare și economice... UE așteaptă ca angajamentele asumate de România să fie ireversibile, cu efecte durabile și să contribuie la modernizarea țării"*.

La 18 ianuarie 2005, comisarul european pentru extindere, **Olli Rehn**, fiind audiat în comisia de politică externă a Parlamentului european, a făcut o prezentare a stadiului în care se află țările candidate la integrare, în care, referindu-se la România, a declarat că *"UE urmărește cu atenție ultimele evoluții din România și dorește rezultate efective în lupta împotriva corupției, declarat ca fiind cel mai important aspect pentru ca aderarea să aibă loc la 1 ianuarie 2007"*. Comisarul Rehn a mai menționat că *"până în toamna acestui an, Comisia va face o monitorizare a celor două țări și, dacă nu-și vor îndeplini angajamentele, Comisia nu va ezita să recomande activarea clauzei de salvagardare care presupune amânarea aderării cu un an. În cazul României, monitorizarea se va face mai ales pentru angajamentele luate la capitolele justiție și afaceri interne și concurență"*.

La rândul său, Președintele Comisiei, Iose Manuel Barroso, felicitând premierul român, pentru progrese arătate în câteva domenii unde România mai are nevoie de progres, a menționat că *"sperăm la progrese de-acum până la sfârșitul anului. Este important și pentru Europa ca România să încheie negocierile la timp"*. Mulțumind pentru felicitări, premierul a declarat că *"integrarea este o prioritate absolută 'a guvernului român și dorește să lucreze în echipă cu experți europeni"*.

Procesul de aderare a României se derulează potrivit procedurii specifice stabilite în calendarul UE, astfel: la 31 ianuarie 2005, a fost finalizată elaborarea proiectului de tratat, iar la 3 februarie acesta a fost aprobat, fără dezbateri, de statele membre UE, în cadrul Comitetului reprezentanților permanenți ai

statelor membre (COREPER); la 10 februarie 2005, premierul Tăriceanu a anunțat că România și-a dat acordul politic asupra textului în limba engleză al Tratatului de aderare, prin semnarea acestuia de către președintele României și primul ministru.

Potrivit Site-ului Euroactiv, din 16 februarie 2005, în textul Tratatului de aderare a României la UE, se menționează continuarea monitorizării îndeaproape a pregătirilor de aderare, a realizărilor și a modului de implementare a angajamentelor asumate în toate domeniile aquis-ului comunitar. Tot o dată, se reamintesc concluziile Consiliului UE din 16-17 decembrie 2004, referitoare la problemele din justiție, afaceri interne, concurență și mediu. Comisia europeană va continua să elaboreze rapoarte anuale de monitorizare a progreselor României și, dacă va fi cazul, va formula recomandări, inclusiv introducerea clauzei de salvagardare (prelungirea termenului de aderare) pentru soluționarea problemelor serioase ce ar putea interveni.

Așadar, urmează o perioadă foarte solicitantă pentru România, care trebuie să dovedească UE, în următorii doi ani, că lucrează cu perseverență pentru a îndeplini angajamentele luate la negocierile de aderare. În ziua de 17 februarie 2005 oficialii guvernului și reprezentanții Comisiei europene au lansat mecanismul de monitorizare a României, al cărui rezultat se va concretiza la finalul anilor 2005 și 2006 cu câte un raport, în care se va analiza toate capitolele aderării. Pentru a se reprezenta stadiul în care se află fiecare domeniu, s-a instituit sistemul cartonașelor: verde pentru progrese, galben pentru întâzieri și riscuri, roșu pentru neîndepliniri, care înseamnă amânarea aderării cu un an.

Este relevant faptul că, deși insuficient de informați, românii percep UE ca un factor pozitiv, chiar hotărâtor, în rezolvarea problemelor țării legate de terorism (70%), apărare (64%), nivel de viață și economie (64%), infracționalitate (62%), protecția mediului (61 %), îngrijirea sănătății și educație (50%). Semnificativă este aprecierea adjectivului șefului delegației Comisiei europene la București, domnul Onno Simons: *"Românii au tendința să perceapă UE ca pe un cavaler în armura strălucitoare pe cal alb care să salveze țara. Acest lucru este periculos, deoarece nu va fi posibilă rezolvarea tuturor problemelor. Depinde de români să curețe România să o facă să strălucească. Noi asigurăm doar oportunitățile "*.

Este important de știut că, de la data aderării, România va plăti la bugetul comunitar 42.300.000 euro, în opt rate egale, prima la 31 unie 2007, ultima la 31 noiembrie 2011. În plus, va mai contribui la completarea rezervelor, la sfârșitul lunii care precede aderarea, cu o sumă corespunzătoare procentului

de 0,517 % din rezerve și stocuri. Plățile vor fi făcute în cash în euro, cu excepția unei derogări acceptate în unanimitate de Board-ul guvernatorilor. Către Fondul de cercetare pentru Cărbune și Oțel, va plăti 29,88 milioane de euro, în patru tranșe, fiecare de 15 până la 35 la sută, în perioada 2009- 2012. Angajamentele financiare luate înaintea aderării în cadrul instrumentelor financiare de preaderare vor continua să fie guvernate de instrumentele de finanțare de preaderare. Ultimul exercițiu de programare pentru asistență de preaderare va avea loc în ultimul an dinaintea a aderării.

Așadar, stadiul de pregătire a României pentru aderare la UE, posibilitățile reale, de a îmbunătăți situația din domeniile deficitare și bunăvoința majorității statelor membre în UE, sunt premize încurajatoare pentru ca România să se prezinte, la 25 aprilie 2005, la Bruxelles, să semneze Tratatul de aderare la Uniunea Europeană, iar la 1 ianuarie 2007, să devină membru cu drepturi depline.

Să ne dorim baftă și succes!

Bibliografie:

- Conf.univ.dr. Fuerea Augustin, *Instituțiile Uniunii Europene*, ed. Universul Juridic, 2002;
- *România în lume, UE și NATO, între rațiune și orgolii*, Buletin Informativ nr.2/2004;
- *"Instituțiile Uniunii Europene"*, broșură editată de Delegația Comisiei europene la București, 1999;
- Prodi Romano, *"O viziune asupra Europei"*, Editura Polirom, 2001;
- Fuiera, Augustin, *"Manualul Uniunii Europene"*, Editura Actami, București, 2001.

II. DIDACTICĂ ȘI METODICĂ

DIDACTICA ISTORIEI – EDUCAȚIE PENTRU CETĂȚENIE EUROPEANĂ

CONSTANTIN VITANOS*

În Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată, în data de 10 Decembrie 1948, de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, se precizează: "Educația trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. Educația trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite în direcția menținerii păcii". (Art. 26 alineat 2).

Se apreciază că drepturile omului se regăsesc în toate domeniile vieții noastre - civile, politice, economice, sociale, culturale -, că violarea lor stă la baza unor probleme ale lumii contemporane - sărăcia, violența, mediul, globalizarea, inegalitățile economice, războaiele cu consecințele lor etc¹. În viziunea slujitorilor școlii, a psihologilor, sociologilor, pedagogilor ș.a educația pentru drepturile omului "constituie al patrulea element de bază în învățământ, după citit, scris și socotit"².

În demersul nostru didactic, se pune tot mai accentuat problema realizării unor noi tipuri de educații, toate inter-relaționate, dar și corelate, individual și holistic, cu educația pentru drepturile omului. Între noile educații se numără : educație pentru drepturile omului, educație pentru cetățenie, educație pentru valori sociale și personale, educație globală, educație interculturală – antirasistă, educație pentru dezvoltare, educație pentru mediu, educație pentru pace, educație juridică, educație pentru democrație, educație pentru integrarea euro-

* Profesor la Colegiului Național Pedagogic „Constantin Brătescu”, Constanța.

1. Vezi, pe larg : RUI GOMES (Coordonator proiect) – **Repere. Manual de educație pentru drepturile omului cu tineri**, Institutul Intercultural Timișoara, 2004, p. 27- 33. Lucrarea este rodul muncii a mai multor specialiști străini și a apărut sub egida Consiliului Europei.

2. STELUȚA VLAD, TUDORA PIȚILĂ - **2005 - Anul european al cetățenilor democrației prin educație**, în „Tribuna învățământului”, Anul LV, Nr. 776 (2657), din 13-19 decembrie 2004, p. 15.

peană, educație pentru sănătate, educație antreprenorială etc. Aceste noi educații – realizate ca discipline obligatorii și discipline opționale, prin abordări inter și transdisciplinare -, centrându-se pe formare/dezvoltare de competențe, valori și atitudini, contribuie la " formarea conștiinței europene, pe baza căreia se va manifesta cetățenia europeană"³.

Cetățenia europeană este cuprinsă în principiul referitor la drepturile cetățeanului, care, împreună cu alte câteva principii, stă la baza noii construcții europene, hotărâtă la Maastricht (Tratatul este semnat la 7 februarie 1992 și intră în vigoare la 1 noiembrie 1993)⁴. Tratatul asupra Uniunii Europene a extins mult sfera de construcție europeană, de la zona economică la uniunea politică. Tratatul direcționează, pe lângă uniunea monetară, noile politici comune: cetățenia europeană, politica externă, și ideea de securitate comună.

În data de 29 octombrie 2004, la Roma, șefii de state și de guverne ale celor 25 de state membre ale Uniunii Europene și trei țări candidate – inclusiv România – au semnat Tratatul ce instituie o Constituție pentru Europa. Constituția este un punct de cotitură în construcția Europei; are rolul de a răspunde provocărilor unei lumi în continuă schimbare, a unei Uniuni care traversează cea mai mare extindere din istoria ei și a unei Europe unite în care locuiesc peste 450 de milioane de locuitori. Acestor cetățeni trebuie să le asigure "un mediu de viață aflat sub semnul democrației, libertății și transparenței, aproape de fiecare dintre ei"⁵. Statele membre au doi ani la dispoziție pentru a ratifica textul Constituției.

Studii și rapoarte ale organizațiilor internaționale, inclusiv Raportul Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI ⁶, din cadrul UNESCO, includ abilitățile și atitudinile de cetățean activ și responsabil "printre cele mai importante finalități ale educației contemporane"⁷.

Specialiștii identifică trei componente ale cetățeniei: 1. componenta civilă – include drepturile referitoare la libertatea individuală; 2. componenta politică – include și dreptul la participare în exersarea puterii politice, de a vota și a fi ales în instituții reprezentative, parlamentare; 3. componenta socială – include drepturile la un standard decent de viață și accesul egal la educație, sănătate,

3. ROXANA TUDORICĂ -Educația pentru Europa. Educația pentru cetățenie democratică, în „Tribuna învățământului”, Anul LV, Nr. 758 –759 (2639-2640), din 9 –22 august 2004, p.8.

4. Vezi și: VASILE IONESCU, NICOLETA DUMITRESCU, VASILE FOCȘENEANU – *Istoria integrării europene*, Pitești, Editura Carminis, 2001, p.56-58.

5. www.infoeuropa.ro

6. Vezi, pe larg: JAUQUES DELORS (coordonator) - *Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, Iași, Editura Polirom, 2000.

7. ELEONORA RĂDULESCU, ANCA TÎRCĂ - *Educația civică a elevilor din gimnaziu prin activități extrașcolare cu caracter interdisciplinar. Ghid practic pentru profesori și elevi*, Iași, Editura Polirom/Editura Educația 2000+, 2004, p.7.

locuință și un venit minim. De asemenea, se evidențiază faptul că se discută ideea de cetățenie de mii de ani fără a se ajunge la un acord absolut asupra a ceea ce înseamnă cetățenia.

Desigur, cetățenia este o realitate complexă și multidimensională, care trebuie văzută în context istoric. Originea cetățeniei datează din Grecia antică; în concept era cuprinsă ideea de "virtute civică" sau aceea de "bun" cetățean. Tradiția a dus la sublinierea îndatoririlor cetățeanului. Asocierea cetățeniei cu identitatea națională - statutul unui "cetățean" era legat de un stat național - a dus la legătura dintre cetățenie și patriotism; un "bun cetățean" era considerat "bun patriot".

În secolul al XIX-lea, dezvoltarea perspectivei liberale a cetățeniei evidențiază importanța drepturilor pentru toți cetățenii; extinderea dreptului de vot a impus drept realitate pentru o mare parte a populației justiția și drepturile politice. În secolul al XX-lea, susținătorii "cetățeniei sociale" subliniază că drepturile cetățenilor ar trebui să includă condițiile de viață și de muncă și nu numai participarea la viața politică.

Conceptul actual de "cetățenie multiplă" permite indivizilor să fie simultan cetățeni ai mai multor state sau sisteme de organizare. Astfel, cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene posedă drepturi și îndatoriri față de propriul lor stat național, dar și față de Uniune ca întreg.

Pornind de la considerentul acceptat că cetățenii sunt "făcuți" nu "născuți" - de pildă, loialitatea și responsabilitatea sunt calități care trebuie învățate și cultivate -, "cetățenii "adevărați" trebuie educați - în sensul larg al cuvântului"⁸. Ideea de educație se constituie în ultimă componentă a conceptului de cetățenie.

Considerăm că este bine să se reliefeze, acum și aici, că buna cetățenie impune cetățenilor respectul pentru drepturile umane ale altora concomitent cu impunerea tipului de comportament „care ar determina societatea să respecte mai mult drepturile omului”⁹.

O problemă actuală, de maximă importanță, este aceea a implicării, din ce în ce mai mare, a cetățenilor în viața comunității, a participării lor la procesele unei societăți democratice. În același context și timp, se impune problema grupurilor minoritare, care pot avea cetățenia formală a statului în care trăiesc, dar pot fi împiedicate să participe cu toate capacitățile la starea societății respective. De asemenea, se înregistrează și aspectul rezidenților care nu pot solicita cetățenie formală - migranți, refugiați, rezidenți temporari etc.

8. Vezi, pe larg: RUI GOMES (Coordonator proiect) – Op. cit., p. 369-370.

9. Ibidem, p. 371

Pentru a putea rezolva toate aceste probleme - și altele nementionate -, Consiliul Europei a elaborat Programul „Educație pentru cetățenie democratică” și a avut inițiativa privind marcarea anului 2005 - *Anul european al cetățeniei democratice prin educație*. În esență, educația pentru cetățenie democratică urmărește dezvoltarea unei societăți mai bune, prin promovarea unor concepte/valori de bază, precum: egalitatea, libertatea, demnitatea, dreptatea, solidaritatea, participarea, pacea.

Recomandarea 12 (2002) privind educația pentru cetățenie democratică, adoptată de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, în data de 16 octombrie 2001, afirmă că „Educația pentru cetățenie democratică contribuie, în cadrul activităților Consiliului Europei, la apărarea valorilor și principiilor libertății, pluralismului, drepturilor omului și a domniei legii, care sunt fundamentele democrației”^{*}.

Oamenii trebuie să trăiască laolaltă, într-o societate democratică, să combată naționalismul agresiv, rasismul, intoleranța, să elimine violența, gândirea și comportamentul extremist. *Recomandarea 12(2002)* menționează că obiectivul poate fi atins dacă se vor forma competențele/abilitățile de: a rezolva conflictele într-o modalitate non-violentă; a aduce argumente în apărarea unui punct de vedere; a asculta, a înțelege și a interpreta argumentele altor oameni; a recunoaște și accepta deosebirea; a face opțiuni corecte; a împărți responsabilitățile; a dezvolta o abordare critică și a stabili modele în ceea ce privește conceptele filosofice, religioase, sociale, politice și culturale, dar, în același timp, respectând valorile și principiile fundamentale ale Consiliului Europei¹⁰.

O contribuție deosebită la educația pentru cetățenie democratică, la formarea bunului cetățean o are istoria, disciplină globală, cu vocație în acest sens. Scriitorul Marin Preda are o înțelegere profundă și nuanțată a valențelor istoriei, a rolului și locului ei în formarea tinerilor: "De ce îmi plăcea istoria? Fiindcă aveam sentimentul că trăiesc de atunci, de pe vremea egiptenilor și asirienilor. Aveam cincisprezece ani, dar îmi simțeam gândirea milenară (sentimentul miraculos, care se micșorează pe măsură ce începeam să trăim) și îmi dădeam seama că la capătul viu al acestui fluviu care înainta spre necunoscut eram eu. Asta era neîndoielnic: nu eram punctul la care ajunsese până atunci istoria? Cine altcineva? Cei dinaintea mea erau bătrâni și vedeam până unde o aduseseră. *Era acum rândul meu (s.n.)*. Stăteam rezemat de bancă și mă uitam, în timpul orelor, la profesori fără să-i văd și adesea fără să-i aud, copleșit de acest sentiment divin care ne face atât de bătrâni fiind atât de tineri și *din care ni se formează pentru totdeauna idealurile și visurile.(s.n.)*"¹¹.

^{*} Documentul, tradus de prof. MIHAI MANEA, consultant al Centrului Educația 2000+, se află în fondul CEDU 2000+.

10. Vezi și : ROXANA TUDORICĂ – *Educația centrată pe valori*, în „Tribuna învățământului, Anul LV, Nr. 763 (2644), din 13-19 septembrie 2004, p.9.

11. MARIN PREDA – *Viața ca o pradă*, București, Editura Marin Preda, 1993, p.40.

Istoria, singură sau în corelație cu alte discipline, contribuie substanțial la înțelegerea unor concepte cheie - cooperare și conflict, democrație și dictatură, libertate și ordine, egalitate și diversitate, drepturi și responsabilități, toleranță și intoleranță, justiție și lege etc. -, la formarea/dezvoltarea de atitudini și valori democratice. Caracterul formativ al istoriei poate fi accentuat prin extinderea dimensiunii europene în cadrul curriculum-ului său, prin împlinirea unor principii privind organizarea curriculum-ului și respectarea unor criterii de selecție a conținuturilor¹².

Apelând și la operele literare, care abordează problematica războaielor, la ecranizările lor celebre elevii vor înțelege foarte bine de ce oamenii „simplici” - și nu numai ei - sunt în total dezacord cu războiul, negăsind nici o motivare faptului că ei sunt obligați să sufere și să omoare ființe care nu le-au făcut nimic: „- Camarade, n-am vrut să te omor. Dacă ai mai sări o dată aici, n-aș mai face-o, în cazul în care ai fi și tu înțelegător. Dar tu ai fost pentru mine, în clipa aceea, nu un om, ci doar o idee, o combinație care a existat în creierul meu și a dezlănțuit hotărârea – iar eu, din pricina acestei combinații, mi-am implantat pumnalul în tine. Abia acum văd că ești un om ca și mine. Atunci m-am gândit numai la grenadele, la baioneta și la armele tale – acum o văd pe soția ta, îți văd fața, văd asemănarea dintre ursele noastre. Iartă-mă, camarade! Totdeauna ne dăm seama prea târziu. De ce nu ni se repetă mereu că voi cei de dincolo sunteți niște biete ființe la fel ca și noi, că mamele voastre tremură de teamă ca și ale noastre și că și vouă și nouă ne e la fel frică de moarte, că ne așteaptă aceeași mizerie, și aceeași suferință? Iartă-mă, camarade! Cum puteai să fii tu dușmanul meu? (s.n.)”¹³. Ecranizarea lui Lewis Milestone după *Nimic nou pe frontul de vest*, din anii 1929 -1930, a devenit în scurt timp celebră, fiind primul film antirăzboi care a făcut înconjurul lumii¹⁴.

Cultura este marcată în evoluția ei de aspectele dominante ale istoriei. Literatura și arta încearcă, în limbajul lor specific, să dea răspunsuri problemelor fundamentale ale omului și ale lumii contemporane. Istoria are privilegiul disciplinei care poate să valorifice superior, formativ aceste încercări de răspunsuri ale culturii.

Tot în viziune interdisciplinară putem aborda problematica sistemelor totalitare, supermilitarizate, care desființează drepturile și libertățile democratice ale cetățenilor sau le golesc de conținut, care cultivă „modelul urii față de <<dușmanii poporului>>, <<dușmanul de clasă>>, <<rasele dușmane>>, <<evreimea mondială>> și <<sionism>>, <<imperialism>>, <<capitalism>>, <<plutocrație>>, <<suboameni>>, <<dușmani>> sau <<elemente dușmănoase>> [...], au răstălmăcit cultura (<<germană>>) și << fundamentul cultural umanist>> pen-

12. Vezi, pe larg : ROBERT STRADLING - *Să înțelegem istoria secolului XX*, București, Editura SIGMA, p. 24-31.

13. ERICH MARIA REMARQUE – *Pe frontul de vest nimic nou*, București, Editura pentru literatură, 1965, p 214, 215.

14. Vezi, pe larg: JOACHIM SCHOLL, ULRIKE BRAUN - *Cele mai cunoscute 50 romane ale secolului XX*, București, Editura Aquila '93, p.86-90.

tru promovarea propagandistă a propriei ideologii și politici de forță, național – socialismul de o manieră deschisă, oficială, comunismul mai degrabă mascat sub eticheta <<internaționalismului >>, prin revoluția mondială "15 .

Eseul lui Andrei Pleșu " *Era mai bine înainte*" ne ajută să respirăm " aerul tare al normalizării"16, să respingem orice încercare de abatere de la normele și calea vieții democratice. Iată un fragment edificator: "Ne e dor de aburul sulfuros al disciplinei de partid, de cele două ore de televiziune omagială, de ordinea polițienească, care nu amnistia decât criminali de drept comun, de *Scân-teia*, de stadioane în care oamenii scriau lozinci cu trupurile lor, de aplauzele comandate, de sistematizările care ne împrăștau trecutul, de ogoarele pe care făceau agricultură copiii noștri. Ne e dor de delirul acela în care elevii trebuiau să devină țărani; țărani - proletari, proletarii - activiști, activiștii - intelectuali, pentru că intelectualii, la rândul lor, să închidă cercul, devenind copii, tutelați ideologic, "tolerați" ca pitorești (sub jurământul credinței), când nu erau con-vinși să intoxice lumea cu imnuri despre fericire"17.

Munca individuală pe text, apoi în grupuri mici, urmată de o dezbatere în viz-iunea multiperspectivității în predarea istoriei se finalizează cu dezvoltarea la elevi a capacităților, atitudinilor și valorilor democratice prevăzute de tema în studiu18.

În final, evidențiem contribuția statelor din Sud-Estul Europei, din Balcani la edificarea unei noi Europe, unei noi cetățenii europene. Cunoscutul istoric Georges Castellan subliniază, în lucrarea *Historie des Balkans* (Paris, Fayard, 1991), că a încercat să pună în lumină " bogăția formelor pe care le-a îmbrăcat profunda lor (n.n.: a popoarelor balcanice) umanitate" și că "De păstrarea aces-tui tezaur, popoarele balcanice sunt răspunzătoare față de întreaga omenire, dar înainte de toate față de Europa, care, lipsită de albanezi, bulgari, greci, ro-mâni, turci, iugoslavi, ar rămâne incompletă, deci mai săracă. Fie ca ele, să-și poată ocupa locul, tot locul cuvenit, în "casa comună", confederală sau federa-lă, pe care trebuie să o construim, aducându-și contribuția de neînlocuit la desăvârșirea străvechiului vis de armonie al zeilor olimpieni"19.

15. IMANUEL GEISS – *Istoria lumii. Din preistorie până în anul 2000*, București, Editura All Educațional, 2002, p.497.

16. ANDREI PLEȘU – *Chipuri și măști ale tranziției*, București, Editura Humanitas, 1996, p.291.

17. *Ibidem*

18. Vezi, pe larg: ROBERT STRADLING – *Op.cit.* p. 117-133.

19. Apud GEORGIOS PREVELAKIS - *Balcanii. Cultură și geopolitică*, București, Editura Corint, 2001, p.190.

APLICAREA NOULUI SISTEM DE EVALUARE LA ISTORIE

OCTAVIAN OȘANU*

În urma introducerii învățământului obligatoriu de 10 ani, testarea națională de la sfârșitul clasei a VIII-a își pierde semnificația. În aceste condiții se impune utilizarea unui sistem de evaluare pentru învățământul gimnazial care să permită înscrierea elevilor la diferite tipuri de licee și școli de artă și meserii.

Experimentarea criteriilor de notare unice la nivel național a suscitat discuții controversate în rândul cadrelor didactice, existând aprecieri pro și contra. În acest context, în cadrul Liceului cu Program Sportiv Brăila s-a încercat o cercetare mai aprofundată a noului sistem de evaluare la disciplina istorie în perioada martie - mai 2004.

Componentele sistemului de învățământ - curriculum-ul, strategile didactice, sistemul de evaluare - sunt într-o continuă interacțiune. Evoluția optimă a unui element din cadrul sistemului influențează pozitiv funcționarea celorlalte elemente și reciproc, stagnarea sau regresul, uneia dintre componente generează, prin influență, limite în dezvoltarea celorlalte. De aceea, reforma educațională impune o nouă concepție asupra evaluării având ca suport evoluțiile din pedagogia contemporană.

Ipoteza cercetării: Dacă, și în ce măsură utilizarea noului sistem de evaluare poate să contribuie la eliminarea testelor naționale de la sfârșitul clasei a VIII a și înlocuirea lor cu media notelor din gimnaziu, ce se vor da pe baza unor criterii unice de evaluare la nivel național.

Alte obiective urmărite: Dacă, și în ce măsură, utilizarea noului sistem de evaluare poate să permită aplicarea cunoștințelor însușite și nu reproducerea lor, diminuarea supraîncărcării și a stresului pentru elevi și în final îmbunătățirea atitudinii elevilor față de studiul istoriei.

Principalele critici care se aduc sistemului tradițional de evaluare se referă la:

- fundamentarea sistemului tradițional de evaluare pe comparațiile dintre elevi în detrimentul descrierii nivelului de performanță individual;

* Profesor la Liceul cu program sportiv, Brăila.

- necorelările între curriculum și conținutul testelor, testarea unui număr limitat de obiective și conținuturi curriculare;
- dificultatea demonstrării faptului că testele de progres școlar realizează scopul pentru care au fost create, adică furnizarea unor dovezi obiective și sigure privind achizițiile evaluate;
- influența scăzută a metodelor tradiționale de evaluare asupra orientării acțiunilor de predare și stimularea activității de învățare.

Având în vedere ideile menționate mai sus în ultimii ani s-a declanșat un proces de reformă a evaluării, având următoarele caracteristici:

- elaborarea și dezvoltarea standardelor naționale;
- utilizarea unor game largi de metode și tehnici de evaluare, incluzând sarcini standard, pe care elevii le rezolvă în anumite momente;
- creșterea rolului profesorului în observarea și evaluarea capacităților elevilor, în raport cu aceste sarcini;
- dezvoltarea unui sistem transparent și eficient de comunicare a rezultatelor elevilor.

Se poate considera, fără exagerare că reforma curriculum-ului, sau aceea a proceselor de instruire nu poate duce la rezultatele așteptate fără schimbarea sistemului de evaluare a progresului școlar. Experiența altor sisteme de învățământ a demonstrat faptul că, în majoritatea cazurilor reforma evaluării rezultatelor școlare, chiar în absența înnoirii celorlalte componente ale educației, a avut efecte pozitive asupra calității instruirii. În plus, în măsură ce accentul se deplasează de pe intrările în sistemul de învățământ, pe ieșirile acestora evaluarea devine o prioritate în contextul oricărei reforme educaționale. În esență, se poate aprecia că sistemul de evaluare influențează în mod decisiv atât curriculum-ul și activitatea de predare-învățare a profesorului, cât și activitatea elevului.

Calitatea învățământului se referă deci la trei aspecte majore: calitatea intrărilor (resurse umane, resurse materiale, finanțare, etc.), calitatea procesului de instruire (metoda de predare-învățare-evaluare, formarea continuă, etc) și calitatea rezultatelor învățării. În învățământul românesc, ca și în celelalte țări, cele mai mari eforturi au fost concentrate pe primele două aspecte și mai puțin pe ultimul. Acest fapt se datorează, pe de o parte, faptului că intrările și procesul de instruire sunt mai ușor de evaluat prin indicatorii cantitativi. De exemplu, se consideră absolut normal ca numărul de școli noi sau renovate, de manuale, de computere, sau o finanțare de X% din P.I.B. pot să determine rezultate mai bune ale elevilor. Se uită prea repede că reforma învățământului se realizează pentru elevi în primul rând. A considera că performanțele deosebite ale unui grup restrâns de elevi (olimpicii) pot fi generalizate ca rezultatele concrete pentru celelalte categorii de elevi și pentru un spectru larg de

abilități, nu este numai un fapt greșit dar și periculos pentru fundamentarea deciziilor de politică educațională.

Pentru aplicarea și perfecționarea noului sistem de evaluare trebuie avute în vedere drept comportamente prioritare, pe de o parte, evaluarea curentă, iar pe de altă parte, băncile de itemi și ca o consecință a elaborării lor, instrumentele standardizate de evaluare.

a) Evaluarea curentă este parte integrantă a procesului de instruire, desfășurându-se în mod continuu pe parcursul acestui proces. Profesorul obține informații necesare privind progresul școlar, putând astfel regla acțiunile de predare și orienta activitatea de predare. Feedback-ul furnizat de evaluarea stadiului la care acesta a ajuns în atingerea obiectivelor educaționale. Evaluarea curentă, în special cea formativă are rolul de a apropia pozițiile principalilor actori ai educației: profesorul și elevul. Ambii sunt în mod normal interesați în a găsi căile, metodele și mijloacele de a ajunge obiectivele instruirii la nivelul dorit.

Evaluarea curentă creează posibilitatea ca accentul pus, de regulă, pe obiectivele domeniului cognitiv să fie deplasate și pe celelalte domenii: afectiv-atitudinal și psihomotor, care sunt neglijate de cele mai multe ori.

Principala caracteristică a evaluării curente este posibilitatea utilizării tuturor metodelor și tehnicilor de evaluare pe care profesorul le are la dispoziție. Astfel pot fi folosite atât metodele tradiționale de apreciere a progresului școlar (probe scrise, orale și practice, teme pentru acasă), sau metode complementare (investigația, proiectul, portofoliul, autoevaluarea). În acest fel elevul are șansa să demonstreze priceperi și calități care nu pot fi puse în evidență de timpul limitat, oferit de un examen. Alte caracteristici ale evaluării curente se referă la feedback-ul rapid, urmărirea continuă și constantă a progresului școlar, diagnosticarea învățării, motivarea profesorilor și elevilor pentru desfășurarea unui proces educativ de calitate.

Desigur, evaluarea curentă prezintă uneori un grad accentuat de subiectivitate, iar rezultatele sale nu ar trebui utilizate, pentru compararea sau ierarhizarea elevilor. În schimb, validitatea este foarte ridicată.

Privite din unghiul de vedere al evaluării curente, validitatea și fidelitatea se găsesc într-un raport invers proporțional, ceea ce implică din partea profesorului o planificare atentă a evaluării, cu scopul găsirii raportului optim între acestea. Evaluarea curentă poate deveni o strategie de evaluare ideală dacă este planificată cu grijă și poate înlocui anumite examene, lucru ce se întâmplă deja în multe țări.

Modul de înregistrare și utilizare a rezultatelor reprezintă o altă caracteristică a evaluării curente. Aceste rezultate sunt exprimate în majoritatea cazurilor prin note în catalog sau în carnetul elevului. Dar, comportamentul elevului este

complex, încât acesta nu poate fi exprimat corect printr-o notă. În condițiile în care evaluarea curentă este preponderent formativă rezultatele obținute trebuie să fie prezentate elevului într-o formă în care să-l informeze la ce stadiu a ajuns în atingerea obiectivelor, precum și despre dificultățile pe care acesta le întâmpină în învățare. Informațiile asupra progreselor înregistrate trebuie adresate părinților și factorilor de decizie. În consecință, ar trebui avute în vedere forme mai nuanțate de comunicare a rezultatelor școlare fișe individuale, rapoarte semestriale sau anuale.

Evaluarea curentă se poate realiza prin evaluarea formativă și evaluarea sumativă, care se completează reciproc. Dacă evaluarea formativă îndeplinește o funcție diagnostică, orientează și reglează procesul de instruire și învățare, evaluarea sumativă realizează bilanțul progresului școlar. Evaluarea curentă trebuie să fie preponderent formativă, aspect deosebit de important cu aspecte psihopedagogice profunde. Cercetările au demonstrat că elevii învață eficient atunci când sunt supuși unei evaluări constante, ale cărei rațiuni o înțeleg, o acceptă și o consideră benefică pentru pregătirea lor. Aprecierea elevilor nu trebuie să fie doar o cursă de obstacole pe care aceștia trebuie să le treacă obligatoriu din timp în timp. Caracterul formativ al evaluării curente este în majoritatea cazurilor preferat celui de tip sancțiune. Sancțiunea duce, pe termen lung, la dispariția motivației de a învăța sau de a rezolva o sarcină, pe lângă alte efecte psihopedagogice negative: anxietate, frică, inhibiție.

Evaluarea curentă ar trebui să reducă la minimum activitățile de învățare centrate pe testare. Este cunoscut faptul că elevii au tendința să persevereze în acel mod de învățare care le aduce succesul. Dacă un profesor adoptă repetat un stil de evaluare bazat pe memorare, elevul își va însuși rapid această metodă. Într-un cadru mai larg se poate vorbi despre influența pe care tipul evaluării, în special cea externă, îl are asupra curriculum-ului. Această influență are de multe ori consecințe negative, deoarece, în acest fel, evaluarea determină forma curriculum-ului și nu curriculum-ul proiectarea evaluării.

Modul de comunicare al rezultatelor obținute în urma aprecierilor curente influențează modul de învățare și conduită elevilor. O notă, fie ea și mare, are un efect mai redus în comparație cu o scurtă apreciere verbală sau scrisă. De aceea, ar trebui utilizate cât mai frecvent, forme mai nuanțate de prezentare a rezultatelor.

b) Construirea băncilor de itemi reprezintă o altă componentă care trebuie avută în vedere în aplicarea și dezvoltarea noului sistem de evaluare.

O bancă de itemi este o colecție de itemi organizați, clasificați și catalogați ca și cărțile în bibliotecă, din care aceștia pot fi aleși cu scopul de a crea teste. Un avantaj important al băncilor de itemi este acela că sunt folosiți în toate formele de evaluare: formativă-sumativă, internă-externă, inițială-finală.

Deși în literatura de specialitate sunt cunoscute bănci de itemi pentru diverse discipline, totuși cele mai des întâlnite sunt cele de matematică și științe ale naturii. Acest lucru se explică prin faptul că, pentru aceste discipline se pot elabora mai ușor și totodată mai mulți itemi obiectivi și semiobiectivi, decât la disciplinele umaniste.

Importanța băncilor de itemi rezultă din scopurile pentru care acestea sunt create:

- existența unor colecții de itemi de bună calitate, care să fie utilizată atât în evaluările interne, cât și în cele externe;
- constituirea de forme paralele de teste care pot fi aplicate pe grupuri de elevi la momente diferite, cu asigurarea compatibilității rezultatelor;
- elaborarea cu multă ușurință a testelor standardizate;
- familiarizarea cât mai multor profesori cu modul de proiectare a itemilor, cu scopul îmbunătățirii acțiunilor evaluative la clasă;
- identificarea celor ce pot scrie itemi de bună calitate.

Pentru aplicarea acestui nou sistem de evaluare se impune să se acorde o atenție sporită asigurării obiectivității, transparenței și comparabilității evaluării rezultatelor școlare. În acest context Serviciul Național de Evaluare și Examinare a elaborat o nouă metodologie de evaluare, bazată pe criteriile de notare, cât și pe standarde de notare pentru învățământul gimnazial, care reprezintă o premieră în învățământul românesc.

Evaluarea acestui nou sistem este, în primul rând, necesară deoarece notele reprezintă doar simboluri ale unor judecăți de valoare asupra performanțelor elevilor în diferite momente ale instruirii.

În al doilea rând, sistemul de criterii asigură comparabilitatea acordării notelor de către profesori în așa fel încât aceeași notă să reflecte niveluri de cunoștințe și competențe identice, sau foarte apropiate pentru elevi de la școli diferite, dar apreciați prin aceeași metodă de evaluare.

Elaborarea criteriilor de acordare a notelor se găsește, în relație directă cu curriculum-ul și se realizează prin intermediul elementelor de competență definite la nivelul acestuia sau al standardelor de performanță așa cum se poate constata din schema următoare:

OBIECTIVE CURRICULARE GENERALE (CADRU)

STANDARDE CURRICULARE DE PERFORMANȚĂ
(LA SFÂRȘITUL UNUI CICLU DE ÎNVĂȚĂMÂNT)

↓

OBIECTIVE CURRICULARE SPECIFICE (DE REFERINȚĂ)

↓

OBIECTIVE DE EVALUARE

↓

METODE ȘI INSTRUMENTE DE EVALUARE

↙

BAREME DE CORECTARE

↘

CRITERII DE ACORDARE A
NOTELOR

↓

NOTE ȘCOLARE

Pe baza fundamentării teoretice au fost elaborate matricele de evaluare care cuprind criteriile și descriptorii de performanță pentru notele 5, 7, 9 și 10. Spațiile dintre nivelurile descrise (echivalente notelor 6 și 8) pot fi acoperite prin utilizarea unor judecăți de apreciere prin comparație.

Liceul cu Program Sportiv a fost cuprins în programul de experimentare a acestor criterii de notare în perioada martie-mai 2004.

În perioada 1-5 martie 2004 au fost informați elevii celor patru clase a VIII a despre modul de aplicare a criteriilor de notare, unul dintre obiectivele urmărite fiind crearea la elevi a unei atitudini pozitive față de noul sistem de evaluare. De asemenea, modul de aplicare criteriilor de notare a fost prezentat părinților elevilor clasei a a VIII a în cadrul ședințelor cu părinții, după ce, în prealabil, au fost aplicate teste scrise la mai multe discipline.

La disciplina istoria românilor s-a aplicat un test scris, elaborat de profesorul de specialitate la două clase a VIII a, din care una cu profil sportiv și una cu profil limbi străine intensiv. (ANEXA 1)

CLASA	NOTE OBȚINUTE						MEDIA GENERALĂ
	SUB 5	5-5,99	6-6,99	7-7,99	8-8,99	9-10	
a VIII a C PROFIL SPORTIV	3	6	8	6	2	2	6,75
a VIII a D PROFIL LB. STRĂINE	-	4	5	5	6	3	7,83

La clasa cu profil sportiv, din cei 27 elevi care au susținut testul, 24 elevi au obținut note cuprinse între 5,20 și 9,30, promovabilitatea fiind de 88,8%. Făcând o analiză mai amănunțită se constată că trei elevi au obținut note sub 5, adică 11,11%, note între 5-5,99 au obținut 6 elevi, adică 26%, note între 6-6,99 au obținut 8 elevi, adică 34,78%, note între 7-7,99 au obținut 6 elevi, adică 26%, note între 8-8,99 au obținut 2 elevi, adică 8,69%, iar note între 9-10 au obținut 2 elevi, adică 8,69%.

La clasa cu profil limbi străine intensiv, din cei 23 de elevi care au susținut testul toți elevii au obținut note peste 5, promovabilitatea fiind de 100%. Făcând o analiză mai amănunțită se constată că 4 elevi, adică 7,4 %, au obținut note între 5-5,99, note între 6-6,99 au obținut 5 elevi, adică 21,7%, note între 7-7,99 au obținut 5 elevi, adică 21,7%, note între 8-8,99 au obținut 6 elevi, adică 26%, iar note între 9-10 au obținut 3 elevi, adică 13%.

Media generală obținută la clasa cu profil sportiv a fost de 6,75, iar la clasa cu profil limbi străine intensiv, a fost de 7,83. Comparativ cu testele aplicate după modelul folosit la testarea națională, rezultatele sunt superioare la ambele clase. Astfel la clasa cu program sportiv media generală a fost de 6,10, iar la clasa cu profil limbi străine intensiv de 7,15.

Raportând rezultatele obținute de elevi la obiectivele de referință se pot desprinde o serie de concluzii .

Majoritatea elevilor au deprinderea de a analiza un document istoric, dar unii dintre ei întâmpină dificultăți la cerințele pentru notele 9 și 10. Ordonarea cronologică a unor evenimente istorice a fost realizată corect de toți elevii care au susținut testul scris, dar o mare parte dintre ei a întâmpinat dificultăți în explicarea datării istorice în stil vechi și respectiv în stil nou.

Majoritatea elevilor reușesc să transcrie din textele istorice diferite cerințe, dar întâmpină dificultăți în desprinderea cauzelor, consecințelor și semnificației unor evenimente și procese istorice.

În ceea ce privește evaluarea orală, s-a întocmit un catalog de notare. Principiul de bază în realizarea acestui catalog a fost evaluarea elevilor în funcție de cele 9 obiective de referință cuprinse în matricea de evaluare elaborată de S.N.E.E. Această matrice cuprinde criteriile și descriptorii de performanță pentru notele 5, 7, 9 și 10.

Pentru valorificarea matricei de evaluare s-a trecut treptat la elaborarea de itemi specifici fiecărui obiectiv de referință de dificultăți diferite. Fiecare elev este evaluat cu note o perioadă mai îndelungată de timp, pe baza celor 9 obiective de referință. Nota finală ce reprezenta media aritmetică a notelor obținute la cele 9 obiective de referință.

Exemplificăm în acest sens modalități de elaborare a unor itemi specifici pentru obiectivul de referință: „Să se realizeze tabloul unei perioade istorice identificând schimbările intervenite”.

Pentru nota 5: Pe baza informațiilor din lecție stabiliți ce eveniment a fost determinant pentru modificările intervenite în societate.

Pentru nota 7: Pe baza informațiilor din text precizați două schimbări intervenite în plan social.

Pentru nota 9: Pe baza informațiilor din text prezentați caracteristicile perioadei istorice și modificările intervenite, aplicând relația cauză-efect.

Pentru nota 10: Pe baza informațiilor din text argumentați rolul unei personalități în evoluția unei perioade istorice.

Acest sistem permite urmărirea permanentă a performanțelor elevilor în diferite momente ale instruirii pentru toate cele 9 obiective de referință. Se creează astfel posibilitatea ca atât profesorul, cât și elevul să cunoască punctele tari și punctele slabe în instruire și să acționeze pentru ameliorarea acestora. De asemenea, acest sistem de evaluare furnizează elevului un feedback continuu privind procesul școlar sau, dimpotrivă, privind lacunele și deficiențele sale de învățare. Profesorul are posibilitatea să analizeze erorile elevului, să-i explice cum a greșit și să-i demonstreze cum poate fi rezolvată sarcina. Mai mult, el va da posibilitatea elevului să arate ce a înțeles în urma unui demers, iar dacă erorile persistă, să-i planifice un program individual de învățare. În această etapă a experimentării noilor criterii de notare se poate concluziona că evaluarea în conformitate cu standardele naționale oferă multe avantaje, dar prezintă și unele dificultăți.

Puncte tari:

- permite o evaluare unitară la nivel național și, în consecință, poate să înlocuiască testele naționale de la sfârșitul clasei a-VIII-a;
- se creează posibilitatea evitării memorării mecanice și a reproducerii cunoștințelor de către elevi, cât și a formării și consolidării gândirii istorice.
- obiectivele cadru și de referință devin prioritare în raport cu însușirea conținuturilor în procesul didactic, creându-se astfel posibilitatea ca însușirea cunoștințelor să devină un mijloc de realizare a obiectivelor de referință și să nu reprezinte doar un scop în sine;
- permite tratarea diferențiată a elevilor;
- permite eliminarea tratării superficiale a disciplinelor de studiu care nu erau cuprinse la testarea națională;
- permite îmbunătățirea atitudinii elevilor pentru studiu, prin evitarea supraîncărcării și a stresului pentru elevi;

- sistemul de învățământ românesc intra în acord cu cel din Europa Occidentală.

Puncte slabe:

- insuficiența mijloacelor de învățământ necesare pentru aplicarea noilor forme de evaluare: copiatoare, hărți, izvoare istorice, culegeri de teste în conformitate cu noua structură;

- unele dificultăți de adaptare a cadrelor didactice la strategiile didactice adecvate noului sistem de evaluare;

- manualele existente nu sunt adecvate noului sistem de evaluare;

- se mentine pericolul lipsei de obiectivitate a cadrelor didactice, în special la evaluarea orală.

Experimentarea noului sistem de criterii de evaluare a scos în evidență o serie de elemente de care trebuie să se țină seama în perfecționarea aprecierii performanțelor elevilor

În primul rând, noua metodologie de evaluare elaborată de S.N.E.E. poate să asigure comparabilitatea acordării notelor de către profesori, în așa fel, încât aceeași notă să reflecte niveluri de cunoștințe și competențe identice, sau foarte apropiate pentru elevi din școli diferite, dar apreciați prin aceeași metodă de evaluare.

În al doilea rând, testele scrise trebuie elaborate la nivel național de către S.N.E.E., și aplicate la finele celor două semestre școlare.

În al treilea rând, utilizarea matricelor de evaluare se poate face cu maximum de eficiență în condițiile definirii foarte clare a obiectivelor curriculare, a obiectivelor de evaluare, a sarcinilor de lucru, precum și prin formularea cât mai adecvată a itemilor.

În al patrulea rând, potențialul major al acestor matrice de evaluare se concretizează atât prin valoarea lor formativă ridicată în cazul elevilor, care se obișnuiesc cu acet mod obiectiv și transparent de apreciere, cât și prin stimularea și argumentarea judecății de valoare în cazul celui ce o aplică respectiv profesorul-evaluator.

În al cincilea rând, aplicarea noului sistem de evaluare poate să permită aplicarea cunoștințelor însușite, și nu reproducerea lor, diminuarea supraîncărcării și a stresului pentru elevi și, în final, îmbunătățirea atitudinii elevilor față de studiul istoriei.

Concluzionând, se poate aprecia că aplicarea noului sistem de evaluare se validează în practica școlară, și ca introducerea lui în sistemul de învățământ poate să fie un real succes. Atât timp, cât se va menține vechiul sistem al testelor naționale, profesorii vor fi obligați să insiste în activitatea cu elevii și pe

itemi în care se pune accent pe capacitatea de memorare și de reproducere a elevilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Broadfoot, P. M.. - **Evaluare și învățare**, în H.Goldstein, T.Lewis, *Probleme, dezvoltare și statistici*, p.21-40, Chichertes,1996.
2. Choppin, B. - **Băncile de itemi**, în Enciclopedia Internațională a Educației, Pergaman Press, 1987.
3. Guilbert, J. - **Ghid pedagogic pentru personalul sanitar**, Editura Medicală, 1982.
3. Rowe,K.,Hill, P. - **Evaluarea și raportarea progresului școlar al elevului**, în *Evaluarea în învățământ*, vol.3,1996, p.3.
4. Stoica,A.,Mustata, S. - **Evaluarea rezultatelor școlare**, Editura Liceum, Chișinău, 1997.
5. Stoica, A - **Reforma evaluării în învățământ**, Editura Sigma, București, 2000, p.34.
6. Stoica, A..și alții - **Un sistem de criterii pentru acordarea notelor în învățământul gimnazial și liceal**, Editura Școala Românească, București, 1999.
7. xxx - **Documente. Criterii de notare pentru clasa aVIII-a**, Editura Sigma, București, 2004.
8. Wood, R., Sturnik, L.- **Itemi bancari**. Bucks, 1969.

ANEXA 1

CLASA a VIII-a

TEST DE EVALUARE LA ISTORIA ROMÂNILOR

- Timpul efectiv de lucru este de 50 minute
- Răspunsurile se dau direct pe foaia de test

Citiți cu atenție textele de mai jos:

A. "Turcii îngrădind cele mai mari mase la Plevna ne nimicesc. Rog faceți fuziune, demonstrațiune și dacă-i posibil, trecerea Dunării cu armata cum

dorești să faci. Între Jiu și Corabia această demonstrațiune este indispensabilă pentru a ușura mișcările mele"

(Telegramă adresată domnitorului Carol de Marele Duce Nicolae, comandantul armatei ruse-19/31 iulie 1877)

B. "Sub pretextul că independența României nu era recunoscută și că aliatul rus îi va reprezenta interesele corect, delegatul român nu a fost admis la discuțiile de la San Stefano. Clauzele tratatului erau pentru România temei și pentru satisfacție și pentru frustrare. Satisfacție pentru că îi era recunoscută independența; frustrare pentru că Rusia relua sudul Basarabiei-violând astfel convenția din 4/16 aprilie prin care se garantase integritatea teritorială a României"

(despre tratatul de pace de la San Stefano)

C. "La 9/21 mai 1877, Mihail Kogălniceanu, ministru de externe, răspunzând unor interpelări, a declarat: «În stare de rezel, cu legăturile rupte cu Poarta, ce suntem? Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare»" (despre proclamarea independenței de stat a României)

Pornind de la aceste texte, răspundeți următoarelor cerințe:

I. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:

I. Refuzul Rusiei de a nu admite participarea delegatului român la tratativele de la San Stefano a fost:

a) favorabil României;	b) o nedreptate pentru România;
c) favorabil Turciei;	d) o atitudine justă a Rusiei;

2. Ordinea corespunzătoare prezentării cronologice a războiului de independență este:

a) textul A, textul C, textul B;	b) textul A, textul B, textul C;
c) textul C, textul A, textul B;	d) textul B, textul A, textul C.

II . Explicați motivul pentru care se folosește datarea istorică sub forma: 19/31 iulie(textul A) sau 9/21 mai(textul C).

III. Transcrieți în spațiul de mai jos cauza care l-a determinat pe Marele Duce Nicolae să ceară sprijinul armatei române (din textul B)

A.

B.

IV. Puteți utiliza textul C pentru a argumenta importanța istorică a zilei de 9 mai pentru România? Explicați răspunsul dat.

V. Prezentați în aproximativ o pagină prevederile tratatelor de pace referitoare la România și consecințele obținerii independenței având în vedere:

- trei prevederi ale Tratatului de pace de la San Stefano, dintre care două sunt ilustrate în textul B;
- atitudinea Rusiei față de România, ilustrată în textul B;
- motivul pentru care marile puteri europene au convocat Congresul de la Berlin;
- trei consecințe ale recunoașterii independenței României.

CETĂȚEAN ROMÂN – CETĂȚEAN EUROPEAN

PROIECT DE LECȚIE

CRISTINA GÎLĂ*

DATA: 17 ianuarie 2005

CLASA: a XI a F

UNITATEA DE ÎNVĂȚĂMÂNT: Colegiul Național Pedagogic "Constantin Brătescu"

DISCIPLINA OPȚIONALĂ: Integrare Europeană

TITLUL LECȚIEI: Cetățean român – cetățean european

PROPUNĂTOR: prof. Cristina Gîlă

TIPUL LECȚIEI: transmitere și însușire de noi cunoștințe

COMPETENȚE GENERALE:

- De a transmite elevilor cunoștințe privind istoria recentă a Uniunii Europene și de a-i ajuta pe tineri să se identifice cu o Europă lărgită;
- Utilizarea informației din surse diferite.

COMPETENȚE SPECIFICE:

- C1 Căutarea, selectarea informației din surse istorice diferite;
- C2 Argumentarea necesității apartenenței statului român la Uniunea Europeană;
- C3 Identificarea liniilor directoare ale strategiei construcției europene, pornind de la surse fundamentale;
- C4 Formarea tinerilor români ca viitori cetățeni europeni, prin promovarea valorilor de toleranță, demnitate, libertate, egalitate, solidaritate, multiculturalitate.

STRATEGII DIDACTICE:

- METODE: conversația euristică, explicația, demonstrația cu ajutorul hărții, descoperirea, problematizarea, „mozaic”

* Profesor la Colegiul Național Pedagogic „Constantin Brătescu”, Constanța

- MIJLOACE: texte – Constituția europeană; Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene; Legea nr.21, din 1 martie 1991, a cetățeniei române; harta statelor Uniunii Europene (2004).

BIBLIOGRAFIE:

Fontaine, Pascal- *Construcția europeană de la 1945 până în zilele noastre*, București, Institutul European, 1998;
Ionescu, Vasile, Dumitrescu, Nicoleta, Focșeneanu, Vasile – *Istoria Integrării Europene*, manual pentru disciplina opțională *Istoria Integrării Europene*, Pitești, Editura Carminis, 2001
Legea nr.21, din 1 martie 1991, publicată în *Monitorul Oficial*, nr.44/ 6 martie 1991
http : //www. carta / drepturilor. htm
http: //www. efnord. eforie. ro/ spring/ carta. htm

		<p>lecției. Așa cum sunt obișnuiți elevii vor constitui grupurile inițiale – grupuri casă. Pentru că în general colectivele de elevi sunt în jur de 26-28 persoane, se constituie 6-7 grupe de învățare. Fiecare va trebui să învețe toată lecția, dar fiecare va deveni expert în una din părțile lecției, pe care o va preda celorlalți. Profesorul stabilește îndatoririle elevilor din fiecare grup de experți: un moderator, un raportor, un secretar, un elev cronometrează timpul discuțiilor</p>	<p>Elevii își notează titlul.</p> <p>Elevii vor constitui grupuri de 4, după regulile amintite.</p>	<p>3 min.</p> <p>20 min.</p>	<p>Explicația</p> <p>Activitate pe grupe</p>		
	C1	<p>Problemele de discutat pe această temă sunt:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Legea cetățeniei române-1 martie 1991 2. Cetățenia europeană –o nouă identitate (Maastricht 1992) 3. Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene (Nisa –dec.2000) 4. Constituția europeană 	<p>Elevii notează problemele de discutat</p>		<p>Activitate individuală</p> <p>Activitate pe grupe</p> <p>Conversația euristică</p>	<p>Fișa nr.1-Legea nr 21, din 1 martie 1991 a cetățeniei române</p> <p>Fișa nr.2-Cetățenia europeană –o nouă identitate</p>	<p>Fișa 1-timp de lucru: 20 min.</p> <p>Fișa 2-timp de lucru: 20 min.</p>

		și cetățenia europeană Profesorul notează pe tablă planul temei.	Elevii notează în caiete planul temei. Se numără până la 4, astfel încât fiecare membru al grupei să aibă un număr de la 1 la 4. Toți elevii cu numărul 1 vor forma un grup și vor primi fișa nr.1, cei cu numărul 2 vor forma alt grup și vor primi fișa nr.2 etc. Fiecare elev din grupul de experți citește și comentează textul, rezolvă cerințele de pe fișă. Elevii acordă atenție sporită părților din text			Fișa nr.3- Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene Fișa nr.4 – Constituția Europeană	Fișa 3 - timp de lucru: 20 min. Fișa 4 timp 20 min.
	C3	Profesorul dă fiecărui membru al grupului o fișă de învățare (fișa 1, fișa 2, fișa 3, fișa 4) care conține textul de studiu și întrebări care ghidează lectura textului.		Demonstrația cu ajutorul hârtii			
	C4	<i>Noile grupuri formate sunt grupurile de experți.</i>		Explicația		Harta statelor din Uniunea Europeană (2004)	Observarea sistematică a elevilor privind utilizarea materialelor auxiliare
		Regulile în grupul de experți sunt amintite de profesor:		Activitate pe grupe			
		1. Toată lumea participă;					
		2. Nimeni nu domină;					
		3. Grupul cade de acord asupra sensului întrebării sau cerințelor, înainte de a răspunde;					
	C1	4. Pot reformula cu propriile cuvinte, pentru a fi siguri că toți membrii grupului au înțeles cerința;		Observația Explicația			
	C3	5. Toată lumea se ocupă de același lucru.					

		<p>Aceste reguli sunt scrise pe o foaie de flipchart care se fixează înainte, pe flipchart pentru a fi vizualizată de toți elevii. Profesorul le reamintește că au sarcina de a învăța împreună materialul din fișă, pentru că urmează să se întoarcă la grupul lor original și să predea ce au învățat.</p> <p><i>Grupurile de experți predau grupurilor casă</i> Profesorul observă și intervine pentru a lămurii problemele neînțelese.</p>	<p>unde se află răspunsurile la întrebări.</p> <p>Elevii revăd regulile. Elevii lucrează</p>		<p>Conversația euristică</p> <p>Explicația</p> <p>Activitate pe grupe</p>		<p>Observarea sistematică a elevilor privind implicarea activă în rezolvarea sarcinii, se completează lista de control Fișa nr.5</p>
	C1		<p>Elevii din grupele de experți si-au încheiat lucrul, fiecare pers. se întoarce la <i>grupa sa inițială-casă</i>, unde predă celorlalți conținutul pregătit. Pun colegilor întrebări legate de fragmentul predat pentru a verifica înțelegerea acestuia. Dupăîncheierea</p>	5 min.	<p>Conversația euristică</p>		
	C3				<p>Explicația</p>		
	C4	<p>Profesorul supraveghează demersul și intervine cu explicații, întrebări dacă este necesar.</p>			<p>Demonstrația cu ajutorul</p>		

			activității, elevii pot pune întrebările neclarificate, întregii clase, poate răspunde orice expert din alte grupuri.		textelor din fișe Descoperirea		
Pealizarea feed-back- ului	C2	<i>Evaluarea procesului</i> Aderarea la Uniunea Europeană este o necesitate? Dacă da, de ce? Dacă nu, de ce? Listați argumentele. Ar trebui ca fiecare cetățean să se implice în crearea Europei unite? Dacă da? Argumentați. Dacă nu? Argumentați.	Elevii răspund la întrebări. Elevii vor nota argumentele .	12 min.	Problemati- zarea Explicația	Harta Uniunii Europene	Evaluare orală- dialog
Asigurarea retenției și transferu- lui		Formularea temei pentru acasă Elevii trebuie să rețină termenii cheie ai lecției. Elevii vor căuta imagini de la momentul semnării Constituției europene-29 octombrie 2004 și noi informații despre integrarea României în Uniunea Europeană pe adresa: http://www.infoeuropa.ro	Elevii ascultă și își notează tema.	1 min.	Conversația		

**LEGEA NR.21 DIN 1 MARTIE 1991
CETĂȚENIEI ROMÂNE**

„**Art. 1.** - Cetățenia română exprimă apartenența unei persoane la statul român. Cetățenii români sunt egali în drepturi în fața legii; numai ei pot fi admiși în funcțiile publice, civile și în cele militare. Cetățenii României se bucură de protecția statului român[...]. **Art. 4.** - Cetățenia română se dobândește prin: a) naștere; b) înfiere; c) repatriere; d) acordarea la cerere [...].

Procedura acordării cetățeniei Art. 12. - Acordarea cetățeniei române, atât la cerere cât și în cazul repatrierii, se face, prin hotărâre a Guvernului, care se publică în Monitorul Oficial al României. **Art. 13.** - Cererea de acordare a cetățeniei române se face personal sau prin mandatar cu procură specială și autentică și va fi însoțită de acte care dovedesc îndeplinirea condițiilor[...]. **Art. 20.** Persoana căreia i se acordă cetățenia română depune, în termen de 6 luni, în fața ministrului justiției sau a subsecretarului de stat delegat anume în acest scop, jurământul de credință față de România[...]. **Art. 22.** - Dovada cetățeniei române se face cu buletinul de identitate, pașaportul sau certificatul de naștere. Cetățenia copilului până la vârsta de 14 ani se dobândește cu certificatul de naștere, însoțit de buletinul de identitate sau pașaportul oricăruia dintre părinți [...].

Pierderea cetățeniei române Art. 24. - Cetățenia română se poate pierde prin: a) retragerea cetățeniei române; b) aprobarea renunțării la cetățenia română; c) în alte cazuri prevăzute de lege. Cetățenia română se poate retrage persoanei care: a) aflată în străinătate, săvârșește fapte deosebit de grave prin care vatamă interesele statului român sau lezează prestigiul României; b) aflată în străinătate, se înrolează în forțele armate ale unui stat cu care România a rupt relațiile diplomatice sau cu care este în stare de război; c) a obținut cetățenia prin mijloace frauduloase.”

Aplicații

1. Definiți cetățeanul.
2. Arătați modul în care se dobândește cetățenia română.
3. Cum poți dovedi că ești cetățean român?

Exerciții de fixare a cunoștințelor

1. Identificați în text modul în care se poate pierde cetățenia română.
2. Identificați pe hartă statele membre ale Uniunii Europene și statele în curs de aderare.

CETĂȚENIA EUROPEANĂ – O NOUĂ IDENTITATE (Rezumat)

Cetățenia europeană a fost definită prin *Tratatul asupra Uniunii Europene*, semnat în anul 1992, la Maastricht. Incluzând drepturi, obligații și participarea la viața politică, cetățenia europeană vizează consolidarea imaginii și a identității Uniunii Europene și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul de integrare europeană. Articolul 17 al *Tratatului de constituire a Comunității Europene* stipulează că este cetățean al Uniunii Europene orice persoană având naționalitatea unuia dintre statele membre.

Cetățenia Uniunii Europene vine în completarea cetățeniei naționale, ea se suprapune, fără a se substitui, cetățeniei naționale, făcând posibilă exercitarea unora dintre drepturile cetățeanului Uniunii pe teritoriul statului membru în care locuiește. Cetățenia europeană are la bază principiile comune ale statelor membre, incluse în Tratatul de la Amsterdam: principiul libertății, principiul democrației, principiul respectării drepturilor omului și al libertăților fundamentale și principiul statului de drept, și decurge din drepturile fundamentale ale omului și drepturile specifice acordate cetățeanului european. Orice cetățean european are drept de acces la documentele Parlamentului european, ale Consiliului Uniunii Europene, în limita rațiunilor de interes public sau privat. Informarea cetățeanului este considerată o prioritate de către instituțiile europene. Drepturile fundamentale și valorile democratice sunt respectate în statele membre ale Uniunii Europene. În capitolul "*Solidaritatea*" sunt introduse drepturi sociale și economice, precum: dreptul la grevă, dreptul salariaților la informație și consultări, dreptul de a avea atât viață de familie, cât și viață profesională, dreptul la protecție socială și la serviciile sociale din interiorul Uniunii Europene, protecția sănătății. Cetățenia Uniunii Europene oferă drepturi cetățenilor statelor membre și consolidează protecția intereselor acestora. Tratatul de la Maastricht instituie 5 categorii de drepturi complementare cetățeniei naționale: dreptul la libera circulație, dreptul la sejur, de stabilire, dreptul la muncă și studiu în celelalte state membre ale Uniunii, dreptul de vot și dreptul de a candida la alegerile pentru Parlamentul european și la alegerile locale în statul de rezidență, ;dreptul de a beneficia pe teritoriul unui stat nemembru al Uniunii Europene de protecție consulară; dreptul de petiție în fața Parlamentului european; dreptul de a apela la Ombudsman-ul european (Avocatul Poporului) pentru examinarea cazurilor de administrare defectuoasă din partea instituțiilor și organismelor comunitare .

Aplicații practice

1. Lucrând în grup, identificați și notați cuvintele cheie conținute în textul despre cetățenia europeană (rezumat).
2. Unde a fost definită pentru prima oară cetățenia europeană ?
3. Cedrepturi și îndatoriri implică cetățenia europeană? Listați-le !

Exerciții de fixare a cunoștințelor

1. Cum este considerată informarea cetățeanului de către Uniunea Europeană?
2. Ce principii ale statelor europene are la bază cetățenia europeană?

Fișa nr.3

CARTA DREPTURILOR FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată de Comisia Europeană, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, urmare a Consiliului European de la Nisa, din 7 decembrie 2000.

Vezi pe internet adresa <http://www.carta/drepturilor.htm>.

Aplicații practice

1. Lucrând în grup, identificați și notați cuvintele cheie pentru textul de mai sus.
2. Grupați prevederile Cartei în cele 3 coloane:

Drepturi economice, sociale

Drepturi politice

Drepturi civile

3. Unde și când s-a decis elaborarea Cartei Drepturilor Fundamentale?

Exerciții de fixare a cunoștințelor

1. Identificați pe hartă statele membre ale Uniunii Europene.

Fișa nr.4

CONSTITUȚIA EUROPEANĂ

Constituția europeană s-a semnat la Roma, pe 29 octombrie 2004. Constituția europeană definește Uniunea Europeană ca uniunea cetățenilor și

statelor Europei. Această Uniune este deschisă tuturor statelor europene care îi respectă valorile și se angajează să le promoveze în comun. Constituția enunță valorile pe care s-a fondat Uniunea: respectul demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și respectul drepturilor omului. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată de pluralism, toleranță, dreptate, solidaritate și nediscriminare.

Libera circulație a persoanelor, a bunurilor, a serviciilor și a capitalurilor, precum și libertatea de stabilire sunt garantate de Uniune în interiorul său. Constituția interzice orice discriminare din cauza naționalității.

Uniunea are ca obiectiv promovarea păcii, a valorilor sale și bunăstarea popoarelor sale. Ea oferă cetățenilor săi un spațiu de libertate, securitate și justiție, și o piață unică unde concurența este liberă și nedistorsionată. Ea acționează pentru dezvoltarea durabilă bazată pe o creștere economică echilibrată, pe o economie socială de piață înalt competitivă, un nivel ridicat al protecției și îmbunătățirii calității mediului. Uniunea promovează progresul științific și tehnic, combate excluderea și discriminarea și promovează dreptatea și protecția socială, egalitatea sexelor, solidaritatea între generații și protecția drepturilor copiilor. Uniunea promovează coeziunea economică, socială și teritorială și solidaritatea între statele membre.

Uniunea respectă identitatea națională a statelor membre, inclusiv în ceea ce privește autonomia locală și regională.

Cetățenia Uniunii este complementară cu cea națională și nu o înlocuiește. Constituția afirmă în mod clar drepturile care derivă din cetățenia Uniunii: dreptul de liberă circulație și de liberă stabilire, dreptul de vot și de eligibilitate în Parlamentul european ca și la alegerile municipale, dreptul la protecție diplomatică și consulară, dreptul de petiție în fața Parlamentului european, ca și dreptul de a se adresa mediatorului european și dreptul de a scrie instituțiilor într-o limbă a Uniunii pentru a primi un răspuns în aceeași limbă, dreptul de a participa la viața democratică și de dreptul de acces la documente.

Aplicații practice

1. Lucrând în grup, identificați și notați cuvintele cheie pentru textul de mai sus.
2. Când și unde s-a semnat Constituția Europeană?
3. Identificați 2 valori pe care s-a fondat Uniunea Europeană, cuprinse în Constituția Europeană.
4. Notați obiectivele Uniunii care se referă la cetățenii europeni.

Exerciții de fixare a cunoștințelor

1. Alcatuiți o listă a drepturilor de care se bucură cetățenii Uniunii.
2. Comentati afirmația: „Cetățenia Uniunii este complementară cu cea națională și nu o înlocuiește ”.

Fișa nr. 5**FIȘĂ DE OBSERVAȚIE**

Atitudinea elevului față de sarcina de lucru	DA	NU
1. A urmat instrucțiunile		
2. A cerut ajutorul atunci când a avut nevoie		
3. A cooperat cu ceilalți		
4. A împărțit materialele cu ceilalți		
5. A dus activitatea până la capăt		
6. A făcut curat la locul de muncă		

PROGAMA CURSULUI OPȚIONAL „VIAȚA COTIDIANĂ ÎN ORAȘUL CONSTANȚA ÎNTRE ANII 1900-1947”

DOMINTE PAUL*

Argument

În contextul reformei din învățământul românesc, istoria nu mai poate fi abordată doar sub aspectul abundenței de fapte și date, ci se recomandă structurarea ei în raport cu alte discipline, precum și al conținutului de idei și sentimente (factori afectivi) pe care le trezește în personalitatea elevilor. În aceste condiții faptele de istorie locală sunt demne de luat în considerare pentru creșterea eficacității muncii didactice în pregătirea liceenilor.

Abordarea elementelor de istorie locală este de natură să stimuleze interesul și imaginația tinerilor facilitând trecerea de la o învățare axată pe informație la o învățare axată pe elev. Datorită accesului la documentele de epocă (în special secțiunile de microfilme, cum este și cea a Bibliotecii Județene „I. N. Roman” din Constanța) elevul este transformat în factor activ, luând parte direct la actul de elaborare a unei lucrări științifice.

Prezentat în continuarea unui opțional legat de viața cotidiană la nivel global (intitulat „*Oamenii secolului XX*”, de pildă), ce poate fi studiat în anii anteriori, acest curs oferă largi posibilități de integrare a cunoștințelor nou dobândite prin comparație cu cele deja acumulate. Astfel, valorile locale pot fi cunoscute și integrate celor universale prin însuși actul educațional într-un mod activ.

Opționalul oferă excelente posibilități de învățare interdisciplinară, în special în ceea ce privește cunoștințele dobândite la orele de geografie.

În ultimul timp chestiunile legate de viața cotidiană, insuficient exploatate până acum, preocupă din ce în ce mai mult cercurile științifice de la noi din țară. Chiar programele școlare și manualele oferă informații consistente de asemenea natură, încercând să vină în întâmpinarea dorinței elevilor de a cunoaște cât mai bine anumite elemente din viața de zi cu zi a oamenilor din diferite epoci istorice.

* Profesor la Liceul Teoretic "Decebal", Constanța.

Într-o lume a informației rolul memorării mecanice a unor date și nume s-a diminuat. În acest context, interesul pentru studiul istoriei trebuie reorientat pe noi făgașuri, mai facile din perspectiva înțelegerii, ceea ce un astfel de curs poate oferi cu prisosință.

Opționalul poate atrage în mai mare măsură elevii la activitatea de dotare a cabinetului de istorie din cadrul instituției de învățământ cu materiale inedite: vederi cu imagini, memorii, scrisori din epocă etc., creând în timp posibilitatea de diversificare a activității pe această temă, nebănuit de mult.

Avantajele enumerate pun la dispoziția profesorului noi mijloace pentru formarea unor deprinderi și aptitudini active ale elevilor, în raport cu valorile locale și comunitare, prin oferirea unui material intuitiv concret, nu abstract și rupt de oameni și locuri. Aceasta sporește accesibilitatea receptării informației și poate stimula creativitatea, cu urmări fertile pentru viitorii cercetători în domeniu.

Cunoașterea aprofundată a elementelor de viață cotidiană locală dă posibilitatea de organizare a unor activități mult mai largi pe această temă, cum ar fi: simpozioane; concursuri și întreceri între licee; participarea la sesiunile de comunicări științifice; activități culturale și artistice conexe cu acest domeniu al istoriei umane.

Ca urmare a acestor considerente, cred că elementele de viață cotidiană pot oferi numeroase posibilități de combinare și recombinație a metodelor și formelor de evaluare a activității elevilor, care să satisfacă toate exigențele de înnoire a învățământului românesc.

COMPETENȚE GENERALE

1. Utilizarea informației provenite din surse istorice primare și secundare
2. Utilizarea vocabularului și a informației istorice în cadrul comunicării orale și scrise
3. Rezolvarea de probleme, prin aplicarea metodelor, tehnicilor și procedeelelor specifice istoriei
4. Sensibilizarea față de valorile estetice ale culturii

COMPETENȚE SPECIFICE

1. IDENTIFICAREA CARACTERISTICILOR GLOBALE ALE UNUI DOCUMENT, A UNOR SURSE ISTORICE PRIMARE, ÎN FUNCȚIE DE LOCALIZAREA SPAȚIO - TEMPORALĂ, DE TIPUL DE MESAJ, DE LIMBAJUL FOLOSIT.

Activități de învățare:

- interpretarea critică a informațiilor de epocă, funcție de perioada aflată în observație

- fișarea documentelor extrase de pe microfilme sau din ziarele de epocă
- ordonarea cronologică a fișelor și coroborarea lor cu informațiile legate de tematica abordată

2. IDENTIFICAREA TERMENILOR DE SPECIALITATE ÎN DIFERITE TIPURI DE TEXTE ȘI DOCUMENTE.

Activități de învățare:

- utilizarea dicționarilor
- alcătuirea unor glosare de termeni specifici epocii analizate
- elaborarea de compuneri și texte folosind termenii descoperiți

3. LOCALIZAREA SPAȚIO-TEMPORALĂ A PRINCIPALELOR MODERNIZĂRI ALE ORAȘULUI CONSTANȚA, DE LA ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA PÂNĂ LA SFÂRȘITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

Activități de învățare:

- realizarea de tabele cronologice
- precizarea momentelor esențiale în evoluția orașului Constanța
- interpretarea unor situații semnificative în evoluția orașului

4. PREZENTAREA, ÎN SCRIS SAU ORAL, ÎNTR-UN ESEU A UNUI DOCUMENT

Activități de învățare:

- dezvoltarea capacităților creative în raport cu analiza unui document de epocă
- redactarea de studii plecând de la informațiile oferite de o sursă istorică semnificativă
- realizarea de proiecte care să promoveze anumite valori funcție de realitățile locale

5. IDENTIFICAREA UNOR PRINCIPII ȘI VALORI PROMOVATE ÎN SOCIETATEA DIN EPOCĂ.

Activități de învățare:

- exersarea schimburilor de opinii în analiza mentalităților din epocă
- formularea de argumente în susținerea anumitor poziții în raport cu valorile analizate
- stabilirea de puncte comune și divergente în raport cu valorile din zilele noastre

6. EVALUAREA RAPORTURILOR DINTRE DIFERITELE CATEGORII ETNICE ȘI SOCIO-PROFESIONALE.

Activități de învățare:

- Dezvoltarea spiritului critic în evaluarea raporturilor dintre locuitorii Constanței

- amplificarea spiritului de toleranță inter-etnică
- Analizarea realităților locale de ieri și de azi pentru stimularea interesului în legătură cu orientarea profesională

VALORI ȘI ATITUDINI

- Conștientizarea raportului de identitate și diferențiere în relaționarea individului cu diferite spații etno - geografice.
- Stimularea interesului pentru lecturi și simulări istorice.
- Asumarea critică a rolurilor care decurg din apartenența la diferite identități: rasă, etnie, confesiune, națiune, corp social, sex, profesiune.

CONȚINUTURI

INTRODUCERE - Argument

1. ORAȘUL CONSTANȚA ÎNTRE 1900-1947

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Planuri edilitare, urbanism, port modern, porto-franco, trafic portuar, mahala, cartier românesc.

Conținuturi:

- Aspectul și împrejurimile Constanței.
- Planuri edilitare de dezvoltare și extindere a orașului de la 1900 până în anul 1947.
- Centrul și periferia; cartierele Constanței.

2. EDILITATEA ȘI MĂSURILE EDILITARE

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Servicii, salubritate, medic șef al orașului, Serviciul tehnic, comisar, sergent de stradă, iluminat public, piață, obor, transport în comun, grădină publică, sacagiu.

Conținuturi:

- Măsurile de salubritate și alte servicii ale orașului
- Servicii de modernizare a Constanței

3. HABITATUL

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Habitat; forme de locuire, stil arhitectonic; partajarea spațiilor, aspect interior (design), mobilier, sursă de încălzire, iluminat electric.

Conținuturi:

- Spațiul exterior; materiale utilizate, aspectul clădirilor, spații și partajare

- Spațiul interior; mobilier și aspect; încălzirea și iluminatul

4. POPULAȚIA CONSTANȚEI

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Categorie etnică, raporturi interetnice, demografie, acțiune de românizare a Constanței, toleranță interetnică și confesională.

Conținuturi:

- Categoriile etnice
- Raporturi interetnice și realități demografice până la primul război mondial
- Raporturi interetnice și realități demografice în perioada interbelică

5. STRUCTURI SOCIO-ECONOMICE ȘI PROFESIONALE

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Categorie socio-profesională, hamal, funcționar public, corporație, sindicat, demnitar, magistrat, paternalism.

Conținuturi:

- Forțele aducătoare de venituri: comercianții, meseriașii, muncitorii și patronii
- Serviciile: funcționarii, demnitarii, militarii și alte categorii socio-profesionale.

6. FAMILIA

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Cod civil, căsătorie religioasă și căsătorie civilă, raporturi interfamiliale, viață domestică, educație dirijată de stat, feminism.

Conținuturi:

- Căsătoria și copiii
- Educația
- Statutul femeii

7. ALIMENTAȚIA

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Veselă, chinezării, banchet, coloniale, bragă, stabilimente publice, cafe-nea, birt.

Conținuturi:

- Alimentația în prima jumătate a secolului al XX-lea; vesela, alimentele și băuturile.

8. VESTIMENTAȚIA ȘI ASPECTUL FIZIC EXTERIOR

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Vestimentație sezonieră, vestimentație de ceremonie, redingotă, melon, voaletă, panama, corset, tatuaj, cealma, șalvari, fes.

Conținuturi:

- Vestimentația și aspectul fizic exterior până la primul război mondial
- Vestimentația și aspectul fizic exterior în perioada interbelică

9. IGIENA ȘI SĂNĂTATEA

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Protecție socială, spital, molimă, igienă publică și personală, campanie de vaccinare a populației, dric, catafalc.

Conținuturi:

- Igiena personală și publică
- Sănătatea ; bătrânețea și moartea

10. VIAȚA CULTURAL-ARTISTICĂ

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Instituție culturală, societate culturală, viață artistică, instituție artistică, teatru de varietăți, vodevil, muzică corală, teatru liric, expoziție.

Conținuturi:

- Viața culturală
- Viața artistică până la primul război mondial
- Viața artistică în perioada interbelică

11. VIAȚA RELIGIOASĂ ȘI SĂRBĂTORILE

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Episcopie, mahomedan, confesiune, Te-Deum, intoleranță religioasă, jubileu, „Ziua Marinei”, sfîntirea apelor.

Conținuturi:

- Viața religioasă
- Sărbători, jubilee și manifestări locale

12. DISTRAȚIILE ȘI PETRECEREA TIMPULUI LIBER

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Bal, spectacol de caritate, serbare câmpenească, carnaval, cazinou, viață de noapte, festivism.

Conținuturi:

- Distracțiile și petrecerea timpului liber până la primul război mondial
- Distracțiile și petrecerea timpului liber în perioada interbelică

13. ACTIVITĂȚI TURISTICE ESTIVALE

Termeni istorici cheie, concepte, probleme de atins:

- Plajă amenajată turistic, hotel de categorie, tren de agrement, cabină de plajă, pavilion, băieși.

Conținuturi:

- Activitatea turistică până la primul război mondial
- Activitatea turistică în perioada interbelică

SUGESTII METODOLOGICE:

Timpul alocat pentru studierea opționalului este de 35 de ore anual.

Notarea în catalog se face în rubrică specială.

Predarea este realizată de un profesor, care poate colabora cu un profesor de științe sociale, geografie sau literatură.

Printre metodele de predare-învățare menționăm:

- lucru în echipă:
 - în grupe tematice
 - în grupe de cercetare științifică
- excursia tematică:
 - realizarea de interviuri
 - captarea de imagini audio-video în scopul valorificării lor didactice
 - transdisciplinaritatea - consultarea cu specialiști din alte domenii de activitate: arhitecți, etnografi, ingineri, artiști etc.
- realizarea de hărți ale orașului pe baza documentelor de arhivă, precum și a activității științifice întreprinse de elevii înșiși
- activitate științifică de strângere și selectare a materialului de arhivă realizată la secția de microfilme a Bibliotecii județene "I.N.Roman" din Constanța; fișarea și gruparea materialelor didactice pe teme de studiu.
- evaluarea se realizează prin metode și tehnici clasice și alternative, complementare

BIBLIOGRAFIE:

- Ion Adam, *Constanța pitorească cu împrejuririle ei*, Ed. Minerva, Buc., 1908.

- Constantin M. Boncu; Natalia Boncu, *Constanța, contribuții la istoricul orașului*, Ed. Litera, Buc., 1979.
- C. Brătescu, *Constanța, considerațiuni generale pentru sistematizarea orașului*, în „*Analele Dobrogei*”, anul X, 1929.
- Dr. Valentin Ciorbea, *Portul Constanța de la antichitate la mileniul III*, Ed. Europolis, Constanța, 1973.
- C. Cioroiu, M. Moise, *Litoralul românesc la 1900*, Ed. Europolis, Constanța, 2001.
- Mariana Cojoc, *Dinamica vieții sociale în orașul port Constanța între anii 1878 – 1916*, în „*Anuarul Muzeului Marinei Române*”, tomul IV, 2001.
- M. Ionescu-Dobrogianu, *Tomii - Constanța cu planul alfabetic al străzilor*, Tipografia „lucrătorii asociați”, Constanța, 1931.
- M. Ionescu-Dobrogianu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Tipografia Grafice I.V. Socecu, București, 1904.
- N. G. Georgescu, *Euterge la Tomis*, Centrul Județean de îndrumare a Creației Populare și a mișcării artistice de masă, Constanța, 1981
- N. Ionescu Johnson, *Însemnările unui marinar*, vol 1, E.S.P.L.A., Buc., 1956, *ibidem*, vol 2, E.S.P.L.A., Buc., 1958.
- Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, 1999.
- Stoica Lascu, Constantin Vitanos (colaboratori), *Colegiul Pedagogic "Constantin Brătescu". Valori ale civilizației românești în Dobrogea*. Constanța 1993.
- Doina Păuleanu, *Axa est – vest. Constanța – istorie și dinamică interculturală*, Fundația Pro Arte, Constanța, 2000.
- Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Ed. Ex-Ponto, Constanța, 1998.
- Cella Serghi, *Pânza de păianjen*, Ed. Minerva, Buc., 1973.
- Marin Stanciu, Ana Chiriac, Aurelia Răducănescu, Maria Stănescu, *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția generală a Arhivelor Statului din R.S.R., Buc., 1988.
- Tudor Șoimaru, *Constanța*. Fundația pentru literatură și artă Regele Carol al II-lea, Buc., 1936.
- Petru Vulcan, *Albumul național al Dobrogei, 1866-1877-1906*, Tipografia Regală, Buc. 1906

PLANIFICARE CALENDARISTICĂ LA CLASA a– XII-a

Opțional : VIAȚA COTIDIANĂ ÎN ORAȘUL CONSTANȚA ÎNTRE ANII
1900– 1947

Specializarea: Științe sociale

Timp alocat: 1 oră/ săptămână

Unitate de învățare	Competențe specifice	Conținuturi	Nr. ore	Săpt	Obs
Introducere	Familiarizarea cu obiectul de studiu	Lecție introductivă	1	1	
Orașul Constanța între anii 1900-1947.	Localizarea spațio-temporală a dezvoltării și extinderii orașului Constanța de la începutul secolului al XX-lea până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.	- Aspectul și împrejurimi-le Constanței. - Planuri edilitare de dezvoltare și extindere a orașului de la începutul secolului al XX-lea până în anul 1947 - Centrul și periferia; cartierele Constanței.	3	2-4	
Edilitatea și măsurile edilitare.	Identificarea termenilor de specialitate în diferite texte și documente. Evaluarea raporturilor dintre diferitele categorii socio- profesionale din serviciile Constanței.	- Măsuri de salubritate și alte servicii ale orașului. - Servicii de modernizare a orașului Constanța.	2	5-6	
Habitatul	Identificarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă. Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document.	- Spațiul exterior; materiale utilizate, aspectul clădirilor, spații și partajare. - Spațiul interior; mobilier și aspect; încălzirea și iluminatul.	2	7-8	
Populația Cons-	Identificarea caracteristicilor globale ale unui document în funcție de	- Categoriile etnice. - Raporturi interetnice și realități	3	9-11	

tanței	localizarea spațio-temporală, de tipul de mesaj, de limbajul folosit. Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document. Evaluarea raporturilor dintre diferitele categorii etnice din Constanța, în prima jumătate a secolului al XX-lea.	demografice până la primul război mondial. - Raporturi interetnice și realități demografice în perioada interbelică.			
Struc-turi socio-econo-mice și profe-sionale.	Identificarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă. Evaluarea raporturilor dintre diferitele categorii etnice și socio-profesionale.	- Categoriile aducătoare de venituri: comercianții, meseriașii, muncitorii și patronii. - Serviciile: funcționarii, demnitarii, militarii și alte categorii socio-profesionale.	2	12-13	
Reca-pitulare	Consolidarea cunoștințelor	- Lecție de recapitulare semestrială	1	14	
Familia	Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document. Identificarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă. Identificarea caracteristici-lor globale ale unui docu-ment în funcție de localiza-rea spațio-temporală, de ti-pul de mesaj, de limbajul folosit.	- Căsătoria și copiii. - Educația. - Statutul femeii în familie și societate.	3	15-17	
Alimen-tația	Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente. Evaluarea raporturilor dintre diferitele categorii etnice și socio-profesionale din Constanța, între anii 1900-1947.	- Vesela, alimentele și băuturile.	1	18	

Vesti- menta- ția și aspec- tul fizic exte- rior.	Identificarea caracteristicilor globale ale unui document în funcție de localizarea spațio- temporală, de tipul de mesaj, de limbajul folosit. Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document. Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente. Identificarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă.	- Vestimentația și aspectul fizic exterior între 1900 și primul război mondial.	2	19- 20	
Igiena și sănă- tatea.	Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document. Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente. Localizarea spațio- temporală a principalelor modernizări ale sistemului sanitar din orașul Constanța, în epocă.	- Igiena personală și publică. - Sănătatea; bătrânețea și moartea.	2	21- 22	
Viața cultu- ral- artis- tică.	Prezentarea orală sau în scris, într-un eseu, a unui document. Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente. Identificarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă.	- Viața culturală. - Viața artistică până la primul război mondial. - Viața artistică în perioada interbelică.	3	23- 25	
Viața religi- oasă și sărbă- torile.	Identificarea caracteristicilor globale ale unui document în funcție de localizarea spațio- temporală, de tipul de mesaj, de mesajul folosit. Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente.	- Viața religioasă. - Sărbători, jubilee și manifestări locale.	2	26- 27	

	Evaluarea raporturilor dintre diferitele categorii sociale.				
Distracțiile și petrecerea timpului liber.	Identificarea caracteristicilor globale ale unui document în funcție de localizarea spațio-temporală, de tipul de mesaj, de limbajul folosit. Realizarea unui eseu pe marginea unor documente și a unor romane sau memorii din epocă. Analiza unor principii și valori în societatea din epocă.	<ul style="list-style-type: none"> - Distracțiile și petrecerea timpului liber până la primul război mondial. - Distracțiile și petrecerea timpului liber în perioada interbelică. - Programul unei zile 	2	28-30	
Activități turistice estivale	Identificarea termenilor de specialitate în diferite tipuri de texte și documente. Localizarea spațio-temporală a principalelor modernizări din spațiile turistice estivale conștăntene în perioada : 1900-1947. Analiza unor surse istorice primare privitoare la evoluția turismului estival în epocă. Localizarea unor principii și valori promovate în societatea din epocă.	<ul style="list-style-type: none"> - Activitatea turistică până la primul război mondial. - Activitatea turistică în perioada interbelică. 	2	31-32	
Recapitulare semestrială	Consolidarea cunoștințelor	- Recapitulare semestrială	1	33	
Recapitulare anuală	Consolidarea cunoștințelor	- Recapitulare anuală	2	34-35	

LECȚIA DE ISTORIE LA MUZEU. PREFERINȚA PENTRU UN EXPONAT

ADRIANA SPĂȚAN*

I. Argumente

“Parfumul” unei epoci istorice, al unei zile, al unei personalități, al unui colț de viață se poate evoca vizitând Muzeul.

Muzeul, la rândul său, a trecut de-a lungul timpului, de la stadiul de muzeu-depozit, la acela al spațiului deschis publicului, care prin dialog realizează recompunerea și informarea istorică.

II. Demers metodologic

Una din problemele unităților didactice din capitolul “Popoare și spații în antichitate”, clasa a IX-a, poartă numele de “Lumea Europeană”. Realizabilă în 2 ore, conform proiectărilor curriculare anuale, a fost realizată, în același număr de ore, în școală și la muzeu.

Muzeul de Istorie a Municipiului București a organizat expoziția cu tema: „Civilizația lumii în preistorie, antichitate și ev mediu timpuriu”.

Obiectivele operaționale ale lecției au fost:

- O1.** reactualizarea cunoștințelor privind reperele cronologice ale celor trei epoci istorice.
- O2.** reactualizarea conceptului de civilizație umană.
- O3.** cunoașterea elementelor definitorii ale civilizației europene: fundamentele indo-europene, cu accent pe civilizația greacă, romană; determinanta creștină a acesteia.
- O4.** cultivarea comportamentului valoric raportat la spațiul în care se desfășura activitatea, la exponate; în strânsă legătură cu acest comportament se urmărește și abilitatea de a observa, descrie și evalua un exponat din muzeu / expoziție.

* Profesor drd. la Grupul Școlar GH. ASACHI, București.

Recurgând la informarea din Manual și Instrumentele de lucru recomandate², la observația dirijată, conversația euristică, demonstrația, problematizarea, s-a cerut elevilor, organizați în trei grupe de lucru neomogene, să cunoască și să-și noteze pe fișe de lucru: **termeni istorici, atributele unor zeități sau personalități.**

1. Explicați următorii termeni:

grupa I	- civilizație
- votiv
- Legenda Amazoanelor
grupa I	- friză
- Seraphis
- Venus
- Cybele
- antropomorf, zoomorf
grupa III	- să cunoască, să poată localiza pe o hartă, în clasă, spațiile european, african și american la care se refereau exponatele.

La Muzeu, în urma informării din clasă, dar și a informării profesorului (care și-a rezervat un spațiu anume pentru cunoașterea Expoziției și alegerea exponatelor asupra cărora se va concentra atenția), se susțin, frontal, discuții cu elevii și se concluzionează:

1. Care este perioada de timp în care se încadrează expoziția?
- Mileniul IV î.chr. - sec. VIII d.chr.
2. Numiți continentele a căror civilizație se oglindește în expoziție.
- African - civilizație antică egipteană;
- cultul morților - expunerea unei mumii;
- statuete ale zeității Seraphis.
- American - exponate privind cultura materială a aztecilor (mil. III î.ch.) și a mayașilor (mil. I î.ch.).

Concluzie: ingeniozitatea ceramicii antropomorfe.

3. Arătați care este continentul cel mai bine reprezentat?

Continentul european reprezentat de civilizațiile indo-europene:

- civilizația grecilor - exponatele multiple reflectă religia politeistă a acestora: statuete și busturi ale zeităților – Afrodita, Hecate, friza „Legenda Amazoanelor”.

2. Lăzăreanu George, *"Dicționar de mitologie"*, București, Ed. I. Creangă, 1979, 359 p.

- civilizația romanilor – busturi ale împăraților Marc Aureliu, Constantin – caracterizate prin realismul execuției; statuete ale lui Venus din spațiu pontic românesc; obiecte de rit creștin - cruci sculptate în marmură, datând din sec. VII, din același spațiu.

În timpul conversației din Muzeu elevii sunt invitați să-și continue notările pe fișe în legătură cu exponatele observate; sunt conduși prin conversații spre exprimări personale și chiar notați.

Concluziile sunt desprinse de către toți elevii și se referă la:

- varietatea și originalitatea civilizațiilor din cele trei continente;
- strălucirea și interdependența celor două civilizații europene antice – greacă și romană – cu valențe noi, prin asimilarea religiei creștine.

În final, elevii sunt invitați să-și fixeze preferința asupra unui exponat din Muzeu; acesta va fi notat; apoi vor fi invitați să-1 descrie, într-o fișă separată, după următoarea schemă:

- numele și tipul de izvor istoric, care a impresionat pe vizitator;
- descrierea formei, dimensiunii, decorației;
- încadrarea acestuia într-o serie de izvoare;
- aprecieri personale.

O astfel de fișă poate fi o fișă de portofoliu.

III. Concluzii

Lecția la Muzeu presupune un efort deosebit din partea profesorilor și a elevilor. Obiectivul 4 propus - cultivarea comportamentului valoric, formarea abilității de a descrie un izvor istoric, cât și cultivarea simțului estetic pot fi atinse în condiții optime.

În plan relațional, sistemul legăturilor între elevi și a celor între profesor și elevi se poate consolida.

Notarea se poate face în diverse momente, și în mod variat, pe baza fișelor de lucru și/sau a conversației.

Și nu în ultimul rând, plăcerea de a redescoperi și reconstitui istoria se poate obține altfel decât prin litera manualului.

III. MISCELANEEA

PAVEL CHINEZUL - COMITE DE TIMIȘ

DAN POPESCU*

Printre figurile remarcabile ale marilor luptători ai Transilvaniei și Banatului, în lupta antiotomană din a doua jumătate a secolului al XV-lea, se înscrie și Pavel Chinezul, vestit comandant de oști, figură legendară de erou în istoria poporului nostru.

Contemporan cu regele Matei Corvin, în armata căruia a slujit cu credință, Pavel Chinezul a urcat pe rând trepte înalte ale demnității ierarhiei ei feudale: comite, căpitan suprem al armatelor maghiare, iar în timpul domniei lui Vladislav al II-lea, pentru credința și vitejia sa a fost numit „judex curiae”, una din cele mai înalte demnități ale țării¹.

Întreaga sa activitate militară, a închinat-o luptei de zăgăzuire a valului turcesc cotropitor, luptă grea, îndfujită, purtată timp de trei decenii cu măreție de epopee, datorită elanului cetelor de țărani ardeleni și bănățeni, hotărâți să trăiască în libertate, apărând cu preții vieții pământul strămoșesc.

Într-o perioadă când Banatul și Transilvania erau atacate neîncetat de cotropitorii turci, când pe drept cuvânt se putea spune că „țăranul iobag muncea cu o mână pe coarnele plugului, iar cealaltă sta pe sabie², masele asuprite și exploatare au găsit un sprijin de nădejde în comitete de Timiș.

Ecoul eroismului și vitejiei conducătorului cetelor de țărani români, maghiari și sârbi, continuare firească a glorioaselor campanii antiotomane, începute de marele lui înaintaș, lăncu de Hunedoara, a străbătut peste veacuri, fiind atestat de principalii cronicari ai vremurilor, și păstrat în baladele populare din generație în generație, până în zilele noastre.

În legătură cu obârșia familiei Chinezul, apar două ipoteze: unii cercetători, printre care și Iozsef Teleky, o consideră satul Kinislett³, din comitatul Bihorului;

* Profesor emerit, președintele filialei Lugoj a Societății de Științe Istorice din România.

1. Fr. Griselin, *Istoria Banatului Timișan* (traducere din limba germană de Nicolae Bolocan), București, 1926, pag 36.

2. Iutchin Valeriu, *Monografia comunei Satchinez (manuscris)*, Timișoara, 1968, pag. 2.

3. Revai Nagylexikwna Az Ismeretek Enciklopediaya, XI Kotet, Budapest, 1914, pag. 642

alții, ca Borovszky Samu și Popoviciu George, indică prezența acestei familii pe meleagurile bănățene⁴, în apropierea orașului Timișoara, satul Temeskenez⁵.

Informațiile de care dispunem amintesc că pe teritoriul comitatului Timiș, în jurul anului 1480, exista un castel fortăreață, așezat la o distanță de circa 28 km, nord, nord-vest de Timișoara în posesia familiei Chinezul⁶.

Însuși cronicarul Anton Bonfinius face afirmații a că "Pavel Chinezul și-a obținut numele de la localitatea Kins, unde s-a născut"⁷.

În documente datând încă de la începutul secolului al XV-lea, figurează în această localitate mai multe familii cu același nume: Luca Chinezul, Ioan Chinezul, Nicolae Chinezul, Toma Chinezul, proprietari de pământ⁸. Pe o hartă istorică din 1717 a comitatului Cenad, precum și a comitatului învecinat Timiș, se află consemnată comuna Kenes și lângă ea un castel fortăreață. O ridicătură destul de înaltă ce se află în apropierea satului este numită astăzi "grădiște".

Din punct de vedere strategic, era posibil să existe un castel fortăreață, așezat la răscrucea a patru cătune: Răchita, Seliște, Păcăți și Siclău, castelul fiind apărat, bănuim, pe lângă valurile de pământ ce-l înconjurau și de bălțile și mlaștinile din jur (Râțul mare, Balta neagră, Balta Sighetului), care constituiau un obstacol natural în calea năvălitori lor.

Majoritatea cercetătorilor menționează în scrierile lor, că Pavel Chinezul este descendent dintr-o familie modestă. Heltai Gaspar în "Lucrări alese", precizează că era fiu de morar⁹. Într-adevăr în apropierea castelului fortăreață a existat o moară cu apă, în drumul Biledului, astăzi în bogata tradiție locală nu se mai păstrează decât amintirea ei.

După moartea lui Iancu de Hunedoara în deosebi în timpul lui Ladislau al V-lea Postumul, marea nobilime din Ungaria se ridică din nou în scopul de a-și asigura dominația exclusivă în conducerea statului feudal maghiar, alcătuind "liga baronilor"¹⁰. Instaurarea partidei nobilimii mari la conducerea statului, ar fi însemnat slăbirea puterii centrale, întărirea anarhiei feudale și implicit anularea

4. George Popoviciu, *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoj, 1904, pag.205.

5. Borovszky Samu. *Magyarorszag Varmegyei es varosay*. (Orașele și județele Ungariei), Budapesta,1911, pag. 105; Vezi Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Editura Academiei București, pag. 98 (1230 Kenaz, 133 villa Kenez, 1333 Kenes, 1429 Keneez 1479 Knez); Vezi *Documente privind istoria României, Seria C.Transilvania*, Editura Academiei, București 1951-1955 (a I, 24 ; b II, 320; b III, 228).

6. Ștefan Minciulea, *Așezări Românești în Ungaria și Transilvania în secolele XIV-XV*, pag. 136.

7. A. Bonfinius, *Historia Uannonica sive Hungaricarum rerum decades IVet dimidia*, Colonia,1960 vol. II, pag. 402.

8. Borovszky Samu, *op. cit.*, p. 106.

9. Heltai Gaspar, *Valogatot Munkai* (Lucrări Alese) Editura pentru literatură și Artă, București, pag. 387.

10. *Istoria României*, Editura Academiei, București, vol. II, pag. 478.

strădăniilor lor și eforturilor depuse de lăncu de Hunedoara în vederea asigurării posibilităților de rezistență pe frontul antiotoman.

În Transilvania și Ungaria, moartea lui lăncu de Hunedoara ca și uciderea fiului său Ladislau, n-au întărit cu nimic poziția baronilor, căci pe neașteptate a încetat din viață și regele Ladislau al V-lea Postumul în noiembrie 1457¹¹. Din nou coroana Ungariei ajunge să fie disputată, pe arena politică, relieându-se două grupuri a marilor feudali: un grup de magnați în frunte cu Ladislau Garay palatinul Ungariei¹² și familia Uylacky ofereau tronul împăratului Frederik al III-lea, iar cea de a doua condusă de Mihail Szilagyi și de Elisabeta, văduva lui lăncu de Hunedoara sprijinită de nobilimea mică și mijlocie, susținea candidatura lui Matei Corvin¹³.

Liga baronilor a cedat consimțind la alegerea lui Matei Corvin, ca rege al Ungariei¹⁴, numai în fața primejdiei declanșării unor mișcări populare și sub presiune a exercitată de trupele de mercenari ale lui Mihail Szilagyi, care veni seră în cetatea Budei. Matei Corvin, în vârstă de numai 15 ani, se afla atunci întemnițat la Praga. Podiebrad, regele Boemiei consimți a-i reda libertatea, numai după ce îi făgădui 60000 ducăți, și că o va lua în căsătorie pe fiica sa Caterina, lucru care s-a întâmplat în 1461¹⁵.

Politica internă și externă inițiată de Matei Corvin în lunga lui domnie a fost sprijinită de nobilimea mică și mijlocie, de păturile orășenești și de țărănime, cointeresate în înlăturarea anarhiei feudale și apărarea hotarelor de atacurile turcești¹⁶. Pentru a face față primejdiei venite din afară, Matei Corvin și-a organizat o puternică armată, creind corpul de elită a armatei sale "*Fekete sereg*" (legiunea neagră, numită astfel după culoarea închisă a uniformelor și a ramurei, formată din mercenari din Cehia, Moravia, militari cu experiență din timpul războaielor husite) putând trimite în luptă mari forțe militare¹⁷.

În aceste împrejurări a intrat în armata lui Matei Corvin și Pavel Chinezul, fiind recrutat ca simplu soldat de Magyar Balazs, comandantul unui corp de armată. În scurt timp, datorită vitejiei, devine comandantul unui mic detașament de 8-12 călăreți, iar primele fapte de arme le-a săvârșit la hotarele atacate mereu de turci, acolo unde își va cuceri gloria de mai târziu. Se căsătorește cu

11. Marczali Henrik, *Magyarország Története* (Istoria Ungariei), Budapesta 1911, pag. 315.

12. Gheorghe Șincai, *Cronica Românilor*, Tipografia Academiei Române, București, 1886 Tomul II, pag.48.

13. Marczali Henrik, *op. cit.*, pag. 316.

14. Fr. Grisellini, *op.cit.*, pag. 48.

15. Marczali Henrik, *op. cit.*, pag. 317.

16. A.D.Xenopoy, *Istoria românilor din Dacia Traiana*, Editura Cartea Românească, Ediția III-a, București, 1927, vol IV, pag. 53.

17. Fraknoi Vilmos, *A Hunyadiak és a Jagellok kora* (Epoca Huniazilor și a Jagelonilor) în *A Magyar Nemzet Története* (Istoria Națiunii Maghiare), Budapest, 1896, vol. IV, pag. 277 - 278.

fiica primului său comandant, Beniwa¹⁸, dintr-o familie nobilă, iar din vara anului 1465, intră direct în serviciul regelui Matei Corvin¹⁹. Cronicile spun că la această dată era un tânăr voinic, înalt, spătos, avea o voce puternică, o privire blândă²⁰ și o forță herculeană²¹.

Însoțind pe Matei Corvin în Austria, Boemia și Cehia, a participat la asediile cetăților Spielberg, Szabacsot, Krems și Stein²², distingându-se prin vitejie și merite militare, ceea ce a atras asupra sa atenția regelui²³. În aceste campanii și-a îmbogățit cunoștințele mi li tare, a cunoscut oamenii armelor, printre care și pe celebrul condotier Jiskara de Brandis²⁴, a participat la campaniile împotriva împăratului Frederik al III-lea câștigându-și, "mare onoare și merite"²⁵.

Deoarece turcii fac dese prădăciuni, pustiind cumplit Banatul, Matei Corvin numește în 1478 pe viteazul căpitan Pavel Chinezul "Comite de Timiș"²⁶, pentru a asigura hotarele²⁷.

În vremea lui Pavel Chinezul, puterea comitatului de Timiș s-a extins și asupra regiunii sudice, în Banatul de Severin²⁸; noul comite trebuind să refacă vechile cetăți de pe malul Dunării, Keve, Posazin, Horum²⁹ care nu putea rezista unui atac mai puternic turcesc, să restabilească liniștea și să ia măsuri aspre împotriva cetelor de jefuitori³⁰, să asigure securitatea drumurilor și să organizeze sistematic apărarea împotriva năvălirilor turcești.

18. *Magyar Lexikan az Egyetemes Ismeretek Encyklopediaja*, Budapesta 1885, Tomul X, pag. 333.

19. L. Dlugosz, *Historia Polonica Leipzig*, 1711-1712, Tom II, Cartea a XIII-a, pag. 417.

20. Tatay Sandor, *Kinizsy Pal*, Budapesta, pag. 89.

21. Hatvany Mihail, *Magyarország Története* (Istoria Ungariei), Pesten, 1860, pag. 465.

22. Hazay Samu, *Vedo alkotmány es harczaszat Matyas Kyrally alatt, Haditortenelemi Kozlemeny* (Strategia apărării și a puterii de luptă sub regele Matei, Comunicări de Istorie 1890), Buda, 1890, pag. 210, 228.

23. Szazadok 1884 evf. (Revista secolelor), Budapest, 1884, pag. 89.

24. Jiskara de Brandis, renumit condotier ceh, atotputernic în părțile Slovaciei, se împacă cu Matei Corvin primind castelele Lipova, Soimuș și Siria. Vezi Mihail P. Dan, *Cehii, Slovicii și Românii în veacul al XIII-lea-XVI-lea*, Tipografia Progresul, Sibiu, 1944, pag. 166.

25. Fr. Grisellini, *op.cit.*, pag. 32.

26. I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, Editura Scrisul Românesc, S.A. vol. I, Craiova, pag. 238-239.

27. Ioszeff Teleky, *Hunyadiak Kora Magyarországon* (Epoca Huniazilor în Ungaria) Pesta, 1852, Tomul IV, pag. 397.

28. P. Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeș, 1899 Vol. 1, pag. 88.

29. Ioszeff Teleky, *op. cit.*, Tom. IV, pag. 426.

30. L. Bohm, *Geschichte des Temeser Banats* (Istoria Banatului Timișan) Leipzig, 1861, pag. 67-68 (trupele mercenare au jefuit proprietățile țăranilor, luându-le cereale și vite).

În toamna anului 1479 turcii conduși de begii dunăreni Ali și Skender³¹, au invadat din nou Transilvania și Banatul distrugând și prădând totul. Oastea voievodului Ștefan Bathory i-a întâmpinat în apropiere de Orăștie la Câmpul Pâinii³², unde în ziua de 13 octombrie 1479 s-a declanșat o mare bătălie, în care oștile semilune erau pe punctul de a obține victoria. În acest moment apar pe culmi cetele voinicilor lui Pavel Chinezul, care aclamă cu puternica lui voce numele lui Ștefan Bathory. Cu două săbii în mâini se aruncă asupra turcilor, "ca un leu turbat", și străbate prin șirul turcilor până la Bathory³³. Încleștarea a fost îngrozitoare, pe câmpul de luptă au rămas 30000 de turci, iar restul armatei s-a risipit. Bonfinius spune "că la sărbătorirea victoriei, chiar pe câmpul de luptă după obiceiul ostășesc, Pavel Chinezul a jucat un dans îndrăcit în fața oștenilor săi, ținând în dinți un turc mort, iar în mâini alți doi"³⁴. Bătălia de la Câmpul Pâinii este unanim recunoscută de toți cronicarii străini ca o victorie strălucită împotriva turcilor³⁵.

După această mare biruință, pentru meritele sale militare, de bun organizator, regele Matei Corvin îl numește căpitan suprem al trupelor maghiare³⁶.

Între anii 1481-1482 Pavel Chinezul trece Dunărea înaintând pe valea Moraviei până la Crușevacz³⁷. În 1482 pașa din Semendria, când atacă din nou Banatul, este înfrânt de armatele lui Pavel Chinezul pe câmpia Becicherecului, capturând mulți prizonieri și luând o pradă bogată³⁸. În anul 1483 după ce Matei Corvin încheie un armistițiu pe timp de 5 ani cu Baiazid al II-lea³⁹, Pavel Chinezul a folosit acest răgaz pentru restabilirea ordinii, luând măsuri pentru normalizarea situației economice a orașului și a comitatului⁴⁰.

În această perioadă s-a întărit orașul, construindu-se fortificații puternice, s-a mărit numărul ostașilor, s-au instruit trupele, Pavel Chinezul folosind o parte din averea sa⁴¹. Timișoara s-a refăcut, viața economică a început să pulseze puternic, meșteșugurile s-au dezvoltat, iar drumurile comerciale, mai sigure, au

31. *Istoria României*, Vol. II, pag. 484.

32. Fraknoi Vilmos, *op. cit.*, pag. 282.

33. George Popoviciu, *op. cit.*, pag. 200.

34. Paulus saltaTe iusus in media corona ita subsiliit, medium sublimenquc caesum hostem humo porrectum, dentibus sinullo manus adminiculo plane compuit, mox in orben admirantibus potius quam ridentibus spectatoribus numeroze saltavit chorem se, et Herculeo quaque viro dignam edidit.

35. Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, pag. 88

36. Fr. Grisellini, *op. cit.*, pag. 33.

37. I.H.Schwiker, *Geschichte des Temeser Banats* (Istoria Banatului Timișan) Pesta, 1872, Ediția II-a, pag. 56.

38. George Popoviciu, *op. cit.*, pag. 201.

39. Ioszeff Teleky, *op. cit.*, Tom. V, pag. 462.

40. Borovsky Samu, *op. cit.*, pag. 28.

41. *Un demn urmaș a lui Iancu de Hunedoara*, în "Drapelul Roșu" din 2 iunie 1967.

favorizat un imens schimb de mărfuri, contribuind la îmbunătățirea situației economice a Banatului⁴². Cronicarul Bonfinius arată că "Timișoara era un oraș plăcut, frumos, cu o cetate puternică, împodobită cu edificii alese și palate pompoase"⁴³. După moartea lui Matei Corvin, survenită la Viena la 6 septembrie 1490, în Ungaria se declanșează o adevărată anarhie feudală⁴⁴, inaugurând o nouă perioadă de "reacțiune nobiliară", care va duce la adâncirea contradicțiilor de clasă și la grave ftământări interne⁴⁵. În disputa pentru tronul Ungariei, Pavel Chinezul susține partida lui Vladislav al II-lea, împotriva partidei Corvinilor, fapt care nu poate fi explicat decât prin continuarea luptei antiotomane de către Vladislav al II-lea.

Turcii, conduși de Baiazid al II-lea, pornesc în anul 1493 din Sofia, cu gândul să ocupe Belgradul. Cetele turcești care au invadat Banatul au fost respinse de Pavel Chinezul, iar trupele din Semendria, care cutreierau Bosnia, au fost crunt înfrânte. De asemenea atacul pașei din Vidin asupra Severinului s-a transformat într-un eșec lamentabil⁴⁶. Deoarece "legiunea neagră" devenise un pericol pentru ordinea publică, comițând abuzuri, jefuiri și teroare față de populație, Vladislav al II-lea prin edictul regal din 6 ianuarie 1493, ordonă desființarea legiunii⁴⁷. Cu îndeplinirea înaltului edict regala fost însărcinat comitele de Timiș - Pavel Chinezul care, pe lângă trupele sale instruite, a cerut sprijinul, ca întotdeauna, maselor "ridicând o mulțime de țărani români și maghiari, care se înarmară cu coase și topoare"⁴⁸ și numai după pregătiri intense a nimicit și risipit această legiune⁴⁹. Conducătorii au fost spânzurați, ori trași de vii pe roată, iar cei care au scăpat prin fugă au fost urmăriți pretutindeni și omorâți⁵⁰.

La începutul anului 1494 Pavel Chinezul trece Dunărea înghețată împreună cu 10000 de călăreți așezându-și tabăra în fața cetății Semendriei, dar informat de existența unei conspirații ce se pregătea la Belgrad "porni cu forțele sale într-acolo, întărește garnizoana cu soldați devotați și pedepsește cumplit pe cei vinovați⁵¹.

42. C. Diaconoviciu, *Enciclopedia Română*, Sibiu, 1898, Tomul I, pag. 809.

43. N. Ilieșu, *Timișoara, monografie istorică*, vol. I, Timișoara, 1948, pag. 18.

44. Iozsef Teleky, *op. cit.*, tom. IV, pag. 342-343.

45. *Istoria României*, Vol. II, pag. 485.

46. George Popoviciu, *op. cit.*, pag. 203.

47. I.H. Schwinker, *op.cit.*, pag. 108.

48. Fr. Grisellini, *op. cit.*, pag. 35.

49. Fraknoi Vilmos, *op. cit.*, pag. 343.

50. Marczali H., *op. cit.*, pag. 339.

51. Bonfinius, *op. cit.*, Decad, V, lib.III, pag. 559 (Vinozații au fost înmormântați, legați cu lanțuri, ținuți multe zile fără mâncare, ca apoi să li se ofere conspiratorilor bucăți fripte de carne din trupurile trădătorilor).

În primăvara anului 1494 când regele Vladislav al II-lea vizita cetatea Timișoarei, Pavel Chinezul pierzându-și graiul datorită unui atac de apoplexie, l-a întâmpinat "prin semne scoțându-și sabia, o îndreaptă spre sud"⁵², simbolizând astfel hotărârea sa de a-și da viața pentru apărarea hotarelor de năvălitorii turci.

Cu toate că era bolnav, participă în toamna aceluiași an, alături de Dragfy, voievodul Ardealului, la o campanie împotriva turcilor. Bolnav de figuri se stinge din viață la 24 noiembrie 1494, în tabăra de la Sf. Clemens⁵³, în apropierea râului Sava.

Pavel Chinezul "a fost un ostaș viteaz, un administrator drept și bun"⁵⁴, un erou român, care împreună cu românii bănățeni și-au înscris cu litere de aur merite în analele istoriei, fiind apărător vajnic al vadurilor Dunării contra turcilor, un caracter rar și o figură aleasă⁵⁵. Deși se trec în seama lui, manifestări cu caracter de cruzimi excesive, ele nu pot cătuși de puțin umbri personalitatea lui Pavel Chinezul de strateg și organizator drept, trebuind înțeles în lumina epocii și a situației concrete, specifice evului mediu.

În acest fel se conturează în istorie figura impunătoare a lui Pavel Chinezul, care timp de aproape trei decenii a reprezentat, cu oștile sale stânca de granit de care s-au izbit atacurile nemiloase ale puhoiului otoman.

Notă: unele date referitoare la originea comunei Satchinez și câteva informații despre viața lui Pavel Chinezul ne-au fost puse la dispoziție de către Dr. Iuțchin Valeriu din Timișoara, originar din Satchinez.

52. Heltai Gaspar, *op. cit.*, pag. 355.

53. Grisellini Fr., *op. cit.*, pag. 36.

54. N. Istvanffi, *Regni Hungarici Historia*, Colonie, 16851, vol. III, pag. 223.

55. George Popoviciu, *op. cit.*, pag 205.

LOCUL ȘI ROLUL LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI ÎN EPOCA MODERNĂ A ROMÂNIEI

I. ORGHIDAN*

O problemă importantă ce se cere a fi mai bine lămurită în istoriografia românească este și cea a locotenenței domnești sau căimăcămia. Ea ține de atribuțiile instituției domniei, de rolul și locul acestui organism politic locotenența domnească pe eșcherul politic al Țărilor Române în diferite perioade istorice, de funcționarea mecanismului de stat în lipsa Domnului.

Ca organ de exercitare excepțională a puterii domnești, Locotenența Domnească sau căimăcămia, se instituie de regulă¹ în caz de vacanță a tronului având rolul de a conduce treburile statului până la rezolvarea problemei succesiunii la tron. Locotenența Domnească, fie că purta acest nume sau altul, nu este o creație a epocii moderne. Practic, în toate timpurile, în caz de vacanță a tronului (prin moartea conducătorului, destituirea sau detronarea lui, abdicarea sau încheierea termenului fixat pentru domnie) se forma acest organism politic cu rol bine determinat.

Ea are deci, ca instituție politică, un caracter necesar pentru asigurarea continuității politice în stat, dar totodată provizoriu și de regulă limitat în timp², funcțiile ei încetând odată cu alegerea sau numirea noului Domn.

Putem distinge două feluri de locotenențe domnești sau căimăcămii. Astfel, exista situația când acest organism politic se instituia în momentul în care, din diverse motive, Domnul de până atunci nu-și mai exercita prerogativele și Țara era în așteptarea alegerii sau numirii unui alt Domn.

Un alt gen de locotenență (căimăcamie) se forma atunci când Domnul deja cunoscut, numea el însuși caimacami pentru a conduce treburile statului în intervalul dintre nominalizarea sa ca succesor al precedentului Domn, investitura sa la Constantinopol și întoarcerea în țară pentru a fi înscăunat și a prelua el însuși conducerea, acest interval de timp putându-se prelungi la câteva luni.

* Inspector de specialitate, Inspectoratul Școlar al Municipiului București.

1. Au fost situații când deși succesorul era cunoscut, acesta fiind minor (de exemplu regența de la noi -1927-1930) sau în imposibilitate temporară de a conduce, treburile statului erau rezolvate de o Locotenentă - N.N.

2. De la câteva zile putând să se prelungească câteva luni sau chiar ani (exemplu - Regența din perioada 1927-1930) - N.N.

În epoca modernă de după 1750 până la Regulamentele Organice, locotenența domnească din cauza condițiilor istorice³ apare numai sub forma căimăcămiei. Ea s-a instituit mai ales pentru intervalul dintre numirea și Înscaunarea Domnului.

Deși în perioada amintită terminologia se inovează puțin, ea păstrează în general legătura cu trecutul. Termenul de caimacam și căimăcămie se păstrează dar se încearcă înlăturarea denumirii de origine turcească, accentul cazând, în folosirea noilor termeni, pe caracterul provizoriu al locțiitorilor Domnului.

Noile denumiri apar mai ales în sec al XIX-lea: *vremelnică ocărmuire*, *vremelnicească căimăcămie*, *otcârmuitorii țării*, *otcârmuitorii domniei*, *comitet vremelnic de oblăduire*, *vremelnica stăpânire a țării*⁴.

Numirea caimacamilor continuă să aparțină în principiu Domnului ca un privilegiu al acestuia consacrat prin vremuri de obiceiul pământului și recunoscut și de turci. Desi Domnul cerea de obicei acordul Portii la aceste numiri, Imperiul Otoman nu numea el direct pe caimacami ceea ce, în condițiile statului de vasalitate al Țărilor Române rămase ca unul din elementele caracteristice ale suveranității. Acest drept al numirii caimacamului de către Domn era atât de puternic fixat în tradiția țării încât chiar și atunci când Domnul părăsește tronul în mare grabă fiind forțat de anumite evenimente neprevăzute, obiceiul era ca el să lase o căimăcămie.

Așa s-a întâmplat în 1807 în Moldova, când Domnul Alexandru Moruzi, în condiții apropierea armatelor ruse, la plecarea din Iași, lasă o căimăcămie⁵.

Tot astfel, în mai 1828 când primul Domn pământean de după revoluția de la 1821, Grigore Dimitrie Ghica, domnul Țării Românești, părăsește țara de teama ocupației rusești așa cum s-a și întâmplat de altfel, el lasă prerogativele instituției domnești⁶ în sarcina mitropolitului care se și comportă ca atare la intrarea trupelor ruse⁷.

3. Este vorba despre accentuarea dependenței Țărilor Române față de Poarta otomană și creșterea influenței orientale, în special în timpul domniilor fanariote. Instabilitatea domniei în această perioadă accentua pe de o parte rolul căimăcămiei, pe de altă parte sporeau ingenințele străine în Principate. Astfel prin arzul din 1793 către poartă adresat de caimacamii lui A. Moruzi se arată că "cu cea mai mare jale și nespusă durere că întâia pricină a pieirii patriei noastre și a neli-niștii celei de obște este nestatomicia domniei", "Convorbiri literare", XXXV (1901), p. 1118-1119.

4. Doc. din 15/27 septembrie 1820, V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, XIII, p. 1, 5, 69, 72; *Ibidem*, vol. XII, p. 505 doc. din 29 martie 1821, C. Erbeceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași*, Buc., 1888, p. 110.

5. V.A. Urechia, *op. cit.*, IX, p. 171.

6. Căimăcămia nu putea să exercite prerogativele pur personale ale Domnului; Humuzaki, X, p. 569.

7. Humuzaki, *dac.* din 16 mai 1828, XVII, p. 65; *dac.* din 1 aug. 1828, X, p. 446.

Un rol de seamă în alcătuirea și funcționarea căimăcămiei îl joacă la începutul sec. al. XIX-lea Biserica. Astfel, în 1806, C-tin Ipsilanti constituind o căimăcămie în Țara Românească, pune în fruntea ei pe mitropolitul Dositei și pe episcopii de Râmnic și de Argeș, principalii ierarhi ai Țării.

Tot așa se întâmplă la sfârșitul anului 1806 când același Domn, Ctin Ipsilanti, este proclamat de Imperiul țarist Domn și peste Moldova în condițiile începerii războiului ruso-turc (1806-1812), acesta va lăsa la lași o căimăcămie care să exercite atribuțiile domnești, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costache⁸.

Exemplele în acest sens pot continua.

În condițiile evenimentelor generate de revoluția de la 1821 și de mișcarea ăteristă, ultimul Domn fanariot din Moldova, Mihail Șuțu atunci când va părăși țara va porunci să se înființeze o "*vremelnică căimăcămie*" care să fie alcătuită din mitropolit, episcopi și din cei dintâi boieri⁹.

În împrejurări puțin schimbate situația se repetă și în cazul ultimului Domn fanariot al Țării Românești, Alexandru Șuțu, în timpul bolii sale din decembrie 1820 și primele zile ale anului 1821, aflat pe patul de moarte și fiind încă conștient, va numi în locul său o "*vremelnică ocărmuire*" sau "*un comitet vremelnic de oblăduire*"¹⁰ format din mari boieri și având în frunte pe mitropolitul Dionisie Lupu.

Principiul acesta este confirmat și de consulul rus Alexandru Pini când, vorbind despre situația politică a Țării Românești sub muribundul Domn Al. Șuțu, arată: "Fiindcă Domnul numai domnește, orânduirea treburilor ar fi cerut ca obștea boierilor să ia frânele oblăduirii în mână dacă răposatul Domn n-ar fi preîntâmpinat împrejurarea, instituind într-un timp pe când avea întregirea minții și era în dreptul său un Comitet vremelnic de oblăduire"¹¹.

Rolul bisericii în compunerea căimăcămiei în secolul al XIX-lea este subliniat și de D. Fotino, care referindu-se la căimăcămia instituită în cazul mazilirii Domnului, arată că după citirea firmanului în palatul domnesc, alaiul se întoarce la mitropolie unde mitropolitul cu episcopii și cu boierii de starea I iau cărma țării, destituie pe funcționarii Domnului scos din tron și numesc pe alții provizorii până la numirea altui Domn¹².

8. V. A. Urechia, *op. cit.*, IX, p. 75.

9. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei*, p. 110-111.

10. Acesta era alcătuit din marii boieri Grigore Ghica, Grigore Brâncoveanu, Barbu Văcărescu, Crețulescu, Grigore Filipescu, avându-l în frunte pe mitropolitul Țării Românești, Dionisie Lupu.

11. O. Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Românești și a Moldovei*, trad. de G. Sion, vol. III, Buc., 1859, p. 252-258.

12. Ilie Cortus, *Cronica Ioan Dobrescu (1802-1830)*, Buc., 1966, Societatea de științe istorice și filologice din RSR, "Studii și articole de istorie", vol. III, 1966, p. 38.

Au existat și situații când Domnul părăsește țara fără să fi lăsat o căimăcămie. În aceste cazuri se practica și la începutul sec. al-XIX-lea obiceiul din trecut ca puterile Domnului să fie exercitate de către Divan, care în lipsa Domnului era condus tot de mitropolit.

Așa s-a întâmplat când, la 29 septembrie 1818, Domnul Țării Românești, Ioan Caragea, fuge peste graniță "lăsând scaunul singur", o lună și jumătate până la sosirea caimacamilor lui Alexandru Șutu care a intrat în țară abia pe 26 ianuarie 1819, Divanul în frunte cu mitropolitul a preluat cârma țării¹³.

Această regulă a instituirii căimăcămiei a fost mai clar stipulată prin Convenția de la Akkerman - 7 oct 1826 când / în *Actul separat relativ la Țările Române*¹⁴, se prevedea că în situația de vacanță a tronului în caz de mazilire, abdicare sau moarte a Domnului, până la numirea noului Domn, gospodărirea Principatelor să fie încredințată unor caimacami numiți de Divanul țării respective¹⁵.

Intervenea astfel o schimbare importantă ce diminua prerogativele Domnului și întărea puterea mării boierimi. Se înlătura deci dreptul domnului de a numi o locotenență domnească atribuindu-l Divanului iar Domnul își păstra numai prerogativa de a-și numi caimacami doar în cazurile de lipsă temporară din țară cu excepția deci a mazilirii, abdicării sau morții.

Reglementarea de drept scris internațional instituției domnești este continuată în Regulamentele Organice care prevedeau la art. 18 că până la urcarea Domnilor în scaun "3 caimacami se vor însărcina de îndată cu oblăduirea stăpânirii"¹⁶.

"Vremelnica Ocârmuire" (Locotenența Domnească) se compunea conform prevederilor din Regulamentele Organice, din: a) Președintele Înaltului Divan; b) Ministrul treburilor din lăuntru (ministrul de interne); c) Marele logofăt al Dreptății (ministrul de justiție).

În art. 44 din Regulamentul Organic din Țara Românească și art. 46 din Regulamentul Organic din Moldova se arată că "până se va întări Domnul de către Poartă, caimacamii nu vor înceta de a cârmui Țara, rămânând îndatorați ca după ce se va urca Domnul cel nou în scaun să dea cuvânt de cârmuirea lor și socoteală de cheltuielile venitului Țării atât către Domn cât și către Obșnuita Adunare Obștească"¹⁷.

13. *Acte și documente*, vol. I, partea I, Buc., 1889, p. 302.

14. *Acte și documente*, vol. I, partea I, Buc., 1889, p. 76; p. 314-317; vezi și Al. Buzescu, *Domnia în Țările Române până la 1866*, teză de doctorat, Buc, 1942, p. 220.

15. *Ibidem*.

16. *Acte și documente*, vol. 1, partea II, Buc., 1889, p. 202; vezi și LC. Filitti, *Les Principates Roumains sous l'Occupation russe, 1827-1834*, Buc, 1904, p. 91.

17. *Acte și documente*, vol. 1, partea II, p. 203.

Prin aceste reglementări se făcea un pas înainte în oficializarea locotenentei domnești pe care practica politică și obiceiul țării o folosiseră atunci când împrejurările o ceruseră.

Dacă până la Regulamentele Organice căimăcămia putea fi exercitată atât de un singur caimacam¹⁸ cât mai ales de un colectiv în care, după obicei, unul dintre caimacami avea prioritate față de ceilalți, având funcția de prim caimacam sau baș-caimacam¹⁹.

"Căimăcămia de trei" prevăzută în Regulamentele Organice a fost îndeobște prezentă de acum încolo în diverse momente istorice ale secolului al XIX-lea până la abdicarea forțată a lui Al. I. Cuza inclusiv.

"Căimăcămia de trei" era în teorie mai echilibrată decât cea exercitată de un singur individ putând să evite excesele și abuzurile unor caimacami veleitari, dornici de mărire sau necinstiți²⁰.

În sec al XIX-lea atribuțiile cămăcămiei sau locotenentei domnești sunt mai clar definite. Astfel, la 1821, consulul rus Al. Pini, arătând că în sarcina otcăr-muitorilor vremelnici numiți de Domnul Al. Șuțu trece toată stăpânirea, precizează însă că ei trebuie "să-și păzească datoriile cu scumpătate și să nu se întindă cu drepturile peste hotarele mărginite de stăpânirea privilegiilor ce se cuvin cu deosebire numai la obrazul Domnului"²¹.

O formulare mai precisă a atribuțiilor caimacamilor se regăsește în firmanul din 1821 către caimacamul Ștefan Vogoride numit în Moldova după revoluția condusă de T. Vladimirescu. În afară de sarcina rechemării boierilor fugiți din țară, firmanul mai arată caimacamului că atribuțiile sale sunt: "... de a regula toate treburile economice și politice ce se vor arăta în Principat, de a te ocupa cu activitate, conformându-te legilor și datinilor țării, de a administra veniturile Domnului și de a le regula întrebuințarea"²².

18. De exemplu - Ștefan Vogoride în Moldova după revoluția de la 1821 în locul lui Mihail Șuțu; C-tin Negri în Țara Românească după înfrângerea revoluției conduse de Tudor Vladimirescu.

19. V. A. Urechia, *op. cit.*, IX, p. 182-183; Hurmuzaki, *Documente* ..., XIV, p. 77 doc din iulie 1822; N. Iorga, *Scrisori de boieri*, Văleni de Munte, 1912, p. 78.

20. Așa cum a fost cazul cu Ștefan Vogoride în Moldova (1821-1822), C-tin Negri în țara Românească (1821-1822), Toderiță Balș în Moldova (1857), Nicolae Vogoride în Moldova (1857-1858).

21. V.A. Urechia, *op. cit.*, XIII, p. 1,5,7. Tot în acest sens că prerogativele personale ale Domnului nu puteau fi exercitate de caimacami o afirmă și vistiernicul C. Samurcaș în timpul ocupației ruse (1806-1812) care contesta organelor provizorii care cărmuiau țara de a face danii, acestea fiind rezervate numai Domnului.

22. Hurmuzaki, *Documente*, X, p. 569.

Caimacamii întocmeau lista candidaților la Domnie conform art. 26 din Regulamentul Organic din Muntenia și art. 27 din cel al Moldovei. Votarea candidaților se făcea cu bile (albe și negre).

Sarcina fundamentală a căimăcămiei era paza scaunului domnesc și salvagardarea instituției domniei în perioadele de criză și discontinuitate amintite mai înainte, alte sarcini importante decurgând din preluarea visteriei fostului Domn și încasarea dărilor și a veniturilor domnești.

Locotenența Domnească (căimăcămia) avea și atribuții judiciare conlu-crând cu boierii din Divan, hotărând în procesele judecate, subscrise împreună cu boierii sentințele date²³.

La sfârșitul căimăcămiei și ieșirea din funcție, caimacamii trebuiau să dea socoteală de gestiunea lor iar în cazul unor abuzuri grave sau alte situații, puteau să răspundă cu capul. Așa s-a întâmplat cu caimacamul Ștefan Vogoride care pentru abuzurile săvârșite în Moldova, a fost în 1822 mazilit de turci, arestat și dus în Imperiul otoman, apoi exilat în Asia²⁴.

Celălalt caimacam din Țara Românească, numit în împrejurările ce au urmat înfrângerii revoluției de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu²⁵, C-tin Negri, suspectat de colaborare cu eteriștii, va fi acuzat de trădare și executat de turci²⁶.

Reședința căimăcămiei continuă să rămână în palatul domnesc²⁷; locul unde funcționează acesta devenind "casa căimăcămiei"²⁸. În storia modernă a Principatelor, un loc aparte în existența și funcționarea locotenenței domnești (căimăcămia) îl constituie desele ocupații străine, în marea majoritate rusești, ce au decurs din războaiele dintre cele trei mari imperii absolutiste, cele mai

23. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, III, p. 253

24. Humuzaki, *Documente*, X, p. 168, documentul din 20 iulie 1822; V.A. Urechia, *op.cit.*, XIII, p. 180. Ștefan Vogoride urmând să devină el însuși Domn a recurs la sprijinul boierilor prezenți în țară aproape toți din categoriile inferioare care vor fi ridicați în ranguri. Astfel Ioniță Sandu Sturdza este promovat mare logofăt, Ionică Tăutu, cel care va redacta puțin mai târziu, *Memoriul cărvunilor*, devine vomic. La fel se întâmplă și în cazul boierului Gheorghe Cuza iar Iordache Rășcanu ajunge vomic al Țării de Sus (LC. Filitti, *Frământările politice și sociale în Principatele Române de la 1821-1828*, Buc., 1932, p. 74-75). Caimacamii C-tin Negri și Ștefan Vogoride au sosit în București pe 23 feb. 1821 și deși erau împuterniciți să apeleze la trupele turcești, aceștia n-au făcut nimic pentru a restabili ordinea justificându-se că așteaptă hotărârea boierilor. În martie 1821, Domnul Moldovei Mihail Șutu, compromis pentru colaborarea cu eteriștii este silit să abdice și să plece din țară. Se va constitui o "vremelnică căimăcămie" care avea rolul să justifice țara în fața Porții și să-i câștige milostivirea (*Tratatul de istorie a României*, p. 888; p. 896).

25. După 1821, o premieră politică, au lipsit din Principate atât consulului Rusiei cât și fanariotoții, ordinea fiind menținută până la numirea primilor Domni pământeni, de trupele otomane, N.N.

26. V.A. Urechia, *op. cit.*, XIII, p. 179.

27. V.A. Urechia, *op. cit.*, IX, p. 81; *Ibidem*, XIII, p. 112.

28. V.A. Urechia, *op. cit.*, XIII, p. 181-183.

multe purtate pe teritoriul Țărilor Române. Astfel, în timpul ocupației rusești din 1828-1834, Domnii din Principate, Grigore Dimitrie Ghica în Țara Românească și Ioniță Sandu Sturdza în Moldova au fost îndepărtați din propunerea țarului²⁹. Ca și în precedentele ocupații ruse 1768-1774 când a fost îndepărtat pentru scurt timp regimul fanariot și 1806-1812, puterile Domnului au fost încredințate de Rusia, ca putere ocupantă, președintelui ambelor Divanuri care purta titlu de președinte plenipotențiar. În instrucțiunile imperiale se arată că acesta va avea "locul și autoritatea principelui"³⁰. Deci în aceste cazuri, instituția autohtonă a locotenenței domnești (căimăcămia) a fost înlocuită cu autoritatea Divanurilor domnești dar controlate și conduse de un reprezentant rus investit cu puteri extraordinare.

Cel dintâi președinte plenipotențiar a fost un civil, contele Pahlen³¹ consilierul personal al Țarului. Acesta trebuia totuși să se subordoneze ordinelor imediate ale comandamentului suprem³². De remarcat este faptul că față de celelalte ocupații ruse când reprezentantul rus își avusese reședința la Iași, de această dată reședința acestuia este mutată la București, în timp ce la Iași stă vicepreședintele³³ desemnat de comandamentul suprem militar.

În perioada ocupației militare ruse "Domnul de fapt" era Președintele plenipotențiar, gen. P. Kiseleff, care exercita atribuții de judecător suprem în ambele Principate pe lângă celelalte atribuții legate de întreaga administrație a Țărilor române.

În decursul epocii moderne locotenența domnească, pusă în slujba centralizării și consolidării domniei, era încă o instituție prin care marea boierime își putea face simțit cu destulă eficacitate rolul ei politic.

Numărul mare al caimacamilor domnilor în funcție, ținuti departe de exercitarea pe loc a prerogativelor domnești, este o trăsătură a domniei românești din sec. al XVII-lea până la începutul sec. al XIX-lea, oglindind totodată și imixtiunea crescândă și relativă a puterii suzerane turcești din cursul sec. al XVIII-lea.

29. Hurmuzaki, *Documente*, Supl. 1, vol. IV, p. 334, *Proiect de rescript către gen. feldmareșal. Comitele Wittgenstein*.

30. I.C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834*, Buc., 1937, p. 20.

31. După demisia contelui Pahlen în 1828 a urmat la 26 ian. 1829 gen. Jeltuhin care va muri de ciumă iar la 11 oct. 1829 gen. conte P. Kiseleff care va rămâne până la sfârșitul ocupației ruse - 1834; LC. Filitti, *op. cit.*, p. 20-28.

32. LC. Filitti, *op. cit.*, p. 28.

33. Locul de vicepreședinte la Iași l-a ocupat la începutul ocupației ruse - 1828 consilierul de stat Min, fost consulla București, iar mai târziu de la 9 martie 1829 de gen. Mirkovici care va rămâne până în 1834. Locțiitorul lui Kiseleff în Moldova, gen. Mirkovic, avea puterile mărginite de acesta. Pentru problemele cele mai importante, gen. P. Kiseleff se deplasa personal la Iași; *Ibidem*.

Instituția locotenenței domnești își păstrează actualitatea până la constituția din 1866 după această dată intrând într-o fază nouă cu aplicare unică. Conform constituțiilor burgheze din 1866 și 1923, care au reglementat definitiv regimul monarhiei constituționale în România, în caz de absență temporară din țară a suveranului *guvernul* era cel care exercita prerogativele regale în măsura strict necesară fără a se socoti că este vorba de un caz propriu-zis de *regentă* (s.n).

Instituționalizarea puterii executive, legislative și judecătorești (separarea clară a puterilor în stat) făcea ca astfel de situații să nu ridice problemele grave pe care în regimul feudal și în bună parte și în epoca modernă în timpul regimului regulamentar, le puneă orice absență a Domnului din cauza concentrării în persoana lui a tuturor funcțiilor statului ca atribuții personale.

Două situații speciale le prezintă locotenențele domnești din 1848 și 1866 despre care vom vorbi mai pe larg.

Astfel, în desfășurarea evenimentelor din timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească în urma primei intervenții otomane, la insistențele lui Soliman- Pașa, trimisul sultanului se formează o locotenență domnească.

Într-un mod diplomatic abil, oamenii politici români constituie Locotenența Domnească din aceiași membri ai guvernului revoluționar și prin decretul din 23 iulie/4 august 1848 , nr. 341 al acestei Locotenențe se face cunoscut că guvernul "vremelnicesc" format în țară la abdicarea Domnului Gheorghe Bibescu, a încetat. Se menționa în continuare că poporul român va fi de acum înainte guvernat de o Locotenență Domnească compusă din 6 membri, până la alegerea noului Domn³⁴.

La 28 iulie/ 9 august 1848, în urma intervenției Porții otomane, puternic presată de Rusia țaristă, se dă un nou decret în care se face cunoscut că Locotenența Domnească, aleasă de popor pe 27 iulie/8 august pe Câmpia libertății, este formată însă din 3 membri investiți cu aceleași puteri până la alegerea noului Domn. Din ea făceau parte: Nicolae Golescu-pentru Departamentul din Năuntru (Interne), Ion Heliade Rădulescu la Departamentul Instrucțiunii Publice și Christian Tell la Departamentul de Război³⁵.

Restrângerea Locotenenței Domnești de la 6 la 3 membri s-a făcut la insistențele turcilor pentru a nu semăna prea mult cu guvernul revoluționar pe care îl succedase³⁶. În privința acestei Locotenențe, deși s-a recurs la numărul

34. *Anul revoluționar 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, vol. II, Buc, 1903, p. 704- 705.

35. *Anul revoluționar 1848...*, p. 706.

36. Prima locotenență de 6 membri era alcătuită din toți membri Guvernului Provizoriu în afară de secretari; vezi și Anastasie Iordache și C. Vlăduț, *Christian Tell (1808-1884)*, Craiova, 1976, p.42.

tradițional de trei, aceasta lucrează la fel ca mai înainte cu toți membri guvernului. Numai când se semnează sunt trei³⁷.

Locotenența Domnească de la 1848 a fost așadar un organism politic impus de împrejurări adevărate conducere aparținând Comitetului revoluționar.

Ea va ființa până la 13/25 septembrie 1848, când, în urma intervenției conjugate contrarevoluționare ruse și turcești, a fost desființată și înlocuită de un locotenent domnesc (caimacam) în persoana marelui boier Constantin Cantacuzino³⁸, obedient puterilor suzerane și protectoare interesate în revenirea în Principate a regimului regulamentar înlăturat pentru scurt timp de revoluție.

După anul revoluționar 1848 s-a dezvoltat cu putere mișcarea pentru Unire.

Când s-a încheiat domnia de 7 ani³⁹, în Moldova a lui Grigore Al. Ghica, iar în Muntenia cea a lui Barbu Știrbei⁴⁰, Poarta, nerespectând, prevederile Regulamentelor Organice referitoare la componența locotenenței domnești, a numit caimacam în Moldova pe boierul Toderiță Balș și apoi, după moartea acestui, pe Nicolae Vogoride, ambii potrivnici unirii Principatelor, în timp ce în Muntenia va fi numit caimacam Alexandru Dimitrie Ghica, fostul Domn regulamentar.

Mai târziu, în conformitate cu hotărârile Conferinței de la Paris, situație legată de punerea în aplicare a Convenției de la Paris(1858) privind Unirea Principatelor, se ajunge din nou la locotenența domnească formată din 3 membri, deși în ceea ce privește componența ei (funcțiile membrilor) nu se mai respectă strict vechile prevederi regulamentare⁴¹.

În sfârșit, ultima Locotenență Domnească din istoria modernă a românilor, se instituie la 11 februarie 1866 după abdicarea silită a lui Al. I. Cuza, Domnul Unirii⁴². Instituirea Locotenenței Domnești din 1866 încălca de fapt art.11 al Convenției de la Paris ce rămăsese nemodificat prin adoptarea Statutului Dezvoltător din 2 mai 1864 care) spre deosebire de Regulamentele Organice,

37. Ibidem, p.44.

38. *Anul revoluționar 1848...*, vol. IV, Buc, 1905,p.443; vezi și V.Maciu, *Istoria modernă a României. Constituirea și consolidarea formațiunii capitaliste în România, 1848-1878* compendiu, Buc, 1970, p.45-47.

39. Conform prevederilor Convenției ruso-turce de la Balta Liman(19 aprilie/1 mai 1849) se abrogă prevederea ddin Regulamentele Organice a domniei pe viață și se revine la domnia pe 7 ani, *Analele parlamentare ale României*, Buc, 1890, vol. XVIII, p.XX.

40. Domnia acestora a fost întreruptă în 1853 de izbucnirea războiului Crimeii, ei abandonând un timp tronurile și adoptând o atitudine de neutralitate.

41. În Muntenia au fost numiți Emanoil Băleanu, Ioan Manu și Ion Al.Filipescu, iar în Moldova Ștefan Catargiu, Vasile Sturza și Anastase Panu, V. Maciu, *op.cit.*, p.76.

42. Vezi pe larg în acest sens Dan Berindei, *Epoca Unirii*. Buc, 1979; C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-vodă*, ed. II, Buc, 1970;A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-vodă*, Buc, 1903,

nu mai recunoștea în caz de vacanță a tronului, o instituție a locotenenței domnești ca în trecut ci prevedea categoric că în această situație administrația va fi încredințată până la instalarea noului hospodar (Domn) Consiliului de miniștri. Statutul Dezvoltător și implicit acest art. 11 al Convenției de la Paris n-a fost formal abrogat decât la 1 iulie 1866 când noua Constituție inspirată după cea belgiană din 1831, va intra în vigoare.

Deși această locotenență domnească respectă tradiția fiind formată din 3 membri, ea are un statut special, radical deosebit de situațiile din trecut. Astfel, această ultimă locotenență din 1866 este în schimb prima după 1821, care nefiind numită de Domn, se constituie în urma detronării acestuia, înainte ca Domnul să-si fi încheiat mandatul⁴³.

De asemenea, situația specială a acestei locotenente provine și din faptul că, spre deosebire de trecut, constituirea ei se face prin voința exclusivă a oamenilor politici români, fără aprobarea Turciei și a celorlalte puteri garante, fiind o expresie elocventă a veleităților de independență a țării noastre, ocolindu-se prin aceasta amestecul marilor puteri în treburile noastre interne, ele fiind puse, ca și în alte rânduri⁴⁴: în fața faptului împlinit.

Statutul special al Locotenenței Domnești din 1866 este desigur în legătură și cu cei care o compun. Ei provin din rândurile coaliției formată împotriva Domnului Al.I. Cuza care organizează detronarea acestuia, fiind reprezentanți ai principalelor grupări politice din țară la acea dată: liberalii⁴⁵ și conservatorii care realizaseră înlăturarea Domnului dar totodată aveau concepții diferite privind dezvoltarea ulterioară a statului român și își disputau conducerea în el.

În sfârșit, mai trebuie spus că această Locotenență Domnească încearcă să rezolve problema succesiunii la tron (situație de vacanță a tronului dorită și realizată prin detronarea lui Cuza-N.N.) fără amestec din afară și nu prin aducerea pe tron a unui Domn pământean, ci a unui prinț străin, punându-se astfel în aplicare ultimul deziderat al Adunărilor ad-hoc- constituirea monarhiei ereditare constituționale românești.

43. Prin firmanul din decembrie 1861, lui Al.I.Cuza i se recunoscuse domnia pe viață. Situația specială provine din faptul că Locotenența Domnească din 1866 se instituie nu la moartea Domnului ci înainte de termen, prin detronarea lui Cuza, acest fiind încă în viață-N.N.

44. vezi dubla alegere a lui Cuza ca Domn al Principatelor Unite în 1859, o serie de reforme din timpul domniei lui, și în special impunerea Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris în urma loviturii de stat de la 2 mai 1864-N.N.

45. Este vorba în special de gruparea liberal radicală, cea mai influentă și mai activă în acea perioadă.

Locotenența Domnească din 1866 (11 februarie - 10 mai) era formată din 3 membri: Nicolae Golescu ca reprezentant al liberalilor și al Munteniei, Lascăr Catargiu, reprezentant al conservatorilor și al Moldovei (până la venirea sa de la Iași la București, interimar a fost D.A. Sturza) și colonelul Nicolae Haralambie, reprezentantul armatei.

În scurta perioadă de tranziție și provizorat politic din februarie- mai 1866, Locotenența Domnească a rezolvat multiplele probleme⁴⁶ de natură social-politică, economică, culturală ce se ridicau în fața României în acea perioadă și au fost grăbite condițiile dezbaterii și punerii în aplicare a Constituției din iunie 1866 care va sta la baza noului regim parlamentar-constituțional burghez instaurat atunci.

46. Pentru problemele cu care s-a confruntat Locotenența Domnească putem aminti: soluționarea crizei politice privind succesiunea la tronul României în condițiile luptei pentru menținerea unirii Principatelor și a reformelor adoptate în raporturile cu Puterea suzerană și puterile protectoare, organizarea plebiscitului privind aducerea prințului străin și înfrângerea mișcărilor sociale-politice opoziționiste (mișcarea separatistă de la Iași și răscoala grănicerilor) întărirea capacității de apărare a țării prin înființarea gărzii civice, dezvoltarea Adunării Elective, pregătirea alegerilor pentru Adunarea constituantă și dezbaterile pe margine proiectului noii Constituții, începutul organizării regimului politic parlamentar-constituțional burghez, măsurile adoptate pentru depășirea crizei economice; redresarea situației financiare, adoptarea legii tocmeliilor sau învoielilor agricole, dezvoltarea industriei și comerțului, dezvoltarea învățământului și culturii, înființarea "Societății Literare", viitoarea Academie Română, etc.)

COMEORAREA LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN JUDEȚUL MUSCEL ÎN IULIE 1904*

N. ADĂNILOAIE**

Cronicarul Grigore Ureche, referindu-se la glorioasele fapte de arme ale lui Ștefan cel Mare și la trecerea în eternitate (la 2 iulie 1504) a ilustrului voievod scria, cu evlavie, următoarele: "Îngropat-au pre Ștefan Vodă în mănăstirea Putna cu multă jale și plângerea tuturor locuitorilor țării, că plângeau toți ca după un părinte al lor, că cunoșteau toți că li se duce mult bine și apărare. Că după moartea lui îi ziceau Sfântul Ștefan Vodă, nu pentru suflet, că este în mâna lui Dumnezeu, că el încă a fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale vitejești, carele nimene din Domni, nici mai înainte, nici după aceia nu l-au ajuns"¹.

În adevăr, cârmuind cu înțelepciune și vrednicie destinele Moldovei timp de aproape jumătate de veac (1457-1504), Ștefan cel Mare a ridicat prestigiul țării la un nivel ce nu l-a mai avut niciodată, iar strălucitele victorii prin care a stăvilit înaintarea armatelor otomane, având un răsunet deosebit în Europa, au făcut ca regii Ungariei și Poloniei, senioria Venetiei, papa de la Roma și mulți croniciari străini să-l elogieze pe viteazul voievod român considerându-l apărătorul și eroul creștinătății. Papa de la Roma, Sixt al IV-lea, numindu-l pe Ștefan drept "Atletul lui Hristos", preciza că numele lui se afla "pe buzele tuturor". Iar cronicarul polonez Jan Dlugosz - contemporan cu Ștefan - , scriind că domnul Moldovei este "cel dintâi dintre principii lumii care a reputat o victorie atât de strălucită împotriva turcilor", îl considera "cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii, și, mai ales, cinstea de comandant împotriva turcilor, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor". Și cronicarul Matei Miechowski - tot contemporan cu voievodul român - arăta că natura l-a înzestrat pe Ștefan "cu toate darurile"; "Viteaz, drept, prevăzător, isteț, biruitor al tuturor dușmanilor", precizând că acesta a biruit nu numai pe turci, ci și "pe toți regii învecinați"². Toate acestea reliefează dimensiunea europeană a dom-

* Comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Muzeului municipal din Câmpulung-Muscel, în ziua de 30 septembrie 2004.

** Profesor univ. dr. pensionar.

1. Grigore Ureche, *Domnii Țării Moldovei*, București, 1896, p. 64.

2. N. Orghidan, *Ce spun cronicarii străini despre Ștefan cel Mare*, Craiova, 1915, p. 16-19 și 36-37; vezi și N. Adăniloiaie, *Independența națională a României*, Editura Academiei, București, 1986, p. 18-21.

niei lui Ștefan cel Mare când Moldova - după cum sublinia și ilustrul voievod - devenise "o poartă a creștinătății".

Istoria faptelor mărețe săvârșite de Ștefan în lunga și glorioasă sa domnie (când a câștigat 34 de bătălii împotriva dușmanilor) nu stă scrisă numai în cronici, ci și pe zidurile celor 44 de biserici și mănăstiri, ridicate din porunca lui în întreaga Moldovă, spre a aduce slavă lui Dumnezeu pentru că a mântuit țara de dușmani. Aceste fapte au trecut din gură în gură, din generație în generație, intrând în legende, povestiri, cântece și poezii populare, toate preamărind pe viteazul voievod.

În 1904, când s-au împlinit 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, Spiru Haret - cel mai strălucit ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor pe care l-a avut România - a inițiat comemorarea personalității viteazului domnitor prin organizarea de serbări în toate școlile din țară. Aceste serbări comemorative, pe plan național, erau menite să înflăcăreze pe toți românii, să aducă fiori de patriotism în toate inimile, să pomenească și să venereze, cu adâncă evlavie, amintirea marelui erou și a căpitanilor săi, care s-au jertfit pentru apărarea gliei strămoșești. Astfel, la 25 februarie 1904, Haret dă o decizie prin care anunță că în ziua de 2 iulie "memoria marelui Domn va fi sărbătorită de toate școlile din țară, cu toată pompa cuvenită. În fiecare oraș, la ora 9 dimineața, se va oficia o panahidă (parastas), în care se va face pomenirea lui Ștefan Vodă, a căpitani lor și ostașilor lui, căzuți în luptele pentru apărarea și întregirea pământului strămoșesc. Toate școlile din oraș, cu profesorii și școlarii lor și cu drapelele lor, vor asista la această panahidă", care se va oficia "de preferință pe una din piețele sau în una din grădinile orașului, care să prezinte destul spațiu pentru ca să încapă toate școlile. După terminarea panahidei, se vor ține cuvântări de către profesori, școlari și alte persoane, iar corurile școlilor vor executa bucăți patriotice". În școlile rurale parastasul pentru "pomenirea marelui Ștefan" și serbările comemorative se vor organiza duminică 4 iulie, după care se va face și distribuirea premiilor elevilor ce s-au distins la învățătură, preciza decizia lui Haret³.

Amănuntele ceremoniei, cuvântările și tot programul serbărilor comemorative sau fixat de către comitetele ce s-au format, în fiecare oraș, din directorii școlilor primare și secundare, comitete completate pe parcurs și cu reprezentanții autorităților locale civile și militare. După inspirația membrilor acestor comitete și după posibilitățile financiare ale comunelor urbane și județelor, serbările din 2 iulie au avut mai mare sau mai mică amploare. În București, Iași, Dorohoi, Botoșani și în alte orașe s-au organizat și "cortegii istorice" formate din

3. Arhivele Naționale București, fond Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare M.C.I.P.) dosar 499/1904, f. 3-4.

boieri, curteni, călăreți, buciumași și plăieși moldoveni, îmbrăcați în costumele epocii și având asupra lor amele vremii: arcuri, tolbe cu săgeți, sulite, halebarde, arbaletе, "ghioage nestrujite" etc. cu care au defilat pe străzi, aplaudați de mulțime⁴.

Să ne oprim puțin la serbarea comemorativă de la București, din 2 iulie 1904 care a avut în Piața Victoriei, în prezența principelui Ferdinand, a primului ministru D.A. Sturdza, a miniștrilor Ionel Brătianu și Spiru Haret și a autorităților civile, militare și ecleziastice. Au participat toți ofițerii din garnizoana București și câte un detașament din cele trei arme, cu dreapel și muzică, toți profesorii și institutorii din Capitală, precum și studenții și elevii școlilor secundare și primare. După oficierea slujbei religioase s-a desfășurat un bogat program artistic, cu cântece și recitări ale elevilor și cuvântări patriotice, toate reliefând vitejia lui Ștefan și a oștenilor săi. A urmat defilarea armatei, a studenților, a elevilor și apoi a cortegiului istoric.

Cortegiul istoric reprezenta intrarea lui Ștefan cel Mare în Suceava, în aprilie 1457, însoțit de Vlad Țepeș. În fruntea alaiului erau buciumașii, surlarii și trâmbițașii, apoi steagul lui Ștefan cel Mare înconjurat de garda de onoare, grupul domnesc: Ștefan, călare (pe un cal cu "valtrapuri fâlfâitoare"), cu corană aurită și haine de ceremonie, ținând în mână sceptrul Moldovei; alături Vlad Țepeș, tot călare, "cu căciulă cu mărgăritare", ținând sceptrul Munteniei. Ei erau urmați de sfetnicii domniei, sfatul boierilor mari, pârcălabi, aprozi și 15 cete de viteji în costume moldovenești, purtând scuturi, arcuri după gât, tolbe cu săgeți, arbaletе ori sulite, halebarde ori paloșe. Pe străzi defilarea - mai ales cortegiul istoric - a stârnit "o admirație unanimă" și "aplauze frenetice", consemnau documentele de arhivă și ziarele vremii⁵.

Referindu-se la măreția serbării de la 2 iulie 1904, N. Iorga, martor ocular, relatează că "mii de oameni erau strânși laolaltă" încă de la ceasurile 8 dimineața. "Calea Victoriei, strada Buzești, aleele și șoselele vecine erau pline de valurile mulțimii ce venea să vadă și să simtă", cu entuziasm, "firea cu totul deosebită a acestei serbări, cum nu mai fusese niciodată și cum se va vedea iarăși... peste o sută de ani la 2004, când se va împlini de la moartea lui Ștefan o jumătate de mileniu. Și cine știe ce împrejurări vor fi atunci, care va fi icoana țării și poporului nostru!"⁶. Din păcate - o spun cu regret - prezicerile lui N. Iorga nu s-au adeverit decât parțial. E adevărat că icoana țării s-a mai întregit, dar bucureștenii n-au putut vedea anul acesta o serbare ca cea din iulie 1904, deoarece ministerul actual al instrucțiunii publice n-a avut astfel de preocupări,

4. *Ibidem*, p. 33-34.

5. *Ibidem*, f. 90; vezi și "Voința Națională" din 4 iulie 1904.

6. N. Iorga, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, București, 1905, p. 28-29.

subestimând, totodată, și rolul istoriei naționale în educația patriotică a tinerețului.

Importante au fost și cuvântările rostite la 2 iulie 1904, la serbarea de la București, pătrunse de o adâncă vibrație națională. Astfel, Ion Bogdan, decanul Facultății de Litere, arăta că "Ștefan a fost mare prin faptele războiului, dar a fost și mai mare prin faptele păcii: el și-a apărât țara cu vitejie și a cânnuit-o cu dreptate și înțelepciune", dând moldovenilor "încredere în puterea lor. Astăzi duhul lui Ștefan cel Mare și Sfânt plutește asupra noastră a tuturor; el ne înălță inimile și ne întărește nădejdea în viitor. Poporul care a dat naștere lui Ștefan e vrednic să aibă alți Ștefani, cari, desăvârșind opera celui dintâi, să ducă neamul nostru mereu înainte, spre îndeplinirea misiunii lui istorice"⁷. Impresionantă și însuflețitoare a fost și cuvântarea lui Spiru Haret, ministrul instrucțiunii publice, care a subliniat că Ștefan a fost "cel mai mare dintre oamenii mari care au ilustrat trecutul neamului românesc. Amintirea marelui Domn a rămas vie în sufletul românilor și ne ștearsă va rămâne pentru totdeauna... Românii, uniți în gânduri și simțiri, viteji ca-n vremurile lui, înțelepți și hotărâți, vor ști să-și apere moșia cum a apărât-o și el. Fie ca această zi mare, când inimile tuturor românilor bat împreună, însuflețite de amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și tăria ei"⁸.

Spiru Haret - precum se știe - a fost, în pragul veacului XX, inițiatorul mișcării pentru redeşeptarea conștiinței naționale, pentru dezvoltarea sentimentelor patriotice la elevi și studenți. El cerea cadrelor didactice ca prin serbări școlare și conferințe patriotice să-i facă pe elevi să prețuiască evenimentele importante "ale istoriei noastre" și personalitățile mari din trecut, să-i convingă că ei sunt urmașii eroilor care au luptat vărsându-și sângele pentru a apăra și conserva această țară, iar exemplul lor să le fie pildă⁹. Pe această linie, el a organizat și comemorarea lui Ștefan cel Mare în 1904. Cuvântarea lui la serbarea din Piața Victoriei a constituit un exemplu elocvent. Urmând indicațiile lui Haret, subalternii lui: revizorii școlarii profesorii secundari au organizat serbări și au ținut conferințe înflăcărâte în majoritatea orașelor din țară. Unii au mers chiar mai departe, proiectând, în mod concret, realizarea unor aspirații naționale pe care Haret, în mod oficial, nu le putea rosti în public. Excelează în acest sens revizorul școlar al jud. Muscel și profesorul Al. Mușatescu de la gim-

7. *Ibidem*, p. 39-41.

8. *Ibidem*, p. 49-50.

9. N. Adăniloae, *Învățătorii - luminători ai satelor*, Editura Fundației Cuturale "D. Bolintineanu", București, 2002, p. 166-167.

naziul din Câmpulung. În mod concret, în cuvântările lor din 2 iulie 1904 ei au legat comemorarea lui Ștefan cel Mare de necesitatea înfăptuirii unității național-statale românești.

În județul Muscel serbările comemorative au avut loc în ziua de 2 iulie 1904 în orașul Câmpulung pentru școlile urbane și la 4 iulie (duminică), în celelalte comune, pentru școlile rurale.

La Câmpulung aceste serbări s-au deschis la ora 8 dimineața în fiecare școală prin cuvântări ale institutorilor asupra însemnătății zilei de 2 iulie și a domniei lui Ștefan cel Mare. La ora 9 institutorii, profesorii și autoritățile au luat parte la serviciul divin al liturghiei în catedrala orașului, după care toți participanții s-au deplasat în grădina publică unde - arată documentele - "era locul pregătit pentru serbare" și unde se adunaseră toți elevii din oraș și un numeros public. Aici s-a oficiat panahida de pomenire pentru Ștefan cel Mare și oștenii săi. Apoi, conform programului stabilit, au urmat mai multe coruri școlare executate de elevi sub conducerea prof I. Sibianu, intercalate de recitări și cuvântări patriotice. Cuvântările au fost rostit de primarul orașului Câmpulung, D. Micescu, de revizorul școlar al județului Muscel, Grigore Teodosiu și de căpitănelul Ștefan Costescu; ultimul vorbind despre oastea a de țară a lui Ștefan cel Mare: călăreți și pedestrii, despre armele folosite și despre măiestria, adică tactica ingenioasă, prin care ilustrul voievod își conducea oștirea spre victorie¹⁰. Corul elevilor a executat: *Cântecul lui Ștefan cel Mare*, după versurile lui V. Alecsandri puse pe muzică de Gavril Muzicescu, *Dulce Bucovină*, tot după versurile lui V. Alecsandri, dar puse pe muzică de talentatul revizor Gr. Teodosiu, *Mama lui Ștefan cel Mare*, de D. Bolintineanu, și *Deșteaptă-te Române*. Elevii au recitat în final fragmente din poemul *Dumbrava Roșie* de V. Alecsandri. Prima parte a serbării s-a încheiat prin defilarea elevilor și a "numerosului public prin fața monumentului lui Radu Negru"¹¹.

La ora 14 serbarea a continuat cu solemnitatea distribuirii premiilor elevilor-silitori ai tuturor școlilor din oraș. Înainte de înmânarea acestor premii corul elevilor a executat *Imnul Regal* și *Imnul vânătorilor*. Apoi, prefectul de Muscel, I. A. Dobrovici, a ținut o cuvântare despre faptele pilduitoare ale lui Ștefan cel Mare¹². Despre domnia lui Ștefan a vorbit și un elev de la Școala normală "Carol I" din localitate. Tot atunci o cuvântare înflăcărată a ținut și Alexandru Mușatescu profesor de română la Gimnaziul "Dinicu Golescu", tatăl viitorului scriitor Tudor Mușatescu. În septembrie 1904 acest profesor a fost transformat

10. Arhivele Naționale București, fond..M.C.I.P., dosar 140/1904, f. 80-82.

11. *Ibidem*, f. 68-75.

12. *Ibidem*, f. 85-87.

la Școala normală unde, pe lângă limba română, a predat elevilor și economia politică¹³. Seara, la ora 21 programul serbării comemorative din 2 iulie s-a încheiat prin procesiunea de retragere cu torțe.

Asupra cuvântării profesorului Al. Mușatescu vom reveni după ce vom reliefa și vom reda câteva câteva fragmente semnificative din impresionanta cuvântare rostită de revizorul școlar Grigore Teodosiu în grădina publică din Câmpulung, în prima parte a serbării comemorative. Astfel, revizorul sublina că a venit "ziua mult așteptată... când pomenim cu cinste amintirea străbunului voievod Ștefan cel Mare și Sfânt și a vitejilor lui căpitani și oșteni". Ne împlinim o nobilă datorie "aceea de a plăti întregul tribut sufletesc acestor eroi și viteji ai Moldovei" care, "cu sabia în mână și cu credința neclintită în puterea lor și în Dumnezeu, s-au luptat ca niște lei și au murit pentru ceea ce un popor are mai scump: moșia, legea și limba". Istoria faptelor lui Ștefan, "fală a țării noastre", s-a transmis din gură în gură, din generație în generație ca o mărturie că oamenii cei mari ai națiilor nu mor niciodată din sufletul poporului, uimit de virtuțile lor. Ștefan a fost pentru popor izvorul vitejiei sale, inclusiv a biruințelor de la Plevna. Istoria faptelor lui Ștefan dăinuiește și în mintea fraților noștri înstrăinați, inclusiv din Bucovina, unde atâtea amintiri prețioase din trecutul nostru se află, și pe care poporul o plânge. Dar - accentua revizorul - "Poporul crede că Bucovina se va întrupa iarăși cu țara noastră când Ștefan va scoate afară din mormânt vârful săbiei sale...și atunci n-are să mai fie hotar nemțesc între Bucovina și România... Odată cu admirația noastră pentru acest erou se naște în noi mândria națională...Se naște în sufletele noastre speranța că vitejia lui a trecut în noi, strănepoții lui... Câte doruri nu zac ascunse în sânul nostru și cum mai suspinăm noi pentru trunchierile ce a suferit pe vremuri scumpa noastră patrie". Nu vom putea da uitării Bucovina, Basarabia și celelalte teritorii românești. Însuflețiți "de cel mai cald patriotism, să pornim cu toții în șiruri strânse spre realizarea idealului urmărit de străbuni și lăsat cu limbă de moarte urmașilor: unirea tuturor românilor și ridicarea cât mai sus a României"¹⁴.

Revizorul de Muscel, influențat se pare de șeful său ierarhic, ministrul Spiru Haret - care, de altfel, ținuse și el o cuvântare însuflețitoare la serbarea de la București își îndeplinea o datorie patriotică, aceea de a atrage atenția autorităților locale, orășenilor și elevilor asupra necesității unității național-statale românești.

Pe aceeași linie se înscrie și cuvântarea profesorului Al. Mușatescu care a evidențiat personalitatea lui Ștefan cel Mare și faima numelui său, slăvit la

13. *Ibidem*, dosar 98/1904, f. 3.

14. *Ibidem*, dosar 140/1904, f. 78-79.

curțile europene și la cetatea eternă (Roma). "Dacă cultul strămoșilor glorioși și proslăvirea vitejilor neamului" - arăta Mușatescu - se practică cu atâta sfințenie la națiunile mari și bogate, "cu atât mai mult practica acestui cult se impune la noi românii, care suntem un popor mic și avem încă revendicări de făcut spre a putea să ajungem odată la întregirea neamului românesc, la unirea tuturor românilor cumh izbutit Mihai Viteazul pentru un moment și cum a dorit Ștefan cel Mare"¹⁵.

În încheiere se cuvine să menționăm că duminică, 4 iulie 1904, s-a comemorat împlinirea a 400 de ani de la trecerea în eternitate a lui Ștefan cel Mare la toate școlile rurale din jud. Muscel. În fiecare comună, după terminarea liturghiei la biserică, s-a mers "în procesiune" la locul destinat mai dinainte pentru serbare, unde s-a făcut mai întâi parastasul pentru Ștefan cel Mare și oștenii săi, apoi au urmat cântece, recitări, piese teatrale cu cuprins istoric și cuvântări patriotice despre faptele ilustrului voievod. În final, s-au împărțit premiile pentru elevii ce s-au distins la învățătură. Documentele atestă că și în ziua de 4 iulie serbările comemorative, desfășurate în comunele județului Muscel, s-au făcut cu solemnitatea cuvenită, "producând o frumoasă și mișcătoare impresie asupra sătenilor" - după cum precizează revizorul școlar¹⁶.

15. *Ibidem*, f. 88.

16. *Ibidem*, f. 67.

IULIU MANIU VERSUS CAROL AL II-LEA (IANUARIE - SEPTEMBRIE 1940)

LICU D. ION*

După toate aparențele, pentru regele Carol al II - lea, anul 1940 se anunța de rău augur. Inspecția militară începută în ziua de Crăciun¹ la Oradea, unde a declarat, în fața regimentelor din garnizoană, că: *"Suntem hotărâți să apărăm tot ceea ce este al nostru"*², a continuat chiar în ziua de 1 ianuarie, când a sosit la Constanța³.

Boboteaza a fost sărbătorită de suveran, în mijlocul trupelor din Chișinău. În discursul ținut la Centrul Militar, de aici, Carol a reafirmat *"drepturile noastre istorice asupra acestui ținut moldovenesc"*⁴. Dacă moralul armatei, care cerea eforturi în vederea dotării, i-a dat oarecare satisfacție, nu același lucru se întâmpla, la acest început de an, cu liderii partidelor istorice Maniu și Dinu Brătianu, despre care suveranul nota: *"nu se astâmpără și nu prea am încredere în energia lui Guță. Nu cred că în fundul sufletului său este destul de convins, deși l-am decorat astăzi cu «Pentru Merit» Ofițer "*⁵.

În plan extern Carol al II-lea se bucura de o apreciere favorabilă, așa cum rezultă din însemnările jurnalistului englez Cedric Walter, corespondent special al lui "Daily Mail" la București: *"Când am sosit în București de la Berlin, în septembrie, România era una din țările cele mai amenințate. ... Regele Carol, tăcut, cu răbdare, a realizat unirea întregului său popor și a minorităților pentru apărarea României contra oricărui atac. Astăzi România nu va ceda nici o palmă de pământ, fără a se bate pe viață și pe moarte, așa cum a fost limpede spus în discursurile Regelui Carol ținute în garnizoanele de seamă ale celor trei provincii"*⁶. Motivul care a atras atenția presei engleze l-a constituit știrea

* Profesor gradul I, Colegiul Tehnic Energetic, București.

1. Carol al II - lea Regele României - *Însemnări zilnice, 1937 - 1951*, vol. III, 15 decembrie 1939 - 7 septembrie 1940, Editura Scripta, București, 1998, p. 30.

2. "Curentul", Anul XIII, nr. 4282 din 15 ianuarie 1940.

3. Carol al II lea Regele României, op. cit., p. 39.

4. *Ibidem*, p. 42.

5. *Ibidem*, p. 40.

6. "Curentul", Anul XIII, nr. 4287 din 20 ianuarie 1940.

despre existența unei linii de fortificații Maginot în țara noastră numită de presa britanică *"Stăvilărușul regelui Carol"*⁷ (Carol's dike).

Numeroase articole, pe această temă, au apărut în diverse ziare britanice: Daily Telegraph, Evening Standard, News Chronicle, Evening News, Daany Mirror, Daily Sketch, Manchester Guardil. Această știre a fost radio difuzată și de agențiile: Havas, Bup, Reuter, Associated Press și United Press, în America de Nord și de Sud, dar și într - o serie de dominioane.⁸

Dincolo de această imagine se afla însă o altă realitate, care gravita în jurul Elenei Lupescu, regina neîncoronată a corupției și favoritismului, ce reușise să nemulțumească pe toată lumea. Astfel, Ana Ursu, fiica generalului, Eremia Grigorescu, autorul îndemnului memorabil *"Pe aicea nu se trece"* lansat⁹ la Oituz, mărturisea, cu ocazia vizitei făcută în 26 ianuarie 1940, familiei Hudiță că: *"nu înghite deloc pe Duduia și toată camarila evreiască de la Palat"*¹⁰. În același timp, ea îl învinuia și pe Iuliu Maniu că: *"e prea slab și nehotărât și nu știe să profite de imensa lui popularitate pentru a întreprinde o acțiune mai energică pentru salvarea țării și Coroanei de sub influența răufăcătoare din jurul regelui"*¹¹.

În P. N. Ț. însă disensiunile se adânciseră, legate de preocuparea care trecuse pe primul plan – atitudinea față de amenințările externe. Părerile erau împărțite în ceea ce privește politica alături de Germania pentru că *"Sovietele nu pot accepta"* acest lucru dovada că V. M. Molotov, prim-ministru și ministru de externe sovietic nu mai aplica, în relațiile cu România, linia fostului său ministru Maxim Litvinov¹². De asemenea, situația foarte dificilă în care se aflau Anglia și Franța, făceau ca linia tradițională a politicii românești să nu mai ofere garanții.

De starea dezaastroasă în care se afla țara, alături de *"ticăloșii"*, care l-au sprijinit pe rege să acapareze *"toate puterile de stat"* țărăniștii îi învinuiau și pe *"toți acei fruntași din partidul nostru care sub diferite proteste au sabotat politica d-lui Maniu, care cerea încă din toamna anului 1936, organizarea unei lupte energice [contra] / lui .. / Carol, după ce acesta înlăturând pe Titulescu, se angajase într-o politică ostilă față de Soviete, pe care le-a provocat continuu cu alianța poloneză"*¹³.

7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*.

9. Ioan Scurtu, *Presărași pe-a lor morminte ale laurilor foi*, Editura Albatros, 1978, p. 126.

10. Ioan Hudiță, *Jurnal politic*, Institutul European, 1998, p. 49.

11. *Ibidem*.

12. Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913 - 1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 408.

13. Apud Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 56 - 57.

Pe de altă parte Carol al II-lea nota, în 16 februarie 1940, că *"acțiunea lui Maniu"* a început să prindă rădăcini *"pe plan extern"*. El îi reproșa fruntașului țărănist că face opinie separată, vrând *"ca de obicei ... să facă dificultăți și să pozeze ca singurul apărător al înțelegerii cu Aliații"*. Suveranul era surprins de faptul că *"sunt unii care îl cred"* și aceștia *"nu vor să vadă că unul dintre cei mai de frunte colaboratori ai lui este Gh. Brătianu, marele «apostol» al înțelegerii cu Germania"*. Spre regretul regelui *"acțiunea"* lui Maniu începuse *"să facă oareșcare vâlvă în public și aceasta cu atât mai mult cu cât se crede tabu"*. Suveranul era de părere că: *"Această legendă trebuie să înceteze fără a face din el un martir"*¹⁴.

Încercarea de contracarare prin reorganizarea Frontului Renașterii Naționale nu a urmat însă planul conceput¹⁵ de rege. La 19 februarie, suveranul revenea asupra cazului Maniu *"care nu se astâmpără"*¹⁶. Carol al II-lea era nemulțumit de atitudinea oscilantă a fostului său sfetnic, care, mai întâi, a recunoscut ceea ce i s-a imputat în legătură cu declarațiile anterioare, apoi a revenit, precizând că, în ceea ce *"privește criticile lui, «astea» nu sunt numai la adresa lui Gafencu, ci a întregului regim și asta într-o atmosferă destul de obraznică"*¹⁷. Fostul colaborator al domnului *"prezident"*, Mihail Ghelmegeanu a propus ca măsură preventivă internarea¹⁸ pe o perioadă limitată a fruntașului național - țărănist. La aceasta adăugându-se hotărârea lui Carol al II-lea de a publica, la jumătatea lunii martie, apelul de credință al legionarilor, după ce Garda de Fier a anunțat că optează pentru Frontul Renașterii Naționale, se explică de ce s-a produs agitație¹⁹ în rândurile opoziției, care *"în cap cu Maniu e înebunită"*²⁰.

În primăvara anului 1940, scena politică românească a cunoscut frământări serioase, atât la nivelul monarhiei cât și al opoziției. Persoane importante, din Partidul Național-Țărănesc, nemulțumite de politica lui Iuliu Maniu au început să renunțe la lupta, împotriva regelui, pentru că nu mai vedeau nici o perspectivă în acțiunea liderului național-țărănist²¹. În aceste condiții nota întocmită de Siguranța Generală în data de 18 martie, consemna faptul că Iuliu Maniu, cu tot efortul depus pentru regruparea forțelor național-țărăniste, *"nu a*

14. Carol al II-lea Regele României, op. cit., p. 77.

15. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 - septembrie 1940, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1053.

16. Carol al II-lea Regele României, op. cit., p. 78.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*, p. 79.

19. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. 1061.

20. *Ibidem*.

21. *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente 1926 - 1947*, vol. alcătuit de: Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Alexandru Cebuc, Editura Arc 2000, București, 1994, p. 195.

înregistrat decât eşecuri” în realizarea celor trei obiective urmărite : constituirea unei opoziții puternice cu liberalii, problema constituțională și atragerea comunistilor și legionarilor. “Trădarea “legionarilor și realizarea unei înțelegeri a acestora cu guvernul l-au determinat pe Iuliu Maniu să înceapă *“inaugurarea unei campanii de denigrare și sabotare a acțiunii de destindere”*, având în vedere elementele *“evreo-franco engleze din România”* și pe legionarii din Transilvania și Germania.

Persoanele împuternicite de el: dr. Nicolae Lupu și Virgil Madgearu, trebuiau să informeze cercurile evreiești că *“destinderea ”* realizată de guvern cu legionarii reprezintă *“un pas ”* în realizarea unui *“program antisemit ”*, deoarece la propunerea Germaniei, urma să fie inițiată *“o cruciadă împotriva finanței evreiești ”*. Gheorghe Brătianu s-a declarat însă împotriva acestei tactici pentru că era o *“chestiune neconformă cu interesele superioare ale națiunii ”*. În locul lui Zaharia Boilă, care a refuzat acțiunea pentru Berlin a fost desemnat de Maniu, Aurel Leucuția.

Părerăa lui Iuliu Maniu era că: *“Atâta timp cât legionarii de la Berlin nu vor fi fost încadrați în actualul regim, problema miș-cării legionare nu poate fi socotită rezolvată. Trebuie să luăm fără întârziere contact cu legionarii din Germania, pentru a nu pierde acest ultim moment politic favorabil”*²². Gruparea doctorului Vasile Noveanu, intrat în grațiile regelui Carol al II-lea, trebuia compromisă cu orice preț.

Aurel Leucuția avea misiunea să transmită legionarilor din Germania acest mesaj clar: *“Maniu înțelege să ducă până la capăt lupta împotriva actualului regim”*²³. Grupul de la Berlin trebuia să dea ordin celor din România să adere la *“gruparea național-țărănistă”*. În legătură cu acțiunea Ardeal, Mihai Popovici, membru marcant al Partidului Național-Țărănesc, informa pe Octavian Tăslăuanu la 17 martie, că Maniu era *“afectat”* de destinderea obținută de guvern și era *“hotărât ”* să acționeze în Ardeal, *“pentru a determina pe legionarii ardeleni să se încadreze în gruparea național - țărănistă ”*²⁴.

Lui Ghiță Pop²⁵, președintele Iuliu Maniu i-a declarat în ziua de 16 martie 1940 că reorganizarea cadrelor național-țărăniste din Ardeal *“va urmări un dublu scop :*

- Ridicarea moralului cadrelor scăzut în urma ultimelor evenimente.
- Cooptarea conducătorilor și masei legionare din Ardeal care nu au aderat încă la noul regim.

22. *Ibidem*.

23. *Ibidem*, p. 196.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*, p. 196-197.

În acest scop adeziunea grupului Noveanu va trebui denunțată ca interesată, fără răsunet în masele legionare și fără garanții de sinceritate din partea guvernului"²⁶.

În sprijinul raportului întocmit de Siguranță vine și intervenția lui Maniu făcută la ședința de birou a partidului, din data de 9 martie, când a amintit că el a cerut Partidului Național-Țărănesc și celor din afara partidului, chiar din momentul demiterii lui Nicolae Titulescu "*care făcea politica externă preconizată de partidul nostru...*" să-l sprijine într-o acțiune energică "*contra lui Carol și a camarilei sale*"²⁷. Maniu a mai precizat că nu a fost sprijinit și nu dispune de mijloacele necesare, iar apelul făcut la generalul Ion Antonescu și Dinu Brătianu a rămas fără rezultat.

Maniu era dispus să organizeze "*o mare întrunire care ar provoca o luptă de stradă cu poliția și armata*"²⁸. Cât privește pe socialiști și liberali, ei erau caracterizați drept "*incapabili*", iar despre comuniști concluzia că existau doar pe "*hârtie*". Iuliu Maniu încheia retoric: "*Cu cine să faci atunci lupta de stradă pentru înlăturarea nememicului de Carol*"²⁹. De reproșuri nu a scăpat nici Ion Mihalache pentru că în problema abdicării, el a avut întotdeauna rezerve. În legătură cu propunerea privind postul de consilier regal, Iuliu Maniu i - a cerut colegului său de partid să se gândească "*serios*" pentru a nu-și pierde "*capitalul politic*". Drept mulțumire, purtătorul straielor țărănești i-a dat un răspuns care l-a lăsat fără replică pe "*domnul prezident*". "*De câte ori în viață m-am luat după capul altora, am greșit, acum vreau să fac și eu odată după capul meu*"³⁰. Aplicând dictonul "*Divide et impera*", Carol al II-lea a mai făcut un pas în cazul Ion Mihalache, Alexandru Vaida încercând să-l îndepărteze de Maniu, așa cum reușise în cazul lui.

În discursul la mesajul Tronului, ministrul justiției, Istrate Micescu, a cerut românilor să-și strângă rândurile și să adere la Frontul Renașterii Naționale. Omul legii a declarat de la tribuna parlamentului că : "*Cine încearcă față de F. R. N. să rămână în afară, este prevenit că se elimină, eliminându - se se izolează, izolându - se se ridică la neputință. De aceea apelul frățesc al guvernului către toți cei care au avut ezitare anunțând dinainte că este îngăduitor cu răstăcirile dar va fi necruțător cu răzvrătirile*"³¹.

Spre sfârșitul primei decade a lunii mai, consilierul regal Ion Mihalache declara că intenționează să-i influențeze pe național-țărăniști pentru a colabora

26. *Ibidem*, p. 197.

27. Apud Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 87.

28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, p. 124.

31. "*Universul*" Anul 57, nr. 82 din 24 martie 1940.

*"la opera de guvernare a țării", deoarece "acțiunea lui Maniu s-a dovedit ineficace"*³².

Din poziția de expectativă, Iuliu Maniu a *"hotărât să nu stingherească acțiunea de apropiere cu Coroana"*³³, dar a declarat că nu va accepta sub nici o formă o implicare la actul de guvernare a frunțașilor național-țărăniști, după cum susține Zaharia Boilă. Neliniștea manifestă în rândul populației, situația internațională gravă și framântările din viața politică internă l-au forțat pe Carol al II-lea să facă o nouă remaniere guvernamentală la 11 mai. Mandatul a fost oferit tot lui Gheorghe Tătărescu, care *"crede acum în victoria germanilor și vorbește serios de o îndrumare a poziției noastre către ei"*³⁴. Spre deosebire de primul-ministru, Iuliu Maniu avea o altă părere și de data aceasta avea perfectă dreptate. Iată ce spune el, lui Ghiță Pop, la 24 mai 1940: *"... niciodată Statele Unite nu vor admite instalarea Germaniei naziste la Londra; când Churchill vorbește așa cum vorbește el spune ce spune și pe ce se bazează; el a câștigat deja partea morală a războiului, obținând sprijinul opiniei publice mondiale; Hitler nu-și dă seama însă de acest lucru. După mine toate sacrificiile pe care le impune el azi națiunii sale sunt cu totul zadarnice; el a pierdut războiul; ultima lui speranță este să ajungă la o pace cu Anglia; de aceea luptă cu atâta disperare, lucru după mine de prisos"*³⁵.

La 25 mai, după o analiză sumară a evenimentelor externe, suveranul României a ajuns și el la concluzia că situația Germaniei nu este deloc strălucită din punct de vedere strategic. Neliniștea lui era provocată și de atitudinea celor doi frunțași ai Partidului Național-Țărănesc, pe care continua să-i disprețuiască afirmând: *"în interior, Maniu continuă să se răzvrătească și Mihalache ca de obicei, cu curu în două luntre"*³⁶.

Hotărât să așeze pe baze noi relațiile româno-germane, guvernul regal român a încheiat, la 27 mai, Acordul economic româno-german, numit și *"Olwaffen Pakt"* (Pactul Petrolului)³⁷, ce garanta Germaniei *"livrări de petrol în cantități considerabile"*.

La 5 iunie 1940, Iuliu Maniu se declara sceptic în privința obținerii unui succes de către Germania și la încetarea ostilităților era de părere că *"victoria aliaților nu poate întârzia mult"*. În schimb Ion Mihalache era de părere că Maniu are o concepție *"anacronică"*³⁸.

32. A. N. I. C. fond Casa Regală dos. 2, vol. 28. f. f. 67 - 68.

33. *Ibidem*, f. 376.

34. Carol al II-lea Regele României - *Însemnări zilnice*, 1937-1951, vol. III, 15 decembrie 1939 - 7 septembrie 1940, Editura Scripta, București, 1998, p. 175.

35. Apud Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 169.

36. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, p. 182.

37. Eliza Campus, *op. cit.*, p. 526.

38. A. N. I. C. fond. Casa Regală, dos. 2 vol. 28, f. 142.

Împlinirea unui deceniu de la actul restaurației a oferit prilejul unor personalități marcante, să înalțe cuvinte de laudă pentru omul "providenței" Carol al II-lea. Astfel, președintele Academiei Române, Constantin Rădulescu - Motru, publica în numărul festiv al ziarului "Timpul", din 8 iunie 1930, un articol intitulat: "Închinare M. S. Regelui", în care afirma: "... Regele Carol al II-lea n'a așteptat să i se pună de alții coroana pe cap, ci și - a pus - o El singur, când a voit"³⁹. Patriarhul Nicodim nu s-a lăsat nici el mai prejos. În articolul patetic "Urare M. S. Regelui la împlinirea a 10 ani de domnie" scria: "... Tot așa pe norii cerului, a venit în Țara Sa acum zece ani Carol II, Fiu de Rege Slăvit, singur și în tăcere, dar întâmpinat de arhangheli și oștire pamântească, în glas de trâmbițe și s-a urcat pe tronul țării ca să facă o cârmuire înțeleaptă. De atunci - de la 8 iunie 1930 până la 8 iunie 1940 - au curs tocmai 10 ani. Tot acest timp, M. S. Regele Carol II l-a jertfit pentru Patrie: a pus rânduială în treburile Țării, a stârpit zăzaniile și dezbinările pricinuite de luptele politice, a adus unire în cugete și în simțiri, a strâns poporul roată în jurul Tronului, a pregătit oștirea pentru paza hotarelor, etc. Ba mai mult încă, a condus cu ghibăcie și trebile cele din afară ale Țării. Va să zică ziua de 8 iunie 1930, ne-a adus pe norii cerului omul providențiat. Știut este de istorie, că la vremuri grele, Dumnezeu a trimis Neamului nostru și omul destoinic să le străbată cu bine. Și iată și acum, în una din cele mai grele vremuri, ce a fost dată omenirii să strabată, ne-a trimis Dumnezeu pe M. S. Regele Carol II "⁴⁰. Omagiilor interne li s-a alăturat în speranța păstrării influenței asupra României și presa franceză "Tribune des Nations" aprecia: "Acțiunea dinamică de monarh luminat, a regelui Carol a dat roade imediate după sosire și și - a răspândit binefacerea", iar "L' Epoque" adăuga: "Trebuie să se recunoască, că în conducerea țării Sale, Regele Carol a arătat că este un om de stat, de clasă înaltă".

"Petit Parisien" nota și el: "În gravele împrejurări actuale, poporul român este pe deplin conștient de binefacerea pe care i-a dăruit-o soarta ursindu-i un suveran activ, hotărât, capabil să facă față tuturor situațiilor așa cum a dovedit-o ultimii doi ani ai noului regim".

Sub tirul opoziției și al gardiștilor, susținut de anturaj, dar și în vederea unei apropieri de Germania, regele Carol al II-lea a hotărât să treacă la o organizare "autoritară"⁴¹ prin transformarea la 22 iunie 1940, a Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii⁴² care devenea astfel "partid unic și totalitar", conform articolului 1 al Decretului Lege 2056⁴³.

39. "Timpul" Anul IV, 1114, din 9 iunie 1940, nr. festiv, "Închinare M. S. Regelui".

40. Idem.

41. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, p. 209.

42. "Timpul" Anul IV nr. 1126 din 21. iunie 1940.

43. "Monitorul oficial", nr. 142 din 22 iunie 1940.

A doua zi, după ce Carol s-a văzut visul cu ochii, ajungând șef de partid, Lucrețiu Pătrășcanu considera că: *"Dacă Maniu ar anunța azi o întrunire în capitală pentru a protesta contra partidului totalitar pe care vrea să ni-l impună Carol, ar participa toată populația"*⁴⁴.

Nu de aceeași părere era însă și Dinu Brătianu noul șef al Partidului Național Liberal, care, urmând exemplul lui Horia Sima, a semnat un apel prin care îndemna membrii partidului său să intre în Partidul Națiunii⁴⁵. Spre deosebire de președintele Partidului Național Liberal, Iuliu Maniu împreună cu liderii Partidului Național-Tărănesc a refuzat orice colaborare cu Palatul, ba mai mult, Ion Mihalache a demisionat⁴⁶ din funcția de consilier regal.

Apropierea României de Germania întâmpina numeroase obstacole, pentru că ea nu s-a realizat la *"momentul oportun"*⁴⁷. Germania nazistă prefera o politică bazată pe aceleași principii: totalitarismul și antisemitismul. Ori, în cazul nostru, situația era cu totul alta. *"În aparență, - observa Valer Pop - România era organizată ca un stat totalitar, cu o constituție autoritară cu un partid unic, cu regele șef de partid, cu toată lumea îmbrăcată în uniformă, cu salutul roman etc. toate acestea erau însă o simplă spoială care nu putea ascunde realitatea pentru observatorul perspicace, România făcea antisemitism de circumstanță, regim totalitar cu masoni și democrați și încerca să încropească o apropiere de Germania cu anglo și francofilii, ș.a.m.d. Regele era înconjurat de oameni de aceleași credințe iar situația Elenei Lupescu era mai tare decât ori când. Vechi exponenți ai democrației Iuliu Maniu și Ion Mihalache, dr. Lupu, erau izolați și complet părăsiți și dați uitării, ca inutili, chiar de factorii care i-au protegit și susținut în trecut. În astfel de condiții, acțiunea de apropiere era fără perspectivă de reușită deplină și mai ales rapidă, deși zilele și chiar orele erau numărate"*⁴⁸.

Prima notă sovietică⁴⁹ din 26 iunie 1940, prin care s-a cerut cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei în 24 de ore, a reprezentat semnalul care anunța sfârșitul domniei regelui Carol al II - lea.

Suveranul mărturisea că: *"această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad"*⁵⁰. În aceste momente grele, pentru des-

44. Apud Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 198.

45. Al. Gh. Savu, *Dictatura Regală*, Editura politică, București, 1970, p. 180

46. *"Monitorul oficial"* nr. 146 din 27 iunie 1940.

47. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1158.

48. Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal*. Ediție de Sanda Pop și Nicolae C. Nicolaescu, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 128.

49. A. N. I. C., fond. Președinția Consiliului de Miniștri, dos. nr. 25 / 1940 f. 109 - 120 ; idem *Relații Internaționale în acte și documente*, vol. II 1939 - 1945, Editura Didactică și Pedagogică 1976, p. 49 - 50.

50. Carol al II - lea Regele României, *op. cit.*, f. 216.

tinul națiunii, el a găsit de cuviință să asiste în dimineața zilei de 27 iunie la susținerea examenului de Bacalaureat al M. S. Marele Voievod Mihai "*clasificat întâiul din patru candidați cu media generală 9.50*"⁵¹ și apoi să convoace Consiliul de Coroană care a luat în discuție nota remisă de guvernul sovietic. Aflat în fața celor 26 de persoane chemate, pentru a le cere sfatul, suveranul României Carol al II-lea, s-a dovedit neputincios. Ca și când nu ar fi fost suficient rezultatul votului exprimat (20 pentru cedare) unii ofițeri i-au cerut și ei același lucru, pentru că, în caz contrar "*mergem la un dezastru total*". Cu amărăciune regele nota: "*Oh! De ce, oare românii noștri n-au cea mai mică doză de orgoliu național în aceste clipe într-adevăr grele! E o zi a rușinei naționale*"⁵². Singura alinare sufletească a găsit-o la "*Duduia*" care "*vedea dezastrul care ne așteaptă*"⁵³.

Revenit de la Cluj, Iuliu Maniu, recunoștea în ședința de birou a partidului, din 28 iunie, că: "*Într-un fel sau altul, vinovați sunt toți pentru evenimentele de azi*"⁵⁴. El a reamintit de acțiunile provocatoare la adresa sovieticilor, inițiate de Carol al II-lea și Gheorghe Tătăreacu, acțiuni care, acum, își arătau roadele, în timp ce mult trâmbițatul zid antisovietic româno-polon se dovedise doar o ficțiune în capul celor doi colaboratori. Proverbul "*cine împrăștie vânt culege furtună*", da dreptate președintelui Partidului Național-Țărănesc, ce-și încheia cuvântul cu următoarea frază: "... *Astăzi putem vedea cu toții unde ne-au dus toate aceste greșeli, pe care noi le-am semnalat tot timpul opiniei noastre publice și le-am combătut cu toate mijloacele de care am dispus; vă amintiți protestele noastre, atât în contra alianței poloneze, pe vremea când Beck și clica lui făceau o politică de provocare la adresa Sovietelor precum și-n contra provocărilor lui Carol și ale primului său ministru Tătărescu, la adresa aceluiași Soviete; vă amintiți de declarațiile acestor doi inconștienți care spuneau că de la Baltica la Marea Neagră zidul polono-român va apăra ordinea în Europa, iar la Chișinău, aceiași doi inconștienți provocau Sovietele, amenințându-le că nu le vom ceda nici un petec de pamânt; acești domni nerușinați, în loc de un petec de pamânt cedează azi Sovietelor toată Basarabia și o parte din Bucovina*"⁵⁵.

Ziua de 3 iulie a fost declarată, de guvern, zi de doliu național⁵⁶ pentru raportul teritorial comis de U. R. S. S. în Basarabia și în Bucovina de Nord, considerată de Mihai Eminescu "*Pământul nostru cel mai scump*"⁵⁷. Evenimentele au început să se deruleze cu rapiditate aducând vești tot mai proaste.

51. "*Universul*", Anul 57, nr. 176 din 29 iunie 1940, p. 1.

52. Carol al II-lea Regele României, op. cit., f. 223.

53. *Ibidem*.

54. Apud Ioan Hudiță, op. cit., p. 216.

55. *Ibidem*.

56. "*Universul*", Anul 57, nr. 181 din 4 iulie 1940.

57. Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, Editura Saeculum I. O. - București, 1996, p. 109.

Călcându-și pe inimă Iuliu Maniu, "cel mai calificat stegar al românismului"⁵⁸, a acceptat să facă parte dintr-o delegație a "bătrânilor politicieni" alcătuită din 12 foști miniștri⁵⁹, care a fost primită în audiență de rege în ziua de 4 iulie 1940. Cu un dispreț total, Carol al II-lea notează în jurnalul său: "... au apărut fosilele în cap cu Dinu Brătianu și Maniu..." "La această întrevvedere cu suveranul, Iuliu Maniu s-a declarat de acord cu intervenția lui Dinu Brătianu că: "țara e demoralizată", iar pe "armată", atuul regelui, "nu se poate conta", și a completat cu "câteva atacuri la adresa regimului"⁶⁰.

Regele nu s-a lăsat mai prejos și a replicat astfel: "regret că abia astăzi au venit acești domni să se puie la dispoziția mea când de ani de zile fac apel la unirea tuturor"⁶¹. Reproșând lui Dinu Brătianu că a refuzat postul de consilier regal, suveranul le-a amintit celor doi politicieni, că el s-a pronunțat în Consiliul de Coroană pentru rezistență. Iuliu Maniu i-a amintit că "tineretul e cu el". Președintele Partidului Național-Țărănesc considera însă nu poate rămâne indiferent la situația tragică în care se afla țara, cu fruntariile sfârtecate, drept care și-a intensificat atacurile împotriva regelui.

La 3 august Carol al II-lea consemna următoarele: "Neastâmpărul lui Iuliu Maniu este grozav ... De astă dată a găsit un teren pe care-l poate specula cu o reală aparență de dreptate, cu toate că mai toți, chiar ai lui pricep că la mijloc este mai mult o manevră politică mai puțin frumoasă în acest moment".

Convins că domnul "prezident" este un adversar redutabil, Carol al II-lea era de părere, la 21 august, că intrarea la guvernare a legionarilor, care făceau dificultăți premierului Ion Gigurtu era necesară pentru că "lăsați în afară ramâne riscul legăturilor cu Maniu, ceea ce ar face lucrurile tragice"⁶².

Diktatul de la Viena l-a determinat pe Carol al II-lea să convoace Consiliul de Coroană, în seara zilei de 29 august, consiliu de la care a lipsit Iuliu Maniu, fiind plecat la Cluj⁶³, Gheorghe Brătianu, prof. Nicolae Iorga și Horia Sima reprezentantul Mișcării Legionare. Răspunsul privind cedarea părții de Nord-Vest a Transilvaniei a fost dat la ora 4³⁰, după o noapte foarte agitată.

Regele, după cum mărturisește, și-a găsit odihna doar peste o oră, "când a sosit Duduia"⁶⁴ care fusese invitată la o petrecere. Prin acest Consiliu de Coroană regele a vrut să obțină doar girul politicianilor, în condițiile în care un

58. Constantin Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București, p. 152.

59. Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866 - 1947*, Editura Danubius, București, 1991, p. 119.

60. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, f. 234.

61. *Ibidem*, p. 235.

62. *Ibidem*, p. 281.

63. Apud Ioan Hudiță, *op. cit.*, p. 296.

64. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, f. 292.

emisar plecase deja la Viena cu "*plenipotența și îndrumarea să se accepte arbitrajul*"⁶⁵.

Rezultatul votului era previzibil, pentru că, în marea lor majoritate cei prezenți au adoptat o "*atitudine defetistă*"⁶⁶, încercând să justifice hotărârea lor ca ultimă șansă pentru supraviețuirea României. Dintre cei prezenți la vot, 21 s-au pronunțat pentru arbitraj, 10 contra și unul s-a abținut⁶⁷.

În după-amiaza zilei de 30 august au fost primiți de rege, în audiență cei care n-au participat la Consiliul de Coroană. Ultimul sosit a fost Iuliu Maniu considerat "*cel mai interesant*". El s-a pronunțat pentru "*rezistență la extrem*" afirmând că "*nimeni n-are dreptul de a dispune de un popor decât el însuși*"⁶⁸.

Confruntându-se direct cu suveranul, Iuliu Maniu a criticat încă o dată regimul dictatorial considerând că țara a ajuns într-o situație "*dezastroasă*" și lucrul cel mai grav, "*comunismul bate la ușă*"⁶⁹. Maniu n-a ezitat să ceară chiar "*abdicarea*" ca unică soluție. După încheierea audienței, regele a primit știrea fatală din partea celor care au hotărât, peste capul românilor, Diktatul de la Viena în favoarea Ungariei horthyste.

Izolarea României, după capitularea Franței, și-a spus cuvântul. Acceptarea "arbitrajului" a adus în sfârșit "*garanția – erga omnes*"⁷⁰, dată de Germania și Italia. O garanție care fusese cerută lui Adolf Hitler de regele României, Carol al II-lea, încă din 2 iulie 1940.

Președintele Partidului Național-Țărănesc a fost invitat să participe la al doilea Consiliul de Coroană, care a început la sfârșitul zilei de 30 august, la miezul nopții⁷¹.

Intervenția lui Iuliu Maniu a fost fără menajamente. În însemnările zilnice regele scrie: "*Maniu se răstește ca la o întrunire publică*".

Fruntașul național-țărănist s-a declarat împotriva punerii în aplicare a diktatului pentru că guvernul dictatorial "*nu are nici un mandat de la națiune*" și, în consecință, "*semnătura lui nu are nici o valoare*"⁷². Ziua de 30 august 1940 a rămas o zi de coșmar în memoria românilor, de "*măhnire sufletească*" pentru suveran care notează: "*N-aș fi crezut că în timpul vieții mele să văd o așa catrastofă națională*"⁷³. Din păcate, pentru el ora fatală se apropia cu pași repezi.

65. Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 79.

66. Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 352.

67. Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 195 – 196.

68. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, f. 292.

69. *Ibidem*.

70. "*Universul*", Anul 57, nr. 240 din 1 septembrie 1940.

71. Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 252.

72. A. N. I. C. fond. Stoica Vasile, dos. I / 163.

73. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, p. 295.

Diktatul de la Viena a produs în țară, dar mai ales în Capitală, durere și mânie. Iată atmosfera descrisă de istoricul american Nicolas M. Nagy Talavera: *„În două luni România pierduse teritorii întinse în care majoritatea populației erau români. În teritoriul Ungariei, evreii erau aceia care au menținut proporția pentru Ungaria. La 30 august la București nu era ceva neobișnuit să vezi oameni plângând pe străzi. Starea de spirit era revoluționară. Sistemul, care abandonase o treime din teritoriul național fără a trage un glonte și supusese milioane de români jugului străin trebuia să dispară. Mari mulțimi se adunaseră în jurul statuii lui Mihai Viteazul cerând un singur om: Maniu «să luptăm! Dați-ni-l pe Maniu».. la câteva ore după demonstrațiile în favoarea lui Maniu se cântau alte cântece și alte mulțimi umpleau străzile”⁷⁴. Generalul David Popescu, ministrul de interne a dat un comunicat care preciza: „Țara a manifestat timp de trei zile nețărnamura sa durere în fața sentinței de la Viena . [....] și mai ales am privit cu inima sfâșiată imensa durere a fraților noștri ardeleni, care este și rămâne cu adevărat cea mai mare. În ultimul moment aceste manifestațiuni încep a pierde din cu-mințenia ce trebuie păstrată și din demnitate”⁷⁵ . Pentru a nu scăpa situația de sub control autoritățile au hotărât suspendarea lor .*

După al doilea Consiliul de Coroană din 30/31 august, regele Carol al II-lea i-a acordat lui Iuliu Maniu ultima audiență. În timpul discuției suveranul, care avea zilele numărâte, i-a amintit că *“a fost forțat ”* să facă sacrificii în schimbul garantării tronului și frontierelor rămase⁷⁶.

Fiind rugat să treacă peste disensiunile din perioada confruntării și să intervină cu prestigiul și autoritatea sa pentru a ridica moralul opiniei publice, Iuliu Maniu i-a dat următorul răspuns: *“Deși ar fi cazul, îmi dau seama că ar fi prea târziu și e inutil să fac reproșuri Majestății Voastre pentru faptul că nu m-a ascultat în anii din urmă ba aş putea spune că nu numai în anii din urmă, ci în tot cursul Domniei Sale. Cu tot respectul pe care-l am față de instituția înaltă pe care o reprezentați trebuie să declar sincer că refuz a mai colabora cu Majestatea Voastră. Regret că nu pot să vă urmez invitația, îmi permit să vă dau un sfat: Să părăsiți dacă mai puteți orientarea progermană, să nu vă încredeți în garanțiile pe care le dă Hitler , care a dovedit mereu, ca și înaintașii săi , că nu se poate nimeni încrede în vorba și scrisul lor. De altfel, eu, cu toate aparențele contrare , continui să cred ferm că până la urmă Hitler va eșua în politica sa rasistă și imperialistă. El încearcă să-și clădească imperiul pe ură și forță, ceea ce nu i-a reușit nimănui până acum nimănui de-a lungul istoriei. Și, firește, deo-*

74. Mircea Mușat , Ion Ardeleanu, *op. cit.* , p. 1300.

75. *“Universul”* , Anul 57, nr. 242 din 3 septembrie 1940.

76. Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *op. cit.* p. 80.

dată cu el va fi anulat și așa-zisul "Dictat de la Viena" operă ticluită pe neadevăr și nedreptate de niște diplomați improvizați"⁷⁷.

Pe data de 2 septembrie, speriat de creșterea valului de nemulțumiri care pătrunsese și în rândurile armatei, regele l-a primit în audiență pe Valer Pop *"După el - notează Carol -, chestiunea prezintă o deosebită gravitate, căci ura se îndreaptă împotriva mea, Maniu în primul rând și alții cer plecarea. Trebuie, zice el, cât mai repede o schimbare de guvern, va trebui găsit ceva, cineva de prestigiu și autoritate, cum ar fi, după părerea lui generalul Antonescu"*⁷⁸.

Generalul Ion Antonescu însă tocmai evadase de la mănăstirea Bistrița, unde avusese domiciliu forțat, cu sprijinul prințesei Alice Sturdza *"la indicația lui Maniu"*⁷⁹. Despre înțelegerea de la Ploiești din 2 septembrie, fruntașul național-țărănist a declarat peste șase ani, la procesul mareșalului printre altele: *"Am stabilit ... că nu va primi un mandat din partea regelui Carol și am stabilit în cazul când regele Carol va abdica vom participa cu toții la guvern, neprecizând cine va fi președinte. ... Am stabilit că a patra zi după această întrevvedere ne vom întâlni la București, și amândoi ne vom prezenta regelui Carol în audiență și vom cere abdicarea sa"*⁸⁰.

*"Tulburările necontrolate"*⁸¹ l-au obligat pe Carol al II-lea să demită la 4 septembrie guvernul Ion Giurgutu. În momentele de cumpănă conducătorii Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național Liberal *"nu și-au asumat răspunderea"*⁸² pentru revenirea la regimul parlamentar-constituțional de care avea atâta nevoie țara.

Înainte de a se prezenta la rege pentru investitură, generalul Ion Antonescu a avut o întâlnire cu Iuliu Maniu și Dinu Brătianu și le-a comunicat pretențiile lui Carol. *"Față de problemele ridicate, Maniu îi cere lui Antonescu ca să impună abrogarea Constituției din 1923 și revenirea la cea din 1866, admitând doar suspendarea provizorie a acesteia din urmă"*⁸³. Simțind pulsul țării, generalul a forțat nota pentru a obține puteri depline⁸⁴.

În seara zilei de 4 septembrie 1940, orele 21 generalul Ion Antonescu s-a prezentat în audiență la rege cerându-i să-l investească cu puteri dictatoriale

77. *Ibidem*, p. 81.

78. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, p. 296.

79. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1313.

80. Ioan Dan *"Procesul"* mareșalului Ion Antonescu, București, Edit. Tempus, 1993, p. 93 - 97.

81. Andreas Hillgruber, Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938 - 1944), Editura Humanitas, 1994, p. 129.

82. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1317.

83. *Ibidem*,

84. Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, Editura Mișcării Legionare, Madrid, 1977, p. 469-470.

declarând că Iuliu Maniu, Dinu Brătianu și Horia Sima condiționau participarea la un guvern de uniune națională, de abdicarea regelui.

Dându-și seama că zarurile au fost aruncate, regele Carol al II-lea a abrogat Constituția și a dizolvat Parlamentul⁸⁵. Decretul Lege numărul 3052 din 5 septembrie, Articolul 1 stipula: *"Investim pe d-l general Ion Antonescu președintele Consiliului de Miniștri, cu puteri depline pentru conducerea statului român"*⁸⁶.

Pe Bulevardul Elisabeta cămășile verzi au început să defileze strigând: *«Dați-ni-l pe rege!, Dați-ne-o pe Lupeasca! Nu-i lăsați să fugă cu banii lor!»*⁸⁷.

Ca și cum evenimentele n-ar fi fost destul de grave Elena Lupescu a încercat să producă haosul în țară. Ea a propus regelui să-l ia în exil și pe Mihai, dar nu reușit să-l convingă.

În urma ultimatumului primit, Carol al II-lea s-a hotărât, în dimineața zilei de 6 septembrie, să treacă prerogativele fiului său Mihai, *"cerând țării să-i dea tot sprijinul pentru a trece acest hop"*. Suveranul a ținut în mod expres să consimneze: *"N-am făcut decât o delegație fără a abdica în mod formal"*⁸⁸. Vorbind despre actul abdicării regelui Carol al II-lea, Mocsonyi - Styrcea spune: *"În privința abdicării, Iuliu Maniu a afirmat că nu el nici Sima ci Antonescu este acela care a ridicat problema joi seara după respunultima sa audiență la Palat"*⁸⁹.

Într-un articol publicat în 12 septembrie în ziarul *"Universul"* Iuliu Maniu, scria pe post de epitaf la moartea regimului de dictatură regală: *"Este o eroare să se creadă că regele Carol al II-lea a fost silit să abdice din cauza orientării politicii sale spre Anglia și Franța, pe care nu a avut-o, sau din cauza vreunei greșeli de o clipă. Cauza abdicării este concepția sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate și fără busola sigură, în continuă oscilație oportunistă, practică prin manevre și abilități care au săpat prăpastia între Coroană și Țară și care au trebuit să ducă la falimentul și distrugerea politicii sale"*⁹⁰.

85. *"Monitorul oficial"* nr. 205 din 5 septembrie 1940.

86. Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei* 21 - 23 ianuarie 1941, București, 1942, p. 62.

87. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1324.

88. Carol al II-lea Regele României, *op. cit.*, p. 303.

89. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1328.

90. *"Universul"*, Anul 57, nr. 251 din 12 septembrie 1940.

FOAMETEA ȘI STAREA DE SPIRIT DIN MOLDOVA ÎN ANII 1945-1946

NICOLAE IONESCU- VASLUI*

O problemă importantă cu care s-a confruntat România și îndeosebi Moldova în anii 1945-1946, au constituit-o seceta și foametea. La acestea se adaugă și obligațiile mari impuse sub forma produselor de tot felul, așa încât, treptat, au fost golite până și silozurile și depozitele strategice¹. Anul 1946 fusese un an secetos și recoltele strânse de pe câmp, mai ales din Moldova, erau foarte slabe. Explicațiile situației erau, însă, mult mai profunde. Țăranii abia se întorseseră de pe frontul de Vest și reforma agrară afectase economia rurală. Deoarece Moldova fusese teatru de război, aici distrugerile erau mari și foametea a lovit mai mult. Mase mari de oameni plecau în pibegie pentru a-și procura cele necesare traiului. Orașele aveau cartiere întregi, mai ales cele centrale, prefăcute în ruine, iar satele se ridicau din cenușa².

Vestea foametei din România, stat agricol, cu mari resurse alimentare și disponibilități pentru export, a depășit granițele țării. Se lansase un apel către toți cei ce avuseseră legături cu țara pentru a face colecte și a se obține ajutor.

La dificultățile existente în industrie, ca urmare a lipsei de materii prime, a pieselor de schimb, a insuficienței mijloacelor de transport și a penuriei de combustibil, se adaugă consecințele celui de-al doilea an de secetă. Deși suprafața arabilă cultivată în 1946 a fost de 9,36 milioane ha, fiind superioară cu 3,5 mii ha celei cultivată în 1945, recolta agricolă a fost foarte slabă³. Speranțele într-o recoltă mai bună, reale, în primăvara anului 1946, au fost curmate însă de seceta excesivă, cu mult mai gravă prin urmările sale, decât cea din anul 1945, începută către sfârșitul primăverii și continuată până la mijlocul toamnei. Ea a cuprins 24 de județe, cu precădere cerealiere, situate în Moldova și Sud-Estul țării. Din totalul de 58, cea mai mare parte a acestora au suferit pentru a doua

* Profesor, inspector de specialitate, Inspectoratul Școlar Județean Vaslui.

1. Iosif Constantin Drăgan, *Prin Europa*, vol. III, Cluj-Napoca, 1980, p.226.

2. *Ibidem*, p.297.

3. *Statistica agricolă a României*, vol. VII, București, 1948, p.12-13.

oară datorită lipsei de umiditate. Efectele lipsei de precipitații au fost agravate de insuficiența inventarului agricol viu și mort, de caracterul predominant extensiv al agriculturii românești, de structura înapoiată a producției și a proprietăților agricole. Greutățile întâmpinate au fost deosebit de mari, lipsa de alimente și de produse pentru industria ușoară fiind "completată" prin speculă și inflația de mari proporții. Numai în ultimele trei luni ale anului 1945, prețurile la bunurile de larg consum s-au urcat de cinci-șase ori în Moldova, în timp ce salariile se mențineau la un nivel scăzut⁴. Situația s-a înrăutățit mult după al doilea an de secetă. În unele părți ale județului Iași recolta de grâu a fost în vara anului 1946, de 70-100 kg la hectar. În cea mai mare parte, porumbul se uscăse încă din iulie. Majoritatea populației avea venituri mici, asigurându-și cu greu alimentele necesare. În 1946, lipsa alimentelor a provocat o creștere rapidă a prețurilor. Un kilogram de orez care costa în iunie 4200 de lei, ajunsese în octombrie la 20000 de lei, faina albă de la 340 de lei la 7800 lei, iar grișul de la 240 de lei crescuse la 7700 lei/kg.⁵ În aceste condiții chiar și puținele cereale care ajungeau în județele deficitare erau inaccesibile oamenilor de rând. Funcționarii, cadrele didactice și țăranii erau extrem de îngrijorați de creșterea prețurilor. Pentru ca un țăran să-și poată cumpăra o pereche de ghete trebui a să vândă cca 300 kg de grâu.⁶ În același timp, un învățător câștiga între 60000 și 90000 de lei pe lună, fapt ce îi determina pe mulți să-și abandoneze catedrele pentru munci fizice, unde remunerația era de 8500-9000 lei/zi, asigurându-și astfel alimentele necesare supraviețuirii.⁷ În luna septembrie 1946 devenise evident că România era nevoită să importe cereale pentru a putea depăși criza alimentară. În ciuda dificultăților prin care trecea țara, livrările de cereale către URSS erau o preocupare esențială pentru autoritățile românești. Până la sfârșitul lunii septembrie fusese livrată județelor deficitare o cantitate de 2390 tone de cereale, în timp ce în Uniunea Sovietică fuseseră expediate 26665 tone.⁸

În condițiile arătate mai sus, posibilitățile de asigurare a hranei populației, mai ales a celei din Moldova, cu produse de primă necesitate din resurse interne erau cu totul insuficiente. Rezervele de cereale din recolta anilor precedenți erau deja epuizate. Mai mult, România avea de restituit 30000 de vagoane de cereale importate cu împrumut, în a doua jumătate a anului 1945, din URSS pentru acoperirea deficitului cauzat de seceta din acel an.

4. Gh. Zaharia (coord.), *op. cit.*, p. 254.

5. Florian Banu, *Calamități ale secolului al XX-lea: Foametea care a devastat Moldova în 1946-1947*, în "Arhivele Securității", București, 2002, p. 143.

6. Arhivele Naționale Istorice Centrale (Arh.N.I.C.), Fondul Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 153/1946, f. 267.

7. Ibidem, dosar 152/1946, f. 17 și f. 240.

8. Florian Banu, *op. cit.*, p. 143.

Trebuiau satisfăcute obligațiile curente în anul în curs, care decurgeau din aplicarea diverselor prevederi ale Convenției de Armistițiu. Dintr-o țară exportatoare de cereale și produse agroalimentare, una din principalele surse de deize ale țării, România a devenit o țară importatoare de cereale pentru a salva populația de la înfometare.

Seceta a adus o adâncă perturbare în toate sectoarele de activitate, cu profunde implicații sociale și politice, provocând în același timp, pe fundalul greutăților generate de urmările războiului, o psihoză de panică ce s-a transformat treptat într-un factor activ de dereglare a vieții economice.

În afară de acțiunea oficială pe linie de stat, dusă de Comisia interministerială, s-a creat la 31 august 1946, în urma apelului unui grup de personalități, oameni de știință și cultură, artiști, Comitetul pentru Ajutorarea Regiunilor bătute de Secetă (C.A.R.S), care a stâmit un larg ecou în sufletele cetățenilor. La ajutorarea regiunilor afectate de secetă a contribuit și Apelul Patriarhului Nicodim al Bisericii Ortodoxe Române pentru sprijinirea regiunilor calamitate, îndeosebi a populației din zona Moldovei⁹. La acest Apel se adaugă și eforturile noului ierarh Iustinian Marina, episcop vicar de Iași la Mitropolia Moldovei și Sucevei, viitorul patriarh al României, de a alina suferințele populației din zonă, grav afectată de secetă.¹⁰

Activitatea CARS-ului s-a îmbinat și a completat acțiune a oficială pe linie de stat. Atunci când colectările Comisiei interministeriale încetineau datorită diferitelor dificultăți, CARS-ul își amplifică activitatea pentru a suplini minusurile înregistrate. Intensificările colectărilor oficiale în noiembrie 1946 și ianuarie, februarie 1947, au fost urmate de sporirea acțiunilor neoficiale ale CARS-ului în lunile decembrie 1946 și martie 1947, care au adus astfel o contribuție de mare importanță materială și morală la traversarea momentelor dramatice ale secetei.

CARS-ul a reușit să trezească interes și înțelegere față de cei năpăstuiți și nu numai în țară, ci și în afara hotarelor ei. Solidaritatea popoarelor străine, a diferitelor societăți de binefacere s-a manifestat în bună parte prin intermediul CARS-ului căruia i se adresau pentru a oferi ajutorul lor poporului român și îndeosebi evreilor din țară. Lupta pentru salvarea populației înfometate din regiunile lovite de secetă, pentru ocrotirea copiilor sinistrați și asigurarea viitoarei recolte, a dat naștere unor copleșitoare acte de solidaritate națională. Activitatea CARS-ului a constituit, fără îndoială, un exemplu de mare voință națională, manifestat în momente deosebit de grele pentru poporul român, în special pentru Moldova.

9. "Jurnalul de dimineață", anul VIII din 28 august 1946.

10. "Biserica și stăpânirea politică 1918-1989 în "Dosarele Istoriei", nr. 11, 2002, p.38-39.

În primele șase luni de la înființare, CARS-ul organizase aproape 1200 de cantine, unde se hrăneau zilnic 13000 de persoane. În aceeași perioadă fuseseră puși la adăpost în familii și cămine, în regiunile mai puțin afectate, 24000 de copii¹¹. La jumătatea lunii mai 1947 numărul copiilor evacuați din regiunile deficitare în cele așa-zis excedentare crescuse la 51313, iar cele 1756 de cantine înființate distribuiau zilnic 148888 rații¹².

Pentru intensificarea și coordonarea centralizată de către stat a tuturor acțiunilor de combatere a efectelor secetei, Adunarea Deputaților a votat la 27 februarie 1947, la inițiativa guvernului, legea pentru înființarea Comisiei interministeriale și a Comitetelor pentru ajutorarea regiunilor bântuite de secetă, a căror activitate urma să se desfășoare timp de un an, termen care putea fi prelungit sau redus după necesitate¹³.

O problemă deosebită a constituit-o colaborarea CARS-ului cu Apărarea Patriotică și alte organizații pentru transportarea și distribuirea ajutoarelor venite din străinătate sau pentru buna funcționare a cantinelor suedeze, înființate în Moldova de o societate din Stockholm, "Salvați Copiii"¹⁴. În mai 1947 CARS-ul întreținea, în județul Iași, aproape 120 de cantine, la care mâncau peste 15000 persoane (masa de prânz) în afara celor 1000 de copii cu 3 mese pe zi. Într-un an de activitate, prin intermediul CARS-ului s-au distribuit în județul Iași, peste 3 600 000 mese, 126 000 kg de alimente numeroase obiecte de îmbrăcăminte etc.¹⁵.

O mare parte din ajutoarele primite din străinătate, deși unele urmăreau și interese politice, au fost îndreptate spre Moldova. În urma vizitei întreprinse de dr. Florica Bagdasar, ministrul sănătății în Suedia, Societatea suedeză "Salvați copiii" s-a angajat să întrețină până la noua recoltă 20000 copii din Moldova. În primele zile ale anului, a sosit în țară un prim și important transport suedez de alimente, medicamente și îmbrăcăminte, îndreptat în cea mai mare parte spre această zonă. Pentru centrele de copii din Iași s-au repartizat 7500 kg de zahăr, iar pentru spitalele din localitate, 1000 paturi¹⁶.

11. "Monitorul Oficial", Partea III (dezbaterile Parlamentare), nr. 37, ședința din 26 februarie 1947, p. 589.

12. Ibidem.

13. "Monitorul Oficial", Partea 1, nr. 68 din 22 martie 1947

14. Petre Țurlea, *Reconstrucția țării (1944-1947). Activitatea organizațiilor de masă democratice din județele Moldovei*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol", Iași, tom XXI, 1984, p.30. Asemenea cantine suedeze s-au înființat și în județul Covurlui ("Arhivele Securității", București, 2002, p. 276).

15. *Știți ce a făcut până în prezent CARS-ul din Iași?* în "Lupta Moldovei", 29 octombrie 1947.

16. *20 de vagoane de alimente și îmbrăcăminte trimise din Suedia pentru copiii din Moldova*, în "Lupta Moldovei" 5 ianuarie 1947; *Guvernul a îndreptat toate ajutoarele trimise de poporul suedez spre Moldova*, în "Lupta Moldovei", 28 ianuarie 1947.

Chiar și ajutoarele venite din străinătate au fost motiv de discordie între Crucea Roșie Română, care nu era încă controlată de comuniști, și CARS-ul, obedient puterii comuniste. O mare problemă era distribuirea ajutoarelor trimise de "imperialiștii anglo-americani". Vasile Luca a ținut să-i instruiască personal în acest sens pe membrii CARS: "trebuie să spunem fiecărui țăran că ciocolata aceasta de acolo e una, dar când cerem grâu nu ni se dă, caută să înfometeze și să cumpere conștiința lui împotriva democrației și a guvernului cu ciocolata."¹⁷

Țările vecine, URSS, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Bulgaria și Ungaria, deși confruntate și ele cu mari lipsuri, au trimis unele ajutoare sau au găzduit copii români din zona lovită de secetă. Guvernul SUA a trimis, în martie 1947, ajutor constând în hrană pentru 50000 persoane pe timp de 16 zile, în pachete de alimente condensate și conservate¹⁸. La începutul lui aprilie a sosit la Iași, așa cum aprecia "Lupta Moldovei", darul poporului englez, constând în hrană pentru studenți, elevi și spitale¹⁹. S-au mai primit ajutoare din Franța, Olanda și Elveția²⁰.

Arhivele dețin înregistrări, uneori laconice și seci, alteori de un tragism impresionant pe această temă. O notă informativă, din 4 februarie 1947, adresată Ministerului de Interne vorbește tocmai despre nemulțumirile populației. În special, știrile din Moldova erau caracterizate ca "foarte dureroase". În această zonă, porumbul se vindea cu 20-25000 de mii de lei kilogramul, cerealele trimise de guvern se dovedeau insuficiente, în timp ce foametea și lipsurile se arătau necruțătoare. În consecință, se semnalau cazuri în care populația se hrănea cu făină de ghindă sau turte de floarea soarelui provenite de la fabricarea uleiului ("și chiar această nutriție nu și-o pot permite decât o dată la 2-3 zile"). În județele Botoșani, Dorohoi, Tecuci și Buzău apăruseră cazuri mortale de inaniție. Anumite familii de moldoveni credeau că pot depăși criza părăsindu-și gospodăriile și îndreptându-se spre alte regiuni, în care sperau să-și asigure hrana zilnică²¹.

Aceste veritabile refugii luau proporții, grupurile fiind tot mai numeroase, punând autoritățile într-o vădită dificultate. Zonele vizate de cei plecați să se aprovizioneze erau îndeosebi Bihorul, Banatul și Oltenia. Gările din Oradea, Arad, Timișoara, Craiova, Roșiorii de Vede au fost spre sfârșitul lunii noiembrie

17. Apud Florian Banu, *op cit*, p. 149

18. "Lupta Moldovei", 18 martie 1947.

19. *Ibidem*, 3 aprilie 1947.

20. *Ibidem*, 29 octombrie 1947. Din Argentina s-a achiziționat porumb la prețuri ce depășeau prețurile mondiale, statul român fiind păgubit cu patru milioane de dolari (Florian Banu, *op.cit.*, *art.cit.*, p. 143.

21. Gheorghe Onișoru, *Foametea din 1947. Moldoveni în Banat*, în "Analele Sighet", III, *Anul 1946, Începutul sfârșitului*, București, 1996, p.236.

și începutul lunii decembrie 1946 asaltate de așa-zișii "trăistari", oameni veniți cu traista după alimente.²² Aceste plecări în masă au îngrijorat autoritățile comuniste deoarece "de această situație au început să profite membrii partidelor din opoziție care în mod fățiș provoacă populația la acte de nesupunere, manifestări rasiale, în scopul de a discredita guvernul și regimul democratic".²³ Situația populației din Moldova devenise de ne suportat. În decembrie 1946, Inspectoratul de Jandarmi Suceava raporta că din cauza lipsei cerealelor, o parte din populație se hrănește cu apă și sare. În județul Dorohoi, din totalul de 45 de comune, în 39 din ele populația se confruntă cu mari lipsuri. În comune precum Coțușca, Borzești, Avrămeni, oamenii nu mâncau decât o dată pe zi. Din județul Botoșani plecaseră din cauza foametei 136 de familii întregi și numeroși capi de familie²⁴.

"La punctele unde sunt instalate cordoane de baraj pentru trenurile foametei, Filași-Piatra, în timpul operațiunilor de control și confiscare se petrec scene penibile și cu adevărat înduioșătoare. Noaptea, când sosesc trenurile foametei în aceste gări, se aud până departe vaiete, blesteme și tot felul de sudălmi adresate Armatei și celor ce le iau sacii cu cereale atât din partea celor năpăstuiți cât și din partea călătorilor, care se asociază la vociferări și huiduieli în masă. Aceste scene sfâșietoare, ce se petrec la controlul fiecărui tren, au ecouri serioase în masa publicului călător. Cu ocazia acestor operațiuni se comit și tot felul de abuzuri, astfel:

- celor ce li se confiscă cereale nu li se lasă nici cotă liberă de transport (20 kg mălai și 3 kg pâine);
- sacii sunt aruncați din tren, se rup, iar cerealele se împrăștie prin zăpadă sau noroi;
- pentru cerealele confiscate, nu se eliberează nici un fel de dovadă din care să rezulte cantități le ridicate și nici nu se achită contravaloarea;

Chiar călătorii care transportă mai mulți saci renunță la reclamație dacă reușea să scape măcar unul. Se fac comentarii defavorabile pentru motivul că din Moldova li se dă autorizație de călătorie pentru a veni în Oltenia și a cumpăra cereale. De asemenea, în localitățile excedentare li se îngăduie achiziționarea de cereale la libera tranzacție și în gări se permite încărcarea, pentru care se plătesc taxe de transport, iar la punctele de baraj li se confiscă tot ce cu mari sacrificii și cheltuieli au putut achiziționa"²⁵.

22. Iorian Banu, *op cit*, p. 145.

23. Arh.N.I.C., " Fond Inspectoratul Regional de Jandarmi, dosar 253, 1946, p. 43

24. *Ibidem*, f. 592

25. *Ibidem*, f.240. În ultima vreme istoria orală ne aduce informații relevante despre problema foametei din anii 1946-1947.

Situația catastrofală este surprinsă și în nota Siguranței din 5 iulie 1947, în care se comenta că sătenii din mai multe comune ale județului Tecuci, din cauză că s-au hrănit numai cu verdețuri, au mâinile și picioarele umflate, fiind în stare gravă²⁶.

Plecarea moldovenilor spre sud-vest din noiembrie-decembrie 1946 a fost determinat de faptul că ultimele rezerve ale populației din Estul țării au fost epuizate. De aceea, numeroși țărani și-au pus speranța de a se putea aproviziona cu cereale din zonele așa-zise excedentare, Oltenia și Banat. Printr-o scrisoare trimisă de Direcția Poliției de Siguranță, cu nr. 301 266/ din 12 octombrie 1946 și adresată Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Comisiei Comandamentului Unic pentru combaterea secetei, în legătură cu aflulxul de populație afectată de secetă din Moldova în unele județe din Oltenia, se menționa că în zonă sosesc aproximativ 10000 de locuitori, în vederea aprovizionării cu grâu și porumb. Fiind în număr mare, aceștia aglomerează trenurile de pe liniile Craiova-Calafat, Craiova-Tumu Severin și Piatra Olt-Corabia, răspândindu-se în comunele din județele Dolj, Romanați și Mehedinți, de unde cumpără cereale, plătind prețuri foarte mari și ridicând zilnic din aceste județe circa 200 de vagoane de cereale²⁷. "Acești locuitori, în ultima vreme, au devenit agresori, luând cu forța din gări vagoane goale pe care le încarcă cu cereale cumpărate de ei, după care se așează înaintea trenurilor de persoane, cerând ca locomotivele acestora să le fie puse la dispoziție pentru a-și transporta cerealele cumpărate"²⁸ Autoritățile se așteptau la aceste acțiuni ale populației, întrucât aveau numeroase semnale asupra realităților din Moldova. Astfel, în sinteza Inspectoratului General Administrativ Iași pe luna septembrie 1946 la capitolul Starea de spirit se constată faptul că "lipsa de alimente dă o stare de îngrijorare pentru majoritatea populației. În special pătura țăranimii, funcționarii și intelectualitatea trăiesc un adevărat calvar. Economatele fac eforturi, dar nici ele nu pot aduce alimente care pot fi acoperite de salariile actuale"²⁹. Cele mai afectate de secetă erau județele Iași, Fălciu și Vaslui. În aceste regiuni populația rurală locuia în mare parte în bordeie. Întinse zone erau ruinate și lipsite de alimente. Ca urmare a acestei situații s-au luat măsuri de scoatere a copiilor din aceste zone și cazarea lor în cămine sau la familii din regiuni neafectate de secetă, trimiterea de urgență a unor cantități de alimente în județele cele mai afectate, cât și acțiuni împotriva speculanților de vite. Aceștia, profitând de lipsa

26. Arh.N.I.C., Fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar 55/1947, f.49.

27. Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, 23 august 1944-30 august 1948, vol. I, București, 1997, p.324.

28. *Ibidem*

29. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale (D.J.A.N.) Iași, Fond Inspectoratul General Administrativ Iași, dosar 4/1946, f.7.

de nutreț pentru animale și de disperarea oamenilor înfometați cumpărau vitele la prețuri de nimic sau făceau troc, oferind un kilogram de grâu pentru kilogramul de carne.³⁰

Din nefericire pentru moldoveni, care își puneau speranțele în zonele mai puțin afectate de secetă și în acestea exista o stare tensionată, întrucât aici cerealele se rechiziționau pentru cote. Totuși, mișcările spre Oltenia și Banat căpătaseră deja o proporție de masă în toamna lui 1946. Astfel, prin nota informativă nr. 320 din 5 decembrie 1946, Legiunea de Jandarmi Vlașca informa Inspectoratul General al Jandarmeriei că "în județul nostru vin după cereale o mulțime de bărbați, femei și copii din regiunile secetoase, mai des din Moldova, aducând cu ei pentru vânzare fel de fel de articole de îmbrăcăminte și casnice, proprietatea lor, de care se dispensează numai pentru a avea făină și mălai. Alții care nu mai aveau ce vinde, vin în comune și cerșesc sau se angajează în serviciul celor care au, numai pe mâncare. Sunt într-o stare îngrijorătoare, dezbrăcați, slabi și bolnavi, alarmând starea de spirit de la noi, cărora le furnizează fel de fel de informații: că mor de foame, că nu li se dă nici un ajutor, că au vândut vitele și tot ce au avut etc"³¹.

Ajunși în Banat, unde existau încă surse de procurare a cerealelor pentru cei care aveau cu ce plăti, moldovenii se loveau de altă piedică: cea a transportului grâului și porumbului atât de greu obținut. Un incident grav s-a petrecut în seara zilei de 29 noiembrie 1946, în gara Timișoara. Astfel, câteva sute de moldoveni au ocupat trenul personal nr. 1096 cu cereale. Intervenția unui detașament de poliție, trimis de Chestură, s-a dovedit inefficientă, poliștii fiind nevoiți să se retragă. Spiritele au fost liniștite în urma intervenției unei companii comandate de un maior, trimisă de Garnizoană. În cele din urmă trenul a putut părăsi gara deregând totuși cu câteva ore mersul normal al altor garnituri³².

Inspectoratul de Jandarmi Craiova - semnalează că trenurile de persoane și marfă sunt aglomerate cu locuitori, din regiunile înfometate, porniți în căutare de cereale. Pe raza Inspectoratului însă sunt puțini și izolați. Operațiunile de evacuare continuă în liniște. În cadrul acestora, în gara Piatra-Olt s-au confiscat 210 kg de porumb, 125 kg de grâu, 202 kg făină de grâu, care au fost predate INCOP-ului. Nu s-au produs incidente.

Inspectoratul de Jandarmi Galați - informează că operațiile de triere a călătorilor și evacuarea lor din trenuri se desfășoară în ordine. Legiunea de Jandarmi Râmnicu-Sărat raportează că în ziua de 13 noiembrie 1946 s-au confiscat în gara Râmnicu-Sărat patru vagoane de porumb colectate din comuna Cărpiniș, județul Timiș pentru comuna Dumitrești Gudețul Râmnicu-Sărat). În

30. Florian Banu, *op.cit.*, *art.cit.*, p. 142.

31. Ibidem, p. 104.

32. Apud Gh. Onișoru, *Foamea din 1946. Moldovenii...*, p. 239.

gărilor Adjud, Mărășești și Focșani au fost întorși din drum în ultimele 24 de ore un număr de aproximativ 350 locuitori care mergeau spre Oltenia și Muntenia³³. Se mai menționa faptul că populația județului Putna manifestă tendințe de agitație, datorită lipsei de alimente. De aceea, era necesară luarea de măsuri urgente de aprovizionare cu cereale de către autorități.

Inspectoratul de Jandarmi Timișoara, semnala că în ultimele 24 de ore au fost trimiși înapoi 60 de moldoveni. De asemenea, se mai menționa faptul că pe raza județului Timiș-Torontal se mai găseau aproximativ 100 de moldoveni³⁴.

Legiunea de Jandarmi Bacău raporta la 30 decembrie 1946: "sunt foarte dese cazurile când sunt văzute pe ulițele satului femei cu copii în brațe plângând de foame și locuitori adunându-se în fața primăriilor cerând să se aducă grâu și porumb că mor de foame".³⁵ În același timp Legiunea de Jandarmi Fălciu anunța că țăranii și-au pierdut și încrederea în guvern și că sunt foarte probabile mișcări de revoltă și avertiza: "cu puținele forțe ale Jandarmeriei și Poliției locale nu se vor putea opri masele înfometate".³⁶ Starea de spirit era similară și în Vaslui. În numeroase comune numărul celor lipsiți de hrană crescuse de la 50% la 85% și, ca urmare, furturile crescuseră considerabil. Autoritățile comunicau guvernului că mortalitatea crește îngrijorător și că se așteaptă din zi în zi la acte violente.³⁷

Principala grijă a autorităților din lunile decembrie 1946 și ianuarie 1947 nu era cum să asigure aprovizionarea ritmică a regiunilor înfometate, ci cum să-i împiedice pe oameni să plece după cereale în zonele excedentare. În regiunile secetoase au fost puse la dispoziția stațiilor CFR gărzi de jandarmi care să împiedice imbarcarea locuitorilor în trenuri și deplasarea lor spre regiunile cu excedent de cereale. Inspectoratul de Jandarmi Galați raporta la 1 decembrie 1946 instalarea de gărzi în stațiile Galați, Brăila, Focșani, Tecuci, Mărășești.³⁸

În același timp situația din Moldova devenea tragică. Până în ianuarie, populația ce locuia de-a lungul Prutului se mai hrănea cu ciulinii de baltă, iar cei din apropierea pădurilor mâncau ghindă, dar în scurt timp și aceste "alimente" se terminaseră. Legiunea de Jandarmi Fălciu raporta, în data de 7 ianuarie, că în comunele județului "se văd oameni lipsiți de vlagă, care abia își mai pot duce picioarele, poticnindu-se la fiecare pas". În comuna Hoceni mai multe familii își astâmpărau foamea mâncând humă, iar în comuna Duda un locuitor a fost găsit mort de foame în locuință alături de o opincă pe care o mâncase pe jumătate.³⁹

33. *Ibidem*, p. 240.

34. *Ibidem*.

35. Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul Regional de Jandarmi, dosar 122/1946, f. 32.

36. *Ibidem*, f. 33.

37. *Ibidem*, f. 40.

38. *Ibidem*, dosar 97/1946, f. 22.

39. Florian Banu, *op cit*, p. 147.

Inspectoratul de Jandarmi Iași anunța că în cazul în care nu se aduc cereale, populația de pe teritoriul Inspectoratului riscă să moară de foame în proporție de 65-75%. Pe teritoriul județului Vaslui populația mânca la douătrei zile o zeamă din turte de floarea-soarelui, terci de țărâte și făină de ghindă.

Pe fondul acestor suferințe cumplite ale majorității populației, un grup de afaceriști fără scrupule nu au ezitat să facă avere speculând lipsurile celorlalți. Deoarece o mare parte din negustorii care se ocupau cu specula de cereale erau evrei, Jandarmeria și Poliția anunțau cu îngrijorare o creștere a anti-semitismului.⁴⁰

Operațiunile Inspectoratului General al Jandarmeriei au continuat, rezultatele fiind centralizate din 24 în 24 de ore. Principalul lor efect a fost punerea situației sub control polițienesc la sfârșitul anului 1946, fără însă a se putea satisface nevoile de hrană ale populației. Fenomenul era departe de a fi stopat. Putem aminti situația din stațiile CFR Recea și Potcoava din județul Olt, unde tocmai coborâseră 1000 de înfometați care au luat drumul spre Sud, luându-se măsuri pentru întoarcerea lor.

Cercetările despre foametea din anii 1946-1947 și plecările populației din Moldova în Sudul țării și Banat sunt încă în plină desfășurare, iar corelarea datelor de arhivă cu cele oferite de istoria orală, vor putea, fără îndoială, să ofere materialul suficient pentru o lucrare monografică asupra acestei realități din România în primii ani de după cel de-al doilea război mondial. Dacă în Basarabia - foametea a fost organizată de regimul sovietic, în Moldova dintre Carpați și Prut - autoritățile cu foarte mare greutate au reușit să facă față groaznicului calvar de care a fost bătuită populația din această parte a țării. Unii istorici nu ezită să vadă în înfometare o componentă a impunerii comunismului⁴¹.

Dincolo de realitățile economice, de marile prefaceri înregistrate la nivelul structurilor sociale, starea de spirit a perioadei 1945-1946 a fost influențată de propaganda susținută de Putere și de Opoziție. "Zvonistica epocii a surprins marile frământări ale populației, temerile și speranțele ei⁴².

40. Ibidem, p. 148

41. Vezi în aceste sens Anatol Petrencu, *Înfometarea - element al politicii totalitarismului*, în "Arhivele Totalitarismului", nr. 3-4/1999, p.113-116; Elena Șiscanu, *Înfometarea și legea în R.S.S.M. (1946-1947) comunicare prezentată la simpozionul "Cercetare și istorie într-un nou mileniu"*, Galați, 3-5 mai 2001. Spre o astfel de concluzie ne pot conduce și punctele 13-14 din Directiva K.G.B. din 2 iunie 1947 pentru implantarea comunismului în Polonia; Vezi în acest sens, Gheorghe Buzatu, Mircea Chirițoiu - eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele sovietice (1944-1989)*, vol.I, București, 1998, p.77.

42. Gh. Onișoru, *op. cit.*, p.131.

Ne-am propus în continuare să selectăm câteva din temele propagandistice ale anilor de referință care au avut un impact deosebit asupra populației din Moldova. Aceste teme erau: "venirea americanilor", tema colhozului, însoțită invariabil de hrana la cazan și traiul în URSS, tema antisemitismului și atitudinii antiguvernamentale, fără a neglija și alte manifestări ale populației și mediilor politice.

Situația dificilă în care se găsea România și îndeosebi Moldova era considerată, de majoritatea locuitorilor, în strânsă legătură cu ocupația sovietică. Cum România era un stat mic, incapabil să facă față marelui vecin, speranțele populației se îndreptau spre SUA și Anglia. Pe parcursul războiului F.D. Roosevelt și W. Churchill anunțaseră, de mai multe ori, că odată cu încheierea păcii toate popoarele își vor recâștiga libertatea și vor fi slobode să-și hotărască destinul. De aici s-au hrănit speranțele românilor și a celorlalte popoare aflate într-o situație asemănătoare. Din nefericire, în scurt timp, speranțele s-au transformat în iluzii. Pe această problemă oferta istoriografică este bogată⁴³.

Tema iminenței războiului dintre sovietici și americani circula cu insistență în Nordul Moldovei. Din Buletinului informativ din decembrie 1947 al Inspectoratului de Jandarmi Iași în mediul rural această problemă îngrijora foarte mult pe locuitori⁴⁴.

Tema antisemitismului era și ea prezentă în acești ani, acreditându-se ideea că evreii au adus comunismul în țară, că din cauza lor s-a ajuns la dictatura roșie la noi. Aderenții extremismului naționalist au fost cei care au susținut această idee, iar relativul său succes trebuie pus și prin legătura permanentă dintre antisemitism și antisovietism. Într-un raport de activitate al organizației Botoșani a Frontului Plugarilor din 25 martie 1945, se consemna: "În tot județul există un curent antisemit chiar mai puternic ca în timpul legionarilor ca o consecință a persecuțiilor îndreptate asupra românilor"⁴⁵.

În Moldova se observau dificultăți în relațiile interetnice. În Regionalele locale ale PCR, se atrăgea atenția asupra dezvoltării unui spirit antisemit, care își făcea loc și printre membrii de partid. Cauza era în viziune a conducerii locale comuniste, faptul că "majoritatea comerțului este în mâna evreilor care practică o speculă deșănțată"⁴⁶. Puternice răbufniri antisemite se înregistrau în ianuarie 1946 în județul Roman, pe teritoriul acestuia fiind lansați fluturași scriși

43. A se consulta între altele N. Baci, *Agonia României* (1944-1948), Cluj-Napoca, 1990; Fl. Constantiniu, *Doi ori doi fac șaisprezece. A început războiul rece în România?* București, 1997; Gh. Onișoru, *Vin americanii! - de la speranță la iluzie în România postbelică*, în "Anuarul Institutului de Istorie AD. Xenopol", Iași, tom XXXI, 1994, p.299-314.

44. DJAN Iași, Fond Inspectoratul General Administrativ, dosar 8/1947, f.211.

45. DJAN Iași, Fond Comitetul Regional Moldova, Frontul Plugarilor, dosar 1/1945, f.15.

46. Raportul este din ianuarie 1946; vezi D.J.A.N., Fond Comitetul Regional de Partid Moldova, dosar 1/1946, f.13.

de mână și chiar un manifest cu dimensiunile de 30 și 50 centimetri, intitulat Români. În cuprinsul lor erau aruncate o multime de invective la adresa evreilor⁴⁷.

Pe teritoriul unor județe cum au fost Dolj, Romanați, Ilfov, s-au răspândit manifeste intitulate "Ostași, plugari români" în care era demascată această jefuire a țării. "Toată recolta anului acesta (1945-n.n.), atât de bogată, - se scria în manifestul amintit - dar și cea din anul trecut, care geme prin hambare, ia acum calea grăbită spre sovietici"⁴⁸. La aceasta se adăugau jafurile și abuzurile practicate de soldații sovietici, care treceau pe teritoriul Moldovei și a întregii țări sau care staționau aici conform prevederilor Convenției de Armistitiu.

Unele comandamente militare sovietice, depășind prevederile Convenției de Armistițiu, săvârșeau acte de imixtiune în administrația românească. Astfel, pe teritoriul județului Putna Comandamentul militar sovietic din orașul Focșani controla întreaga activitate publică și dădea dispoziții cu privire la instalarea primari lor, aplicarea de amenzi, rechiziții de alimente⁴⁹.

La sate mulți țărani nu aveau pământ sau aveau insuficient, lipseau vitele și atelajele datorită rechizițiilor pentru front. Pe teritoriul județului Tecuci, se scria într-o notă informativă din 28 februarie 1945, "se simte lipsa cumplită a articolelor de primă necesitate și în special a articolelor de băcănie"⁵⁰. Într-o altă notă informativă din octombrie 1944 în județul Tutova, se menționa faptul că "agricultura mergea foarte slab și nu este însământată nici a cincea parte din suprafața arabilă... populația este agitată și în unele localități ca Untești-Bogdănești nu vrea să mai știe de autoritățile locale și nu colaborează cu acestea"⁵¹.

Populația din orașul Rădăuți "manifesta îngrijorare pe tema lipsei produselor de primă necesitate. Această situație se datorează lipsei mijloacelor de transport și speculei"⁵². Aceeași situație o raportează și Legiunea de Jandarmi Tutova prin care locuitorii orașului Bârlad sunt îngrijorați de faptul că "majoritatea produselor de primă necesitate nu se găsesc pe piață, iar cele care sunt au prețuri exagerate", îndeosebi cele de la comercianții evrei⁵³.

Toate aceste lipsuri făceau ca o parte a populației să fie receptivă la propaganda dusă cu tot mai multă insistență de FND care prin programul anunțat le oferea o speranță pentru viitor. Pe plan politic, în urma discuțiilor care au avut

47. *Idem*, Fond 1, Comitetul Regional PCR, Iași, dosar 1/1946, f.159.

48. Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 41/1944, f.3.

49. *Ibidem*, dosar 112/1944, f.31.

50. *Ibidem*, dosar 104/1944, f.112.

51. Direcția județeană a Arhivelor Naționale (DJAN) Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar 30/1944, f.10.

52. Arh.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar 2/1945, f.45.

53. DJAN Vaslui, Fond Prefectura Județului Tutova, dosar 30/1944, f.10.

loc la Moscova în ianuarie 1945, cu ocazia vizitei lui Gheroghe Gheorghiu-Dej în capitala Uniunii Sovietice, s-a apreciat că în acel moment numai un guvern al FND poate salva țara care se afla în pragul prăbușirii⁵⁴.

La începutul anului 1945 în mai multe județe din Moldova funcționarii administrației locale și a instituțiilor de ordine publică nu mai recunoșteau autoritatea guvernului. Ei refuzau să execute ordinele primite conformându-se doar dispozițiilor transmise de conducerea forțelor FND care le incitau la acțiuni ilegale în vederea înlăturării autorităților locale. Astfel, într-un Buletin Informativ de la sfârșitul anului 1944 al Legiunii de Jandarmi Tutova se sublinia că "unii membrii ai gărzilor patriotice lucrează pe cont propriu..." . "Multe elemente dubioase, cu trecut negru, foști condamnați la pedepse criminale, (cazul lui Madrichi Vasile - șeful gărzii patriotice din comuna Untești-Bogdănești) fac percheziții de la sine putere, iar lucrurile ridicate de la locuitorii pașnici le împart între ei"⁵⁵.

FND nu s-a limitat numai la atragerea muncitorilor, a populației de la orașe, ci și-a îndreptat atenția și spre țăranime. Pentru atragerea ei, programul FND preconiza realizarea imediată a reformei agrare. Se prevedea confiscarea și nu expropriere a moșiilor peste 50 ha, iar cele care aparțineau criminalilor de război se confiscau în întregime. Se exceptau de la confiscare pământurile bisericilor, mănăstirilor și monarhiei pentru a nu îndepărta aceste instituții de FND și a folosi influența lor în rândurile populației. "Țăranul are un atașament religios și e periculos să-l ridicăm împotriva noastră [...]. Și dacă și popii vor fi alături de noi, nu există forță care să împiedice reforma agrară"⁵⁶.

Diferite categorii de cetățeni, sătule de anii războiului, care însemnau sacrificii de tot felul, sperau că sfârșitul care se apropia va aduce schimbările radicale în viața lor. De aceea erau dornici să participe la realizarea cât mai rapidă a acestor transformări. În plus, mijloacele de informare erau limitate aproape în exclusivitate la presa FND , celelalte ziare fiind cenzurate sau chiar interzise. Ziarele "Scânteia", "România Liberă", "Libertatea", la care se adăugau cele din provincie, dar de aceeași orientare, desfășurau o intensă propagandă în anii 1945-1946 pentru atragerea unor categorii largi ale populației și pentru denigrarea partidelor din afara FND , îndeosebi PNȚ și PNL.

Disponibilitatea categoriilor largi de cetățeni de a participa la realizarea transformărilor în care-și puneau mari speranțe a fost folosită de FND, care a atras prin diverse căi o parte a acestor păături sociale. La începutul anului 1945 acestea erau prezente deseori în stradă, la mitinguri și manifestații. Până la sfârșitul lunii ianuarie la aceste manifestații muncitorii își exprimau îndeosebi

54. Ioan Scurtu (coord.), *România. Viața politică în documente*. 1945, București, 1994, p.89.

55. DJAN Vaslui, Fond Prefectura Judetului Tutova, dosar 30/1944, f.10.

56. Ioan Scurtu (coord.), *Op. cit.*, p.83, 87.

revendicările lor de natură economică, precum majorarea salariilor, aprovizionarea întreprinderilor cu materii prime, înghețarea prețurilor.

În februarie 1945 observăm că revendicările economice trec pe locul doi, primele lozinci scandate la adunările organizate din inițiativa FND erau cele legate de preluarea puterii politice. Desigur că cei mai mulți dintre participanți la aceste manifestații veneau din dorința sinceră de a contribui la rezolvarea unor probleme ce îi interesau la acea vreme. Dar FND nu și-a limitat activitatea doar la atragerea și lămurirea diverselor categorii ale populației, ci, de foarte multe ori, s-a folosit și de alte mijloace ca șantajul cu concedierea, cu privarea de unele drepturi etc.

Populația din orașul Galați, se scria într-un document al vremii, "mocnește" și se arată profund nemulțumită de această situație, dar nu are nimeni curajul de a spune ceva, de teama terorii. FND a creat un oficiu de aprovizionare, iar atunci când se aduceau pe piața locală lemne, gaz, cartofi, nu se distribuiau decât celor înscrși în Front sau celor care consimțeau să se înscrie. Astfel, starea de spirit a populației din oraș este dominată de o nemulțumire generală⁵⁷.

Prin convingere sau presiune, influența FND în rândurile populației crește. În primele luni ale anului 1945 în mai multe orașe ale țării ca București, Brăila, Bacău, Constanța, Botoșani, Roman au avut loc mitinguri la care au participat câteva mii de oameni, ceea ce îngreuna desfășurarea vieții normale și producea perturbări în economia țării. Aceasta l-a determinat pe primul-ministru Nicolae Rădescu, ca, în discursul rostit la 11 februarie 1945, să facă apel la păstrarea calmului și disciplinei: "Orice agitații - spune a el - trebuie să înceteze, fiindcă astfel se pune în primejdie ființa țării. Pentru satisfacerea de ambiții politice este criminal să se împingă tot neamul la pierzanie. Nu ne putem apăra împotriva nenorocirilor ce ne pândesc decât prin solidaritate, printr-o conlucrare a tuturor"⁵⁸, aprecieri care, din păcate, datorită conjuncturii interne și externe, au avut un slab ecou. În acest timp, FND își intensifica acțiunile pentru răsturnarea guvernului și la intervenția hotărâtă a URSS prin trimisul său la București, A. Vâșinski, este instalat la 6 martie 1945 un guvern procomunist condus de P. Groza, ceea ce anunța "sfârșitul treptat al democrației românești".

Măsurile luate de noul guvern în vara anului 1945, în vederea blocării cerealelor din gospodăriile țăranilor au declanșat noi nemulțumiri, aceasta în condițiile în care seceta din Moldova amenința întreaga producție de porumb - fapt menționat în nota informativă a Legiunii de Jandarmi Tecuci din iulie 1945⁵⁹.

57. Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 104/1944, f.83.

58. Ioan Scurtu (coord.), *Op. cit.*, p.142.

59. Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 104/1944, f.197.

La orașe, prețurile ridicate constituiau "punctul nevralgic al vieții de toate zilele", de vină fiind haosul economic și speculanții: "România este o țară bogată", "dar aruncată în criză de câțiva inconștienți care până azi au profitat de război, acum profită de dezastrul economic, îmbogățindu-se și mai mult pe spinarea și în dauna populației muncitoare" - se arată în notele informative ale Inspectoratului General al Jandarmeriei⁶⁰.

Mentținerea secetei în Moldova, conducea, în august 1945, la concluzia că producția de porumb scontată, la fel ca și cea de fasole, era total compromisă, țăranii erau nevoiți să suporte și regimul rechizițiilor și afimentarea trupelor informând organul superior de faptul că funcționarii comentau discrepanța ce se crease între salariile jandarmilor cuprinse între 50 000-70000 de lei și cele de la CFR, acolo unde un lucrător de linie primea 120 000 lei pe lună⁶¹.

Funcționarii publici se aflau într-o situație dificilă, suportând privațiuni imense. Ei solicitau fie mărirea salariilor, fie înghețarea reală a prețurilor, având credința că o soluție era posibilă prin aplicarea grilei de la CFR. Comercianții, în schimb, erau "în continuă stare înfloritoare", consumatorii fiind "la discreția" lor.

Pentru a doua jumătate a lunii august 1945 în darea de seamă a Inspectoratului Regional de Poliție Galați se sublinia faptul că satele erau pline de oameni veniți să se aprovizioneze pentru iarnă, prilej de care țăranii au profitat, ridicând considerabil prețurile. La un sac de grâu în doar trei, patru săptămâni crescuse prețul de la 4000-5000 lei la 20000-25000 lei, iar fasolea se vinde a 800-1000 lei kilogramul. De aceea la sate domnea o stare de nemulțumire, ca urmare secetei, rechizițiilor și prezenței soldaților sovietici. Multora le era frică să iasă la muncile agricole pentru că aceștia îi prindeau și îi deposeau de unele lucruri.

O situație tragică se înregistra în Nordul Moldovei, acolo unde frontul făcuse ravagii încă din vara anului 1944. În septembrie 1945 lipseau alimentele de primă necesitate, iar specula înfloreă. Funcționarii publici, "al căror salariu nu se achita niciodată la timp", resimțeau lipsa banilor necesari pentru aprovizionarea de iarnă cu lemne, îmbrăcăminte și alimente, nemulțumirile lor conducând la "adevărate frământări". Cu toate că guvernul a acordat muncitorilor un ajutor pentru iarnă, aceștia se confruntau, în continuare, cu aceeași lipsă a produselor de primă necesitate. În Moldova, starea comercianților era "în contrast" cu a restului populației, în timp ce la sate blocarea cerealelor și colectarea vitelor conducea chiar spre incidente cum s-a întâmplat în județul

60. Ibidem.

61. Vezi nota nr. 216 din august 1945 a Legiunii de Jandarmi Covurlui, în Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 104/1944, f. 207 .

Roman, acolo unde delegații veniți să colecteze vitele au fost maltratați de săteni⁶².

Tuturor acestor frământări puterea instalată la 6 martie 1945 continua să le răspundă prin apelul la formule propagandistice, dând vina pe patroni și moșieri, cât și printr-o campanie de telegrame de adeziune și prin acțiuni de strângere de noi membri pentru PCR și aliații lui, prin orice mijloace. Astfel, la Rezoluția adoptată la Conferința Națională a PCR din octombrie 1945, se menționa speranța pentru o viață mai bună și mai demnă în marea operă de refacere a țării⁶³. Toate "binefacerile" urmau să se îplinească în cazul victoriei comuniștilor în alegeri⁶⁴.

În această perioadă circula o broșură prin care se aducea la cunoștința populației că la sate se adăposteau nu mai puțin de 7 categorii de așa-ziși reacționari, și anume: "moșierii expropriați în 1945, chiaburii, speculanții și afaceriștii, foștii legionari și antonescieni, agenții partidelor zise istorice, PNT și PNL, funcționarii și cei care din neștiință sunt uneltele adevăraților reacționari"⁶⁵, pentru a lupta împotriva "reacțiunii" de la sate. Prin cele mai variate mijloace, s-a încercat și transformarea Frontului Plugarilor într-un partid - organizație de masă, cifrele fiind edificatoare. În decembrie 1945, în Regionala Moldova cu 12 județe, în mediul rural Frontul Plugarilor avea 215 536 membri, față de doar 17 852 câți erau pe listele PCR. Evident, majoritatea erau înscriși de formă⁶⁶.

Pentru surprinderea, cât mai exactă, a realităților sociale din țară, apelul la *sintezele* informative ale organelor de interne dezvăluie, și pentru anul electoral 1946, prefaceri și frământări care au afectat întreaga populație. Din Nordul Moldovei, Inspectoratul de Jandarmi Suceava semnală principalele dificultăți din lumea satelor, în luna februarie 1946, care sintetizate, se refereau la lipsa alimentelor și în special a porumbului, a articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte ("familiile numeroase de câte 4-5 persoane folosesc un rând de haine și încălțăminte, pe rând"), locuințele insalubre (în județele Botoșani, Baia și Dorohoi, pe unde trecuse linia frontului), lipsa semințelor pentru însămânțările de primăvară, precum și faptul că unii preoți solicitau sume exagerate pentru serviciile prestate. Populația urbană se lovea, pe lângă imposibilitatea găsirii unor surse de câștig, de aceeași lipsă a alimentelor și a articolelor indispensabile⁶⁷.

62. Vezi nota informativă a Inspectoratului de Poliție a Moldovei de Nord pe luna septembrie; Ibidem. dosar 403, f.165-170.

63. Petre Țurlea, op. cit., p.25,41.

64. XXX, *Comuniștii și proprietatea particulară*, București, 1946. p.21.

65. *Lupta împotriva reacțiunii la sate*, București. 1948, p.5-20.

66. DJAN Iași, Fond 1 Comitetul Regional Frontul Plugarilor Moldova, dosar 3/1945, f.102.

67. Arh.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 108/1946, f.179.

Măsurile încercate de guvern pentru a asigura protecția măcar pentru funcționarii statului, prin creșterea salariilor la începutul lui martie 1946, s-au dovedit, în condițiile crizei economice, profund ineficiente. În acest timp, Inspectoratul de Jandarmi Iași semnală, în nota informativă numărul 841/14 martie 1946, că locuitorii își manifestau nemulțumirea deoarece surplusul de cereale li s-a blocat în toamnă la prețul oficial. Totodată, vitele au fost ridicate conform Convenției de Armistițiu, așa încât în prezent nu mai au ce să vândă și nici banii necesari ca să-și poată cumpăra unelte agricole⁶⁸.

În aceste condiții, opoziția față de comunism înregistrată la unii locuitori din lumea satelor din anumite județe ale Moldovei nu trebuie să surprindă. Starea de spirit a țăranimii era contrară FND-ului, majoritatea locuitorilor înregimentându-se în PNȚ. Aceste realități erau dublate de ceea ce se întâmpla în mediul urban pentru că, de exemplu, organizația județeană Rădăuți a PCR considera că intelectualii, ofițerii, elevii, studenții și orășenii reprezintă "reacțiunea care era concentrată în magistratură, armată, administrație și școli"⁶⁹.

Un caz special s-a înregistrat în rândul studenților ieșeni prin asasinarea în noaptea de 19/20 martie 1946 a studentului la Medicină Sergiu Iacovlov, fruntaș al tineretului țăranist al organizației Iași. Vestea uciderii sale de poliția vremii a determinat mari manifestații și agitații de protest în Capitala Moldovei în ziua de 21 martie. Corpul său a fost depus la Biserica Sfântul Spiridon din curtea spitalului, un mare număr de studenți trecând prin fața sicriului. Deoarece înmormântarea urma să se facă la Botoșani, o coloană de câteva mii de studenți a condus sicriul până la capătul Păcurarilor, de unde a fost luat cu o mașină de către familie⁷⁰. Prezent la înmormântare, cunoscutul economist Gh. Zane relatează în memoriile sale că "populația Iașului formată din mici meseriași, negustori de cartiere, muncitori de la Atelierele CFR, de la Regie și studenți era în cea mai mare parte ostilă noului regim și autorităților sale"⁷¹.

De altfel, în lunile următoare, incidentele și manifestațiile deschise cu caracter anticomunist ale studenților vor crește în orașele Cluj, Timișoara, București și Iași cu prilejul zilei de 10 mai. În mediile studentești se ducea o campanie sistematică de lansare de zvonuri. În Universitatea din Iași circulând îndeosebi ziarele "Dreptatea", "Liberalul" și "Jurnalul de dimineață" deși erau restrânse ca tiraj, iar în provincie acestea ajungeau foarte greu.

Țăranii așteptau încă, la un an de la legiferarea reformei agrare, primirea titlurilor de proprietate, iar la orașe, funcționarii își puneau unele speranțe în

68. DJAN Iași, Fond Legiunea de Jandarmi, dosă 107/1946, f.7.

69. Ibidem, Fond 1 Comitetul Județean PCR Iași, dosar 1/1946, f.271 (raport din martie 1946).

70. Liviu Mărgineanu, *Ofensiva comunistă în Moldova*. în "Analele Sighet III", *Anul 1946-începutul sfârșitului*. București, 1996, p.508.

71. Gh. Zane, *Memorii*, București, 1997, p.125.

aplicarea noului statut al lor în privința unor creșteri salariale, întrucât scumpirile îi aduseseră în postura de a vinde obiecte casnice pentru a-și putea cumpăra hrană.

Funcționarii publici erau afectați de discrepanța dintre salarii și prețuri, echivalentul retribuției pe o zi ajungând pentru a fi achiziționat doar o jumătate de kilogram de mălai sau fasole, aceasta în timp ce economatele continuau să fie slab aprovizionate. Pentru muncitori, pe lângă problema salariilor, alte motive de îngrijorare erau determinate de faptul că unele întreprinderi nu respectau clauzele cuprinse în contractele colective de muncă, iar economatele distribuiau inechitabil alimentele și articole de încălțăminte (care erau de altfel în cantități insuficiente), că rațiile erau prea mici în raport cu munca prestată, că anumite societăți industriale începuseră să-și închidă porțile din cauza lipsei cerealelor pe care trebuiau să le distribuie muncitorilor.

Răsfoind sporadic ziarul "Scânteia" din acești ani se observa apariția frecventă a unor minuscule știri de genul "Astăzi este valabilă cartela de pâine nr...". Asemenea mici note apăreau însoțite uneori cu mici avertismente privind ajutorarea copiilor și flămânzilor din Moldova ("Marea Foamete") sau cu anunțuri triumfaliste care relatau preocupările noii Puteri: cantine ieftine pentru mineri, pentru muncitorii de la S.T.B. sau Malaxa etc.

Din anii 1946-1947 au apărut cartele pentru pâine, în diverse culori, care desemnau cantități zilnice diferențiate. Cele de culoare maro însemnau 500g de pâine și erau acordate "muncilor grele": mineri, siderurgiști, pavagii, țapinari. Bonurile de culoare mai deschisă, mai pastelate, dar care însemnau cantități mai mici de pâine vizau persoanele care lucrau în meserii mai "ușoare": medici, profesori, funcționari. Desigur, că au existat persoane care nu aveau dreptul la cartelă din motive adeseori antagonice: activiștii de partid, milițienii, securiștii, chiaburii, foștii industriași, toți cei pătați, cu inaderență la noul regim. Paralel cu sistemul cartelelor a existat și achiziționarea "pe puncte" a unor produse nealimentare: bocanci, costume, izmene, unelte casnice. Tocmai de aceea, în acești ani, presa din țările Cortinei de Fier, vitupera împotriva Planului Marshall (în fapt investiții directe ori de portofoliu către țările Vestice afectate de război) și pre-amărea ajutorul "dezinteresat" al URSS. Epoca era înțesată de triumfalism, de "lupta pentru pace" împotriva trădătorilor de război, dar și împotriva "dușmanilor interni și externi".

Discrepanța dintre prețurile produselor agricole și cele comercializate prin rețeaua magazinelor de la orașe, ce acționa în defavoarea sătenilor conducea la lipsuri mari în mediul rural la capitolul îmbrăcăminte și alimente, determinând noi surse de tensiune între sat și oraș. Astfel, postul de jandarmi Rotopănești raporta în acest sens, legiunii de Jandarmi Baia, în decembrie 1946, că "produsele rurale ale cetățenilor față de cele de la oraș sunt inferioare și nu se poate

face față în raport cu prețurile care urcă zilnic". O altă nemulțumire era legată de injustițiile și abuzurile comise pentru înfăptuirea reformei agrare care "a dat pământ la mulți oameni ce nu aveau dreptul"⁷².

Organizația județeană Baia a PCR, sublinia, în urma alegerilor de la 19 noiembrie 1946, că toate neajunsurile cu care se confrunta populația zonei s-au răstrânt negativ asupra guvernului. Intelectualii satelor, preoții și funcționarii, cu mici excepții, au făcut în mare parte jocul opoziției⁷³.

Starea de spirit a locuitorilor din Moldova era, așadar, agitată, determinată de distrugerile războiului și prezența trupelor sovietice care au accentuat criza social-economică ce a dus la scăderea drastică a nivelului de trai și la inflație. Pe acest fond, nemulțumirile, neliniștile, dar și marile speranțe, au impulsionat actul propagandistic și fantezia. Temele mari au fost antisovietismul, deportarea în URSS, colhozul, și implicit, declanșarea unui război între URSS și SUA. În unele județe din nordul Moldovei s-au înregistrat și unele accente antisemite, folosindu-se din plin zvonul, colportat cu sprijinul preoților și învățătorilor. Toate aceste teme au prins rădăcini în electorat, rezultatele văzându-se în alegerile din 19 noiembrie 1946, când mulți locuitori din zonă s-au manifestat împotriva comunizării țării. Prin urmare, Moldova reprezenta întruchiparea "durerilor înăbușite" și a experimentelor comuniste ce se profilau la orizont.

72. Arh. N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar 92/1946 f. 65-66.

73. DJAN Iași, Fond 1, Comitetul Regional PCR Iași, dosar 1/1946, f. 87.

DIN CORESPONDENȚA LUI NICOLAE IORGA CU DOAMNE INTELECTUALE DIN BOTOȘANI

DORU VILHEM*

Nicolae Iorga este, probabil, exponentul cel mai ilustru al genului epistolar din cultura română, cele peste patru sute de volume de scrisori, din fondul care-i poartă numele, aflate în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române, făcând din plin dovada acestui fapt.

Între scrisorile, având expeditori din toate categoriile sociale și din cele mai diferite medii, din țară sau străinătate, nu foarte multe sunt semnate de botoșăneni. Cei mai mulți dintre semnatari sunt intelectuali, funcționari, oameni politici sau admiratori ai marelui savant, subiectul scrisorilor variind, de la informații utile savantului și omului politic, până la solicitarea ajutorului pentru rezolvarea unor probleme de ordin obștesc sau personal.

Printre corespondenții din Botoșani ai marelui savant se numără și câteva femei. Puține la număr, provenind din mediul intelectual, ele se adresează marelui om de cultură în calitatea acestuia de Ministru al Instrucțiunii Publice, Președinte al Comisiei Monumentelor Istorice sau Președinte al Ligii Culturale. În mod firesc, subiectul scrisorilor are tangență cu calitatea destinatarului, de membru cu puteri de decizie în Guvernul României, sau al amintitelor instituții. Preocuparea pentru răspândirea culturii în lumea satelor, pentru supraviețuirea instituțiilor școlare amenințate de politica bugetară a guvernelor timpului, sau grija pentru păstrarea unor monumente istorice amenințate de intervențiile neavenite ale oficialităților, sunt cele mai semnificative subiecte ale scrisorilor la care ne referim.

Desigur, nu lipsesc nici solicitările vizând rezolvarea unor probleme de ordin personal, pe care Nicolae Iorga le putea influența favorabil, dar, în acest caz, el era ultima persoană la care s-a apelat, după ce toate celelalte mijloace de rezolvare se epuizaseră.

Din lectura scrisorilor, reiese că semnatarele erau persoane cunoscute savantului, fie provenind din rândul celor mai importante familii botoșănene, fie

* Inspector școlar la Inspectoratul Școlar al județului Botoșani.

din lumea intelectuală a Botoșanilor, între care, absolvente ale cunoscutei Școli de Misionare de la Vălenii de Munte.

Din rândurile celor care au urmat cursurile Școlii de Misionare, a făcut parte și învățătoarea Maria Șandric din satul Hulub, comuna Dângeni, jud. Botoșani, care la 21 septembrie 1926 îi adresa lui Nicolae Iorga o scrisoare în care îi comunica impresiile produse de satul în care fusese repartizată ca învățătoare.

Dintre toate, cel mai mult a impresionat-o starea precară a sănătății locuitorilor, adulți sau copii, numărul mare al tuberculoșilor și a celor bolnavi de sifilis - cauza fiind, după părerea sa, alimentația proastă și lipsa oricărei educații și asistenței medicale.

Era necesar, conchidea tânăra învățătoare, un spital la care să poată apela locuitorii comunei și ai satelor din jur, iar pentru elevi, o farmacie școlară, pentru dotarea căreia era dispusă să doneze suma de 1000 de lei din salariul său.

Pe lângă aspectele mai sus amintite, corespondenta îl informa pe Nicolae Iorga în legătură cu intenția sa de a înființa în comuna Dângeni o secție a Ligii Culturale sau un alt așezământ de cultură, mai mult decât necesar unei comune în care locuitorii erau în cea mai mare parte analfabeți. Referitor la această intenție, învățătoarea Maria Șandric scria marelui istoric: "... am vorbit să înființăm Liga Culturală sau o Casă de Citit și la urmă am ajuns cu toții de acord să înființăm un Cămin Cultural. Cum aici în sat nu se găsește la nimeni o carte, doresc mult să înființăm o bibliotecă populară <Nicolae Iorga>, care să cuprindă trei categorii de cărți: pentru elevi, pentru popor și pentru intelectualii satului. Așa că vă rog din suflet, dispuneți, Domnule Profesor, să mi se trimită cărți de la București ".¹

Într-o altă scrisoare, nedată, dar probabil, tot din același an, Maria Șandric relua problema bibliotecii comunale și a căminului cultural, profesorul fiind rugat "din suflet" să rezolve "*chestia bibliotecii comunale și a Căminului Cultural ce doresc să înființez în satul meu* "².

În aceeași scrisoare, învățătoarea din Hulub-Dângeni îl informa pe Nicolae Iorga că a terminat traducerea unui articol din IL POPO D'ITALIA, pe care acesta îl încredințase probabil, în perioada când aceasta frecventa cursurile Școlii de Misionare de la Vălenii de Munte.

O a treia scrisoare îi este adresată istoricului de Maria Șandric la 4 septembrie 1927. Prin această scrisoare, istoricul era informat că "*societatea noastră culturală, Secția Ligii - merge foarte bine*" și că tânăra învățătoare intenționa să se mute de la Dângeni, unde "*printr-o întâmplare am fost numită*" la Vălenii de Munte. În privința demersurilor făcute în această direcție, Maria Șandric îl

1. Biblioteca Academiei Române, *Correspondență N Iorga*, vol. 331, fila 425

2. *Ibidem*, fila 423

informa pe Nicolae Iorga că *"Am încercat cu cei mai mici (Revizoratul Școlar) și am reușit întrucâtva, însuși inspectorul m-a trecut pe lista detașatelor, aveam o ascensiune asupra oricui prin faptul că am fost la școala Dumneavoastră... dar deocamdată șanse de Văleni nu sunt"*.

Scuzându-se că nu a trecut personal să-l informeze asupra celor întreprinse în vederea transferului, aceasta încheia: *"Dumneavoastră sunteți atât de bun și ajutați cu atâtea bunătăți pe oricine, încât, cu toată îndrăzneala mea oltenească, nu am mai avut curajul să vă supăr...dar, Dumneavoastră, care iertați atâtea, sunt sigură că mă veți ierta și pe mine"*³

O doleanță asemănătoare (transferul în altă localitate) conține și scrisoarea adresată la 23 martie 1932, lui Nicolae Iorga, de învățătoarea **Mitrodora Tudor** din Adâncata, și ea absolventă a Școlii de Misionare de la Vălenii de Munte. Ea îl informa despre cererea depusă la Revizoratul Școlar Dorohoi de a fi transferată de la Adâncata la Botoșani. Întrucât nu primise încă un răspuns din partea Revizorului Școlar, Mitrodora Tudor presupunea că: *„O vor fi înaintat pe cale ierarhică, fără să fie semnată de Domnia Voastră"*. Rugându-l, în încheiere, să-și pună avizul pe cererea ce însoțea scrisoarea, pentru a o înainta Revizorului Ghițescu, corespondenta își cerea scuze pentru că: *„O scrisoare din partea uneia dintre elevele Domniei Voastre vine însoțită tot cu o rugămintă"*, dar, continua ea *"la cine să apelăm dacă nu la Domnia Voastră, care ne sunteți sfătuitoare și îndrumătoare a tot ce e bun și de folos nouă, ca un adevărat părinte"*⁴.

Cu o problemă legată tot de școală i se adresează lui Nicolae Iorga, la 24 august 1929, **Olga Savinescu**, directoarea Școlii Normale de fete "Despina Doamna" din Botoșani. Întrucât școala fusese nominalizată de Guvernul României printre cele care urmau a fi desființate, Olga Savinescu apela la sprijinul marelui istoric pentru a împiedica *"a se face un act de nedreptate prin desființarea uneia dintre cele mai bune și apreciate Școli Normale din țară"*.

Făcând apel la strânsa legătură a savantului cu orașul natal, consolidată, mai ales după înființarea în decembrie 1924 a Universității Populare ce-i purta numele, Olga Savinescu îi amintea, pentru a scoate în relief valoarea școlii pe care o conducea, amenințată acum cu desființarea că, *"multe din elevele noastre au fost primite la cursurile de vară de la Vălenii de Munte și în urma concursului depus, au fost primite printre interne la Școala de Misionare - Văleni"*. În încheiere, exprimându-și speranța că școala va putea fi salvată, directoarea Școlii Normale de Fete "Despina Doamna" din Botoșani scrie: *"Ca fiu al Botoșanilor, credem că vă interesați de toată mișcarea culturală din acest oraș"*

3. Ibidem, vol. 340, fila 662.

4. Ibidem, vol. 390, fila 86.

*și desființarea unei școli ca aceasta cu un renume câștigat, n-ar putea să vă lase indiferent. O vorbă de a Dumneavoastră adresată Domnului Ministru al Instrucției Publice credem că ar fi de ajuns spre a împiedica desființarea acestei școli, a cărei activitate o puteți vedea mai amănunțit în memoriile ce v-am trimis*⁵,

Precizăm că, fără a avea confirmarea scrisă a marelui savant, credem că Nicolae Iorga a intervenit în această problemă, întrucât Școala Normală de Fete "Despina Doamna" din Botoșani a mai funcționat până în anul 1938.

În sfârșit, o ultimă scrisoare la care ne vom referi este semnată de Maria N. Boldur Epureanu, datată la 19 aprilie 1927 și expediată din satul Cristești. Corespondenta se adresează lui Nicolae Iorga în calitatea acesteia de Președinte al Comisiei Monumentelor Istorice și îi aduce la cunoștință pericolul care plana asupra unui vechi lăcaș de cultură din localitate, datorită disputei prost arbitrată de primarul comunei și de protopopul județului, dintre bătrânul preot al comunei și mai mulți aspiranți la parohie. *"Moșia Cristești - scria L. Maria N. Boldur Epureanu - are o biserică veche de câteva secole, care, în interiorul ei, într-o hruță, conține rămășițele bunilor și străbunilor foștilor proprietari precum și micul cimitir ce o împrejmuiește. În pridvorul ei stă afișată hotărârea Ministrului Cultelor relativ la monumentele istorice.*

De vreo 20 de ani s-a clădit o biserică mai încăpătoare la care s-au transportat multe din obiectele cele vechi. În urma multor vrajbe iscate între preotul cel bătrân din sat și alți aspiranți la parohie, primarul a primit ordin de la protopop să strămute biserica veche la cimitirul nou din afara satului,

*Nu știu dacă biserica a fost aleasă ca monument istoric, dar vă rog foarte mult, Domnule Președinte, a o lua în apărare pentru a nu fi ridicată de pe mormintele celor cari, probabil, au construit-o, ceea ce s-ar putea proba cu documentele ce posed".*⁶

Ca și în cazurile anterioare, nu cunoaștem răspunsul dat de Nicolae Iorga solicitării primite, dar demersurile lacute de Maria N. Boldur Epureanu, Maria Șandric și Olga Savinescu dovedesc faptul că, într-o vreme, mai ales a bărbatilor, femeile s-au implicat cu curaj în problemele timpului, semn al unor tot mai pronunțate emancipări ce avea să devină realitate concretă în deceniile următoare.

Faptul că între corespondentele lui Nicolae Iorga sunt și reprezentanțe ale învățământului botoșănean constituie încă o dovadă a importantului rol jucat de acestea în ridicarea culturală a locuitorilor județului Botoșani, rol pe care și-l mențin și acum.

5. Ibidem, vol. 353, fila 237.

6. Ibidem, vol. 351, fila 154.

SUMMARY

The great scholar, the world-wide known historian *Nicolae Iorga*, a son of Botosani is likely to have been the representative figure of the epistolary genre from the Romanian culture .

Nicolae Iorga kept in his memory the remembrances of his native places, and it is a fact that throughout the years he had friendly relationships with many intellectuals from Botosani, they even wrote each other.

A part of his correspondence comes from the intellectual class and asks the great scholar to save game schools from being eliminated, to preserve game historical monuments but requirements which deal with personal problems can also be found.

We know the content of these letters but we do not know the answer. The fact that the problems of culture found in the letters were solved reveals that the scholar involved himself directly and had a major contribution to solving what those intellectual women required. Last but not least, we add that they courageously involved in the problems of their time as a definite sign of the emancipation which was to become a concrete reality in the following decades.

CONSIDERAȚII PRIVIND HOTARUL TÂRGULUI BÂRLAD ÎN EVUL MEDIU

OLTEA RĂȘCANU-GRĂMĂTICU

Problema evoluției hotarului și ocolului târgului Bârlad în evul mediu a atras atenția cercetătorilor încă de la sfârșitul secolului trecut¹. Cele mai multe considerații au fost făcute însă în legătură cu hotărnicia Bârladului din 1495² și cu restrângerea moșiei târgului, ca urmare a numeroaselor danii făcute de domnie în folosul marilor feudali și mănăstiri în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea³.

Numeroase referiri la situația Bârladului s-au făcut, de asemenea, în cadrul studiilor tratând evoluția formelor de proprietate feudală, obligațiile ce decurgeau din folosirea în devălmășie a moșiei târgului, cât și a satelor din ocolul domnesc⁴.

1. Al. Papadopol Calimah, *Notiță istorică despre Bârlad*, Bârlad, 189, p. 5. I. Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. II, p. 1-5; 32-37; vol. III, p. 2-4; vol. IV, p. 58. I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 140-141; N. Iorga, *Studii și documente*, București, vol. VII, p. 206-208; M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 681-684; Gh. Ghibănescu, *Sunete și izvoade*, vol. XVII, Iași, p. 9.

2. Cf. Al. Papadopol Calimah, *op. cit.*, p. 5; I. Antonovici, *op. cit.*, vol. II, p. 1-5; vol. III, p. 2-4; I. Bogdan, *Hotărnicia Bârladului*, p. 48-52; N. Iorga, *op. cit.*, p. 206-208; Vezi și C.C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți medievale din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 190-195; Gh. Popescu, *Bârladul – istoria unui străvechi oraș*, în "Monografia municipiului Bârlad", Bârlad, 1974, p. 27-28, interpretează greșit hotărnicia din 1495 ca fiind dată pentru întărirea ocolului și nu a moșiei târgului Bârlad; I. Caproșu, *Cu privire la istoria orașului Bârlad*, în "A.I.I.A.I.", XIII, 1976, p. 259.

3. I. Antonovici, *op. cit.*, vol. II, p. 7-12, 39-42; 80, 118, 138; 164-172; vol. III, p. 1-17; 20, 37, 188; vol. IV, p. 100-101; 141-143; C. Negulescu, *Documente privind moșia târgului Bârlad*, în "Revista Arhivelor", 2/IX, 1966, p. 125-130; V. Berbecaru, *Unele aspecte privind istoricul moșiei obștei târgului Bârlad*, în "Carpica", II, 1969, p. 363-367.

4. P.P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române în interpretări românești*, București, 1947, p. 165; Ibidem, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova* (sec. XIV-XVII), București, 1952, p. 415; A.V. Sava, *Târguri, ocoale domnești și vomicii în Moldova*, în "Buletinul științific", Academia RPR, IV (1-2), 1952, p. 91; C. Cihodaru, *Câteva constatări în legătură cu proprietatea feudală și situația țărănimii din Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în "SCSI", 1/XII, 1961, p. 39-67; N. Grigoraș, *Proprietatea funciară a orașelor moldovenești în timpul orânduiri feudale și evoluția ei*, în "SCSI", 2 (XII), 1961, p.; D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova în secolul XIV-XVIII*, în "AIIAI", II, 1965, p. 146; Idem, *Noi conside-*

Un punct de vedere apropiat există în privința dispariției ocoalelor domnești în decursul secolului al XVII-lea⁵.

Totuși, nu există încă un studiu de ansamblu care să sintetizeze toate constatările și observațiile, speciale sau generale de până acum. În rândurile care urmează ne propunem să suplinim tocmai această lacună, insistând mai ales asupra modificărilor teritoriale ale hotarului, pe baza analizei celor două hotărnicii din 1495 și 1757, asupra consecințelor micșorării moșiei târgului pentru locuitorii Bârladului, precum și formele de luptă folosite de aceștia împotriva numeroaselor samavolnicii ale domniei sau ale marilor feudali⁶.

Nu vom aborda însă problema, pe cât de interesantă pe atât de complexă și disputată încă a originii hotarelor și ocoalelor domnești, considerând că sfera ei implică o arie de referință cu mult mai largă, care depășește, evident, limitele reconstituirii noastre.

Este bine cunoscut faptul că așezările urbane formate în cadrul statului feudal au devenit proprietate domnească. "Domnul după vechile obiceiuri va stăpâni toate orașele Moldovei ca proprietatea sa", relatează la începutul secolului al XVIII-lea Dimitrie Cantemir⁷. Toate orașele dispuneau de o anumită moșie sau hotar, prin care se înțelegea terenul care îl înconjura, format din ogoare, imaș și fânețe, livezi, vii, prisăci, iazuri, vaduri de mori etc.

Preexistând întemeierii statului, în situația în care ele s-au suprapus celor sătești, hotarele târgurilor s-au fixat totuși la sfârșitul secolului al XIV-lea și în decursul secolului al XV-lea, odată cu cristalizarea formelor administrativ-teritoriale. În aceeași perioadă s-au format și ocoalele domnești, care cuprindeau un număr de sate anexate la un târg, cetate sau curte domnească⁸.

rații privind orașe și târgurile din Moldova, în sec. XIV-XIX, în "AIIAI", VII, 1970, p. 48-50; Idem, *Fărâmițarea feudală și lupta pentru centralizarea statului*, în "AIIAI", XVI, 1979, p. 317-318; I. Toderașcu, *Unele precizări cu valra târgurilor din Moldova din secolul XV-XVIII*, în "ASUI", XII, act. III, 1966, p. 153-163.

5. În secolul XVII pentru dispariția ocoalelor domnești opinează A. Sava, C.C. Giurescu, D. Ciurea (vezi *op.cit.*, la nota 2-4). A. Sava a încercat să explice desființarea acestor formațiuni administrative și în funcție de stabilirea capitalei Moldovei la Iași în a doua jumătate a secolului XVI.

6. Vezi N. Grigoraș și C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupra feudală în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în "Studii", XII, nr. 6, 1960, p. 32-34 și nr. 3, 1961, p. 643; și V. Berbecaru, *op.cit.*, p. 363-367.

7. *Tratatul de la Luțk*, 13 aprilie 1711, în D.A. Sturza și C. Goleșcu Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii românești*, I. București, 1900, p. 17; P.P. Panaitescu, *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711*, în "Studii", IV, 1961, p. 912.

8. Deși, în prezent, s-au clarificat noțiunile de hotar și ocol domnesc, continuă unele discuții între cercetători privind originea acestora. C.C. Giurescu, N. Grigoraș, I. Toderașcu, au susținut originea rurală a orașelor, ținând cont și de folosirea în devălmășie a moșiei târgurilor, cât și de prezența în numeroasele documente medievale a acestor "oameni bătrâni și buni", alături de autoritatea municipală. C.C. Giurescu a considerat ocoalele domnești domenii feudale, care au apar-

În acțiunea de consolidare a puterii centrale desfășurată de domnie în secolul al XV-lea și în special de Ștefan cel Mare, orașele au jucat un rol important pe plan social-economic și politico-militar. Nu întâmplător Ștefan cel Mare a confirmat, după informațiile documentare de care dispunem, trei hotărnicii mai vechi aparținând orașelor Tg. Frumos, Vaslui și Bârlad. Hotărnicia Bârladului din 1495, fără îndoială, unul din documentele principale emise de cancelaria domnească, stipulează în partea introductivă că a fost emisă la cererea "acestor adevărați șoltuzi și pârgari și toți târgoveții noștri din târgul Bârlad", precum și a "toți oamenilor săraci din toate satele ce se țin de acel târg și sunt așezate pe hotarul lor"⁹. Considerăm că satele, indicate în hotărnică: Lipinești, Brădești, Sușnești, Hrănești, Roșcani, Perieni, Porțari, Drujești, mărgineau doar moșia târgului Bârlad, fără a face totuși parte din ea și nu aveau nimic comun nici cu cele din ocol, ascultătoare direct de curtea domnească: Lăslăcani pe Tutova, Zorleni, Rânzești, Mărciucani, Bilițigani, Cetățuia, Dolhești¹⁰.

Scopul eliberării acestui act din 1495 era necunoașterea hotarului "cel vechi, care din veacuri s-a ținut de acel târg al Bârladului"¹¹. Nu este vorba de o simplă formulă de cancelarie domnească, ci de o confirmare a unor drepturi legate de vechimea lui mult mai îndepărtată. Extremitățile moșiei târgului Bârlad, variaua între 10 și 18 km folosindu-se ca semne hotarnice din loc în loc câte "o movilă săpată", "stejari însemnați", "groapă săpată" sau porțiuni din cursul unor ape (Bârladul și afluenții săi: Jeravăț, Tutova, Simila). Amintirea acestora s-a perpetuat din generație în generație până în vremurile noastre. Hotarul începea din malul râului Bârlad, mai sus de târg în dreptul unei sălcii, străbătea șesul până la Dealul Mare, ajungând în vârful dealului în fața Lipineștilor, parcurgea făgetul Leahului, de-a lungul obcinei până la drumul ce mergea spre

ținut inițial voievozilor și cnezilor locali, iar după întemeierea statului au trecut în proprietate domnească. În scopul aprovizionării târgurilor, cetăților, sau curților domnești, un număr de sate au fost desemnate de domnie să fie ascultătoare de acestea și nu de ținutul din care făceau parte. D. Ciurea a apreciat că nu poate fi vorba de ocoale domnești înainte de Ștefan cel Mare, utilizarea termenului în actele de cancelarie medievală, generalizându-se abia în secolul al XVI-lea. În acest sens nu este de acord cu interpretarea termenului de *volost*, în actul de reconciliere din 1 septembrie 1435 între Ilie și Ștefan, fiii lui Alexandru cel Bun, pentru Bârlad, ca prima mențiune a ocolului acestui târg și a sugerat traducerea termenului prin "ținutul Bârladului" (vezi *op.cit.*, la nota 4).

9. N. Iorga, *op.cit.*, p. 206-208; I. Bogdan, *op.cit.*, p. 48-52; I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 1-3, *DIR*, A. Moldova, XV, 2, p. 210-212; *DRH*, A. Moldova, III, doc. 151, p. 281-282.

10. Satele Sușnești, Hrănești, Porțari au dispărut de-a lungul vremurilor (Vezi C. Cihodaru, *op.cit.*, p. 50-64), celelalte s-a menținut până în prezent, fie sub vechea denumire (Brădești, Perieni, Drujești) sau adoptând un alt nume (Lipinești – Frunțișeni). Aceeași situație o întâlnim și cu unele sate din ocolul domnes al târgului Bârlad care și-au schimbat denumirea: Bilițigani – Dilițigani-Cemați; Mărciucani-Ivești (Cf. cu D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului...*, p. 232).

11. *DRH*, A, III, p. 281.

Trestiana, apoi pe lângă Brădești până la pâraul Jeravăț mai jos de Sușnești. Continua apoi până la vărsarea Jeravățului în Bârlad, mai jos de Hrănești, traversa râul Bârlad și de aici la deal direct până la malul pâraului Tutova, mai jos de Roșcani; urca apoi de-a lungul pâraului Tutova până la gura Crângului, trecea peste dealul Perienilor, apa Similei și revenea la malul Bârladului de unde începuse măsurătoarea (vezi și harta anexă)¹². Cu ocazia hotărniciei, Ștefan cel Mare dăruia o siliște pe Tutova "anume Ivancea de la Tătarca" pentru a fi anexată moșiei Bârladului, siliște cumpărată de domn cu 100 de zloți tătarăști de la Anușca și Mușa, fetele lui Mihăilă Toader¹³. De asemenea, întărea bârăldenilor scutirea de vama cea mică¹⁴.

Tot din cuprinsul hotărniciei se relevă și prezența "oamenilor săraci" în două ipostaze, mai întâi cei "din satele ce țin de acel târg" și în al doilea rând cei "din târgul nostru Bârlad". Prima situație este legată de cererea formulată domniei în vederea recunoașterii hotarului Bârladului. În al doilea caz "oameni săraci" sunt considerați toți târgoveții, cu excepția autorităților municipale, care urmau să beneficieze de un privilegiu mai vechi, privind scutirea de vama cea mică. O situație similară întâlnim și în hotarnica Vasluiului în care Ștefan cel Mare precizează că "am miluit pe șoltuzii și pârgarii și pe toți oamenii săraci din târgul Vasluiului și le-am întărit obiceiul cel vechi de a plăti vama cea mică"¹⁵. Termenul folosit în document nu trebuie suprapus însă întrutotul semnificației sociale. Orașul, chiar în etapa de început, nu era constituit încă dintr-o masă omogenă de oameni. Abia treptat se vor accentua deosebirile dintre diferitele categorii de meșteșugari și negustori, clerici, slujbași, dregători, ajungând să îmbrace formele cristalizate din etapa de descompunere a feudalismului.

Hotarul târgului Bârlad a suferit unele schimbări în timp, îngustându-se treptat, ca urmare a numeroaselor danii, făcute de domnitori unor persoane particulare, pentru slujbele îndeplinite, sau mănăstirilor. De la acordarea unor privilegii fiscale, a unor vaduri, pentru instalare de mori, pive, locuri pentru prisăci, a unor terenuri rămase libere după redistribuirea lor anuală târgoveților, s-a ajuns la cedarea unor părți din moșia târgurilor, fapt care lovea direct în interesele economice ale acestora din urmă. Bârladul era un important centru vamal

12. *Ibidem*. Vezi I. Antonovici, *op.cit.*, IV, p. 59. Identifică Valea Sălcuței cu "salcia" de pe malul Bârladului de unde începuse măsurarea hotarului. Dealul Movilei și Valea Movilei cu "movila săpată" dinspre Drujești și râul Bârlad, iar Dealul Stejarului cu ultimul stejar de pe obcină. Considerăm că hotarul nu avea o întindere atât de mare ca să atingă obcina din zona Ghermăneștilor unde se afla Dealul Stejarului. De asemenea, apreciem că latura de răsărit a ocolului Bârladului se aflat între Prut și obcină și nu de-a lungul acesteia, cum afirmă I. Antonovici, ceea ce a implicat unele confuzii cu întinderea hotarului acestui târg (Idem, *op.cit.*, IV, p. 58).

13. *DRH*, A. III, p. 282.

14. *Ibidem*.

15. I. Bogdan, *op.cit.*, p. 63-66.

al Moldovei de Jos. Vama cea mare se plătea de negustorii străini pentru mărfurile aduse în mai multe locuri, depinde de direcția de unde veneau. De multe ori domnitorii dăruiau vama acestor târguri mănăstirilor sau unor mari boieri. Așa s-a întâmplat cu vama târgului Bârlad care a fost dăruită de Alexandru cel Bun mănăstirii Bistrița, în 1422¹⁶, iar în timpul lui Eustatie Dabija mănăstirii Bârnova în 1665¹⁷. Acordarea unor terenuri din hotarul târgurilor, atât prin danie, cât și prin vânzare, în vederea redresării visteriei domnești, devine un fapt curent începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel, în 28 martie 1594 Aron Vodă întărește lui Toader Chiriac, mare vameș, stăpânirea asupra satului Zorleni cu loc de moară mai sus de Bârlad, care făcuse parte "din hotarul târgului Bârlad"¹⁸. Dania fusese efectuată de Aron Vodă în schimbul a 6 cai buni și a 2000 de aspri, dați de marele vameș în timpuri de restriște¹⁹. După cum ne informează D. Cantemir, 2000 de aspri echivalau cu 10 galbeni²⁰. Considerăm însă că în acest caz nu este vorba de o danie din hotar, ci din ocolul târgului Bârlad, care a fost supus aceluiași sistem de spoliere. Dania amintită a fost confirmată și de Eremia Movilă la 9 iulie 1602²¹.

Moșia Bădeana a fost deslipită din hotarul târgului Bârlad și dăruită mănăstirii Grăjdeni de ctitor, după tradiție Petru Rareș. În 1599 Eremia Movilă întărește lui Nistor Ureche, marele vornic al Țării de Jos, alături de satul Giulești pe râul Bârlad și satul Bădeni, pe care îl cumpărase de la preotul Ioan, de la mănăstirea Grăjdeni, plătind cu 50 de boi o moarte de om²². Aceste sate de la N. Ureche au trecut la Al. Buhuș, hatmanul, și apoi la V. Gheuca. La 16 august 1641, Vasile Lupu dăruiește vameșului Teodor Palade o bucată de pământ din moșia Bârladului ce era lângă hotarul satului său Porțărești, pe pârâul Simila²³. În vederea delimitării unor loturi de pământ din moșia târgului, domnul obișnuia să trimită câte un dregător care urma să fie ajutat de autoritățile locale. În 1667 Iliaș Alexandru Voevod însărcina pe Bejan Gheuca, vornic de Bârlad, să stabilească hotarele satelor Frunțișeni și Balumirești, ce aparțineau comisului Ștefan Cerchez²⁴. Cu această ocazie urma să se fixeze hotarul dinspre Bârlad și cel ce era danie de la Duca Vodă, din valea Trestianei, "de la podul lui Clefaș

16. DRH, A.I. doc. nr. 51, p. 75-76.

17. I. Antonovici, *op.cit.*, IV, p. 100-101.

18. DIR, A, XVII, 4, p. 105.

19. *Ibidem*.

20. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. 1968, p. 219.

21. DIR, A, XVII, 1, p. 48.

22. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III, partea a II-a, Iași, 1906, p. 149, 158.

23. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 7-8. Satul Porțărești fusese cumpărat de T. Palade de la Ș. Gheuca și confirmat de V. Lupu la 25 ianuarie 1636 (I. Antonovici, *op.cit.*, III, p. 37).

24. *Ibidem*. Siliștea Frunțișenilor a fost dăruită la 28 septembrie 1629 de Alexandru Coconul lui Maftei Roșca, negustor din Bârlad, pentru doi cai buni "dați în treaba țării" (*Ibidem*, p. 4).

în jos, până la vâlceaua Dumbrăvița, unde începea și hotarul Cetățuii și de aici peste drumul ce merge la târg la deal spre Odăile Vânteștilor, până la hotarul Popenilor și la obârșia Vârleazului”.

Bucata de pământ cuprinsă între Balumirești și Dealul Mare a revenit tot lui Ștefan Cerchez ca danie de la Andonie Vodă și făcuse parte din hotarul Bârladului²⁵. Valea Balumireștilor va fi cedată, câțiva ani mai târziu, de stolnicul Ștefan Cerchez la 20 iunie 1692, feciorilor Vântului din Bârlad²⁶. În secolul al XVII-lea aparținea serdarului Dediu Codreanu: Frunțișenii, Dealul Mare și Balumirești²⁷. La 7 noiembrie 1704, Mihai Racoviță l-a însărcinat pe postelnicul Ion Abaza pentru ca împreună cu Bejan Hudici, vornicul de poartă, să aleagă o parte din hotarul târgului Bârlad pe care l-a dăruit-o vistiernicul Ion Palade²⁸. Din raportul hotarnicilor către domnie reiese că terenul cedat a fost marcat prin stâlpi “de la malul Bârladului, mai jos de gura Similei și de la iazul lui Gavril Covrig, ce a fost vornic de Bârlad, peste șes și drumul mare, mai jos de podul de pe Simila, peste deal în Valea Seacă, apoi spre apus, în vârful dealului, pe lângă drumul ce vine din Tutova spre oraș, de acolo prin Crâng până la hotarul Bilișanilor²⁹ și hotarul Perienilor, Băcanilor și Drujeștilor³⁰. Această danie afecta serios latura nordică și o parte din cea de apus a moșiei târgului; ea a fost confirmată prin hrisov domnesc, la 4 decembrie 1704, cât și în cea de a doua domnie a lui Mihai Racoviță, la 1 iunie 1708³¹. Daniile trebuiau întărite la venirea noului domn, deoarece multe din ele puteau fi anulate pe motiv de hicleie sau din lipsă de moștenitori și trecute în altă posesie. Uneori se întorceau la primul beneficiar. Este cazul vistiernicului I. Palade care a avut de suferit “pentru nedreptatea ce-i făcuse Antioh Cantemir”, cu unele proprietăți ale sale, deoarece rămăsese credincios domnului Mihai Racoviță ce fusese mazilit. Revenind la domnie Mihai Racoviță nu numai că îi va întări vechea danie, dar

25. *Ibidem*, IV, p. 141-143.

26. *Ibidem*.

27. La 12 noiembrie 1743, Frunțișenii intră în stăpânirea lui Dediu Codreanu, act confirmat și de C. Racoviță la 7 mai 1751 (I. Antonovici, *Documentele Casei Roșca Codreanu*, II, p. 6, 7-8). La 1 august 1752 C. Racoviță îi dăruiește moșia Dealul Mare, din hotarul târgului Bârlad. Boierii hotamici, Teodor Jora, stolnic și C. Coroiu, paharnic și Șt. Popescu, vornic de poartă, au fixat întinderea acestei moșii prin apa Bârladului, mai sus de târg spre răsărit la gura Văii, până la drumul spre Fălciu, de aci pe matca Văii viilor la răpa Cimbalei, pe lângă casele lui Lupu Codreanu, tatăl lui Dediu Codreanu, alături de hotar domnesc, până unde se întâlnește cu hotarul mănăstirii Grăjdenilor, ce fusese tot loc domnesc, pe zarea Dealului Mare, până la hotarul Frunțișenilor și apoi până la fundul Văii Vârlezii, unde se întâlnește pe locul Zorilenilor și al Popenilor; de aici la vale spre apus, alături de moșia Zorilenilor spre apa Bârladului (*Ibidem*, p. 29). În 1756 C. Racoviță îi întărește și Balumireștii (*Ibidem*, p. 11).

28. I. Antonovici, *op.cit.*, III, p. 16-17.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, p. 17-20.

31. *Ibidem*, p. 20-21.

îi va adăuga și iazul lui Gavril Covrig și toată apa Bârladului din acea parte³³. La 18 martie 1710, N.A.I. Racoviță³⁴, iar la 4 septembrie 1714 și sfatul domnesc³⁵.

Antioh Cantemir s-a înscris printre domnii care au continuat politica de rășluire a hotarului târgului Bârlad. Printre beneficiari se număra marele vornic Vasile Costache, care obținuse în 1696, "pentru slujbele cu credință și dreptate ce au făcut țării", un vad de moară pe apa Bârladului, în mahalaua Podeni din hotarul târgului³⁶. Aga Gheorghe intra și el în posesia unei bucăți de pământ între apa Bârladului și Trestiana până la hotarul Grăjdenilor și Bursucilor, în 1698³⁷. Înspre Trestiana se învecina cu teritoriul familiei Palade, care primise încă din timpul lui Vasile Lupu Siliștea Cetățuia, cu vad de moară pe Bârlad și cu locuri de iazuri pe pâraul Trestiana din ocolul Bârladului³⁸. După o scurtă stăpânire de către mănăstirea Bursuci căruia îi fusese donată în 1707, în anul următor, prin zapisul semnat de Aftanasie, egumenul mănăstirii Bursuci, se adeverea că pentru suma de 205 lei și 10 bani întoarce lui I. Palade, marele vistiernic, siliștea Cetățuia sau Trestiana³⁹. Familia boierilor Palade, care au deținut înalte dregătorii în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, obținuse din dani, căsătorii, moșteniri, cumpărare, întinse moșii în jurul Bârladului, unele dintre ele făcuseră parte din ocolul și chiar din hotarul târgului⁴⁰.

Împresurarea moșiei târgului și a unor sate răzășești devine tot mai pronunțată în secolul al XVIII-lea, determinând o stare generală de nemulțumire, manifestată prin numeroase jalbe trimise domniei. La 17 martie 1742, cartea de judecată a logofătului Sandu Sturza, constată, în urma cercetării întreprinse, adevărul celor relatate de răzeșii din satele Bicani și Balosinești, pentru împresurările ce le-a făcut vornicul I. Palade asupra moșiei lor ca urmare a cumpărării numeroaselor terenuri de pământ⁴¹. Fenomenul este general, mai

32. *Ibidem*, p. 22-24.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*, p. 26-28.

35. *Ibidem*.

36. *Ibidem*, II, p. 8-9.

37. *Ibidem*, p. 11-12.

38. *Ibidem*, III, p. 1-16. Această siliște a fost vândută în 1685 slugerului Gavril Palade. În 1707 lordache Cantacuzino, biv vel medelnice, face danie mănăstirii Bursuci o jumătate din satul Trestiana, iar cealaltă parte o vinde aceleași mănăstiri pentru niște datorii ale fratelui său Toader. În 1708, I. Palade, vistiernicul, răscumpără moșia Trestiana de la egumenul mănăstirii Bursuci, act întărit în mai 1708, de M. Racoviță și la 9 iulie 1724.

39. *Ibidem*, II, p. 16-17, f. 5-6.

40. *Ibidem*, III, p. 37-188. Familia Palade deținea în ținutul Tutovei satele: Păulești, Bălăceni, Portărești, Drujești, Români, Zmeenii Băcani; părți din moșia Bicani, Bolosinești, Stângăceni, Pleșești, Greci, Hulpășeni, Ibănești, Coroiești, Mânzați, Tunsești, Serbănești, Balosinești, Suceveni, Horgești, Rădăești, Drăgani.

41. *Ibidem*.

ales după reformele lui C. Mavrocordat și reflectă tendința tot mai pronunțată a marilor feudali de sporire a suprafețelor cultivabile și a forței de muncă, în vederea comercializării mai intense a produselor pe piața internă și, cu anumite restricții, pe cea externă. În deceniile următoare daniile au sporit ajungând până la cedarea totală a moșiei târgurilor și uneori chiar și a vetrei acestora. Documentele secolului al XVIII-lea consemnează astfel de situații: Bârlad (1757), Tecuci (1757), Vaslui (1757), Buzău (1765), Huși (1768), Craiova (1769), Ploiești (1775)⁴².

Procesul de depreciere a hotarului domnesc al Bârladului a culminat cu hrisovul emis de Constantin M. Cehan Racoviță din 30 ianuarie 1757, prin care se dăruiește moșia dimprejurul târgului mănăstirii Sf. Samuel din Focșani⁴³. Dania a fost confirmată la 15 iulie 1758 de Scarlat Grigore Ghica⁴⁴ și de Ioan Toader la 3 februarie 1759⁴⁵. Cu această ocazie s-a efectuat o nouă hotărnicie. Noul hotar pornea de la vărsarea Similei în râul Bârlad, învecinându-se cu moșia Pălădeștilor, străbătea șesul, drumul cel mare, urca pe muchea dealului prin vâlceaua Sohădăeșului până în matca Văii Săci care vine de la Perieni. De aici se îndrepta spre Crâng până la drumul ce merge spre bogești și apoi urca dealul până la marginea Crângului, de-a curmezișul peste deal până la matca Văii Crângului și până la locul Ciocanilor, unde se întâlnea cu vechiul hotar din secolul al XV-lea. Această latură reprezenta 3800 stânjeni, adică 8474 m⁴⁶. De aici cobora pe la Pietrile lui Cantemir, unde s-a găsit vechiul hotar, pe lângă moșia logofătului Bogdan, în Valea Ilie, în total 1840 stânjeni, adică 4304 m. Urma matca Văii Ilie în șesul Bârladului și de acolo de-a curmezișul până în malul apei Bârladului, totalizând 2620 stânjeni, adică 6842 m. În continuare hotarul mergea alături de apa Bârladului pe șes până la vatra târgului, drept la Biserica Ungurească⁴⁷, reprezentând 2500 de stânjeni, adică 5575 m. De aici, din vâlceaua ce este hotar, de-a lungul vetrei târgului până la gura Similei, în total 1640 stânjeni, adică 3757 m. Măsurătorile s-au făcut și pe mijloc, din vatra târgului de la drumul cel mare ce mergea pe la Biserica Domnească până la hotarul logofătului Bogdan, găsindu-se 2600 de stânjeni, adică 5921 m.

Mărturia hotarnică din 20 februarie 1757 era iscălită de Șt. Pascu și Andrei Cazacu, mazili hotarnicii, preoți, târgoveți și cuprindea moșia târgului de ambele părți ale Bârladului. Suprafața moșiei era cu mult mai restrânsă decât în secolul al XV-lea ca urmare a numeroaselor terenuri acordate de domnie marilor boieri

42. N. Iorga, *Documentele familiei Calimah*, I, p. 588-599.

43. Arh. St. Iași, p. 611-35, 36-37; N. Iorga, *Studii și documente istorice*, VI, p. 45; I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 32-37.

44. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 39-40.

45. *Ibidem*, p. 41-42.

46. Un stângen moldovenesc era egal cu 2,23 m, iar cel muntenesc cu 1,95 m.

47. Se referă la biserica catolică din extremitatea sud-estică a orașului.

sau mănăstiri, extremitățile sale fiind cuprinse între 8,5 km și 3,7 km. Numai pe două porțiuni restrânse se întâlnea cu vechiul hotar în dreptul locului Ciocanilor și la Pietrele lui Cantemir, de unde începea Valea Ilie; în rest era înconjurată de întinsele proprietăți ale familiei Palade și logofătului Bogdan. Cu această ocazie a fost fixată și vatra târgului Bârlad, între malul târgului Bârlad în direcția Bisericii Domneasca, malul Vâlceleii, în colțul de la deal înspre Perieni, colțul de deal în dreptul Bisericii Ungurești și din nou malul Bârladului.

Cea mai importantă schimbare a intervenit însă în statutul juridic al orașenilor, care din oameni liberi, cu obligații doar față de stat au devenit dependenți față de noul proprietar al moșiei. Populația târgului Bârlad a folosit în continuare pământul, dar obligându-se să dea mănăstirii Sf. Samuel din Focșani, proprietarul moșiei, zeciuala "din țarini, fânețe, prisăci, de la câmp"⁴⁸.

Clădirile și plantațiile continuau să fie scutite de impozite, bucurându-se de un regim preferențial consemnat și în cartea de apărare obținută de târgoveți de la Constantin Racoviță la 12 martie 1757⁴⁹. În general, aceste înțelegeri nu se vor respecta, noii proprietari ai moșiei târgului Bârlad mărinind considerabil obligațiile în detrimentul bârlădenilor. Unii domni mai realiști, ca N. Mavrocordat au încercat să anuleze astfel de danii care vitregeau interesele târgoveților, dar acțiunile lor nu au dat rezultatele scontate din cauza opoziției marilor boieri⁵⁰.

Călătorind prin Moldova în 1764, lordul Baltimore sublinia cu amărăciune: "Bârladul era atunci un sărac târgușor, înconjurat din toate părțile de pământuri nelucrate, deși calitatea lor este prea bună și lesne s-ar putea perfecționa prin cultură"⁵¹. Desigur, că aprecierea este întrucâtva exagerată, totuși nu trebuie uitate animozitățile care existau între târgoveți și proprietarii moșiei Bârladului ca urmare a insuficienței terenurilor pentru cultură în condițiile creșterii populației urbane, cât și prelucrarea rudimentară a terenurilor arabile comparativ cu statele Europei Apusene.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea unii domni au aprobat chiar donarea vetrelor târgurilor. La 25 noiembrie 1784, Al. Mavrocordat a dăruit vatra târgului Bârlad căminarului lordache Balș⁵². Acesta obținuse dreptul de a lua bezmen de pe tot ce era locuit în vatra târgului; de la cei care vindeau vin și rachiu se puneau o taxă de 6 lei de sută și 4 lei de poloboc pentru vin și o para de oca pentru rachiu, de asemenea, se încasa martasipia pentru vitele care se vindeau la târg⁵³.

48. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 37-38.

49. *Ibidem*.

50. M. Kogălniceanu, *Cronciile Române*, 1872, II, p. 85.

51. A. Papadopol Calimah, *op.cit.*, p. 8.

52. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 176.

53. *Ibidem*. Vezi pentru detaliu I. Toderașcu, *op.cit.*, p. 153-163.

În 1785 moșia târgului Bârlad a fost cedată de egumenul mănăstirii Sf. Samuel din Focșani, logofătului I. Cantacuzino, în schimbul moșiei Vadurelele. Schimbul a fost întărit de Al. I. Mavrocordat prin hrisov domnesc, la 26 decembrie 1785⁵⁴. În acest timp, în ianuarie 1786, asistăm la un nou schimb între lordache Cantacuzino, privind moșia Bârladului, în locul unor proprietăți din ținutul Hârlăului, la care s-a adăugat suma de 1000 lei și patru sălașe de țigani⁵⁵. Necesitatea folosirii unor terenuri pentru cultivarea plantelor și creșterea animalelor determină pe târgoveți să trimită o scrisoare de învoială cu spătăreasa Catrina Cantacuzino, la 8 mai 1786⁵⁶. Pentru pământul arendat se obligau să dea dijma obișnuită, iar pentru casele ridicate în afara vetrei târgului, adetiul după ponturi. În ceea ce privește imașul stabilit, locuitorii erau scutiți de orice dare.

Al. I. Mavrocordat, însărcinează pe vornicul C. Palade ca să meargă la Bârlad, în vederea alegerii locului pentru imașul necesar târgoveților "cât va socoti și cu voia Catrinei Sturzoaia", pentru care nu trebuiau să plătească nici o dare⁵⁷. În mărturia trimisă de C. Palade domnului, la 26 iunie 1786, se arăta că bârlădenilor spre apus "le-a rămas puțin loc, fiindcă în zarea dealului sunt țărinile târgoveților", iar "din Balta Oii până în apa Bârladului, numai șesul, nu și dealurile"⁵⁸. În scurt timp au apărut neînțelegeri între proprietatea moșiei și târgoveți, deoarece imașul fixat s-a dovedit a fi neîndestulător. Calea cea mai frecventă folosită de târgoveți a fost trimiterea numeroaselor jalbe către domnie, prin care se arătau abuzurile efectuate de marii feudali. Cu ocazia trecerii prin Bârlad a domnului Al.I. Ipsilante, în drum spre Iași, târgoveții i-au înmănat o plângere împotriva spătăresei Catrina Sturza, deoarece "s-au văzut strâmtorați de toată hrana vieții lor"⁵⁹. În condițiile în care o parte a locuitorilor continuau să se ocupe cu agricultura, măsurile opresive luate de proprietarii moșiei târgurilor loveau direct interesele economice ale acestora. Situația devine generală și ne este relatată de numeroasele documente de epocă în care se sublinia că, "n-au târgurile unde să se hrănească"⁶⁰.

În urma cererii formulate de locuitorii Bârladului, domnul Al. I. Ipsilante în 1787 a însărcinat pe ispravnicii ținutului Tutova să cerceteze câte case sunt în

54. I. Antonovici, *op.cit.*, p. 164-165.

55. *Ibidem*, p. 167.

56. *Ibidem*, p. 79. Exceptau situațiile în care vitele nesupravegheate ar depăși limitele imașului, provocând pagube proprietarului moșiei. Conform înțelegerii se interzicea folosirea imașului pentru vitele boierilor, mazililor cât și efectuarea de arături și locuri de stână.

57. *Ibidem*, p. 170.

58. *Ibidem*. Imașul era cuprins între Puțul lui Ciocârlie, Balta Oii, dealurile Tutovei, Dealul Mare, unde se afla proprietatea sârdăresei Catrina Codrescu.

59. *Ibidem*, p. 174. Vezi și N. Grigoraș și C. Șerban, *op.cit.*, p. 32-34.

60. M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 85.

interiorul târgului pentru a fi scutite să plătească adetiul, restul caselor ridicate în afara vetrei târgului urmând să dea această taxă în conformitate cu hotărârea ponturilor domnești și învoiala cu spătăreasa Cantacuzino⁶¹. În încheiere se făcea precizarea că dacă nu se va ajunge la o înțelegere cu proprietara moșiei, târgoveții se puteau adresa Divanului.

Sunt situații însă când cererile târgoveților nu sunt luate în considerație, iar trimișii lor suferă unele admonestări din partea autorităților centrale. Astfel plângerea trimisă lui Al. I. Mavrocordat "nu numai că n-au găsit o dreptate, dar încă trimișii lor au fost siliți de au dat zăpis, de frică, împotriva cererii și a jalbei lor⁶².

Neînțelegerile dintre târgoveți și proprietara moșiei Bârladului nu s-au terminat. De aceea la 9 iulie 1792, Divanul a fost convocat pentru a cerceta aceste reclamații⁶³. Luând în considerație probleme depuse, domnul hotărăște ca și pe viitor târgoveții să fie scutiți de impozite pe case, pivnițe și grădini din vatra orașului. După cum s-a mai precizat proprietarii pretindeau orășenilor o taxă numită bezmen sau embatic, pentru case, loc de case, magazii, prăvălii, șoproane; le făceau greutate în folosirea imașului, a morilor și iazurilor. Aceste constrângeri economice aplicate de boieri veneau în contradicție cu noile relații capitaliste, ai căror germeni se găseau în cadrul producției orășenești⁶⁴. Tendința de acaparare de noi teritorii în vederea sporirii marii proprietăți generează conflicte, pe de o parte, între proprietatea moșiei Bârladului și târgoveți, pe de altă parte, între cei doi reprezentanți ai marii boierimi, familia Sturza și Palade timp de aproape două decenii⁶⁵.

În condițiile unui pronunțat spirit antifeudal continuă conflictul cu târgoveții bârlădeni. Silniciile făcute târgoveților sunt prezentate și în jalba din 13 febru-

61. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 172-174.

62. *Ibidem*.

63. *Ibidem*, p. 79. Târgoveții se jeluiau că imașul este neîndestulător pentru necesitățile sporite ale orașului, din această cauză vitele lor mai pătrund pe terenul Catrinei Cantacuzino (Sturza), de asemenea, se împotriveau de a plăti dări pe casele construite în afara vetrei târgului, pe motiv că acest teren a fost loc domnesc, confirmat de Ștefan cel Mare și urmașii săi.

64. D. Ciurea, *Noi date despre istoricul orașelor din Moldova în secolul al XVII-XIX*, în "SCSI", VIII, 1957, p. 225.

65. I. Antonovici, *op.cit.*, II, p. 80. Spătarul Gh. Costandachi a fost însărcinat de domnul Grigore Ghica cu efectuarea unei noi hotărâcii în vederea delimitării moșiei târgului Bârlad de moșia spătarului C. Palade. Spătarul Gh. Costandachi, scria la 4 ianuarie 1793 vornicului lordachi Cantacuzino că la efectuarea hotărâcii nu a participat nimeni din partea moșiei târgului. Deoarece conflictul nu se încheiase între cei doi feudali, procesul ajunge în fața Divanului. În rezoluția dată la 12 iulie 1804, C. Palade promitea să meargă cu inginerul hotarnic pentru a se stabili limitele cu moșia catrinei Sturza (*Ibidem*, p. 109). În 1806 conflictul nu se rezolvase. O nouă rezoluție pusă de Al.C. Moruz, prevedea ca logofătul Țării de Jos să oblige pe vornicul Palade ca îndată ce se va realiza hotărâcia să fie trimiși spre cercetare Gavril Conachi biv vel vomic și Ion Jora biv vel paharnic. (*Ibidem*, p. 112-113). Procesul este reluat în 1814 între C. Palade și N. Dimachi, ginerile Catrinei Sturza. În rezoluția Divanului se stabilea hotarul între moșia Bârladului și moșia Cetățuia sau Trestiana (*Ibidem*, p. 140-161).

arie 1793 către domnul M.C. Suțu⁶⁶. Astfel doi târgoveți au fost închiși mai mulți ani pentru neachitarea datoriilor. Pentru a fi eliberați a fost dată o nouă scrisoare, întărită de domn, dar cu obligația "a plăti pentru imaș". Târgoveților li se promitea să-și trimită reprezentanți la domnie și Divan pentru a afla "îndreptarea dreptății lor"⁶⁷. Noi nedreptăți s-au abătut asupra târgoveților bârlădeni. Deși prin hrisovul din 25 noiembrie 1784, emis de Al. Calimah și întărit la 6 august 1792 de Al. C. Moruz se stabileau unele criterii privind încasarea besmenului din vatra târgului Bârlad de către caimacanul lordache Balș, acestea nu au fost respectate. Din jalba slugerului I. Cârjă, locuitor al Bârladului, reiese că se lua un impozit de 30 parale în loc de 10 pentru fiecare casă, iar pentru imaș trei parale, deși acesta era scutit de taxe conform înțelegerilor mai vechi⁶⁸. În aceste situații târgoveții sunt nevoiți să-și pască vitele și pe moșia Catrinei Sturza, imașul acordat dovedindu-se insuficient. Din analiza reclamațiilor făcute de Catrina Sturza către domnie, reiese că necesitățile comerciale ale orașului sporiseră. Alături de vitele locuitorilor, imașul mai era folosit de sutele de vine aduse pentru vânzare în zilele de târg, cât și de miile de oi întreținute pentru tăiat⁶⁹. La 12 august 1809, Divanul Moldovei acordă împuterniciri spătaresei și vechilului său să apere moșia Bârladului împotriva târgoveților ce ar voi să treacă cu vitele sau cu îngrădituri fără știrea sau învoirea ei⁷⁰. O nouă împuternicire este dată de divan la 11 aprilie 1811, spătarului Ioan Sturza, epitropul Profirei Miclescu împotriva târgoveților⁷¹. În această dispută domnia apăra interesele marilor boieri. Interesul pentru delimitarea exactă a diferitelor proprietăți se accentuează generând noi conflicte atât cu târgoveții, cât și cu răzeșii din satele limitrofe amenințate cu pierderea libertății.

Aprobând o nouă hotărnicie în hotărnicie în 1813 pentru moșia Bârladului la cererea epitropiei Profirei Miclescu, domnul Scarlat Al. Calimah indica să fie de față și toți răzeșii din jur cu documentele ce le atestă dreptul la proprietate asupra unor loturi de pământ⁷². Se spera ca în acest fel să se pună capăt conflictului. La sfârșitul aceluiași an, spătarul N. Dimachi, ginerele Catrinei Sturza, continua reclamațiile împotriva locuitorilor bârlădeni. Concomitent târgoveții trimit noi jalbe domniei și despre abuzurile făcute din partea proprietarului moșiei în legătură cu încasarea mărită a besmenului și impunerea imașului la

66. *Ibidem*, p. 179.

67. Scrisoarea lui Al.C. Moruz către ispravnici din 6 ianuarie 1803 și 1 martie 1804 (*Ibidem*, p. 106-107).

68. *Ibidem*, p. 118-119.

69. *Ibidem*, p. 135-136.

70. *Ibidem*, p. 138-139. Vezi și V. Berbecaru, *op.cit.*, p. 363-367.

71. *Ibidem*, p. 160-161.

72. *Ibidem*, p. 163.

impozite. În fața presiunilor crescânde, nedorind ca starea de revoltă a bârlădenilor să îmbrace forme accentuate, domnul Scarlat Al. Calimah poruncește ispravnicilor de Tutova să interzică încasarea acestora până când procesul va fi judecat în fața Divanului⁷³.

În luna decembrie 1814 în palatul Mitropoliei și-a deschis ședința Divanul ce urma să asculte plângerile bârlădenilor asupra spătarului Nicolae Dimachi⁷⁴. După analiza documentelor prezentate de cele două părți în conflict s-a hotărât trimiterea unei comisii compusă din episcopul eparhiei și doi mari boieri pentru a discuta cu ambele părți implicate și să se fixeze hotarul pentru locul de țărini și fânețe ale spătarului și imașul pentru vitele târgoveților și a drumeților trecători și a celor ce se adunau anual la iarmaroc⁷⁵.

Hotărârea nu a mai putut fi finalizată, deoarece au început tratativele pentru cumpărarea moșiei de către târgoveții bârlădeni. La 1 februarie 1815, s-a întocmit actul de vânzare de către Profira Dimachi, născută Miclescu și locuitorii din Bârlad, privind moșia dimprejurul târgului cu prețul de 180.000 lei⁷⁶. Vânzarea a fost confirmată în februarie 1819 și de domnul Scarlat Al. Calimah⁷⁷. Astfel lua capăt o lungă dispută care durase mai multe decenii, moșia târgului revenind celor de drept, dar prin răscumpărarea acesteia la un preț foarte ridicat.

La 14 august 1816, domnul Scarlat Al. Calimah emitea un hrisov care constituia urbariul Bârladului⁷⁸. În 35 de articole se organiza proprietatea Bârladului și se instituia Casa Obștei, ca persoană morală sau juridică, cu atribuții municipale și chiar cu drepturi de judecată și de notariat în tot ce atinge târgul și moșia Bârlad. Primele articole se referă la delimitarea proprietății fiecărui locuitor al orașului "precum se afla după starea și trebuința ce va avea", căruia i se elibera o adeverință de către Casa Obștei; Imașul aparținea întregii obști

73. *Ibidem*, p. 164-165. Domnul nu rămâne consecvent măsurii luate, deoarece la o nouă jeluire a spătarului N. Dimachim, îndeamnă pe biv vel spătarul Ioan Jora să discute cu locuitorii răzvrătiți pentru a-i îndemna să-și achite toate dările față de proprietarul moșiei Bârlad "întocmai precum s-au urmat an".

74. Inițial se fixase luna septembrie pentru convocarea Divanului în vederea dezbaterii procesului cu târgoveții bârlădeni (*Ibidem*).

75. *Ibidem*, p. 188. După ce se arăta importanța economică și politică a orașului, "unul din cele dintâi și mai vechi orașe domnești și în centru, unde se reazimă nădejdea a tot alijverişul norodului părții de jos în vremea adunării de oarmaroace și a negustorilor străini ce vin pentru comerțul lor de alte vecine țări cu Moldova", se exprima încrederea că domnul va face dreptate târgoveților: "Nu socotim, doamne, că dreptatea la acea vreme sau și acum, în vremea aceasta a putea risipi un oraș pentru particular folos".

76. *Ibidem*, p. 192. Printre martorii participanți la vânzare se numărau mari dregători: Iordache Conta, Iogofăt, Ioan Sturza, spătar, Alecu Conta, agă, Răducanu Roset, hatman, Grigore Ghica, vomic, Constantin Conta, vomic, Dumitrache Conta, spătar, Ion Tăutul.

77. Al. Papadopol Calimah, *op.cit.*, p. 93. Th. Codrescu, *Uricarul*, II, p. 199-209.

78. *Ibidem*. Vezi V. Berbecaru, *op.cit.*, p. 363-367.

“pentru pășunarea vitelor locuitorilor târgului”, se interzicea în această zonă construirea de locuințe, grădini sau pășunatul vitelor particulare. Terenul arabil urma să se împartă în stânjani pe toți locuitorii târgului. După câți stânjani plătea “urma să rămână veșnic stăpânitor, fără să fie supus vreodată a da dijmă cuiva”. Articolul 4 interzicea “a vinde sau a schimba stânjani săi de câmp la străini sub orice cuvânt”. În situația în care era “silit de vreo nevoie ai vinde”, trebuie să se adreseze epitropiei care anunța obștea dacă aceasta cumpăra pământul, urmând să achite vânzătorului prețul pe care l-a dat la cumpărare “fără să-l scadă din preț, dar nici acesta să ceară mai mult de la obște”. În cazul în care obștea nu cumpăra lotul de pământ, trebuia să i se dea un înscris vânzătorului “că este volnic a-și vinde stânjani altui locuitor al orașului”, după patru zile de la publicarea de către epitropi. Actul de vânzare era dat de epitropi și trecut în condica obștei, în caz contrar nu era valabil (art. 5). Vânzările în cadrul târgului se efectuau după pravila și obiceiul pământului în termenii hotărâți⁷⁹.

Deosebit de interesantă este împărțirea “moșiei de la câmp”, în funcție de cele trei stări sociale: 10 stânjani (starea I), 7 stânjani (starea a II-a), 4 stânjani (starea a III-a). Locuitorii birnici aveau posibilitatea “aș lua partea lor unde vor cere”, apoi negustorii și la urmă boierii. Dacă un locuitor nu avea nevoie de teren agricol, acest pământ putea fi cumpărat de alți locuitori din mahalaua respectivă “neputând încape nici la boieri, nici negustori (art. 26). Se interzicea cumpărarea pământului de la o stare la alta” să nu fie volnici a cumpăra boieri de la negustori, nici negustori de la boieri, precum nici de la negustori birnicii, ci de la negustori – negustori și de la locuitori – locuitori, neamestecându-se unii cu alții și asemenea vor urma și la dăruire (art. 27). Pentru a se achita banii cumpărați moșiei, a binalelor și a cheltuielilor ce s-au făcut, urma să se plătească mai întâi venitul moșiei pe acel an fără imașul hotărât, apoi se vindeau toate binalele cumpărate și apoi locurile sterpe la licitație (art. 18)”. După ce se scădeau banii încasați din vânzare, din suma cumpărării moșiei, ceilalți bani pe jumătate din suma cumpărăturii și cu toate cheltuielile urmau să se împartă pe toți locuitorii pentru imașul lăsat pentru trebuința obștii. Cealaltă jumătate de bani se obținea din vânzarea stânjanelor de pământ ce prisoseau conform art. 4.

Epitropia era obligată să păstreze ponturile “întru toată statornicia fără clintire”, dar se lăsa libertatea de a se face unele corecturi în împărțirea pământului dacă va fi nevoie (art. 28). În administrarea moșiei epitropii singuri

79. Th. Codrescu, *Uricarul*, II, p. 199-209.

trebuiau să hotărască, iar când unele pricini îi depășeau se puteau adresa Divanului (art. 29).

Compoziția socială a epitropiei demonstra dorința protipendadei orașului de a conduce interesele majorității; doi boieri și patru negustori aleși anual (art. 7) și răspunzători de administrarea veniturilor obștești în fața unei comisii compusă din 10 persoane: patru boieri și șase negustori (art. 12). Pentru a se sista eventualele abuzuri, membrii celor două organisme obștești nu trebuia "să aibă nici o legătură de rudenie între ei". Slujbașii ținutului nu aveau voie să se amestece în aceste probleme, decât în sprijinirea elaborării ponturilor de către epitrop (art. 25)⁸⁰.

În concluzie se pot reține, credem, următoarele:

Situația constatată la Bârlad confirmă că vatra, hotarul, ocolul erau noțiuni diferite, folosite în orânduirea feudală pentru a marca teritoriul locuit al orașului, teritoriul dimprejurul acestuia, compus din țarini, imaș, fânețe, iazuri, prisăci, vaduri de mori, precum și unele sate dependente de oraș. Nedelimitarea exactă a hotarelor unor târguri a determinat unele confuzii din partea cercetătorilor în definirea corectă a noțiunilor de hotar și ocol. Hotărnicia Bârladului făcută în 1495 în timpul lui Ștefan cel Mare, asemenea celei a Vasluiului și Tg. Frumos, avea menirea să confirme "hotarul cel vechi" din veacuri. Hotarul Bârladului era mai mic decât al altor târguri, dar satisfăcea necesitățile curente ale populației la acea dată. De-a lungul secolelor moșia Bârladului a suferit mari modificări în sensul restrângerii sale, ca urmare a numeroaselor danii efectuate de domnie în favoarea marilor feudali sau mănăstirilor. De la donarea unor vaduri pentru mori, în special pe apa Bârladului, a unor iazuri și prisăci, s-a ajuns la loturi importante din moșia târgului în timpul domniei lui Aron Vodă, Eremia Movilă, Vasile Lupu, Gheorghe Ghica, Eustatie Dabija, Iliaș Alexandru, Luca Vodă, Antioh Cantemir, Mihai Racoviță. Procesul de depreciere s-a finalizat cu actul din 30 ianuarie 1757, elaborat de domnul Constantin M. Cehan Racoviță, prin care moșia Bârladului era cedată mănăstirii Sf. Samuil din Focșani. Fenomenul este specific în epocă și a afectat moșiile și chiar vetrele numeroaselor târguri românești. Noua hotărnicie din 1757 a Bârladului demonstra că moșia târgului era mai puțin de jumătate decât fusese în secolul al XV-lea.

Urmarea directă a acestei situații a fost apariția unor modificări în statutul juridic al orașenilor care din oameni liberi, cu obligații doar față de stat, au devenit dependenți față de noul proprietar, urmând să achite acestuia o serie de taxe. În decurs de șase decenii moșia Bârladului a cunoscut mai mulți proprietari: mănăstirea Sf. Samuil din Focșani, logofătul lordache Cantacuzino,

80. *Ibidem*.

spătăreasa Catrina Cantacuzino Sturza, Profira Miclescu Dimachi. Numeroasele abuzuri provocate de proprietarii moșiei în perceperea taxelor și limitarea dreptului de imaș provoacă mari nemulțumiri în rândul târgoveților a căror interese economice erau periclitate, deoarece o parte a populației continua să se ocupe direct sau complementar cu agricultura. Formele luptei de clasă au fost diverse și au variat ca intensitate de la o localitate la alta, antrenând în special păturile ăsrace și mijlocii ale orașelor. Lupta antifeudală s-a împletit cu cea împotriva abuzurilor generate de regimul turco-fanariot.

Neînțelegerile dintre tâgoveții bârlădeni și proprietara moșiei dimprejurul Bârladului au durat mai multe decenii, ajungând de două ori și în fața Divanului. Deși, pe baza probelor s-a dovedit justetea cererilor formulate de tâgoveți, conflictul nu s-a putut soluționa până la 1 februarie 1815, când au început tratativele cu proprietara Profira Dimachi, pentru cumpărarea moșiei Bârladului, la suma foarte mare de 180.000 lei.

Urbariul Bârladului, elaborat la 14 august 1816, de domnul Scarlat Al. Calimah în 35 de articole organiza proprietatea târgului și instituia Casa Obștei, organism cu atribuții municipale.

În pragul epocii moderne noile elemente capitaliste își fac tot mai mult simțită prezența, provocând mutații importante pe plan social-economic și politic. În acest cadru general s-a înscris și lupta târgoveților bârlădeni pentru redobândirea unor vechi privilegii și obținerea unor noi drepturi care le dădeau posibilitatea afirmării împotriva conservatorismului feudal.

IV. DICȚIONAR

M. ANDREESCU

Reluăm rubrica dicționarului de termeni istorici vizând unitățile de măsură pentru lungimi, suprafețe, capacități și greutate utilizate de români în secolele XV-XIX. Deși sunt ieșite din uz cunoașterea lor este necesară pentru a înțelege sensul expresiilor utilizate în documentele vremii. Unii termeni, deși și-au pierdut semnificația, continuă să fie utilizați în mediul rural din anumite regiuni, cu sensuri asemănătoare.

bașcea - unitate de măsură nedefinită, pentru măsurarea anumitor produse, echivalentă cu o grămadă. Ex. "o bașcea de prune".

bute - vas mare de lemn de peste o sută de vedre utilizat pentru păstrarea vinului și pentru măsurarea lui. Era confecționată din lemn de esență tare, stejar sau fag.

chingă - fâșie îngustă de moșie de lungime variabilă, care înconjura moșia sau era situată la marginea ei. *Chinga* apare în secolele XVI-XVII în urma împărțirii moșiilor în lung sau în lat, în funcție de numărul moștenitorilor. În loc de *chingă* s-a utilizat și termenul "curea de moșie".

ciric - bucată de loc de mărime nedeterminată însemnând a opta parte din suprafața în cauză: delniță, codru de moșie, pogon etc.

claie - grămadă de snopi de grâu - de regulă 16 snopi -, pregătiți în vederea treieratului; grămadă de fân sau de paie așezate pe un postament de lemn pentru a nu putrezi.

codru de moșie - bucată mare de moșie de mărime nedeterminată. Denumirea vine de la faptul că moșia se obținea prin defrișarea pădurii (codru), fie de către o singură familie fie de mai multe. După stabilirea hotarului moșiei aceasta se împărțea între întemeietori sau între urmașii lor, fiecare primind în folosință "*un codru de loc*" sau un "*codru de moșie*", arătându-se astfel originea proprietății și a dreptului de folosință și de stăpânire.

deget - urmă, amprentă, sigiliu; unitate de măsură valorând 2,3 cm. Pentru neștiutorii de carte punerea degetului în locul semnăturii echivala cu punerea unei peceti. Obiceiul s-a păstrat până la mijlocul secolului XX.

Ca unitate de măsură *degetul* a fost utilizat până la mijlocul secolului al XIX-lea fiind egal cu aproximativ 1 țol.

delniță - moșie, proprietate de mărime variabilă, în funcție de starea proprietarului. Erau *delnițe* țărănești, domnești, boierești sau mănăstirești care măsurau de la câțiva stânjeni pătrați la sute de stânjeni. În secolul XVIII delnițele aveau mărimi cuprinse între doi stânjeni și 50 de stânjeni patrați, în funcție de proprietar.

falcă - unitate de suprafață, bucată de moșie. Ca unitate de suprafață *falca* avea latura de 14,321 stânjeni sau 952 stânjeni patrați. În cazul când era parte de moșie mărimea *fălcii* varia în funcție de suprafața moșiei.

fâșie - bucată de moșie de mărime nedeterminată mai mult lungă decât lată, obținută din împărțirea și vinderea unor părți de moșie.

funie - unitate de măsură pentru lungimi de aproximativ 10 stânjeni. Ca parte de moșie *funia* era lungă și îngustă de cel mult 1-2 stânjeni.

găleată - unitate de măsură pentru capacități, folosită pentru măsurarea dărilor de cereale și pe fân. Mărimea *găleții* era aproximativ egală cu mărimea unei banițe, adică ceva mai mult decât un dublu decaltru de astăzi.

litra - măsură de capacitate reprezentând un sfert de oca, apoi de litru. Ca sfert de oca *litra* măsoara între 322-380 mililitri. Pentru greutate *litra* cântărea 312-325 grame.

mertic - unitate de măsură pentru capacități cântărind circa două ocale adică 2,580-3,040 litri. Se folosea pentru măsurarea dărilor din produse agricole.

moșie - proprietate, bucată de pământ de mărime variabilă obținută prin defrișare, danie, moștenire, cumpărare.

majă - unitate de măsură pentru greutate *majă* cântărind aproximativ 100 de oca, adică 125-130 kilograme.

oca - unitate de măsură pentru capacități și greutate. Pentru greutate *oca* măsoara 1250-1300 grame, după regiuni. Pentru capacități ea măsoara 1290-1520 mililitri, tot după regiuni. O valoare ceva mai mare avea *oca* domnească.

palma - unitate de măsură reprezentând a opta parte dintr-un stânjen, circa 0,232 m. *Palma domnească* era mai mare și era de două feluri: a lui Șerban Cantacuzino valora 0,246 m iar a lui Constantin Brâncoveanu 0,257 m.

pogon - unitate de măsură pentru suprafețe utilizată de la finele secolului al XVIII-lea. Un *pogon* măsoara 432 stânjeni pătrați, 144 de prăjini pătrate sau 5012 m².

- prăjină** - unitate de măsură pentru lungimi și suprafețe. O *prăjină* măsoară trei stânjani, adică 5,874-6,168 m și reprezintă a 144-a parte dintr-un pogon.
- pumn** - unitate de măsură reprezentând circa 2/3 dintr-o palmă, adică 0,164-0,171 m, în funcție de mărimea palmei domnești.
- răzor** - hotar de moșie; unitate de suprafață îngustă și lungă pentru vie sau cultura legumelor. Un *răzor* de vie echivala cu 1-2 rânduri de vie pe toată lungimea locului.
- sfoară** - unitate de măsură pentru lungimi de circa 10 stânjani, adică 19,680-20,560 m. *Sfoara* de moșie însemna un loc cu o lățime de câteva palme și lung cât ținea moșia.
- stânen** - unitate de măsură pentru lungimi și suprafețe măsurând 1,968-2,056 m liniari sau pătrați. A fost utilizat până la mijlocul secolului al XIX-lea când a fost înlocuit de metru.
- stog** - grămadă mică de fân, paie sau snopi de cereale, 4-6 snopi.
- șchioapă** - unitate de măsură cu mărimea cuprinsă între degetul mare și cel arătător, reprezentând aproximativ 1/2 dintr-o palmă, adică 0,123-0,128 m.
- vadră** - unitate de măsură pentru capacități echivalentă cu 10 ocale, adică 12,8-15 litri.

V. BIBLIOGRAFIE

B. TEODORESCU

În cele câteva pagini de care dispunem vom urmări pe rând publicațiile Institutului uN. Iorga" (În anii 2002-2003 precum și sumarul Revistei istorice pe 2003 și 2004), alte cărți semnificative, precum și colecția unei reviste de istorie din străinătate cu numerele ei tematice. Foarte probabil, Începând din anul viitor - vom semna și lucrări de istorie din străinătate, mai cu seamă din categoria celor ce introduc în discuție puncte de vedere noi, referitoare, inclusiv la istoria noastră.

Publicații ale Institutului de Istorie "Nicolae Iorga"

Potrivit *Revistei istorice*, tom XIV, nr. 1-2, 2003, în cursul anului 2002 cercetătorii de la Iorga și-au trecut numele pe 23 de cărți publicate, dintre care 19 în țară și 9 în străinătate.

Marile colecții de surse istorice au continuat cu apariția volumului X, partea a doua din seria *Călători străini despre Țările Române* și volumul XXXI, pentru anul 1649 din *Documenta Romaniae Historica*, B, Tara Românească. Studiile medievale au fost reprezentate de Ștefan Andreescu, *Perspective medievale*, Editura Unirea; Ileana Căzan și Eugen Denize cu *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI*, Editura Universității din București și Todos Kinga cu o descriere a bisericilor întărite din Trei Scaune în secolele XV-XVIII și o prezentare a testamentelor transilvănene (1548-1711) ambele apărute la edituri din Târgu Mureș. Epoca modernă este reflectată în *Arhondololgiile Țării Românești de la 1837*, scoasă la editura Muzeului Brăilei de Paul Cernovodeanu și Irina Gavrilă, în monografia lui Anastasie Iordache, *Revoluționarii Golești*, la Editura Mica Valahie sau în studiul lui Alexandru Mamina, *Dimensiunea religioasă a gândirii contrarevoluționare franceze la Corint*. Ioan Scurtu prezintă o nouă sinteză de istorie politică oferindu-ne la Editura -Enciclopedică *Istoria Partidului Țărănesc* (1918-1926).

Anul 2003 înregistrează participarea la 26 de publicații, dintre care cele pentru *Istoria Românilor*, volumul V, al cărui secretar de redacție a fost Constantin Rezachievi, și volumul VI și VIII coordonate de Paul Cernovodeanu, respectiv Ioan Scurtu au fost deja prezentate în S.A.I., LXVIII, 2003.

În colecția *Documenta Romaniae Historica*, B, Tara Românească, au văzut lumina tiparului volumele XXXI, pentru anul 1646 și XXXV, pentru 1650; *Marea Unire din 1918* sub coordonarea profesorului Ioan Scurtu a celebrat cei 85 de ani de la 1 decembrie, sub aceeași arie tematică și sub aceeași redacție generală așezându-se și sinteza *Structuri politice în Europa centrală și de sud-est* (1918-2001). Istoria românească și-a găsit o bună reflectare din evul mediu până în epoca comunistă inclusiv în lucrări precum cele semnate de Eugen Denize, *Românii între Ieu și semilună, Războaiele turco-venețiene și influența lor asupra Țărilor Române* (secolul XV-XVI), Editura Cetatea de scaun, Târgoviște sau Violeta Barbu *De Bono Coniugali*, o istorie a familiei în Țara Românească în secolul al XVIII-lea, la Meridiane.

Lista se completează cu Armand Goșu, *La troisieme coalition antinapoloniene et la Sublime Porte* 1805, Isis, Istanbul; Anastasie Iordache, Dimitrie Brătianu, Paideia, Mircea Iosă, *Obștea țărănească în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX*, precum și Daniela Bușe, *Modificări politice teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și primul război mondial*, la Paideia și Ioan Chiper, Mioara Anton, *Instaurarea regimului Ceaușescu, Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*.

Este absolut remarcabil că atât în 2003, cât și în 2004 *Revista istorică* a apărut cu toate cele 6 numere chiar dacă într-un tiraj mic și cu o circulație, care o face accesibilă aproape exclusiv celor care frecventează Institutul N. Iorga.

Sumarul pe 2003 a fost structurat pe câteva teme, după cum urmează:

În 1-2, Conflicte în sistemul totalitar - *România și criza din 1968*; Diplomatie și colaborare - Europa interbelică; Cultură, ideologie și politică; Societate: intelectualii, studii documentare.

În 3-4, Minoritarii; *Dunărea* - frontieră și arteră comercială; Puteri maritime - Veneția; Partide politice - studii documentare (*Partidul Muncitoresc Român*)

În 5-6, consacrat aproape integral, istoricului, directorului de institut și omului politic Gheorghe Brătianu precum și unei tematic care i-a fost apropiată marelui nostru antecesor: Război și artă militară, Mări, oceane, fluvii, Marea Neagră, Imagini și călătorii în Europa de Est; Dreptul medieval, legislație și tradiție. Două din cele trei numere cuprind informații despre viața științifică la zi, opinii, precum și o amplă rubrică de note și recenzii.

În numerele anului 2004 întâlnim următoarele subiecte mari

În nr. 1-2, *Românii și italienii - evoluții și convergențe*, *Marea Neagră și Dunărea politică și diplomatie*, circulație monetară și comerț ponto-danubian.

În 3-4, *Ștefan cel Mare; justiție și cultură, diplomatie și capital* - un grup de studii documentare despre negustori, oieri și nobili (în secolele XVIII-XIX) și o rubrică de istoriografie.

În fine în nr. 5-6 cuprinde mai multe mărturii și controverse despre 23 August 1944, un grupaj *Ideologie, Diplomatie, Confesiune* și altul consacrat Europei centrale și occidentale, *Izvoare și metode de cercetare, Istoria revistelor de istorie*, viața științifică, note și recenzii și *Revista revistelor de istorie* care încheie volumul.

Este greu să trecem în revistă toate studiile și articolele cuprinse sub aceste titluri, totuși în modul cel mai subiectiv remarcăm contribuțiile publicate în grupajele *Dunărea - frontieră și arteră comercială* de D. Bușă, Ileana Cazan, Adrian Tertecel, Aurora Ilieș, Nagy Pienaru; *Gheorge I. Brătianu - istoricul, directorul de institut și omul politic* de Cornelia Bodea, Stelian Brezeanu, Violeta Barbu, Ioan Scurtu, Eugen Denize și Cristian Vasile; *Marea Neagră și Dunărea - politică și diplomatie* de Marian Stroie, Adrian Tertecel, Ștefan Andreescu, Ovidiu Cristea, Viorel Achim și Șerban Marin; *Epoca lui Ștefan cel Mare* de Ștefan Andreescu, Nichita Adăniloiaiei, Ovidiu Cristea, Eugen Denize, Ion Țurcanu, Livius Marius Ilie și *August 1944 - mărturii și controverse* de Florin Constantiniu, Eugen Denize, Alexandru Oșca, Mioara Anton, Cezar Măță.

În ansamblu colecția revistei istorice ne oferă un spectacol intelectual de anvergură în care își dau practic întâlnire toate generațiile importante de istorici, de la academicienii octogenari până la debutanți, oferind suficiente motive de încredere nu numai în prezentul dar și în viitorul acestei discipline.

Sfârșitul anului trecut a adus cu sine și o premieră: tipărirea primului număr al ediției pentru străinătate a Revistei istorice – Historical Yearbook – înlocuitoarea publicației *Revue Roumaine d'histoire*, care între timp și-a încetat apariția.

Din colectivul de redacție condus de Cornelia Bodea și Ioan Scurtu mai fac parte Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, Eugen Denize și Nagy Pienaru. Consacrat în întregime istoriei minorităților din spațiul românesc, dar și diasporei noastre, numărul este dominat de două grupaje tematice: *Autohtoni și străini* - societate, cultură și religie și *Să trăiești împreună* - lege, toleranță și coerciție. Sumarul se încheie cu un inventar de cărți și reviste consacrate subiectului și cu lista publicațiilor membrilor Institutului de Istorie N. Iorga în anul 2003.

Istorie universală, istorie românească

Academia Română și Institutul de istorie N. Iorga au publicat în seria *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, primul volum relativ la anii premergători mișcării conduse de Tudor Vladimirescu (1801-1821), în peste 1000 de pagini, la Editura Academiei în 2004.

Din bogata literatură istoriografică tipărită la Editura Corint, reținem în ordinea cronologică a subiectelor: Madeleine-Hours-Meidan, *Cartagina*, 1949;

Jean Jacques Maffre, *Secolul lui Pericle*, 1990, o istorie a relațiilor grecești în secolul V î.Hr., triumful Atenei și războiul peloponeziac: Jacques Schlosser, *Isus din Nazaret*, carte constituită integral pe sursele sacre, ce încearcă să rețină tot ce se poate desprinde din biografia pământească a Mântuitorului, cititorul fiind liber să aleagă între cele două moduri radical diferite ale cunoașterii, cercetarea critică și revelația; Guy Achard, *Nero*, 1995, un subiect controversat cu imagine negativă preponderentă, oarecum reabilitat în secolul XX; Henry Lammens, *Islamul, credințe și instituții*, 1944; deși au fost scrise acum 60 de ani multe din temele abordate își păstrează întreaga actualitate: lupta între conservatori și moderniști, viața spirituală și socială în Afganistan, nașterea și evoluția panislamismului, etc.; Renee Musset Goulard, *Carol cel Mare*, 1998, studii ce formulează clar linia directoare generală care a servit drept referință, în toate domeniile, în secolul care a urmat; Jeanine Quillet, *Cheile puterii în Evul Mediu*, 1972, studiază relația între puterea seculară aparținând statului și puterea spirituală deținută de biserică.

P. Antonetti prezintă într-o scurtă sinteză Familia Medici, 1997, o istorie succintă a acestor celebri florentini care au dat Franței, două regine, Catherine, soția lui Henric al II-lea (1519-1589) și Maria, soția lui Henric al IV-lea (1573-1642) și doi papi, cel mai cunoscut rămânând Leon al X-lea (1475-1521), mare protector al artiștilor Renașterii.

Două lucrări sub aceeași semnătură, Laure Adler, *Secrete de alcov și Istoria cuplului între 1830-1930*, 1990 abordează subiecte considerate în de obște delicate înfățișându-ne cum se constituiau, cum trăiau și cum se despărțeau cuplurile în urmă cu 70 de ani și care era viața prostituatelor în aceeași epocă. În măsura în care schițează istoria unei lumi interzise și reconstituie mentalități, demersul autoarei se dovedește foarte interesant.

Istoria secolului XX este subiectul altor sinteze apărute în ultimii doi ani la Editura Corint. O carte care a stârnit vie polemici în Occident este și *Războiul civil european (1917-1945)* scrisă de generalul E. Nolte, o paralelă istorică între Germania și Rusia sovietică, cei doi poli ai Europei în secolul trecut. Lucrarea, de peste 600 de pagini, este structurată în patru părți, o introducere și o istorie față în față a celor două mari puteri europene în trei perioade succesive: 1917-1932, de la Revoluția bolșevică la căderea republicii de la Weimar, 1932-1941, pacea sovieto-germană, împotriva diferențelor ideologice și 1941-1945, războiul nazismului împotriva sovietelor. Un cuvânt înainte destinat de autor cititorilor din țara noastră se referă la impactul ideologiilor perioadei tratate asupra României.

Peter Alter urmărește în lucrarea *Problema germană și Europa*, 2000, binomul Germania - Europa de la pacea Westfalică (1648) până în zilele noastre,

subliniind temeiurile istorice ale simpatiei, neutralității, aprehensiunilor sau ostilităților.

Sophie Bessis, *Occidentul și ceilalți*, 2001, descoperă pentru noi; realități ideologice mai mult sau mai puțin vizibile, precum și modurile principale prin care cei puternici au impus o noua ordine mondială.

Francois Charles Mougel, *Europa de Nord în secolul al XX-lea*, este o sinteză în care-și dau întâlnire societatea, economia, politica și cultura unei lumi mai puțin cunoscute.

Jean Venette, *Secolul XXI va fi mistic sau nu va fi deloc*, reia în titlu celebra formulare a lui A. Malraux, construind un demers structurat pe analiza fenomenului mistico-religios în pragul mileniului al III-lea.

Gh. Ceaușescu, *Nașterea și configurarea Europei*, 2004, este o sinteză în care binecunoscutul latinist încearcă să răspundă unor întrebări precum: Ce este Europa, dincolo de expresia sa geografică? Există un spirit european și cum se manifestă? De ce se arată necesară transformarea bătrânului continent într-o entitate unitară? Cum se va realiza o asemenea întreprindere și ce consecințe va avea? Cum va arăta lumea atâta vreme influențată de Europa statelor și națiunilor, sub impactul noilor realități? Cartea profesorului Ceaușescu se arată deosebit de utilă pentru toți cei ce vor să înțeleagă rațiunile constituirii Europei unite și cerințele pe care România trebuie să le îndeplinească pentru a fi admisă.

Anului Ștefanian, editura Corint i-a consacrat două titluri: Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei*, ediția a doua a unei lucrări de referință și Ovidiu Cristea, *Acest domn de la miazănoapte*, Ștefan cel Mare în documente venețiene inedite. Tânărul cercetător al Institutului N. Iorga prezintă rapoartele lui Pietro Dembo și G. Dario, reprezentanți ai Republicii lagunelor la Constantinopol, despre expediția sultanală a lui Baiazid al II-lea din 1484, în cursul căreia au trecut sub stăpânire otomană Chilia și Cetatea Albă - un moment important nu numai în istoria Moldovei cât și pentru marea înfruntare dintre thalassocrația venețiană în declin și cea otomană aflată în plină ascensiune.

Am mai citit și pentru dumneavoastră: *Tragedia României (1939-1947)* publicație a Institutului Național pentru Memoria Exilului care cuprinde texte apărute în *Dialog*, revistă din Germania a exilului politic românesc, selectate și îngrijite de Ion Solacolu, cu prefața lui Neagu Djuvara și postfața lui Florin Constantiniu, Editura Pro Historia. (volumul a fost lansat cu prilejul a 60 de ani de la evenimentele din 23 august 1944). La Polirom au apărut succesiv *Explorări în comunismul românesc* sub semnătura lui Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir și Ruxandra Cesereanu, *Decembrie 89. Deconstrucția unei revoluții*. Cel de-al doilea volum sintetizează teoriile vehiculate până acum pe tema revoluției din decembrie 89 și urmările acesteia,

încadrându-le în trei categorii: teoria revoluției pure, teoria conspirației (externă, internă sau combinată) și teoria revoluției hibridate cu o lovitură de stat. Autoarea se oprește asupra a trei evenimente esențiale : procesul și execuția cuplului Ceaușescu, chestiunea teroriștilor și rolul pe care armata l-a jucat în timpul evenimentelor.

La sfârșitul anului trecut (2004) au apărut la Editura Humanitas două volume care se mențin în aceeași arie tematică: Marius Oprea, *Moștenitorii Securității* și Tom Gallacher, *Furtul unei națiuni, România de la comunism încoace*. Autorul celei dintâi, ziarist și cercetător la Institutul de istorie recentă (IRIR), a publicat anterior *Banalitatea răului, o istorie a Securității în documente* (1949-1989), premiată de Asociația Editorilor drept cea mai bună carte a anului 2002 , împreună cu Stejărel Olaru, *Ziua care nu se uită* (15 noiembrie 1987) și alături de colegii săi de institut: *Securiștii partidului, serviciul de cadre al PCR ca poliție politică* (toate la Polirom, 2002).

Noua carte, apreciată de la început ca un eveniment, a stârnit aprecieri dintre cele mai elogioase în primul rând pentru că Marius Oprea a avut curajul să descâlcească modul în care, în România de azi, Securitatea, privatizându-se și-a întins tentaculele până în cele mai ascunse cotloane ale puterii (Dennis Deletant).

Tom Gallacher, profesor la Universitatea din Bradford este un bun cunoscător al istoriei balcanice, al Europei de Est și nu în ultimul rând al României despre care a scris și în trecut: *România după Ceaușescu. Democrație și naționalism*, 1989-1998. Cele 10 capitole ale noii sale cărți evaluează traseul parcurs de România în 15 ani de postcomunism. Rod al unor investigații minuțioase, al repetatelor sale vizite în țara noastră precum și a cunoașterii aprofundate a realității românești, acest studiu se constituie într-un demers neutru adunând succese și eșecuri, în mod egal consemnate. Este un bun prilej spre a ne cunoaște imaginea așa cum o privesc alții dar și pentru a aprecia cât de lung este drumul nostru spre normalitate. Prezentând într-o concluzie rolul crucial al Uniunii Europene pentru viitorul României, Tom Gallacher se întreabă totuși dacă nu cumva aceasta nu va consolida tradițiile istorice și metodele care au perpetuat în această țară proasta guvernare) de-a lungul celei mai mari părți din istoria sa.

Menționăm de asemeni apariția la editura Dominor al celui de-al doilea volum îngrijit de Mirela Luminița Murgescu, consacrat ediției a doua a concursului *Istoria mea Eustory* (2001-2002) a cărei temă a fost *Tehnici și tehnologii în comunitățile de ieri și de azi*. 498 de tineri au elaborat 163 de lucrări dintre care 3 au primit locul 1, 5 premiul II, 10 premiul III, 33 premiul IV, fiind atribuite de asemeni 5 premii speciale și alte 5 unor școli care s-au distins în mod

deosebit. Cartea înfățișează un dosar complet al competiției, inventariază toți participanții și premiile și publică câteva din cele mai reușite eseuri.

Același autor, Mirela Luminița Murgescu, a adunat într-un volum studii mai vechi și mai noi consacrate predării istoriei în școala, inclusiv un documentar despre criza manualelor din toamna 1999 sub titlul *Istoria din ghiozdan*, lectură instructivă pentru toți cei interesați de destinul postdecembrist al disciplinei noastre.

Încheiem acest capitol semnalând lucrarea colegului, Costel Iordachiță, *Familia Lahovary. Ascendență și destin politic*, aparută la editura piteșteană Carminis. Am citit cu plăcere în ultima vacanță de Crăciun cartea oferită cu generozitate de Relu Stoica, președintele filialei noastre de la Buzău și am aflat multe informații utile despre o mare familie de cărturari și de oameni politici, al cărei destin se împletește cu istoria modernizării societății românești. Scoși din uitarea în care-i aruncase vechiul regim politic, marii bărbați cărora le datorăm înfăptuirea României, constituie o galerie de modele intelectuale și morale asupra cărora e bine să reflectăm.

Publicații străine de istorie

Am inaugurat într-un număr anterior prezentarea colecției revistei franceze *Histoire*. Continuăm astăzi supunând atenției dumneavoastră *Historia*, celălalt mensual de specialitate cu o structură proprie, bogat ilustrat, dezvoltat în ansamblu pe subiecte diverse din care nu lipsesc senzaționale descoperiri de arhivă. Fiecare număr cuprinde și un dosar, care în unele cazuri poate fi special sau secret (în intenția de a-și atrage cititorii). Din ianuarie și până în decembrie dosarele din *Historia* discută despre Puterile oculte ale astrologilor, din antichitate și până în zilele noastre; Șocul gigantilor, o paralelă Talleyrand-Napoleon, sau despre marea epopee a celților; Adevărata istorie a războiului Troiei și bătălia de la Dien-Bien-Phu; Templierii, vinovați sau nevinovați; Istoria manipulată, probe în câteva tablouri celebre; Soldații francezi din cel dintâi război mondial; Femeile din Evul Mediu; Vârsta de aur a mamuților; Anii epurărilor 1944-1945 și despre Faraon ca ales al zeilor.

Dosarele reprezintă partea substanțială a numărului. Restul se articulează în rubrici consacrate precum *Întoarcerea în istorie*, fapte ale prezentului cu mari reverberații în trecut, *Momente ale istoriei*, secvențe cronologice care ilustrează enorma diversitate a faptelor, evenimentelor și personalităților din toate timpurile și de pe toate meridianele sau descoperiri. Întâlnim desigur recenzii la cele mai importante publicații istorice, afișul expozițiilor, televiziunii, internetului, scrisori de la cititori, tribună liberă de opinii istorice, sursa inedită a lunii (de fapt a numărului), genealogii, o scurtă istorie a orașelor, bogat ilustrată, jocuri, etc.

Astfel numărul din decembrie 2004 se deschide cu o sursă inedită - procesul verbal al cermoniei de încoronare al lui Napoleon. (2 decembrie 1804).

Rubrica *Întoarcerea în istorie*, rememorează evoluția podurilor din antichitate și până în prezent cu prilejul inaugurării viaductului de la Milian, cel mai înalt din Franța. Momentele istorice se referă la Imperiul Grec uitat de la Trebizonda în nordul Asiei Mici (1204-1461), la dreptul de azil, la zgomot ca inamic public al marilor orașe din Evul Mediu până în prezent și pentru că anul în care ne aflăm aparține fizicii, grupajul cuprinde și o evocare consacrată lui Denis Papin, unul din precursorii mașinii cu vaporii (1647-1714); se mai adaugă un articol despre Bonaparte și Veneția (cedată la Campoformio Austriei, reîntoarsă Franței prin tratatul de la Presburg) și un studiu despre nașterea Arabiei Saudite.

Partea de substanță a numărului este însă consacrată afacerii Dreyfus (1894-1899) cu o reconstituire a dosarului secret, cu identificarea politicianilor și militarilor coaliți împotriva sa de la miniștrii de război, până la membrii statului major, cu toți complicii la o condamnare scandaluoasă. Un documentar este dedicat orașului Strasburg de-a lungul timpului. În ultimele pagini întâlnim prezentate câteva faimoase cărți de istorie, posibile cadouri pentru Crăciunul care se apropie, apoi pur și simplu cărți între care cele consacrate bicentenarului încoronării lui Napoleon sunt prezentate într-un chenar special, cărți pentru tineret, cuvinte încrucișate și o pagină dedicată numelor de familie, cu originile și răspândirea lor pe provincii (acum a venit rândul lui Simon purtat în Franța în secolul XX de 87.941 persoane).

Asemenea publicației *Histoire* și *Historia* publică o dată la două luni o colecție tematică din care în 2004 au apărut numerele înfățișând *Evreii în Franța*, *Veneția*, *de la Marco Polo la Casanova*, *Soldații libertății* (consacrat celor 60 de ani de la ziua Z), *Franța feudală* și *Catolicii în Franța*.

Accesibilă (mai mult în biblioteci sau pe Internet, pentru că prețul de exemplar este destul de puțin atrăgător) revista *Historia*, scrisă de specialiști reputați, prezentată grafic în condiții ireproșabile ni se pare foarte utilă pentru a racorda demersurile noastre didactice cu istoriografia țărilor occidentale.

În fine, salutăm din acest colț de pagină apariția seriei noi a *Arhivei Istorice a României* editată de Universitatea din București, Facultatea de Istorie, Centrul de editare a izvoarelor istorice care poartă numele revistei. Într-un cuvânt înainte semnat de profesorul universitar dr. Alexandru Barnea am reținut că noua publicație dorește să continue tendința vechii Arhive Hașdeiene (1864-1867) și să întrețină interesul pentru document, fără a înclina calitatea spre vulgar sau obscuritate. O dovedește și volumul recent care cuprinde în mai multe capitole documente medievale transilvănene din arhivele maghiare (1340-1350); documente inedite despre familia Boer de Recea (1598-1632) mai multe documente înfățișând pagube, furturi, despăgubiri și pedepse, Între pravilă și obiceiul pământului (1645-1679), privilegiul breslei negustorilor "greci" din Diosig și Sămieni (1740), documente privind activitatea episcopului Paulo Sardi și despre catolicism în Moldova (1843-1848), acte și documente privitoare la viața lui Constantin Erbiceanu (1861-1908).

VI. DASCĂLII NOȘTRI - IN MEMORIAM

GHEORGHE I. IONIȚĂ

Născut la 24 aprilie 1937, Gheorghe I. Ioniță a absolvit Facultatea de Istorie a Universității din București în 1960. În 1967 a obținut titlul de doctor în istorie, după care s-a remarcat printr-o amplă activitate științifică, materializată în zeci de cărți și sute de studii. Tematica abordată a fost complexă: istoria Partidului Comunist, a Frontului Plugarilor și a altor organizații politice, activitatea unor personalități (Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Petru Groza), semnificația unor evenimente esențiale din istoria românilor (Marea Unire din 1918, actul de la 23 august 1944), românii din afara granițelor României, locul românilor în istoria universală etc. O componentă esențială a activității sale științifice de după 1980 a constituit-o elaborarea unor lucrări și studii privind metodică predării istoriei, de o mare utilitate nu numai pentru studenți, dar și pentru profesorii care aveau de susținut examene de definitivat sau pentru grade didactice.

Din 1967 a lucrat în învățământul superior, la Facultatea de Istorie a Universității din București, mai întâi ca lector, apoi conferențiar (1972) și profesor (1981). Prelegerile sale s-au remarcat printr-o solidă forță de argumentare, Gheorghe I. Ioniță fiind unul dintre primii istorici care au studiat Arhiva C.C. al P.C.R., punând în circulație documente de cea mai mare importanță, care ofereau o imagine nouă - adeseori diferită de cea oficială despre viața politică din România în anii 1918-1947.

Gheorghe I. Ioniță a fost unul dintre cei mai activi membri ai Societății de Științe Istorice din România. Era nelipsit la cursurile de vară organizate de Societate, susținând expuneri și participând la dezbateri pe teme de mare interes, adesea controversate și asupra cărora cursanții doreau să afle un punct de vedere avizat. A fost prezent în aproape toate județele României, în zilele metodice ale profesorilor de istorie, a îndrumat sute de lucrări pentru gradul didactic I, a fost unul dintre cei mai agreabili profesori universitari, datorită modului său deschis de a-și exprima punctele de vedere și a spiritului său colocvial

și generos. Gheorghe I. Ioniță a fost timp de mai mulți ani președintele Comisiei la olimpiadele naționale de istorie, remarcându-se prin corectitudine și o excepțională putere de muncă.

Revista " *Studii și Articole de Istorie*", editată de Societatea de Științe Istorice din România, s-a bucurat de colaborarea sa de-a lungul a peste trei decenii, atât cu materiale pe teme științifice, cât și privind metodică predării istoriei.

O boală necruțătoare l-a răpit din mijlocul nostru pe profesorul Gheorghe I. Ioniță la 15 iunie 2004, în plină putere de creație. Pentru Societatea de Științe Istorice a fost o mare pierdere, ca și pentru învățământul și știința din România în general.

Toți cei care l-am cunoscut și i-am citit lucrările îi păstrează o vie amintire și recunoștință pentru tot ce a făcut spre binele Istoriei și a slujitorilor ei.

IOAN SCURTU

TITU GEORGESCU

- O evocare -

L-am cunoscut pe Titu Georgescu cu peste 50 de ani în urmă. Era un tânăr zvelt, frumos, un brunet cu trăsături de "esență românească", pe fața căruia privirea și zâmbetul se logodeau într-o mișcare ușor complice, iscoditoare și blândă în același timp.

Citea mult, lucra mult și mai ales scria alert, continuu fără răgaz. Exersând un domeniu care nu-ți dă posibilitatea să întreprinzi investigații amănunțite și reflexii adânci - e vorba de mișcarea muncitorească și cea comunistă - Titu Georgescu încerca totuși, să puncteze anumite momente semnificative, să dea un aer de originalitate scrisului său. Avea cu superiorii lui nu o dată relații tensionate, disimulate de aparente înțelegeri sau de consensuri superficiale.

Când atmosfera politică s-a deschis larg spre zona "fenomenului național", Titu Georgescu a preluat cu fervoare această deschidere și a tradus-o în scrisul sau în modalitatea proprie.

A scris despre Nicolae Iorga și Nicolae Titulescu, a fost adeptul reprezentării firești a istoriei noastre trecute, înțelegând aici recuperarea vieții publice și sociale, așa cum s-a petrecut în realitate.

Îi plăceau construcțiile sintetice vaste și încerca să dezvăluie sensurile istoriei dincolo de desfășurarea de suprafață a evenimentelor. De aici elaborarea unor lucrări menite să pună în lumină articularea activității și a aspirațiilor generației de la 1848 cu proiectele și elanul transformator al socialiștilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea. A fixat portretele unor figuri militante în zona stângii din viața socială și politică a țării și mai ales a căutat să descifreze problemele României în contextul marilor scenarii geopolitice mondiale (vezi *România. De la Ialta până la Malta*). Pentru Titu Georgescu condiția României era una de destin istoric pe care a încercat să și-l asume și să-l convertească în reușite, atunci când conjuncturile mondiale i-au permis. A fost implicat poporul român și a căutat să se implice, uneori reușit, alteori cu puține speranțe și fără izbândă.

Omul de studiu, de cercetare și de școală a fost un patriot, invocând conceptul nu doar în treacăt și "ca să fie" ci privindu-l ca pe o mare idee călăuzitoare și ca pe un sentiment puternic.

Titu Georgescu a inițiat publicații sau le-a preluat conducerea pe parcurs - reviste, colecții istorice etc.

A jucat un rol însemnat în apariția revistei "Magazin istoric". Mi-l aduc aminte la "Anuale de istorie", la colecțiile *Mica bibliotecă istorică*, pe care a impulsionat-o.

După volute administrative mai mult sau mai puțin spectaculoase - rector al *Universității* din Craiova, prorector al *Universității* din București, profesor la istorie la aceeași universitate - Titu Georgescu a parcurs câțiva ani ca profesor la catedra de istorie a Universității "Spiru Haret".

A elaborat o sinteză de *Istoria Românilor*, carte demnă de interes în multe privințe.

După retragerea lui la Râmnicu-Vâlcea a publicat două volume masive de amintiri: *Tot un fel de istorie*. Este surprinzător să constați cu câtă minuție și-a notat el în carnetelul cu care venea la ședințele de discuții chestiunile dezbătute, punctele de vedere ale participanților, aprecierile despre unul sau despre altul dintre colegii sau oamenii cu care a venit în contact.

Ca însemnările lui preluate în textul amintirilor, sunt marcate de tentații subiective, cine ar putea s-o nege?

În total, Titu Georgescu a fost un intelectual febril, suplu, animat de ideea de inovație (în relații trainice cu unii dintre colegii lui, bun "coseur" fără să alunece în intimități). Un istoric cu orizont larg și cu preocuparea de a traduce din perspectiva intereselor țării efectele proceselor și ale mutațiilor petrecute pe plan mondial.

Ținea la prietenii lui, căuta pentru conversații oamenii altor epoci - Gheorghe Gheorghiu-Bujor, Petre Pandrea, prof. C.C. Giurescu, Gheorghe Cristescu - "plăpumarul", "tatăl" dizident al P.C.R.

Și-a iubit copiii, a ținut la familia lui, mult, mult.

N-am făcut parte dintre intimii lui de taină, deși aveam aceeași vârstă, dar, în zeci și sute de ocazii, ne-am aflat împreună, am schimbat impresii, am discutat probleme de ordin istoric sau de viață.

Titu Georgescu a lăsat în urma lui o vastă paletă de scrieri care merită să fie cunoscute și înțelese în contextul unei epoci aspre și de cumpără.

DAMIAN HUREZEANU

LOUIS ROMAN (1925-2001)

La Începutul anilor 80, putea fi văzut pe holurile Facultății de istorie, într-o anumită zi de la sfârșitul fiecărei luni un bărbat înalt, cu o față uscată și părul inelat, distins și afectat. Uneori în sala de consiliu, de cele mai multe ori într-o sală obișnuită de seminar, el aștepta cu privirea ațintită spre ușă, să-i sosească invitații.

Eram un grup de 15-20 de persoane, membrii ai Laboratorului de demografie istorică, mai mulți sau mai puțini în funcție de activitățile cotidiene, dar întotdeauna dornici să ne aflăm câteva ceasuri, în preajma unor mari amfitrioni precum academicienii Ștefan Ștefănescu și Vladimir Trebici, alături de care gospodar neîntrecut al acestor întâlniri de neuitat, era profesorul Louis Roman. Într-un timp încrâncenat al istoriei în care fiecare dintre noi era preocupat în primul rând de propria lui supraviețuire, Laboratorul era un spațiu edenic, o lume în care nu puteai intra decât în hainele de gală ale discursului civilizat și eficient și în care "gratuitățile" cercetării științifice de înaltă erudiție erau întotdeauna la ele acasă. Am participat la multe ședințe, la obișnuitul de acum simpozion anual care evalua rezultatele generale și a fost chiar o împrejurare deosebită, când într-o seară înghețată de martie, am sărbătorit pe unul din corifeii noștri la o agapă colegială. Datorz toate aceste admirabile reuniuni deopotrivă de inteligență și de suflet, profesorului Roman și din acest colț de pagină, poate prea târziu, îi aduc toate mulțumirile mele.

Născut în 1925, studiase istoria și îmbrățișase cariera didactică. Se stabilise la Liceul "Ion Neculce" din București a cărui catedră de istorie a ilustrat-o cu strălucire până în anii târzii de dinaintea pensionării. Membru de excepție al breslei sale nu putea să rămână în afara Societății de științe istorice, și în cea mai veche amintire, îl revăd conferențiar la cursurile de vară de la Constanța în anul 1970 - o tempora - explicând, nu fără pedanteria care-i era atât de caracteristică, celor tineri printre care atunci mă număram, cum se folosește o sursă istorică sau cum se alcătuiește un mic muzeu școlar. Când m-am mutat în București după ani lungi petrecuți în provincie, l-am regăsit în redacția revistei "Studii și articole de istorie", acaparată însă complet de marea pasiune a vieții sale - demografia istorică. Publica frecvent în revistele de specialitate și în preajma Congresului internațional de științe istorice de la București a făcut în revista Institutului N. Iorga un bilanț al cercetărilor din acest domeniu. De altfel

marele eveniment științific din august 1980 i-a adus consacrarea în acest domeniu - o funcție în conducerea organizației de profil. Laboratorul de demografie istorică a urmat.

Tot în acei ani, preocupat de cercetările sale, care-i răpeau din ce în ce mai mult timp, mi-a propus să preiau funcția de secretar de redacție la S.A.I., despovărându-l de o sarcină pe care nu o mai putea îndeplini cum ar fi vrut și să-l însoțesc la Laborator. Am acceptat și cu bucurie și cu tristețe. Fusesse primul meu mentor în publicistică și discuțiile prilejuite de apariția celui dintâi articol al meu, apărut în revista Societății, fuseseră un regal pe care l-aș fi dorit repetat.

La jumătatea anilor 80 drumurile noastre s-au despărțit. Îl întâlneam din când în când la Biblioteca Academiei și la Biblioteca Centrală de Stat. Știam că se pensionase la 60 de ani pentru a-și dedica toată viața cercetărilor preferate. Înfruntând frigul pătrunzător și disconfortul sălilor înghețate, rămânea aici zile întregi, nemulțumit doar că nu mai este tânăr.

În 1991, într-un timp încă neașezat și în care demolarea a tot ce se înfăptuise anterior era la ordinea zilei, l-am revăzut din nou, acum pentru ultima oară, la cursurile de vară de la Suceava. În fața unui auditoriu de profesori între care puțini îl cunoșteau a avut răbdarea de a răspunde cu calmul și meticulozitatea-i bine știute, la toate întrebările, oricât de incomode s-au dovedit.

La un an de la moarte (întâmplată în august 2001) câteva din studiile sale de demografie istorică apăreau într-un volum la Editura enciclopedică. Altele, risipite în reviste, așteaptă încă să fie cuprinse într-o carte. Din marea lucrare de sinteză "Populația României" proiectată în trei volume, din care unul încheiat (1994), nu știm a se fi publicat ceva.

BOGDAN TEODORESCU

VII. DIN VIAȚA SOCIETĂȚII

Anul 2004 a fost, ca și ceilalți, un an plin de evenimente și noi activități în viața Societății și a filialelor acesteia, cu atât mai mult că el s-a desfășurat sub semnul lui "Ștefan cel Mare și Sfânt".

În primul rând s-a asigurat ritmicitatea editării revistelor "Studii și articole de istorie" și "CLIO XXI", desigur cu ajutorul unor sponsorizări venite din partea BCR, dar și cu mijloace proprii, astfel că la Consiliul Național, care s-a desfășurat între 9-11 aprilie la Târgu Jiu, ambele reviste au putut fi lansate și, în bună măsură, distribuite.

La Consiliul Național din aprilie 2004 au participat reprezentanți din 37 de filiale ale Societății. În cadrul lucrărilor s-a discutat despre bunul mers al Societății, atragerea de noi membri, poziția Societății de Științe Istorice privind locul și rolul istoriei în procesul educațional, modalități de perfecționare pentru membrii Societății. De asemenea, au fost discutate raporturile Societății de Științe Istorice din România cu EURO-CLIO și alte organisme internaționale, dar și cu alte asociații și organizații interne, cum ar fi APIR. S-a reiterat ca pe viitor cuantumul cotizației să reprezinte echivalentul în lei a 3 EURO/an de fiecare membru. Din aceștia 40% se depun în contul central al Societății iar 60% rămân la dispoziția filialelor, motivându-se necesitatea acestor fonduri minime.

În cadrul lucrărilor Consiliului mai multe filiale și-au prezentat activitatea și realizările, multe dintre ele notabile. Dintre filialele cu rezultate foarte bune evidențiem, pe lângă filiala Gorj care a organizat și găzduit lucrările Consiliului Național, filialele: Bihor, Bârlad, Brăila, Buzău, Călărași, Constanța, Dolj, Olt, Prahova. Acestea au prezentat acțiunile desfășurate, lucrări și reviste realizate de către membrii filialelor. Tot acum au fost prezentate mai multe lucrări în vederea premierii lor de către Societate și s-au stabilit datele și programul desfășurării cursurilor de vară în județul Suceava.

Pentru modul impecabil în care au fost organizate și cum s-au desfășurat lucrările Consiliului Național se cuvine să aducem mulțumirile noastre filialei județului Gorj, mai ales domnului profesor univ. dr. Nicolae Mischie, președintele de onoare și domnului profesor drd. Gheorghe Nichifor, președinte executiv.

În perioada 5-16 iulie 2004 s-au desfășurat cursurile de vară, la Suceava. Au participat membrii ai Societății din 17 filiale, care au fost cazați la Colegiul "Petru Rareș" și la Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava. Programul a cuprins expuneri, dezbateri, vizite și excursii. S-au ținut conferințe privind epoca lui Ștefan cel Mare - anul 2004 a fost declarat "Anul Ștefan cel Mare și Sfânt"-, dar și pe teme de istorie modernă și contemporană, ca și pe probleme meto-dico-didactice și de istorie locală.

Au fost efectuate vizite în oraș și în împrejurimi la: Muzeul Național al Bucovinei, Mănăstirile Zamca și Hagi-Kadar, Cetatea Sucevei. De asemenea, s-au organizat și două excursii în județ, deoarece proiectata excursie la Cernăuți nu s-a putut materializa din motive obiective. În prima excursie au fost vizitate mănăstirile Dragomirna, Rădăuți, Putna, Sucevița, Moldovița, Humor. A doua excursie a vizat Baia, mănăstirea Slatina, Fălticeni, cu muzeul "Ion Irimescu". În prima excursie participanții au beneficiat de explicațiile pertinente ale domnului conferențiar Mihai Lazăr, decanul Facultății de istorie din Suceava. În cea de-a doua am beneficiat de ghidajul domnului profesor univ.dr. Mihai Iacobescu.

Participanții la cursurile de vară de la Suceava au ținut să-și exprime sen-timentele de gratitudine față de colegii din Suceava și pentru felul în care au fost organizate și s-au desfășurat cursurile în acest an, mai ales față de domnul pro-fesor univ. dr. Mihai Iacobescu, președintele filialei și domnul conferențiar univ.dr. Mihai Lazăr, secretarul filialei Suceava, care s-au dovedit, la fel ca și în alte ocazii, gazde excelente.

Cu prilejul cursurilor de vară de la Suceava au fost prezenți și mulți dintre domnii profesori de la Facultatea de Istorie a Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, care au găsit timpul necesar să fie alături de cursanți și cărora Biroul Executiv le aduce mulțumirile sale. Tot în cadrul cursurilor de vară au fost acordate 12 premii ale Societății de Științe Istorice din România, pentru lucrări și studii apărute în anul 2003, dar și pentru activitatea desfășurată de unii mem-bri în cadrul Societății.

Tipărit la "PUBLISTAR " - București
Str. Fabrica de chibrituri Nr. 7-9
OF. Poștal Nr. 28, C.P. Nr. 6, Sector 5
București, Tel. 336.53.94

ISSN 0585 – 749X